

Norut Samfunn

SAMARBEIDS
RAPPORT
2002

Stig Karlstad (red.), Kari Falkenberg,
Jan Åge Riseth og Unni Krogh

KVINNER I REINDRIFTA

Stig Karlstad (red.), Kari Falkenberg,
Jan Åge Riseth og Unni Krogh

KVINNER I REINDRIFTA

Samarbeidsrapport 2002
NIBR/Norut Samfunn

Tittel: Kvinner i reindrifta

Forfatter(e): Stig Karlstad (red.), Kari Falkenberg, Jan Åge Riseth og Unni Krogh

Samarbeidsrapport: NIBR/Norut Samfunn 2002

ISBN: 82-7071-395-3

Prosjektnummer og -navn (NIBR): O-1549
Kvinner i reindrifta

Oppdragsgivere: Reindriftforvaltningen v/Reindriftens utviklingsfond og Økonomisk utvalg

Prosjektleder: Stig Karlstad
(NIBR)

Referat: Rapportens formål er å synliggjøre kvinners rolle og betydning i reindriftsnæringen og reindriftshusholdene- Dette er gjort gjennom intervju, innhenting av registerdata, tidsbrukregistreringer og litteraturstudier. Resultatene viser hvordan ”moderniseringen” i næring og levemåte har endret rollefordelingen mellom kjønnene i reindrifta og at stadig flere kvinner skaffer betydelige lønnsinntekter til husholdet fra arbeidet i reindrifta

Sammendrag: Norsk, Samisk og Engelsk

Dato: November 2002

Antall sider: 289 inkl. vedlegg

Pris: Kr 250,-

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Gaustadalléen 21, Postboks 44, Blindern
0313 OSLO

Vår hjemmeside: Telefon: 22 95 88 00
E-post: nibr@nibr.no
<http://www.nibr.no>

Trykkeri: Nordberg A.S.

Org. nr. NO 970205284
© NIBR 2002

Forord

Denne samarbeidsrapporten utgjør den skriftlige sluttrapporteringen fra prosjektet "Kvinner i reindrifta". Rapporten består først av en innledningsdel, deretter av fire selvstendige temadeler og til slutt en oppsummerende analysedel som samlet utgjør et bidrag til å synliggjøre kvinners rolle og betydning i reindriftshusholdet og i reindriftsnæringen.

Prosjektet fokuserer på de mange arbeidsoppgaver som kvinner deltar i på ulike måter både i arbeid med flokken, med utstyr, som serviceyter for driftsenheten og som omsorgsyter i hjemmet. Videre har det vært et ønske å få belyst hvordan arbeidsoppgavene har endret seg med modernisering av reindriftsnæringen, endret boform og økende krav til pengeøkonomi. Det sistnevnte har også aktualisert at en har gått grundig inn i tilgjengelig datamateriale for å få belyst hvordan kvinner bidrar med ulike typer inntekter til reindriftsfamilien, bl.a. hvordan de gjennom lønnsarbeid bidrar til husholdøkonomien i perioder der inntektene fra reindrifta er for liten eller usikker.

Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) er prosjektansvarlig. Stig Karlstad (NIBR) har vært prosjektleder. Prosjektet er utført i samarbeid mellom NIBR i Alta og Norut Samfunn i Tromsø. De ulike delbidragene er skrevet av følgende forfattere: Unni Krogh (NIBR), Kari Folkenborg (Norut), Jan Åge Riseth (Norut) og Stig Karlstad (NIBR). For øvrig har forsker Ann Therese Lotherington vært sentral i forbindelse med den opprinnelige utviklingen av prosjektdesign og problemstillinger, har gitt innspill til arbeidet underveis og vært NIBRs kontaktperson hos Norut. Forsker Ivar Lie (NIBR) har gitt viktige og avgjørende bidrag i forbindelse utforming av prosjekt og gjennom tilrettelegging av data og bistand ved datakjøring. Ytterligere har Margrete Gaski (NIBR) bidratt med materiale om inntektsforhold mv. hos personer i driftsenhetene og reindriftshusholdene.

Oppdragsgiver er Reindriftsforvaltningen ved Reindriftens utviklingsfond og Økonomisk utvalg.

NIBR, november 2002

Arne Tesli

forskningssjef

Innhold

Forord	1
Tabelloversikt	6
Figuroversikt.....	10
Sammendrag	11
Summary	16
Čoahkkáigeassu	22
Del I INNLEDNING – BAKGRUNN, PERSPEKTIV OG INNHOLD	27
1 Innledning – bakgrunn, perspektiv og innhold.....	29
1.1 Kvinner og økonomisk utvikling.....	29
1.2 Kvinners betydning for utvikling av reindriften.....	30
1.3 Rapportens innhold og metodiske utfordringer.....	31
Del II HVILKEN FAGLITTERATUR FINNES, OG HVA SIER FAGLITTERA- TUREN OM: KVINNERS ROLLE I REINDRIFTSNÆRINGEN FØR OG NÅ .	33
2 Kvinners rolle i reindriftsnæringen før og nå.....	35
2.1 Innledning	35
2.2 Avgrensing	36
3 Den tradisjonelle kvinnerollen i reindriften	37
3.1 Organisering	37
3.2 Sentral kvinnerolle i husholdet.....	37
4 Endringer i reindriften og konsekvenser for kvinnene.....	40
4.1 Sentralisering og pengestøtte	40
4.2 Kvinnene ut i yrkeslivet	41
4.3 Reindriftsloven av 1978	41
4.4 Svekket stilling?	42
5 Kvinnerollen i reindriftsnæringen i dag	43
5.1 Endring av reindriftsloven.....	43
5.2 Uklare kvinneroller	44
5.3 Maskulinisering av reindriftsnæringa.....	45
5.4 Med blick på framtida	46
6 Oppsummering og arbeid videre.....	48
Litteratur	50
Del III KVALITATIV ANALYSE AV KVINNERS ARBEIDSINNSATS I REINDRIFTEN	52
7 Bakgrunn og problemstilling.....	54
8 Teoretisk perspektiv og metode	56

8.1	Kvalitativ metodisk tilnærming.....	57
8.2	Etikk.....	58
9	Det empiriske materialet.....	59
9.1	Kvinnekategorier.....	59
9.2	De eldre.....	60
9.3	Midtsjiktet.....	60
9.4	De unge.....	61
9.5	Kvinnenes definisjon av reindrift.....	62
10	Kvinnenes arbeidsoppgaver i og utenfor reindriftshusholdet.....	63
10.1	Før og nå.....	63
10.2	Hvordan kvinnene er direkte involvert i reindriften.....	65
10.2.1	Eierskap.....	66
10.2.2	Arbeid med reinen.....	66
10.3	Hvordan kvinnene er indirekte involvert i reindriften.....	68
10.3.1	”Papirarbeid”.....	68
10.3.2	Lønnsinntekter.....	69
10.3.3	Tidsklemma.....	71
10.3.4	Duodji.....	72
10.3.5	”Det usynlige arbeidet”.....	73
10.3.6	Omsorgsarbeid.....	74
10.3.7	Felles oppgaver.....	75
11	Kvinnenes rolle i reindriftssamfunnet.....	77
11.1	Tildeling av driftsenhet.....	77
11.2	Hvilken betydning har kjønn i reindriften?.....	79
11.2.1	Sosialisering av gutter og jenter i reindriften.....	80
11.2.2	Barrierer for kvinners deltakelse i reindriften.....	81
11.2.3	Kvinner som forutsetning for struktur i reindriften.....	82
11.3	Kvinner som forutsetning for en tradisjonell reindrift.....	83
11.3.1	Kvinner om menn i reindriften.....	84
11.3.2	Menn om kvinner i reindriften.....	85
11.3.3	Utfordringer framover.....	85
12	Avslutning.....	87
Del IV TIDSBRUK OG ARBEIDSOPPGAVER FOR REINDRIFTSKVINNER OG REINDRIFTSHUSHOLD.....		88
13	Tidsbruk blant reindriftskvinner.....	90
13.1	Innledning.....	90
13.2	Metode.....	90
13.2.1	Tidsregistreringen.....	91
13.2.2	Bakgrunnsopplysninger.....	94
13.2.3	Utvalget.....	94
13.3	Gjennomføring.....	96
13.3.1	Tidsregistreringen.....	96
13.3.2	Bakgrunnsopplysninger.....	97
13.3.3	Representativitet.....	97
13.4	Resultater.....	99
13.4.1	Gjennomsnittlig arbeidsinnsats i timer per uke over hele året.....	99
13.4.2	Kvinner med og uten inntektsgivende arbeid utenfor reindriften.....	100
13.4.3	Forskjeller i arbeidstid mellom kvinner som har omsorg for små barn og kvinner som ikke har det.....	102

13.4.4	Sesongvariasjoner.....	103
13.4.5	Familien hjelpes ad.....	104
13.4.6	Reindriftsbefolkningens tidsbruk i forhold til Norges befolkning som helhet	104
13.5	Konklusjon	106
	Litteratur	107
Vedlegg 1	Skjema tidsregistreringer.....	108
Vedlegg 2	Skjema: bakgrunnsopplysninger og arbeid	120
Del V REINDRIFTSFAMILIENE OG KJØNN; INNTEKTER OG FORMUE, UTDANNING OG EIERSKAP I REINDRIFTA.....		133
	Forord (del V).....	135
14	Innledning – bakgrunn og problemstillinger	136
15	Data og metode	138
16	Reindriftsfamiliene, eierskap og deltakelse i reindriften	143
16.1	Innledning og problemstillinger	143
16.2	Reindriftsfamiliene; utviklingstrekk, personsammensetning og eie av driftsenheter.....	145
16.2.1	Utviklingstrekk vedr. personer, familier, driftsenheter og reintall	145
16.2.2	Fordeling av driftsenheter og personer på familier	146
16.3	Kvinnelige og mannlige driftsenhetsledere.....	149
16.4	Reintall hos ledere og ektefeller fordelt på kjønn	154
16.5	Utdanning for ledere og ektefeller/samboere - kjønnsfordelt.....	160
17	Inntekter i reindriftshushold – hva lever man av og hvem bidrar med hva.....	165
17.1	Problemstillinger	165
17.2	Nærmere om analyseenheter og datagrunnlag	166
17.3	Inntektsgrunnlaget i reindriftsfamilier - ”Inntektsstatistikken”	167
17.3.1	Definisjon av inntektsvariabler	167
17.3.2	Lønnsinntekter.....	169
17.3.3	Næringsinntekter	177
17.3.4	Kapitalinntekter.....	186
17.3.5	Overføringer - hhv. skattepliktige og skattefrie	187
17.3.6	Samlede inntekter.....	190
17.3.7	Utlignet skatt og negative overføringer.....	194
17.3.8	Inntekt etter skatt og renteutgifter	195
17.4	Nærmere om inntektsforhold - ”Selvangivelsesstatistikken”	200
17.4.1	”Bruttoinntekt”	201
17.4.2	”Alminnelig inntekt” (nettoinntekt)	203
18	Formue etter kjønn, sivilstand og reindriftstilknytning.....	205
18.1	Nettoformue og bruttoformue	205
18.1.1	Nettoformue	205
18.1.2	Bruttoformue	206
18.2	Driftsmidler næring, bolig, bankinnskudd og gjeld	207
18.2.1	Driftsmidler i næring.....	207
18.2.2	Ligningsverdi boligeiendom	208
18.2.3	Bankinnskudd.....	209
18.2.4	Gjeld.....	210
18.3	Er formue- og inntektsforskjeller resultat av kjønnsdiskriminering, tradisjon, ”naturlig” tilpasning eller annet?.....	211

19	Oppsummering og konklusjoner	213
19.1	Innledning	213
19.2	Noen hovedtrekk ved reindriften, familiemedlemmene og driftsenhetene	213
19.3	Eierskap og kjønn i reindriftsnæringen (driftsenheter og rein)	214
19.4	Utdanning som forutsetning for jobb og valg av yrke	215
19.5	Inntekter	216
19.6	Formue	220
19.7	Noen oppsummeringspunkter	221
	Litteratur	222
Vedlegg 3	Tabeller "Inntektsstatistikken"	223
Vedlegg 4	Tabeller "Selvangivelsesstatistikken"	226
Vedlegg 5	Bakgrunnsnotat: inntekter i reindriftshushold med vektlegging på binæringer/ binæringsutøvere	230
Del VI SAMMENFATNING OG ANALYSE		257
20	Innledning	259
21	Kvinner i reindriftsnæringen før og nå - en litteraturgjennomgang	260
22	Kvinnerns arbeidsinnsats i reindriften - reindriftskvinner forteller	262
22.1	Teori og metode	262
22.2	Kategorier reindriftskvinner	263
22.3	Kvinnerns arbeidsoppgaver	263
22.4	Kvinnerns direkte bidrag i reindriften i dag	264
22.5	Kvinnerns indirekte bidrag i reindriften i dag	265
22.6	Kvinnernes rolle i reindriftssamfunnet	266
22.7	Avslutning	268
23	Reindriftsfamilier, driftsenheter og reintall relatert til kjønn og deltaking i reindrifta	270
23.1	Noen hovedtrekk ved reindriften, familiemedlemmene og drifts- enhetene	270
23.2	Eierskap og kjønn i reindriftsnæringen (driftsenheter og rein)	271
23.3	Utdanning som forutsetning for jobb og valg av yrke	272
24	Inntekter, arbeid og tidsbruk	274
24.1	Inntekt og arbeid for reindriften og reindriftsfamiliene	274
24.1.1	Inntekter	274
24.1.2	Formue	277
24.1.3	Noen oppsummeringspunkter	278
24.2	Bi-næringsutøvere og bi-næringsinntekter	278
24.3	Tidsbruk og arbeidsoppgaver	280
25	Sammenfattende analyse	282
25.1	Kvinner i reindriften-før-nå-analyse	282
25.2	Samsvarer kvantitative data med kvalitative data og litteratur	285
25.2.1	Oppsummering noen kvantitative funn	285
25.2.2	Analyse kvantitative funn relatert til noen øvrige funn	287
	Litteratur	291

Tabelloversikt

Tabell 13.1	<i>Antall respondenter fordelt på geografisk område og antall uker registrert tidsbruk (i tillegg kommer deres ektefeller/samboere).....</i>	97
Tabell 13.2	<i>Gjennomsnittlig arbeidsinnsats i timer per uke gjennom hele året. Tallene er vektet slik at hver måned i året teller likt. Totalt 16 respondentfamilier (16 kvinner og 12 menn, dvs. totalt 28 personer bestående av driftsenhetsinnehaver og ektefeller/samboere til innehaver)...</i>	99
Tabell 13.3	<i>Gjennomsnittlig arbeidsinnsats i timer per uke gjennom hele året. Tallene er vektet slik at hver måned i året teller likt. Kategoriene er slått sammen i hovedkategorier. Totalt 16 respondentfamilier (16 kvinner og 12 menn, totalt 28 personer). .....</i>	100
Tabell 13.4	<i>Gjennomsnittlig arbeidsinnsats i timer per uke gjennom hele året for par der kvinnen har inntektsgivende arbeid utenfor reindriften (10 av 16 familier).....</i>	101
Tabell 13.5	<i>Gjennomsnittlig arbeidsinnsats i timer per uke gjennom hele året for par der kvinnen er uten lønnet arbeid utenfor reindriften (6 av 16 familier).....</i>	101
Tabell 13.6	<i>Gjennomsnittlig arbeidsinnsats i timer per uke gjennom hele året for dem som har omsorg for barn fra 0 til 6 år. (8 av 16 familier).....</i>	102
Tabell 13.7	<i>Gjennomsnittlig arbeidsinnsats i timer per uke gjennom hele året for dem som ikke har omsorg for barn fra 0 til 6 år. (8 av 16 familier) .....</i>	102
Tabell 13.8	<i>Antall arbeidstimer i reindriftsbefolkningen, Norges befolkning som helhet og befolkning i spredtbygde strøk.....</i>	105
Tabell 16.1	<i>Personer i reindriftsfamilier etter alder og kjønn i 1993/94 og 1999/2000.....</i>	146
Tabell 16.2	<i>Driftsenheter fordelt på familier med hhv. 1, 2, 3, 4 eller flere driftsenheter i hver familie i 1993/94 og 1999/2000.....</i>	147
Tabell 16.3	<i>Personer i reindriftsfamilier fordelt etter gift/samboer eller ikke, driftsenhetsleder/ikke leder og hoved-/biperson eller barn i 1993/94 og 1999/2000.....</i>	148
Tabell 16.4	<i>Driftsenhetsleder fordelt på kjønn og ektefeller fordelt på kjønn. Driftsåret 1999/2000 (per 31.03.2000) .....</i>	150
Tabell 16.5	<i>Driftsenhetsledere etter sivilstand og kjønn 1999/2000.....</i>	150
Tabell 16.6	<i>Driftsenhetsledere fordelt på kjønn i felles driftsenheter, ikke-felles driftsenheter og i driftsenheter totalt. Driftsåret 1999/2000 (per 31.03.2000).....</i>	151
Tabell 16.7	<i>Driftsenhetsledere fordelt på kjønn og alder i 1993/94 og 1999/2000. ....</i>	152
Tabell 16.8	<i>Gjennomsnittlig alder på driftsenhetsledere 1993/94 og 1999/2000, kjønnsfordelt.....</i>	153
Tabell 16.9	<i>Antall driftsenheter/ledere og andre familiemedlemmer i familier i 1993/94 og 1999/2000 fordelt på reindriftsområde (Øst-Finnmark inndelt i Karasjok og Varanger/Polmak).....</i>	153

Tabell 16.10	<i>Gjennomsnittlig antall rein for hhv. driftsenhetsleder og driftsenheten totalt i 1993/94 og 1999/2000, fordelt etter leders kjønn.....</i>	154
Tabell 16.11	<i>Driftsenheter og driftsenhetsledere fordelt etter reintall 1993/94 og 1999/2000, kjønnsfordelt.....</i>	155
Tabell 16.12	<i>Gjennomsnittlig reintall for driftsenheter i 1993/94 og 1999/2000 fordelt på reinbeitesogn og kjønn til leder. <u>Andel kvinnelige driftsenhetsinnehavere</u> i hvert område finnes i parentes ( ) under kolonne "N" i 1993/94 og 1999/00.....</i>	157
Tabell 16.13	<i>Gjennomsnittlig reintall for driftsenhetsledere i 1993/94 og 1999/2000 fordelt på reinbeitesogn og kjønn.....</i>	158
Tabell 16.14	<i>Ektefeller/samboere til driftsenhetsinnehaver fordelt etter antall dyr ektefelle/samboer eier selv i 1994 og 2000 pr. (31. mars). Fordelt etter ektefelles/samboers kjønn.....</i>	159
Tabell 16.15	<i>Gjennomsnittlig reintall for hhv. driftsenheter og driftsenhetsledere etter alder og kjønn til driftsenhetsleder i 1999/2000 (31.3.00) .....</i>	160
Tabell 16.16	<i>Utdanningsnivå for driftsenhetsledere etter kjønn, 1993/94 og 1999/2000.....</i>	161
Tabell 16.17	<i>Utdanningsnivå for ektefelle/samboer til driftsenhetsledere 1993/94 og 1999/2000, fordelt etter kjønn.....</i>	162
Tabell 16.18	<i>Utdanningsnivå for driftsenhetsledere og deres evt. ektefeller/samboere fordelt på reinbeitesogn og kjønn 1999/2000. Prosent personer på hvert utdanningsnivå.....</i>	164
Tabell 17.1	<i>Gjennomsnittlig "Lønnsinntekt" 1993 og 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.....</i>	171
Tabell 17.2	<i>Omregning av 100 kr nominelt i hhv. 1987 og 1993 til faste 1999-kroner, samt beregning av samlet prisvekst i periodene 1987-99 og 1993-99 samt.....</i>	171
Tabell 17.3	<i>Driftsenhetsinnehavere og evt. ektefeller/samboere fordelt etter størrelse på lønnsinntekter i 1999 for kvinner og menn. Antall og prosent.....</i>	173
Tabell 17.4	<i>Driftsenhetsinnehavere og evt. ektefeller/samboere fordelt etter størrelse på lønnsinntekter i 1993, kvinner og menn. Prosent personer innen hvert inntektsnivå.....</i>	174
Tabell 17.5	<i>Driftsenhetsinnehavere og deres evt. ektefeller/samboere, kvinner og menn, fordelt etter lønnsinntekt i 1999 i ulike reinbeiteområder. Prosent av hovedpersoner i reindriftsfamilier i hver inntektskategori.....</i>	175
Tabell 17.6	<i>Gjennomsnittlig lønnsinntekt etter alder og kjønn for hovedpersoner (dr.leder og evt. ektefelle/samboer) i reindriftsfamilier inntektsåret 1999.....</i>	176
Tabell 17.7	<i>Hovedpersoner i reindriftsfamilier (driftsenhetsinnehaver og evt. ektefelle/samboer) etter lønnsinntekt og alder inntektsåret 1999. Kjønnsfordelt. Prosent.....</i>	177
Tabell 17.8	<i>Gjennomsnittlig "Netto næringsinntekt" 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.....</i>	178
Tabell 17.9	<i>Gjennomsnittlig "Resultat reindrift/primærnæring" 1993 og 1999 (nominelle kronverdi) i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.....</i>	179
Tabell 17.10	<i>Andel hovedpersoner i reindriftsfamilier etter økonomisk resultat i reindrifta (primærnæring), fordelt etter leder/ektefelle, kjønn og sivil status. Prosent, 1999.....</i>	180

Tabell 17.11	<i>Andel hovedpersoner i reindriftsfamilier etter størrelse på netto resultat "reindrift" (primærnæring), fordelt etter driftsinnehavere og evt. ektefelle/samboer, kjønnsfordelt. Prosent, 1993.</i>	181
Tabell 17.12	<i>Gjennomsnittlig "resultat primærnæring" (tilsvarer her omtrent reindriftsnæringen) etter reinbeiteområde og kjønn, 1999.</i>	183
Tabell 17.13	<i>Prosent av hovedpersoner i reindriftsfamilier, hhv. dr.enh.leder og ektefelle/samboer, som er registrert med overskudd eller underskudd i reindriften i 1999 ("primærnæring") - etter reinbeiteområde og kjønn.</i>	184
Tabell 17.14	<i>Gjennomsnittlig resultat primærnæring (hovedsaklig reindrift) i 1999, etter alder og kjønn.</i>	185
Tabell 17.15	<i>Gjennomsnittlig "Resultat Annen næring" 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.</i>	185
Tabell 17.16	<i>Gjennomsnittlig "Kapitalinntekt" 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.</i>	187
Tabell 17.17	<i>Gjennomsnittlig "Skattepliktige overføringer" 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.</i>	188
Tabell 17.18	<i>Gjennomsnittlig "Skattefrie overføringer" 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.</i>	189
Tabell 17.19	<i>Gjennomsnittlig "Samlet inntekt" 1993 og 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.</i>	191
Tabell 17.20	<i>Lønnsinntekters, næringsinntekters, kapitalinntekters og overførings andel av samlede inntekter for hovedpersoner i reindriftsfamilier i 1999.</i>	192
Tabell 17.21	<i>Gjennomsnittlig samlet inntekt fordelt på reinbeiteområde, kjønn, sivil status og driftsenhetsleder/ikke leder 1999.</i>	193
Tabell 17.22	<i>Gjennomsnittlig "Samlet inntekt" for hovedpersoner i reindriftsfamilier (leder og ektefeller) i 1999 etter alder og kjønn.</i>	194
Tabell 17.23	<i>Gjennomsnittlig "Utlignet skatt og negative overføringer" 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.</i>	195
Tabell 17.24	<i>Gjennomsnittlig "Inntekt etter skatt" 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.</i>	196
Tabell 17.25	<i>Gjennomsnittlig "Inntekt etter skatt og renteutgifter" 1993 og 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.</i>	197
Tabell 17.26	<i>Gjennomsnittlig Inntekt etter skatt og renteutgifter etter reinbeiteområde, kjønn, sivil status og dr.enh.leder/ikke leder i 1999.</i>	198
Tabell 17.27	<i>Gjennomsnittlig "Inntekt etter skatt og renteutgifter" for hovedpersoner i reindriftsfamilier (leder og ektefelle) i 1999 etter alder og kjønn.</i>	200
Tabell 17.28	<i>Gjennomsnittlig "Bruttoinntekt" (post 3.1.10) 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.</i>	201
Tabell 17.29	<i>Gjennomsnittlig "Bruttoinntekt" for hovedpersoner i reindriftsfamilie (leder og ektefelle) 1999 etter alder og kjønn.</i>	202
Tabell 17.30	<i>Gjennomsnittlig "Alminnelig inntekt" (post 3.4) i 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.</i>	203

Tabell 17.31	<i>Alminnelig inntekt 1999 for reindriftsfamilie - driftsenhetsinnehaver og ektefelle/samboer til innehaver. Andel personer i ulike inntektsintervall. Prosent.</i>	204
Tabell 18.1	<i>Gjennomsnittlig "Netto formue" i 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på "gifte"/ugifte og kjønn.</i>	206
Tabell 18.2	<i>Gjennomsnittlig "Brutto formue" i 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på "gifte"/ugifte og kjønn.</i>	207
Tabell 18.3	<i>Gjennomsnittlig "Driftsmidler i næring" i 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på "gifte"/ugifte og kjønn.</i>	208
Tabell 18.4	<i>Gjennomsnittlig "Ligningsverdi boligeiendom" i 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på "gifte"/ugifte og kjønn.</i>	209
Tabell 18.5	<i>Gjennomsnittlig bankinnskudd i 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på "gifte"/ugifte og kjønn.</i>	210
Tabell 18.6	<i>Gjennomsnittlig gjeld (post 4.8.4) i 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på "gifte"/ugifte og kjønn.</i>	211
Tabell 25.1	<i>Endringer i reindriftskvinnernes oppgaver som følge av moderniseringen.</i>	282

Figuroversikt

Figur 13.1 *Diagram som viser variasjonene i antall arbeidstimer brukt på forskjellige arbeidsoppgaver for kvinner og menn gjennom hele året.....103*

Sammendrag

Stig Karlstad (red.), Kari Folkenborg, Jan Åge Riseth og Unni Krogh

Kvinner i reindriffta

Samarbeidsrapport 2002 NIBR/Norut Samfunn

Formål

Formålet med dette prosjektet har vært å bidra til å synliggjøre kvinners rolle og betydning i reindrifften og reindrifftshusholdet før og nå. Bakgrunnen er at til tross for mange års forskning og fokusering på synliggjøring av kvinners rolle og betydning generelt i samfunnet, har lite vært gjort i forhold til samiske kvinner generelt og kvinner i reindrifften spesielt. Tidligere studier har bl.a. vist hvordan andre samfunn som gjennomgår en overgang fra naturalhushold til pengeøkonomi systematisk undervurderte kvinners tradisjonelle arbeidsinnsats, med det resultat at både kvinnene og økonomien kom dårlig ut. Derfor har vi for det ene ønsket å belyse hvordan kvinners aktiviteter i og i tilknytning til reindrifften har bidratt til å opprettholde og videreutvikle en økonomisk bærekraftig næring. Dernest hvilken betydning aktiviteter og inntekter fra virksomhet utenom reindrifften har hatt både for reindrifften, reindrifftshusholdene og kvinnene i reindrifften.

Rapportens innhold, datagrunnlag og metode

Rapporten består av følgende deler:

- I Innledning – rapportens bakgrunn, perspektiv og innhold
- II Kvinners rolle i reindrifftsnæringen før og nå (litteraturstudie)
- III Kvalitativ analyse av kvinners arbeidsinnsats i reindrifften (intervjubasert)
- IV Arbeidsoppgaver og tidsbruk i reindrifften og reindrifftshushold
- V Reindrifftsfamiliene og kjønn; inntekter og formue, utdanning og eierskap i reindriffta. Analyse av totalpopulasjonen 1993-2000 og 1987/88 ¹.
- VI Sammenfatning, resultater og analyse basert på de ulike prosjektdelene

Del II og III har en kvalitativ tilnærming til prosjektet, del IV og V har mer kvantitative tilnærminger til problemstillingene mens del VI består av oppsummering og sammenfattende analyse. De *kvalitative* delene av prosjektet er basert på intervju med kvinner og menn i reindriffta, samtaler med nøkkelinformanter og litteraturstudier. Her har formålet vært å belyse: (i) hvilke roller har kvinner tradisjonelt spilt for reindrifften; (ii) hvilke endringer i reindrifften har fått konsekvenser for kvinners tradisjonelle arbeid og på hvilke måter; og (iii) hvordan bidrar kvinner til reindrifften i dag direkte og indirekte – herunder hvilken betydning har kvinners lønnsinntekter for reindrifften. De *kvantitative* delene av

---

¹ Et supplerende bakgrunnsnotat er vedlagt denne delen (del V) av rapporten (vedlegg nr. 5), med tema: Inntekter i reindrifftshushold med vekt på binæringsinntekter og binæringsutøvere (NIBR).

prosjektet benytter ulike dataregistre og innhentede primærdata fra reindriftsfamiliene for å analysere ulike aspekter vedrørende kjennetegn ved reindriftsfamilier (utdanningsnivå, familiestørrelse, alder, yrkestilknytning, reinbeiteområde mv.). Blant reindriftsfamiliene analyserer vi for det første inntektsgrunnlaget for kvinner og menn både når det gjelder inntekter fra lønnsarbeid, fra reindrifta, fra binæringer og overføringer/trygder mv. Videre har vi analysert kvinners deltakelse og eierskap i reindrifta gjennom bl.a. formelt eierskap til driftsenhet, reintall o.l. Ytterligere har vi innsamlet materiale om og analysert tidsbruken fordelt på ulike arbeidsoppgaver i reindrifta og husholdet for kvinner og menn. I siste *sammenfattende del* avrunder vi rapporten med en avsluttende oppsummering og analyse.

Noen resultater

Som en kort oversikt kan vi si at reindriften i landet besto av 558 aktive driftsenheter med ca. 2800 driftsenhetsmedlemmer (totalt for husstandsmedlemmer og andre medlemmer) i 2000. Dette tilsvarer en klar reduksjon i antall driftsenheter fra begynnelsen av 1990-tallet, mens antall personer er mindre redusert. Nærmere 72 % av både driftsenheter og folk hadde tilhold i Finnmark. Driftsenhetene var fordelt på 490 familier (iht. SSB-definisjon av familie) med ca. 1700 familiemedlemmer, herav ca. 45 % kvinner - lavest kvinneandel i aldersgruppen 25-60 år. Hver reindriftsfamilie hadde ca. 3,5 familiemedlemmer i 2000. Av de 558 driftsenhetene hadde 331 (56 %) gifte/samboende driftsenhetsinnehavere og 247 (44 %) "ugifte" driftsenhetsinnehavere. De ugifte innehaverne besto av 50 % "enslige" og 50 % hjemmeboende barn med driftsenhet.

Generelt om endringer i reindriftskvinnenes roller

Utførte analyser i prosjektet og resultater fra litteraturstudier tilsier at tyngdepunktet i den tradisjonelle kvinnerollen tradisjonelt har ligget i *baiki* (husholdet), mens mennene i betydelig større grad sto for arbeidet med reinen og representerte sitt hushold i *siidaen* (de hushold som har rein i felles flokk). I Finnmark fulgte familien flokken året rundt enda på 1950-tallet, og drifta var i stor grad basert på sjølberging, høsting, byttehandel og salg av reinprodukter. En undersøkelse fra 1977 viser at enda på det tidspunktet var det stor bredde i kvinnenes arbeidsoppgaver i reindrifta, bl.a. direkte med reinen, slakting, bearbeiding av slakt, tilbereding av mat og råvarer for klær og utstyr, syng/duodji, høsting og sanking, barnepass/stell, matlaging, vedlikehold og administrasjon av utstyr/forberedelse av mannens arbeid med flokken.

Modernisering i samfunnsøkonomien og styringsverket har i løpet av de siste 10-15 årene endret reindriften betydelig, og ført til store konsekvenser for kvinnerollen. I Finnmark førte boligaksjoner og skoleplikt fra august til juni til sentralisering av bosettinga, fra utkantgrender til bygdesentrum, og at kvinner og barn i stor grad ble skilt fra det daglige arbeidet med reinflokkene. Etter at snøskuteren kom, begynte mennene å pendle mellom flokken og familien. Dette forsterket den kjønnsmessige arbeidsdelingen. En voksende offentlig sektor på 1970- og 1980-tallet førte reindriftskvinnene ut i lønnsarbeid. De produksjonstekniske endringene i reindriften (mekanisering) førte til stort behov for pengeinntekter, og her ble kvinners lønnsinntekter et bidrag til reindriftshusholdenes økonomi. Moderniseringen med store hus, barns skolegang og mer omfattende pengeøkonomi økte kvinners lønnete arbeid samtidig som tradisjonelle oppgaver fortsatt skulle ivaretas. Kvinnene har i stor grad også tatt utdanning og kvalifisert seg til de nye administrative oppgavene som fulgte med den økte formaliseringen av reindriften. Selv om en del av det tradisjonelle kvinnearbeidet med produksjon av mat og klær er blitt redusert til fordel for "kjøpevarer", har kvinnene fått nye viktige oppgaver. At kvinnene gikk ut i arbeid førte i tillegg til endrede oppgavefordelinger, også til at nye rollemønstre i

samværsformer vokste fram, og dette førte til en ny differensiering i det samiske samfunnet.

Innføringen av institusjonen *driftsenhet* i Reindrifftsloven av 1978, en konsesjonsordning for å kontrollere nyetableringer, har vært kritisert for å svekke kvinnenes stilling. Ettersom de aller fleste driftsenheter i begynnelsen ble registrert på/tildelt med mannlig driftsenhetsinnehaver, og foreldrene oftest overførte egen driftsenhet til en av sønnene, ble kvinnenes rolle avhengig av hvilket familieforhold de hadde til driftsenhetsinnehaver. I tillegg kom usikkerhet ved samlivsbrudd og at direkte tilskudd til reindrifften ble utbetalt til driftsenhetsinnehaver, mens andre med rein i eget merke ikke var sikret andel av disse midlene. I 1996 ble Reindrifftsloven endret slik at begge ektefeller nå gis lik rett til og ansvar for driftsenheten som de begge eier rein i.

Dagens reindrifftskvinner har en mindre produksjonsrolle i reindrifften enn tidligere, men deres administrative rolle i næringen, reproduktive rolle (sosialisering av barna inn i reindrifften) og økonomiske rolle gjennom lønnsarbeid er økt. Forventningene er store både til tradisjonelle og moderne oppgaver. Den teknologiske utviklingen av reindrifften har ført til en maskulinisering av næringen, og kvinnenes formelle posisjon i næringa er fortsatt mindre enn mennenes. Dette står i kontrast til at kvinners rolle likevel har blitt styrket innen flere delposisjoner og ført til at næringen og reindrifftshusholdet kanskje er minst like avhengige av kvinnene enn før.

Eierskap, "reindrifftskonsesjoner" og "reell" medvirkning i reindrifften

Andelen kvinnelige driftsenhetsinnehavere i landet har økt fra 11% i 1988 til 17 % i 2000. I ingen områder er det blitt færre kvinnelige driftsenhetsinnehavere perioden 1994-2000, men i Finnmark har det vært en klar nedgang i antall driftsenheter med mannlige innehavere.

Ca. ¼-del av kvinnelige driftsenhetsinnehavere er over 60 år (økende), og for begge kjønn er andelen unge driftsenhetsinnehavere gått ned. Gjennomsnittsalderen for kvinnelige innehavere er 47 år mot menns 44 år.

I kvinners driftsenheter har gjennomsnittlig reintall økt sammenlignet med menns i perioden 1994-2000. Menns driftsenheter er likevel fortsatt en del større, og kun i Sør-Trøndelag/Hedmark og Nordland er kvinners driftsenheter større enn menns. Kvinners andel av rein er lavere enn andel av driftsenhetsinnehavere.

Kvinnenes betydning i reindrifftsarbeidet

I hovedsak ser det ut til at de samiske husholdene har en tradisjonell kjønnsmessig arbeidsdeling der kvinner bruker klart mer tid på husarbeid og på omsorgsarbeid enn menn, men der kvinnene i tillegg bruker noe mer tid enn mennene på enkelte typer arbeidsoppgaver som har tilknytning til reindrifftsvirksomheten. Kvinnene i prosjektets tidsbrukundersøkelse arbeidet totalt sett noe mer pr. uke enn mennene i gjennomsnitt over året, og da omfattes både reindrifftsarbeid, lønnsarbeid og arbeid i husholdet.

For kvinnene i materialet utføres ca. 15-20 timer uka som er arbeidsoppgaver knyttet til reindrifft og reindrifftsrelatert binæring. Menn arbeider desidert mer enn kvinnene direkte med reinen, og arbeider videre også klart flere timer med drifts-/vedlikeholdsoppgaver i reindriffta som bygging og vedlikehold av gjerder, bygninger og maskiner o.l. Også kvinnene gjør en del slikt arbeid (bl.a. en del gjeting og merking/samling), men særlig for oppgaver som flytting/samling, dernest gjeting og til dels merking/samling er forskjellene størst i tidsbruk i favør av menn.

Kvinner bruker mer tid på papirarbeid og møter knyttet til reindrift enn menn, og arbeider også noe mer med vask/pleie av arbeidsklær og utstyr samt med rydding/forberedelser/planlegging.

Kvinner bruker mer tid på binæringer tilknyttet reindriften og har i mye større grad lønnsarbeid/næring utenfor reindriften.

Kvinner som ikke har arbeid utenfor reindriften bruker mye mer tid til arbeid med reinen eller i direkte tilknytning til driften enn de som har annet arbeid. Kvinner uten små barn arbeider langt flere timer i reindriften enn kvinner med små barn.

Inntekter og formue

Gjennomsnittlig ”samlet inntekt” for hovedpersoner i reindriften var kr 154.000,- i 1999. Landsgjennomsnittet for befolkningen generelt var 37 % høyere i 1999 mot 53 % høyere i 1993.

”Samlet inntekt” for *kvinnelige hovedpersoner i reindriftsfamilier er vesentlig høyere enn menns (43 % over)*. Forskjellen skyldes høyere lønnsinntekter og skattefrie overføringer til kvinner. Kvinner har vesentlig høyere inntekt enn menn enten man sammenligner gifte/ugifte eller de med/uten egen driftsenhet. Lavest gjennomsnittlig samlet inntekt for hovedpersoner i reindriftsfamilier finner man i reinbeiteområdene i Vest-Finnmark, Karasjok og Troms. For kvinnene er det omvendt ettersom *reindriftskvinnene i Finnmark har høyere inntekt enn reindriftskvinnene i resten av landet*.

Gjennomsnittlig lønnsinntektene for alle hovedpersoner i reindriftsfamilier var på kr 63.000,- i 1999. Kvinnene hadde langt høyere lønnsinntekter enn menn innen alle kategorier hovedpersoner i reindriftsfamilier, og særlig i de nordlige reinbeiteområder. Større andel av kvinner hadde lønnsarbeid enn menn i alle reinbeiteområder. De senere år har det vært økende andel med lønnsarbeid for begge kjønn, mest blant kvinner.

Reindriftsinntekten var i gjennomsnitt for alle hovedpersoner i reindriftsfamilier på kr 55.000,- i 1999. Lavest reindriftsinntekt hadde Vest-Finnmark, Karasjok og Troms. Menn hadde klart høyest reindriftsinntekt i alle reinbeiteområder. Forskjellen er imidlertid mindre enn når det gjelder lønnsinntekter der kvinner tjener klart mest. Klart flest menn har reindriftsinntekt.

Gjennomsnittlig salgsinntekter *pr. hushold som driver med* binæring var kr 25.000,- for duodji og kr 17.000,- for utmark. Det var 23 % av husholdene som i næringsoppgavene for reindrift var registrert med salgsinntekter fra binæringer. De som oftest har binæringsinntekter er ektepar med felles driftsenhet. Vest-Finnmark er det reinbeiteområdet der det drives desidert mest med binæringer.

Nettoformuen til hovedpersoner i reindriftsfamilier var i 1999 på kr 148.000,-, og er høyere enn landsgjennomsnittet for befolkningen generelt. Det er særlig blant mannlige driftsenhetsinnehavere nettoformuen er høyest, mens kvinnelige ektefeller til driftsinnehaver nesten ikke hadde noen nettoformue. Kvinner har lavere formue enn menn i reindriftsfamilier. Det skyldes først og fremst at menn har vesentlig høyere beløp for ”driftsmidler i næring”, dernest høyere ”ligningsverdi boligeiendom” og i noe grad høyere bankinnskudd enn kvinner. Disse tre formuepostene utgjorde 76 % av bruttoformuen for reindriftsfamiliene. Motsatt har menn langt høyere samlet gjeld enn kvinner, noe som reduserer nettoformuen vesentlig.

Forholdet mellom reindrift og husholdet relatert til kvinnes rolle – dilemmaer og framtidskonsekvenser

Det gjensidige avhengighetsforholdet mellom reindriften og husholdet er helt sentral når kvinners rolle i reindriften skal belyses. Viktige bestanddeler for det tradisjonelle reindriftssystemets utvikling er inntektsgrunnlag, arbeidskrafttilgang/reproduksjon og videreføring av kultur- og tradisjonsbundet kunnskap. Dette skal balanseres mot husholdets behov for omsorgsinnsats og eksternt arbeid for å dekke husholdets samlede inntektsbehov – bl.a. når inntektene fra reindriften ikke er tilstrekkelig for husholdet.

Når det gjelder husholdets avhengighet av reindriften, så kan det sies at Reindriftens økonomiske betydning i husholdet er blitt mindre, men at den kulturelle betydning av næringen er økende i en tid da mer og mer av levestøtten følger moderniseringen i samfunnet for øvrig. Prosjektets dokumentasjon av at en økende andel personer i reindriftsfamilier, og kvinner spesielt, tar seg eksternt arbeid, og videre hvor mye arbeid totalt og hvor mange typer arbeidsoppgaver kvinner må forholde seg til i hhv. eksternt jobb, som arbeider eller medhjelper i reindrifta og i omsorgsarbeid, reiser spørsmålet ved om reindriftshushold med kvinner i flere funksjoner holder på å bli "sprengt" mht. disponibel tidskapasitet. "Tidsklemma" som nye generasjoner reindriftskvinner er stilt overfor kan bli en avgjørende utfordring for hvilken type reindrift vi får i *framtida*. Dette gjelder til tross for at flere av kvinnene sier de ikke ønsker en slik utvikling der den tradisjonelle formen for reindrift blir vanskelig å bevare i konkurranse med delaktighet i det øvrige arbeidslivet. Men økonomien gir ikke noe valg.

Andre av de dilemma som følger med kvinnens endrede rolle, gjelder ønsket om og samvittigheten knyttet til å sette av tid til å ivareta tradisjonelle aktiviteter som binæringer og utnytte biprodukter/råstoffer til mat og klær mv. Videre ønsker flere å ta utdanning og utnytte denne ved å få seg betalte jobber, samtidig som de vil bidra til å bevare familiens reindrift. Her viser analysene av reindriftsbefolkningens utdanningsdeltakelse at en klart økende andel både går videregående skole og tar høyskole-/universitetsutdanning. Dette innebærer en utfordring ved at en del av ungdommen dermed reiser bort for å ta utdanning, og større barn/voksen ungdom blir således mindre tilgjengelig arbeidskraft for reindriften.

Forannevnte viser reindriftens avhengighet av husholdsmedlemmene og deres evne, mulighet eller interesse for å kunne være fleksible, og om der vil finnes jobbmuligheter lokalt der de, særlig kvinnene, som ikke er fullt engasjert i reindriften har adgang til å stille opp i sesonger og ved akutte behov til løpende gjøremål i reindrifta. De samlede inntektsbehovene til reindriftsfamiliene, og til dels også for reindriften selv, nødvendiggjør at noen tar seg videre utdanning og får eksterne inntekter/jobber utenfor reindriften.

Summary

Stig Karlstad, ed., Kari Folkenborg, Jan Åge Riseth og Unni Krogh

Women in reindeer husbandry

Joint Report 2002 NIBR/NORUT Social Science Research

Project objective

The project was initiated to cast light on the significance of women's participation in the reindeer husbandry industry and in the families/household units associated with the industry historically and in the present. Despite the considerable efforts put into studying the roles of women in society in general, little has been done on Sami women in general or women in the reindeer husbandry industry in particular. Earlier studies have shown how societies making the transition from a non-monetary to a monetary economy systematically underestimated the historical part played by women. In consequence, both women and the economy suffered. We wanted first of all therefore to explore the manner in which women's work both within and in relation to reindeer husbandry has helped sustain and expand an economically sustainable industry. Secondly we wanted to investigate the impact of activities and the money earned in areas unrelated on the industry, the households and the women.

The structure of the working paper, data and methodology

The report has the following sections:

- I. Introduction – background, perspectives and matters covered in the paper
- II. Women's historical and contemporary role in the reindeer husbandry industry (literature study)
- III. Qualitative study of women's work in the reindeer industry (based on interviews)
- IV. Types of task and time use in the reindeer industry and households
- V. Reindeer husbandry families and gender; earnings and property/wealth; education and reindeer ownership. Analysis of total population 1993–2000 and 1987–88²
- VI. Summing up, findings and synthesis based on the different parts of the project

The approach in parts II and III is qualitative. Parts IV and V take a more quantitative approach. Part V comprises a summing up and synthesis. The *qualitative* parts of the project are based on interviews with women and men active in the reindeer industry, conversations with key informants and desk studies. The aim has been to shed light on the following: (i) the roles women have played historically in the reindeer industry; (ii) the changes that have affected women's historical contribution, and how; (iii) the direct and indirect contributions of women to the industry, including the impact of wages earned by

---

² An extended background report is attached to this part of the report (Appendix 5). It concentrates on incomes in reindeer husbandry households and explores in particular income obtained from ancillary work/trade and the people involved in such work (NIBR).

women. The *quantitative* elements of the project drew on a variety of data registers and primary data collected among families associated with the reindeer industry. The aim was to study relevant characteristics such as educational level, family size, age, work, grazing areas etc. These family analyses focused in the first place women and men's respective incomes from sources such as paid work, work in the reindeer industry, incomes from parallel occupations and government grants / social security etc. Further, we studied women's participation in the industry and their ownership of herding units, number of animals etc. We also collected and analysed data on the time spent by women and men on tasks in the reindeer industry and the household. In a concluding, synthesising discussion, we sum up and present a final analysis of the findings.

Some findings

The reindeer husbandry industry in Norway is broadly as follows: In 2000 there were 558 herding units in operation and about 2,800 people were involved in them (i.e., members of households directly associated with the industry and others). The herding unit figure is sharply down on the early 1990s figure. The number of people working in the industry has fallen less dramatically. Nearly 72 per cent of both units and people were based in Finnmark county. The herding units were divided among 490 families (according to Statistics Norway's definition of the term 'family'), consisting of about 1,700 family members, of whom 45 per cent were women. The lowest proportion of women was found in the age-group 25–60. Each family consisted on average of about 3.5 members in 2000. Of the 558 herding units, 331 (56 per cent) were owned by married couples or unmarried cohabiters, 247 (44 per cent) by 'unmarried' people. Of the unmarried unit owners, 50 per cent were 'single' and 50 per cent children in the household.

Some general remarks on the evolution of women's role in the reindeer industry

The analyses we performed during the project and our own desk studies suggest that women's historical place has been in the *baiki* (the home or household). Men were far more busy with the animals and also represented their household at the *siida* (a group of families whose reindeer made up a single herd). In Finnmark families were still following the annual reindeer migration routes in the 1950s, and their self-sufficient economy was based largely on gathering, barter and exchange and the sale of reindeer products. A 1977 study showed that women's duties even at that date were comprehensive. They were directly involved in the slaughtering and parting of the animals, in food preparation and handling of raw materials for clothing and utensils, in needlework/*duodji* (Sami handiwork based on reindeer hide, antlers and bones), berry gathering, child care, cooking, repairs and looking after the men's tackle and getting things ready for their work with the herds.

The economic and legislative developments over the past decade or so have initiated wide-ranging changes in the reindeer industry, with wide-reaching implications for women. In Finnmark, campaigns to get people to move into permanent housing and get their children to attend compulsory school between August and June resulted in the migration of the population from outlying areas to built-up centres. Women were cut off from their daily contact with the herds. After the emergence of the snowmobile the men commuted between the herds and home. All this widened the gap between women's and men's activities. An expanding public sector in the 1970s and 1980s brought women into the labour market. Technological developments (mechanisation) in the reindeer industry led to the need for cash incomes, and the money earned by women from paid jobs was obviously a contribution to the household economy. Modernisation, which ushered in large houses, schools for the children and an expanding monetary economy, also led to growth in women's jobs. But at the same time, the traditional work still had to be done.

Women were quick to seek a better education and qualifications for the new management duties that came with the formalisation of the reindeer industry. Although some of their historical chores to do with the production of food and clothing were replaced by ‘manufactured products’ purchased on the market, women have new, important things to do. The flow of women into paid work shaped the division of labour between the sexes and gave rise to new patterns of social interaction. The outcome was increased differentiation within the Sami community.

The introduction of the institution named the *herding unit* in the Reindeer Act of 1978, a licensing system to control the emergence of new businesses, has been criticised for undermining women’s historical standing. Since the great majority of herding units were registered initially with male owners, and parents tended to transfer holding rights to one of their sons, the role women could play depended on their relationship to the owner of the unit. Further complicating factors were marital breakdowns, and the payment of reindeer husbandry grants to the unit proprietor. Other reindeer owners had no formal right to any part of these funds. In 1996 the Act was amended: both spouses now have the right to and responsibility for the unit in which they both hold animals.

While women’s role in the production side of the contemporary reindeer industry is less comprehensive than it was before, their managerial skills and reproductive (socialisation of the younger generation into the industry) and economic roles (through their paid jobs) are more important. Expectations are great, both to their execution of historical and modern tasks. Technological progress in the industry has resulted in its masculinisation, and women’s formal position is still less comprehensive than the men’s. But the paradox is that the part women play in several areas means that the industry and households are probably just as dependent on their input as ever.

Ownership, “operating licences” and “real” participation in the industry

The number of female unit owners in Norway grew from 11 per cent in 1988 to 17 per cent in 2000. In no reindeer areas has there been a decline in the number of female owners between 1994 and 2000. On the other hand, there has been a clear drop in the numbers of units with male owners in Finnmark.

About a quarter of the female owners are over 60 and the proportion is growing. For both sexes, the rate of young unit owners has been falling. The average female owner is now 47, the average male owner 44.

The average size of the women’s herding units per head of reindeer grew compared to the units belonging to men in the years 1994–2000. The male-owned herding units are still larger, and it is only in the counties of Trøndelag, Hedmark and Nordland that women’s units exceed theirs in size. The numbers of reindeer owned by women as compared to men is lower than their relative share as owners of herding units.

The importance of women in the reindeer industry

In the main Sami households appear to share a traditional genderised division of labour which allots to women more tasks in the home and the provision of care than to men, but where women also spend more time than men on specific jobs associated with the running of the business. The women included in the project’s time-use study work on average more hours per week than the men in the course of the year. That covers work with the reindeer, paid work and work in the household.

The women in our study put in about 15–20 hours per week on work directly or indirectly related to the reindeer industry. The men’s direct involvement in the reindeer business is certainly more comprehensive than the women’s and they also put in more hours running

and maintaining the herding unit, i.e., building and repairing fences, buildings and machines etc. Women do work in this area too (among other things a certain amount of shepherding and marking/rounding up). Nevertheless, when it comes to things like moving/rounding up the herds, shepherding and marking/rounding up, most hours are put in by the men.

Women spend more time on paper work and meetings related to the reindeer industry and they also work more with things such as the washing and repairing working clothes and gear and with clearing up, preparations and planning.

Women spend more time working in supplementary jobs/businesses associated with the reindeer industry, and have more paid jobs/businesses outside the industry.

Women without work outside the industry spend a lot more time with the animals or running the unit than women with outside employment. And women without small children work much longer hours in connection with the unit than women with infants to tend to.

Income and property

The average 'total income' for main income earners in the reindeer industry was NOK 154,000 in 1999. The national average income was 37 per cent higher in 1999. In 1993 it was 53 per cent higher, so the gap has narrowed to some extent.

'Total income' for female main income earners in households associated with the reindeer industry is significantly higher than men's (43 per cent and above). The difference is due to women's higher wage earnings and non-taxed government transfers. Women's income is significantly greater than men's irrespective of marital status and ownership of herding units. The lowest average total income of main income earners in households connected to the reindeer industry is in the reindeer grazing areas of West Finnmark, Karasjok and Troms. The situation is the reverse for women since the *women in the reindeer industry in Finnmark earn more than their sisters in the industry in the rest of the country.*

Average wage earnings for all main income earners in reindeer industry families were NOK 63,000 in 1999. Women's earnings were far higher than men's across all categories of main income earners, especially in the northernmost reindeer grazing areas. More women were engaged in paid work (i.e. external to the reindeer industry) than men in all grazing areas. In recent years, the rate of employment in paid jobs has increased for both sexes, but most for women.

Income from reindeer husbandry for all main income earners averaged out at NOK 55,000 in 1999. The lowest incomes were registered in West Finnmark, Karasjok and Troms. Male incomes from reindeer husbandry were highest by a good margin in all grazing areas. The gap is narrower, however, than in the case of earnings from paid jobs, where women earn clearly more. A large majority of the men derive an income from reindeer husbandry.

Average earnings from sales *per household involved in a supplementary activity* was NOK 25,000 for duodji and NOK 17,000 for activities related to non-agricultural land (outlying field). Income statements from people in the reindeer industry show that 23 per cent of households were registered with income from the sale of products from their supplementary jobs, trades or businesses. Those who most often have income from supplementary sources are married couples with a herding unit between them. West Finnmark is the grazing area with clearly the most supplementary occupations.

The net assets of main income earners in reindeer husbandry families in 1999 was NOK 148,000. This is more than the population in general across the country. There is a particularly high net asset level among male herding unit proprietors, while the wives of male proprietors have practically no property to speak of. Women in reindeer husbandry families have less property than men. This is probably due to the fact that men enter higher sums in their tax returns as “fixed assets” and a higher “assessed value” on their home property, and, lastly, record higher deposits in the bank than women. These three assets-related entries in the tax returns counted for 76 per cent of the reindeer husbandry families’ gross assets. Conversely, men have far more debt than women, which naturally reduces their net value considerably.

The relationship between the reindeer industry and in the family households – the role of women, dilemmas and prospects

The mutual dependency between the reindeer industry and family households is a key factor when it comes to exploring the role played by women in the industry. Important elements in the historical development of the industry are income basis, workforce availability/reproduction and the handing down of cultural and traditional knowledge. These factors need to be balanced against the necessity in the household to provide care and income from work outside the home to cover the overall expenditures – especially when earnings from the reindeer industry are insufficient to run the household.

Regarding the dependence of households on the reindeer industry, we can say that while the industry’s economic importance to households has tapered off, its cultural significance has been rising in an age in which the customary life style associated with reindeer pastoralism is increasingly changing in line with the modernisation of society in general. The project’s documentation of the rising number of people, especially women, from reindeer industry households with jobs outside the industry, and the overall amount and variety of work women perform to help run the units and in providing care raises the question as to whether women in such households risk suffering from ‘functional overload’ due to the lack of time available to perform everything expected of them. The “time squeeze” facing new generations of women in the industry could have a major impact on the type of industry we will see in the *future*. This will be the case irrespective the insistence of several of the women we spoke with that they have no interest in a future where taking care of the historical aspects of the industry competes with participation in the rest of the job market. But economic realities may leave them little choice.

Other problems arising from women’s changing role concern the desire and perceived moral duty to find the time to pursue traditional activities in the form of supplementary work and exploit the subsequent products/raw materials to make food and clothing etc. Further, many want to get further education as a stepping stone to a well-paid job, but at the same time they want to help sustain the family’s involvement in the industry. The analyses of the population in relation to education show that a significant number are opting for further education at upper secondary school, colleges and universities. There is a challenge here too, of course, because when young household members leave home to study, the number of available hands to run the operation falls correspondingly.

The discussion shows the dependency of the reindeer industry on the ability, opportunity and interest of household members to act flexibly. It also shows that it depends on the presence of jobs in the local community where people, especially women not completely tied up with work related to reindeer, can put in a seasonal appearance and lend a hand when needed in addition to fulfilling their duties in the industry. The total household economy and, in part, the economy of the industry itself, means that some household

members will have little choice but to get an education and find income-generating work outside the reindeer industry.

Čoahkkáigeassu

Ulbmil

Dán prošeavtta ulbmilin lea oainnusindahkat nissonolbmuid rolla ja mearkkašumi boazodoalus ja boazoealáhusa dálldoalus dál ja ovdal. Duogáš lea ahte vaikkovel nissonolbmuid rolla ja mearkkašupmi servodagas lea deattuhuvvon ja dutkojuvvon, de lea unnan dahkkon sámi nissonolbmuid várás obanassiige ja earenoamážit boazosámi nissonolbmuide. Ovdalis dutkammat duodaštit ea.ea movt eara servodagat, go lea rievdan luonddudoalus ruhtaekonomijii, systemahtalaččat leat vuolleárvvoštallan nissonolbmuid virolaš barggaid, mii lea goaridan sihke nissonolbmuid ja ekonomijja. Danin leat mii háliidan govvidit movt nissonolbmot boazodoalus ja boazodollui gullelaš doaimmain leat váikkuhan doalahit ja ovdanahttit ekonomalaš bistelaš ealáhusa, Dasto makkar mearkkašupmi olggobealde boazodoalu doaimmain ja dietnasin lea leamašan sihke boazodollui, boazodoalu ruovttudoaluide ja nissonolbmuide.

Raporta sisdoallu, diehtovuoddu ja vuogit

Raportas leat čuovvovaš oasis:

- I Álgu – raporta duogaš, peršpektiiva ja sisdoallu.
- II Nissoniid rolla dálá ja doloža boazodoalus (girjjálašvuoda guorahallan).
- III Boazodoalus nissoniid barggu kvalitatiivvalaš árvvoštallan (jearahallamat).
- IV Barggut ja áigeatnu boazodoalus ja boazodoalu dálldoaluin.
- V Boazodoallobearrašat ja sohkabealit: dietnasat, opmodagt, oahppu ja eaiggátvuohhta boazodoalus. Ollislašveaga árvvoštallan áigodagain 1993-2000 ja 1987/88³.
- VI Čoahkkáigeassu, bohtosat ja árvvoštallan iešgudetge prošeaktaosiid vuodul.

II ja III oasis lea prošeaktii kvalitatiivvalaš lahkanadden, ja IV ja V oasis ges eanebut deattuhit hivvodatlaš lahkanaddama čuolbmabelliide ja VI oasis lea čoahkkáigeassu ja ja čoahkkáigeassi árvvoštallan. Prošeavtta *kvalitatiivvalaš* beliin leat jearahallamat boazodoalu nissonolbmuiguin ja dievdduiguin, ságastallamat váldomuitaleddjiiguin ja girjjálašvuoda dutkan vuodđun. Ulbmilin lea leamašan govvidit: (i) makkár rolla nissonolbmuin virolaččat lea leamašan boazodollui; (ii) makkár rievdademiin boazodoalus lea leamašan váikkuhus nissonolbmuid virolaš bargui ja man ládje; ja (iii) man ládje leat nissonolbmot odne veahkkin boazodoalus sihke njuolga ja eahpenjuolgut – dás maid dai makkár ávki ja mearkkašupmi lea nissonolbmuid bákkáin boazodollui. Prošeavtta *hivvodatlaš* bealis ávkastallat iešgudet dihtorvuorkkáid ja vuodđodieđuid boazodoallobearrašin árvvoštallandihte iešgudet belit boazodoallobearrašiid dovdomearkkain (oahppodási, bearrášsturrodát, ahki, fitnogullelašvuohhta,

³ Lassi duogáščálus čuovvu dán oasis raportas (mielddus nr. 5), man fáddá lea: dietnasat boazodoalu dálldoalus mas oalgedietnasat ja oalgealáhusdoammat deattuhuvvojit. (NIBR).

guohtunguovlu jna.). Boazodoallobearrašiin guorahallat vuosttažettiin dievdduid ja nissoniid báلكkáid, sihke báلكá barggus, ealáhusas, oalgealáhusain doarjagat/oajut jna. Viidáset leat maid árvoštallan nissoniid oassálastima ja eaiggátvuoda boazodoalus ea.ea. dollui formálalaš eaiggátvuohta, boazolohku jna. Lassin leat mii maiddai čohkken dieđuid ja árvoštallan áigegeavaheami juhkojuvvon bargguid vuodul boazodoalus ja dálloalalus dievdduin ja nissoniin. Mañimus *čoačkkáigeassi oasis* loahpahat raporta loahpalaš čoačkkáigeasuin ja árvoštallamin.

Soames bohtosat

Oanádussan sáhtta lohkat ahte riikka boazodoalus ledje oktiibuot 558 doaibmi doalu mas ledje sullii 2800 doallomiellahtu (obbalaččat sihke bearatgottis ja eará lahttut) jagi 2000'is. Dat čájeha ahte doallolohku čielgasit lea njiedjan 1990-logu álggu rájes, ja ahte olmmošlohku ii leat njiedjan seamma ollu. Lagabui 72 % sihke doaluin ja olbmuiin gulle Finnmárkui. Doalut ledje juhkojuvvon 490 bearraša gaskkas (SSB-bearrašdefinišuvnna mielde) main oktiibuot ledje sullii 1700 bearašmiellahtu, dán ledje sullii 45 % nissonolbmot – unnimus nissonlohku lei sin gaskkas geat ledje gaskal 25 ja 60 jagi. Juohke boazodoallobearrašis ledje jagi 2000'is sulli 3,5 bearašlahtu. 558 doaluin ledje 331 doalus (56 %) doalloeaggada geat ledje náitalan/ovttasorrut ja 247 (44 %) "náitalkeahttá". Náitalkeahttes doalloeaggádin ledje 50 % "aktoorrut" ja 50 % ruovttusorru mánát main lei iežas doallu.

Oppalaš rievdadeamit boazodoallonissoniid rollain

Prošeavttas čadahuvvon guorahallamat ja girjjálašvuodadutkama bohtosat čájehit ahte árbevirolaš nissonrolla deaddu lea leamašan *báikkis* (dálloalalus), ja ahte dievddut mealgadit barge bohccuiguin ja ovddasteddje iežaset bearašgotti siiddas (bearašgottiin geain leat bohccot oktasaš ealus). Finnmárkkus čuvvo bearrašat ealuset birra jagi vela ain 1950-logus, ja dalá ealahusdoaimmas lei iešbirgejuvmin, luondduvalljodagaid ávkástallan, lonusgávpi ja bohccos buvttasduvvon gálvvuid vuovdin guovddázis. Iskkadeapmi čadahuvvon 1977'is duodašta ahte dalá nissonolbmuiin ledje ollu barggut ja doaimmat boazodoalus, ea.ea. beaivválaš boazobarggus, njuovadeami oktavuodas, dikšut ja váraváldit njuovvojuvvon gorudit, vuorkut borramušgálvvuid ja váraváldit duodjeávdnasiid, goarrun/duddjon, luondduvalljodagaid ávkástallan/murjen, borramušráhkadeapmi, dikšut ja hálldašit dávviriid/bivttastit ja reidet dievddu boazobargui.

Servodatekonomiija ja stivrenásahusaid ođasmahttin lea mañimus 10-15 jagis rievdadan boazodoalu sakka, ja lea garrasit vaikkuhan nissonrolla boazodoalus. Finnmárkkus viesso-vásedindoaimma ja geatnegahtton skuvlavázzin borgemánus geassemánu rádjái dagahi ássama guovdilastima smávvagilážiin guovddáš báikkegottiide, ja ahte nissonat ja mánát obanassiige gáide eret beaivválaš boazobarggus. Dievdduid suhkkoljohtolat (pending) bearráša ja ealu gaskkas álggii dalle go muhtaskohter váldui atnui. Dát nanni sohkaalgaskkas bargujuogu. Šaddi almmolaš suorgi 1970- ja 1980-logus dagahi ahte boazodoallonissonat šadde báلكkolaččat. Buvttadanteknihkkalaš rievdadeamit boazodoalus (mekaniseren) dagahi stuora dárbbu ruhtadietnasiidda, ja dás šadde nissonolbmuid báلكkát lasahussan boazodoalu dálloalulid ekonomiiiji. Servodaga ođasmahttin (moderniseren) stuorit viesuiguin, mánáid skuvlavázzin ja viiddis ruhtaeconomiiija lasihi dárbbu nissoniidda bargat báلكkolažžan seammásgo maid galge áimmahuššat árbevirolaš bargguid ealáhusas. Nissonolbmot leat váldan oahpu ja gealbudahttan iežaset ođđa hálldahuslaš bargguide mat čuvvo boazodoalu formaliserema olis. Vaikko oassi árbevirolaš nissonbargguin nugomat biebmoráhkadeapmi ja bivttasteapmi lea unnon oastogálvvuid sadjai, de leat nissonolbmot ožžot ođđa bargguid.

Lassin bargojuogu rievdadeapmai go nissonolbmot šadde bálkkolaččat olggobealde ealáhusa, de šadde odđa ovtastallanvierut, mii dagahi odđa erohusaid sámi servodagas.

Doalu (driftsenheta) ásahepmi 1978 boazodoallolágain, doaibmalobiortnet mainna galge dárkkistit odđa doaluid álgaheami, lea árvoštallojuvvon nissonolbmuid árvvu njiejahan. Go eanas doalut álggus registrerejuvvojedje ja juhkojuvvojedje dievdduide, ja váhnemat dávjá sirde doaluset bárdnái, de nissonolbmuid rolla eaktuduvvui dasa makkár bearašoktavuohta sis lei dasa geas lei iežas doallu.

Lassin lea maid eahpesihkarvuolta earráneami oktavuodas ja njuolggodorjagiidda mat juolluduvvojit njuolga doalloeaiiggádi, ja earát geain ledje bohccot iežas mearkkas eai ožžon oasi dáin ruđain. Jagi 1996 'is rievdaduvvui boazodoalloláhka nu ahte goappaš beallelaččain lei seamma riekti ja ovddasvástádus doalu ektui mas goappašagain ledje bohccot.

Otná boazodoallonissoniin lea unnit buvttadanrolla ealáhusas go ovdal, muhto sin hálddahušlaš rolla ealáhusas, reprodutivvalaš rolla (sosialiseret mánáid boazodollui) ja ekonomalaš rolla bálkkolažžan lea lassanan. Leat stuora vuordámušat sihke árbevirolaš ja odđáiigaš doaimmaide. Teknologalaš ovdáneapmi boazodoalus lea dagahan "maskulina" ealáhusa, ja nissoniid formálalaš rolla ealáhusas lea ain heajut go dievdduid. Dát lea vuosta dan dili ahte nissonolbmuid rolla dattetge lea nannejuvvon ollu oassedásin ja lea dagahan ahte ealáhus ja boazodoalu dálldoallu dáidá dárbbášit nissoniid seamma ollu go ovdalge.

Eaiggátvuolta, "boazodoallohpi (konsešuvdna" ja "duodalaš" oassálastin boazodoalus

Nisson doalloeaiiggátlohku riikkas lea lassanan 11% 1988 'is gitta 17 % rádjái 2000 'a rádjái. Ii guđege guovllus leat unnit nissonolbmot geai lea sierra doallu 1994-2000 rádjái, muhto Finnmárkkus leat doalut mas leat dievdoeaiiggádat čielgasit unnon.

Sullii ¼-oassi nisson doalloeaiiggádin leat badjel 60 jagi (lassaneaddji), ja goappaš sohkaelliid gaskkas lea nuoraidlohku njiedjan. Nissonolbmuid gaskkamearálaš ahki lea 47 jagi ja dievdduid ges 44 jagi.

Nissondoaluin lea gaskkamearálaš boazolohku lassanan go buhtastahtta dievdduid doaluiguin áigodagas 1994-2000 rádjái. Dievdduid doalut leat ain stuorit, dušše Nordlándas ja Máttá-Trøndelágas/Hedmárkkus leat nissonolbmuid doalut stuorit go dievdduid. Oppalaččat oamastit nissonolbmot unnit bohccuid dan ektui galle nissonolbmus lea iežas doallu.

Nissonolbmuid mearkkašupmi boazobarggus

Vuostamužžan orruleamen nu ahte sámi dálldoaluin lea virolaš sohka-bealjuohku mas nissonolbmot atnet mealgat eanet áiggi ruovttubargguide go dievddut, lassin ahte nissonolbmot atnet eanet áiggi go dievddut soames bargguide mat gullet ealáhusdoibmi. Olles jagis áigegeavahaniskadeami nissonat barge gaskkamearálaččat eanet vahkus go dievddut, ja dás leat mielde sihke boazodoallobarggut bálká barggut ja ruovttubarggut.

Nissonolbmot barge sullii 15-20 dimmu vahkus doaimmain mat njuolga gullet boazodollui ja ealáhussii gullelaš oalgedoaimmaide. Beaivválaš boazobarggus barget dievddut mealgat eanet go nissonat, ja barget viidáset mealgat eanet diimmuid doaibma- ja divodanbargguiguin boazodoalus nugomat cegget ja divodit áiddiid, visttiiguin ja mášinnaiguin jna. Maiddai nissonolbmot doaimmahit dákkár bargguid (ea.ea. guodoheami ja mearkuma ja čohkenbargguid), muhto earenoamáziid doaimmaid nugomat

johtin, čohkken, dasto guođoheapme ja maid dai mearkun/čohkken bargguin leat stuorimus erohusat áigegeavaheamis go dievddut atnet eanet áiggi dása.

Nissonolbmot atnet eanet áiggi báberbargguide ja čoahkkimiidda go dievddut, ja barget eanet bargobiktasiiguin ja bargoreaidduiguin, bassamiin/divodemiiguin ja čorgemin/ovdabargguide ja plánenbargguiguin.

Nissonat atnet eanet áiggi boazodollui gullevaš oalgealáhusaide ja barget dávjjibut bálkkolažžan/ealáhusain olggobelde boazodoalu.

Nissonolbmui geain eai leat bálká barggut olggobealde boazodoalu atnet eanet áiggi boazobargui go sii geain leat eará barggut. Nissonat geain eai leat smávvmánát barget mealgat eanet diimmuid boazodoalus go nissonat geain leat smávvmánát.

Dietnasat ja opmodagat

Jagi 1999'is lei ealáhusa doalloeaiggádit gaskamearálaš "ollislaš dienas" kr 154.000, Riikka olles olmmošveaga gaskamearri lei 37 % eanet jagi 1999'is ja 53 % eanet jagi 1993'as.

"Ollislaš dietnasat" *boazodoallobearrašiid nisson doalloeaiggádin leat mearkašahtti stuorit go diedduin (43 % eanet)*. Sivt erohusaide leat stuorit bálká dietnasat ja vearrohis doarjagat nissoniidda. Nissoniin leat mearkašahtti stuorit dietnasat go dievdduin leaš dal buohtastahttimin náitalan/náitalkeahhtes olbmuid dehe sin geain lea/ii leat iežas doallu. Vuolimus gaskamearálaš dietnasat leat doalloeaiggádin boazodoallobearrašin geat gullet Oarje-Finnmárkku, Kárášjoga ja Romssa boazodoalloguovlluide. Nissoniida lea áibbas nuppe ládje go *Finnmárkku boazodoallonissonolbmui leat stuorit bálkkát go boazodoallonissoniin muđui riikkas*.

Gaskamearálaš bálká dietnasat boazodoallobearrašiid doalloeaiggádin lei jagi 1999'is kr 63.000,-. Nissonolbmui ledje mearkašahtti stuorit bálkkát go dievdduin buot boazodoallobearrašiid doalloeaiggádiid gaskkas, ja earenoamážit davimus boazodoalloguovlluin. Eanet nissonolbmot go dievddut ledje bálkkolaččat buot boazodoalloguovlluin. Mañimus jagiid leat bálkkolaččaid lohku dađistaga lassanan goappaš sohkabeliid gaskkas, muhto eanemusat nissonolbmuid gaskkas.

Jagi 1999'is ledje boazodoallobearrašiid doalloeaiggádit gaskamearálaš boazodoalldietnasat kr 55.000,-. Vuolimus boazodoalldietnasat ledje Oarje-Finnmárkkus, Kárášjogas ja Romssas. Dievdduin ledje čielgasit stuorimus dietnasat buot boazodoalloguovlluin. Erohusat leat unnimusat go lea sáhka bálkkolaččaid bálkkáin go das nissonolbmot diinejit buoremusat. Eanemus dievdduin leat dietnasat njuolga boazodoalus.

Gaskamearálaš vuovdindietnasat *juohke dálloalalus geat doaimmahit* oalgealáhusaid lei kr 25.000 duojis ja kr 23.000 meahcásteamis. Ledje 23% dálloalaluin geat devde boazodoalu ealáhuskovi geain ledje dietnasat oalgealáhusas. Sii geat dávjjimusat leat oalgealáhusain leat náittosbárat geain lea oktasaš doallu. Oarje-Finnmárku lea dat boazodoalloguovlu gos obanassiige doaimmahit eanemus oalgealáhusaid.

Netto-opmodat boazodoallobearrašiid doalloeaiggádin lei jagi 1999'is kr 148.000,-, ja lea eanet go oppalaš álbmoga riikkagaskamearri. Lea earenoamážit dievdduide oamastuvvon doaluin ahte netto-opmodat lea stuorimus, ja nissoniidda omastuvvon doaluin ii báljo obage leat netto-opmodat. Boazodoallo nissonolbmui lea unnit opmodat go dievdduin. Sivvan lea vuostažettiin danin go dievdduin leat mealgat stuorit supmit "doallobiergasiidda ealáhusas", dasto stuorit "livnnetárvu ássanviesuin" ja veaháš eanet ruđat bájkkus go nissonolbmui. Dát golbma opmodatpoasta boazodoallobearrašin

dagahit oktiibuot 76% brutto-opmodagas. Nuppi bealde leat dievdduin mealgat eanet vealggit go nisssonolbmuid, mii sakka unnida netto-opmodaga.

Dilálašvuodat boazodoalu ja dálldoalu gaskkas heivehuvvon nisssonolbmuid rollai – čuolmabealit ja boahtteáiggi váikkusat

Gaskaneasvuodat boazodoalu ja dálldoalu gaskkas leat áibbas guovddážiis go nisssonolbmuid rolla boazodoalus galga guorahallojuvvot. Dehalaš oasit árbevirolaš boazodoallovuogádaga ovdáneamis leat dienasvuodut, gávdni bargofámut/reproduksuvdna ja ealihit kultuvrralaš- ja árbevirolaš máhtu. Dát galga dássejuvvot dálldoalu fuolahusdoaimmaid dárbbuiguin ja olgguldas bargguiguin nu ahte deavdá dálldoalu ollislaš dienasdárbbuid – ea.ea. go boazodoalu dietnasat eai leat ollášuhte ruovttudoalu dárbbuid.

Go guoská dálldoalu sorjjásvuhtii boazodollui, de sáhtta lohkat ahte boazodoalu ekonomalaš mearkkašupmi dálldoalus lea unnon, muhto ahte ealáhusa kultuvrralaš mearkkašupmi gal lea lassanan áigodagas goas mađi eanet eallinvuogis čuovvu servodaga odasmahttima. Go prošeakta duodašta ahte lassaneaddji oassi boazodoallobearrašiin, ja earenoamážit nisssonolbmuid, barget bálkkolažžan, viidáset man ollu barggu nissonat doaimmahit, ja man ollu ja iešguđetlágán bargguid nisssonolbmot doaimmahit juogo bálkkolažžan, bargin dehe veahkkin boazodoalus ja fuolahusbarggus, det lea áigejuovdil jearrat ahte leago boazodoalu dálldoallu mas nisssonolbmuid leat mánggalágán doaimma joavdan lohppii háldoáiggi dáfus. “Dilihisvuolta” maid odđa buolvva boazodoallonissonat vásihit sáhtta šaddat mearrideaddji hástalussan dasa makkár boazodoallu mis galgá leat *boahtteáiggi*. Nu lea váikkovel ollu nisssonolbmot lohket ahte sii eai hálit ovdáneami mii dagaha váttisin bisuhit árbevirolaš boazodoallovuogi muđui bargoeallimis oassálastin. Muhto ekonomii ja vuodul eai leat válljenvejolašvuodat.

Eará váttisvuodat mat čuvvot nisssonolbmuid rievdaduvvon rollain, guoská sávaldahkii ja oamedovdui dasa ahte bidjat áiggi áimmahuššat árbevirolaš doaimmaid nugomat oalge-ealáhusaid ja ávkástallat liigebuktagiid/vuodđoávdnasiid borramuššan ja biktasiidda jna. Viidáset háliidit eanet váldit oahpu ja dan vuodul váldit bálká bargguid, seammás go maid háliidit leat mielde seailuheamen bearraša boazodoalu.

Guorahallan boazodoalloveaga oahpahussii searvan duodašta ahte lassaneaddji oassi vázzet sihke joatkkaskuvlla ja maid dai váldet allaskuvlla-/universitehta oahpu. Dát mielddisbukta hástalusaid danin go oassin nuorain vulget eará guvlui oahpu dihte, ja beallrávis mánát/rávisolbmot unnánaččat leat veahkkin boazodoalus.

Badjelis namuhuvvon dieđut duodaštii boazodoalu sorjjásvuoda bearašgotti lahttuide ja sin nákei, vejolašvuhtii dehe beroštupmái leat máškidat, ja leatgo barganvejolašvuodat báikkálaččat gos, earenoamážit nissonat, geat eai ollesáiggi bargga boazodoalus sáhtet searvat áigodagaid mielde ja go earenoamážit dárbbasit veahki boazodoalus. Obbalaš dienasdárbbut boazodoallobearrašin, ja muhtinmuđui iešalddis boazodoallu maid dai, dagaha dárbbaslažžan ahte muhtumat váldet joatkkaoahpu ja váldet bálká barggu ja dietnasiid olggobealde boazodoalu.

Del I

INNLEDNING – BAKGRUNN, PERSPEKTIV OG INNHOLD

Stig Karlstad

1 Innledning – bakgrunn, perspektiv og innhold

1.1 Kvinner og økonomisk utvikling⁴

I snart tre tiår har forskere arbeidet med å synliggjøre kvinners bidrag til økonomisk utvikling. Interessen var i utgangspunktet rettet mot kvinner i de såkalte utviklingslandene, men etter hvert ble en også oppmerksom på kvinners fravær fra de nasjonal-økonomiske regnskapssystemene mer allment. I 1970 viste den danske økonomen Ester Boserup hvordan overgangen fra naturalhushold til pengeøkonomi systematisk undervurderte og underminerte kvinners tradisjonelle arbeidsinnsats, med det resultat at både kvinnene og økonomien kom dårlig ut. Siden har mange studier bygd opp under og videreutviklet denne forståelsen.

I 1989 kom Marilyn Warings bok *If Women Counted* som var en avansert analyse av hvordan FNs system for nasjonalregnskap (UNSNA - United Nations System of National Accounts) har ført til at kvinner verden over er blitt økonomisk og statistisk usynliggjort. Systemet, som ble utviklet på 1950-tallet, gjelder fortsatt og er grunnleggende for de fleste lands beregning av produksjon og vekst. Systemet måler verdien av alle varer og tjenester som er i berøring med markedet. I tillegg måles verdien av enkelte varer og tjenester som ikke er innom markedet, som for eksempel gratis offentlige tjenester.

En god del økonomisk aktivitet defineres ut av UNSNA. Det betyr at de heller ikke er relevante for nasjonalregnskapene. Aktivitetene regnes ikke med som del av nasjonal produksjon og vekst. Det som holdes utenfor kan i hovedsak plasseres i gruppen 'husholdsaktiviteter'. Det dreier seg om all service i husholdet, produksjon til husholdets eget bruk eller bytte med andre hushold, alt reparasjonsarbeid i tilknytning til husholdet, samt produksjon av andre varer og tjenester som ikke er innom markedet. Mange av disse aktivitetene har tradisjonelt vært utført av kvinner og de har til dels krevd betydelig kompetanse av utøveren. Læringen har foregått uformelt, ofte som overføring fra en generasjon kvinner til en annen. Dette har samtidig vært viktig som formidling av kulturelle verdier og identitet.

Problemet med usynliggjøringen av disse aktivitetene er at de glemmes i nasjonal og kommunal planlegging, siden planleggingen gjerne bygger på offentlige tall og statistikk. Samtidig skjer det en nedvurdering av arbeid som ikke måles i kroner og øre. Kvinner som ikke har betalt arbeid utenfor hjemmet, omtales som "uproduktive", "uten arbeid"

---

⁴ Kap. 1.1 og 1.2 i dette innledningskapitlet er basert på perspektiv og problemstillinger som er reist i den opprinnelige prosjektskissen for prosjektet. Prosjektskissen er skrevet av Stig Karlstad og Ann Therese Lotherington i samarbeid. Disse problemstillinger utgjør det overordnede utgangspunktet for rapporten.

eller at de ”ikke gjør noe, de går bare hjemme”. Kvinner regnes som passive og avhengige, ikke som selvstendige, økonomiske samfunnsaktører med viktige bidrag til familien så vel som til storsamfunnet. En slik forståelse taper både kvinner og storsamfunnet på. Konsekvensene på lengre sikt har vært at kunnskap og kompetanse som kvinner tradisjonelt har forvaltet, har gått tapt.

1.2 Kvinners betydning for utvikling av reindriften

Den generelle forståelsen av kvinner og økonomisk utvikling kan overføres til kvinner og reindrift. Men til tross for mange års forskning og fokusering på synliggjøring av kvinners rolle og betydning i samfunnet, har lite vært gjort i forhold til samiske kvinner generelt og kvinner i reindriften spesielt. Det er derfor et klart behov for å øke kunnskapen på dette feltet. Dette er noe av bakgrunnen for Reindriftnsmyndighetenes interesse for å bidra til å synliggjøre og dokumentere kvinnenens arbeidsinnsats i reindriften. I denne sammenhengen har vi også en viktig dimensjon som bør vurderes, nemlig kvinner som forvaltere og formidlere av samisk kultur og identitet. En rekke av deres arbeidsoppgaver kan knyttes nettopp til kulturforvaltning.

Formålet med dette prosjektet har nettopp vært å bidra til kunnskapsutviklingen og forståelsen av kvinners rolle ved å fokusere på *den betydning kvinner har for utviklingen av reindriften*. Kvinner kan ha betydning for reindriften på minst to måter. For det første kan vi snakke om hvilken betydning de har som forvaltere av samisk kultur og identitet, det vil si hvordan deres aktiviteter i og i tilknytning til reindriften bidrar til å bevare og videreutvikle samisk kultur. For det andre kan vi snakke om hvordan kvinners aktiviteter i og i tilknytning til reindriften bidrar til å opprettholde og videreutvikle en økonomisk bærekraftig næring.

I praksis kan det være vanskelig å skille mellom de to måtene kvinner har betydning for reindriften på, fordi det gjelder gjensidig avhengige forhold. Med tanke på å utføre en gjennomførbar studie hva gjelder tidsbruk og finansielle forhold, har det imidlertid vært nødvendig å foreta dette skillet og fokusere på en av delene. Vårt valg har vært å ta utgangspunkt i den betydningen kvinner har for opprettholdelse og videreutvikling av en økonomisk bærekraftig næring. Det innebærer at inntaket til problemfeltet er økonomisk orientert. Vi har ikke utelukket de kulturelle aspektene, men det er ikke det kulturelle som er vår innfallsvinkel. Vi foretar med andre ord et analytisk skille.

Prosjektet problematiserer kvinners betydning. Tradisjonelt spilte kvinner en sentral rolle i reindriften, men modernisering og teknologisk utvikling gjorde at deres rolle ble endret og i mange tilfeller klart svekket. I dag ser vi imidlertid at kvinnenens bidrag til husholdets fellesinntekt øker. Hvilken betydning har dette, og kan vi si at kvinners arbeidsinnsats er blitt, eller vil bli, en forutsetning for opprettholdelse og videreutvikling av reindriften? Og kanskje denne styrkede «pengeøkonomiske» rollen basert på andre inntekter fra kvinner samtidig truer den tradisjonsbærende reindriften, i den grad den nye økonomiske tilpasningen hos kvinner er en forutsetning for, eller framskynder, utviklingen av en modernisert eller mekanisert reindrift.

Kvinner kan ha betydning for reindriften gjennom direkte deltakelse, eierskap osv; indirekte deltakelse; eller gjennom deres bidrag til husholdet via lønnsinntekter fra annen virksomhet. Prosjektet vil ta for seg alle disse aspektene, kartlegge omfanget og forklare implikasjonene for reindriften.

1.3 Rapportens innhold og metodiske utfordringer

Rapporten består av følgende seks deler:

- I. Innledning om rapportens hensikt, overordnede problemstillinger og innhold: Stig Karlstad (forsker/prosjektleder)
- II. Kvinners rolle i reindriftsnæringen før og nå (litteraturstudie): Kari Folkenborg
- III. Kvalitativ analyse av kvinners arbeidsinnsats i reindriften (intervjubasert): Kari Folkenborg
- IV. Arbeidsoppgaver og tidsbruk: Unni Krogh
- V. Reindriftsfamiliene og kjønn; inntekter og formue, utdanning og eierskap i reindrifta. Analyse av totalpopulasjonen 1993-2000 og 1987/88: Stig Karlstad. Jf. også bakgrunnsnotat til denne delen av rapporten (vedlegg nr. 5)⁵.
- VI. Sammenfatning, resultater og analyse basert på de ulike prosjektdelene: Jan Åge Riseth og Stig Karlstad

De ulike delene av prosjektet ble allerede i utgangspunktet utformet og planlagt som selvstendige arbeider (moduler) med bakgrunn i at man under finansieringen skulle kunne velge hvilke man ville ha gjennomført. Prosjektet ble noe justert i forhold til første utkast. Bidragene som er samlet i denne rapporten dekker innholdsmessig de hovedproblemstillingene som det ble lagt opp til å gjennomføre.

Del II og III har en kvalitativ tilnærming til prosjektet, del IV og V har mer kvantitative tilnærminger til problemstillingene mens del VI består av oppsummering og sammenfattende analyse. De *kvalitative* delene av prosjektet er basert på intervju med kvinner og menn i reindrifta, samtaler med nøkkelinformanter og litteraturstudier. Her har formålet vært å belyse: (i) hvilke roller har kvinner tradisjonelt spilt for reindriften; (ii) hvilke endringer i reindriften har fått konsekvenser for kvinners tradisjonelle arbeid og på hvilke måter; og (iii) hvordan bidrar kvinner til reindriften i dag direkte og indirekte – herunder hvilken betydning har kvinners lønnsinntekter for reindriften. De *kvantitative* delene av prosjektet benytter ulike dataregistre og innhentede primærdata fra reindriftsfamiliene for å analysere ulike aspekter vedrørende kjennetegn ved reindriftsfamilier (utdanningsnivå, familiestørrelse, alder, yrkestilknytning, reinbeiteområde mv.), herunder analysere inntektsforhold for kvinner og menn fra lønnsinntekter, reindrifta, binæringer, overføringer/trygder o.l. Videre har vi analysert kvinners deltakelse og eierskap i reindrifta gjennom bl.a. formelt eierskap til driftsenhet, reintall o.l. Ytterligere har vi innsamlet materiale om og analysert tidsbruken fordelt på ulike arbeidsoppgaver i reindrifta for kvinner og menn. I siste del *sammenfatter* vi det hele i en oppsummerende avslutningsdel.

I de enkelte delene/delnotatene redegjøres det for hvilke problemstillinger de tar opp, metodebruk og datagrunnlag mv. Etersom arbeidet i utgangspunktet ble planlagt som moduler, vil det kunne være *overlappinger* mellom delnotatene - bl.a. mht. presentasjoner av bakgrunn, felles overordnede problemstillinger og formål med prosjektet osv.

Prosjektet hadde vesentlige metodiske utfordringer da et av formålene nettopp var å framskaffe datagrunnlag på områder som var mangelfullt belyst og det var gjort relativt lite forskning på fra før. De metodiske utfordringer har bestått bl.a. i å framskaffe vanskelig tilgjengelige førstehåndsdata fra reindriftsbefolkningen og data som forutsetter

⁵ Vedlegg nr 5 bak i del V er et eget bakgrunnsnotat som omhandler: Inntekter i reindriftshushold med vekt på binæringsinntekter og binæringsutøvere (NIBR)

koblinger av registre og tilpasning og ”rensning” av datamateriale for å gjøre det analyserbart.

En felles innholdsfortegnelse for de ulike delene av rapporten finnes foran i dokumentet. Denne viser hvordan rapporten er inndelt i hoveddeler og gir videre en detaljert oversikt over innholdet i de enkelte rapportdelene. I stedet for en felles litteraturliste for hele rapporten, finnes litteraturlister bak i den aktuelle rapportdel der litteraturhenvisningene er gjort.

Del II

HVILKEN FAGLITTERATUR FINNES,
OG HVA SIER FAGLITTERATUREN
OM:

KVINNERS ROLLE I
REINDRIFTSNÆRINGEN FØR OG NÅ

Kari Folkenborg

2 Kvinneres rolle i reindriftnæringen før og nå

2.1 Innledning

Dette notatet utgjør modul III i prosjektet "Kvinner i reindriftnæringen". Tema for modulen er kvinners tradisjonelle rolle innen reindriften og på hvilke måter endringer i reindriften har fått konsekvenser dette. Til slutt i notatet vil vi se på kvinners rolle i reindriften i dag og på hvordan kvinner bidrar økonomisk til næringen. Modulen er basert på en gjennomgang av litteratur på feltet.

Forskning på temaet kvinner og reindrift er imidlertid marginalt og det er følgelig begrenset med litteratur. Denne gjennomgangen gir oversikt over det meste av litteraturen og over ulike oppfatninger som har kommet til uttrykk over et tidsrom fra 1979 til 1998. Bidragene må dermed ses i lys av den tiden de ble skrevet på. Modulen er et forsøk på å samle noen tråder, gi en oversikt over litteratur som omhandler emnet samt danne grunnlag for videre forskning der vi ser det kan være behov for dette.

Bidragene er artikler hentet fra ulike tidsskrift, Stortingsmeldinger, en hovedfagsoppgave, en doktorgradsavhandling, diverse rapporter og andre utgivelser. Vi skal i det følgende gi en kort beskrivelse av de mest sentrale bidragene som er brukt.

Norut rapporten "*Inn fra vidda*" tar sikte på å forstå og forklare utviklingen av reindrift i Kautokeino fra 1960-1990. Siden den ser på sammensetningen i reindriftshusholdet over tid og registrerer oppgavene til husholdsmedlemmene, endringer i deres arbeidssituasjon og konsekvensene det har for husholdets økonomi, kommer den inn på endringene i kvinnenes situasjon i arbeidsliv og i reindriften. Utredningen i notatserien fra "LOS i Nord-Norge" om "*Reindriftpolitikken i Nord – Norge i perioden 1974 – 1994*", omhandler bakgrunn, mål, virkemidler og organisering av reindriften, avgrenset til en drøfting av maktforhold i beslutningsprosesser og deler av virkemiddelpolitikken. NIBR rapporten "*Mot et bærekraftig samfunn i indre Finnmark. Reindriftsøkonomi og ressursgrunnlag i en samfunnsmessig sammenheng*", presenterer grunnleggende dokumentasjon innen reindriftnæringen og behandler rammebetingelser, teorigrunnlag og problem-analyse knyttet til utviklingen i næringen. NIBR rapporten "*Indre Finnmark i endring. Utdanningsvalg og arbeidsmuligheter i Karasjok og Kautokeino*", er en kartlegging og drøfting av arbeidssituasjon, utdanningsvalg, bostedsvalg og muligheter på arbeidsmarkedet. Den gir en beskrivelse av ungdom i indre Finnmark sin situasjon og deres valg på sentrale områder. Hovedfagsoppgaven i geografi, "*Reindrift – næring og livsstil*", fokuserer på reindriftskvinner i Kautokeino og deres rolle i reindriftssamfunn, sett i lys av endringer som har funnet sted i næringen etter 1945. Doktorgradsavhandlingen "*Same i den moderne verden*", omhandler endring og kontinuitet i et samisk lokalsamfunn (Karasjok). Forfatteren anvender bl a et kjønnsperspektiv når hun problematiserer de

kjønnsroller som nye rammebetingelser har ført med seg som en følge av endring og kontinuitet i det samiske samfunn. Artikkelen ”*Samiske kvinner forteller*” i Ottar fra 1990 er basert på intervjuer forfatteren gjorde med 50 samiske kvinner i 1986. Artikkelen i Sirene fra 1980 ”*Samekvinnenes stilling: Likestilling eller undertrykkelse*” har søkelys på den sentrale rollen kvinner tradisjonelt har hatt i sin egen kultur. Artikkelen ”*flyttsame husmødrenes arbeid i familien til forskjellige tider i året*” er hentet fra Diedut i 1979 og er basert på en undersøkelse av arbeidsoppgavene til denne gruppen kvinner. Nr.1/2 1998 av *Gába* ”Holde hverdag” omhandler unge og gamle samiske kvinners hverdagsliv i moderne tid. ”*Mellom to kulturer*” er en artikkel hentet fra Nytt om Kvinneforskning sitt nummer om kvinner i primærnæringene (1988), og omhandler kvinners plass i en reindriftsnæring som etter forfatterens mening har utviklet seg fra å være en natural-husholdning til en markedsrettet næring. ”*Kvinnens stilling i reindriften sett gjennom de norske rettsreglene*” er et innlegg som dr.juris Kirsti Strøm Bull hun holdt på ”Kvinneliv i nord” konferansen i 1997.

2.2 Avgrensning

Når vi her skal ta for oss kvinner i reindriftsnæringen, er det viktig å foreta noen avgrensninger. I denne modulen er det kvinnerollen i reindriften før og nå, som er tema. Fokus settes på den betydningen kvinner har for opprettholdelse og videreutvikling av en økonomisk bærekraftig næring og bevaring av en tradisjonell næring. Det betyr at vi ikke skal komme inn på miljømessige konsekvenser av nedbeiting av beiteområder, eller det som ofte omtales som ’allmenningens tragedie’.

Reindrift oppfattes av mange i dag som en livsstil og ikke bare en næringsvei. Dette gir næringen betydning for enkeltmennesket langt utover det rent økonomiske. Reindriftsnæringen medvirker til identitetsskaping, og er med på å bestemme status og omgangskrets for de involverte parter. Vi skal ikke i denne gjennomgangen gå nærmere inn på samisk identitet og etnisitet. Kvinnene har en viktig rolle som kulturell viderefører og er en ressurs for lokalsamfunnet og familien innen disse områdene, men heller ikke dette blir behandlet her.

Kjønn brukes ofte som variabel i statistiske sammenlikninger og undersøkelser. Bruken av kjønn som variabel problematiseres fordi det er ikke nødvendigvis slik at alle kvinner er like, har samme interesser og kan plasseres i samme kategori. Det kan også medvirke til å opprettholde stereotype oppfatninger av kjønn som skaper forventninger og preferanser knyttet til kjønn. Kjønn brukt som variabel kan imidlertid bidra til å synliggjøre kvinner. Vel vitende om at ”kvinner”, eller snarere reindriftskvinner er en uensartet gruppe, har vi brukt kjønn som variabel og kategori i denne framstillingen.

3 Den tradisjonelle kvinnerollen i reindriften

3.1 Organisering

Organiseringen av reindrift antas å kunne knyttes til to institusjoner, **baiki** og **siida** (St.meld.nr.41 1996-1997, Nilsen og Mosli 1994, Sara 1994). Selv om reindriften alltid har endret seg og tatt i bruk nye områder, er det grunn til å hevde at der samiske småsamfunn ikke ble brutt opp, har samene spesielt innenfor reindriften fortsatt å styre sine indre forhold etter tidligere sedvaner og rettsoppfatninger. ”Baiki” og ”siida” brukes som eksempler og som ramme for å forstå det indre selvstyrets to viktigste institusjoner (Sara 1994). I beskrivelsen av den interne forvaltninga av reindriften inngår også i dag slektskapsnettverk som reguleringsbasis i økonomiske og politiske forhold f.eks. gjennom ekteskaps-, arve- og inhabilitetslovgivningen. Slektskapsnett og økonomisk organisering utgjør viktige knutepunkter mellom historisk – og nåtid (Sara 1994:27).

Sara (ibid.) argumenterer for at ”baiki” kan innlemmes i en teoretisk kategori som hushold, og omvendt. Som teoretisk kategori består hushold av en gruppe personer, en enhet, som i fellesskap skaper verdier, allokterer og fordeler ’fellesskapets’ ressurser og tilpasser seg omgivelsene fra en felles strategi (Sara 1994:27). ”Baikien” er en sosial- og økonomisk institusjon som ivaretar basisoppgaver der det tas beslutninger om næringsutøvelse og om organisering av familiens ressurser. Den har vært den sentrale forvalter av virksomhet og kunnskaper som til ulike tider har vært nødvendige, og har også gitt husholdets personer ulike roller og ulik verdi i sosial sammenheng. ”Baiki” er i besittelse av kapasitet og evne for opplæring, kunnskap og erfaring innenfor reindriften. Gjøremål på dette nivået omfatter arbeid med enkeltrein som privateiendom. Hvert familiemedlem eier sine egne dyr, og har råderett over disse. I videre forstand er ”baiki”-organiseringa en måte å sikre seg selvstendig økonomisk og praktisk basis for den næringstilpasninga som oppfattes som reindrift (Bajos 1990:42).

Tilhørighet til en ”baiki” gir personer muligheter til å inngå siidapartnerskap. ”Siida” er en fellessamisk betegnelse for en arbeidsorganisasjon sammensatt av flere ”baiki” enheter, der arbeidsoppgavene omfatter hele flokken som enhet. ”Siida” er en institusjon for forvaltning og fordeling av naturressurser og fangstutbytte, og for samarbeid om utnytting av naturressursene. Den gir grunnlag for å etablere formelle regler for beite-, rein-, og folketallsregulering og fordeling også i dag (Sara 1994).

3.2 Sentral kvinnerolle i husholdet

Reindriftsnæringa har tradisjonelt vært en familievirksomhet basert på en husholdsøkonomi, der familiens samlede inntekt og arbeidskraft har vært avgjørende. Kvinners

arbeidsinnsats har i denne økonomiske tilpasningen, vært avgjørende for familien. Av litteraturen framgår det at det tidligere var vanlig at kvinnene var mer eller mindre involvert i alle arbeidsoppgaver i reindriftshusholdet. Noen undersøkelser viser at det ofte ikke var et klart skille mellom arbeidet til menn og kvinner i et reindriftshushold, mens andre igjen viser at det var et klart skille mellom menns og kvinners gjøremål i en reindriftsfamilie. I grove trekk gikk dette skillet ut på at mannen tok seg av arbeidet med reinen og kvinnen tok seg av oppgaver i hjemmet. Et kjønnsdelt arbeidsskillet kan sies å ha konsolidert seg i løpet av de siste tiår. I reindriftshushold måtte likevel ofte hele familien delta i de samme gjøremål, særlig i arbeidsintensive perioder.

I 1977 ble det foretatt en undersøkelse som skulle redegjøre for flyttsame husmødrenes arbeid i familien til forskjellige tider av året (Diedut 4/79). Hensikten var å undersøke hvorvidt deres arbeide samsvarte med kravet til arbeid som ble stilt i trygderetten. Den viste at reindriftskvinnene (i undersøkelsen kalt flyttsamekvinner) hadde som hovedarbeidsoppgaver å arbeide med reinen, tilbereding og konservering av mat, rengjøring, ta seg av barn, lage klær, duodji⁶, bærplukking, sanking og tilberedelse av sennagress⁷ og annet arbeid med å forberede mennenes direkte arbeid med flokken. Om vinteren bestod arbeidet med reinen i slakting og skilling. Tilberedning av mat og matprodukter etter slaktinga var en del av arbeidet i hjemmet. Skinn og horn skulle ivaretas og klær og sko lages til eget bruk. Om våren var det flytting og gjeting av rein. Hjemmearbeidet bestod i tørking av kjøtt, planlegging og administrering av matforsyning, klær og utstyr i forbindelse med flyttinga. Om sommeren arbeidet de med reinmerking, bærplukking, fiske, vedhogst, teltflytting, skjæring av sennagress og sying av skaller og klær. Når høsten kom var det reinmerking, slakting, flytting, gjeting og skilling som utgjorde arbeidet med reinen. Hjemmearbeidet bestod i å røyke kjøtt, lagre bær, tørke sennagress og å anskaffe materialer til duodji arbeidet. Kvinnene hadde også en viktig rolle som "samordner" av familiemedlemmenes rolle i ressursutnyttningen, kanskje særlig i hushold der mannens rolle innebar mye jakt og fangst (St.meld. nr.41 1996 - 1997).

Fram til 1950-tallet ble reindriften i Finnmark stort sett drevet intensivt der familien fulgte flokken hele året. Driften var i stor grad basert på sjølberging, høsting av naturressursene, byttehandel og salg av produkter fra reindriften. Kvinnene i reindriftshusholdet hadde en klart produktiv rolle, da de hadde ansvar for produksjon av mat og klær for salg og til eget bruk (Nilsen & Mosli 1994).

I mye av litteraturen understrekes det at kvinnene hadde en selvstendig økonomisk og sosial stilling i reindriftssamfunn i tidligere tider. Sàra (1980) viser bl a til samiske arveregler fra tidligere tider for å underbygge at kvinnene hadde en sterk stilling i det samiske samfunn. Fordeling av arv blant samene kunne variere fra område til område, men noe som så ut til å gjelde store områder var kvinners rett til å arve rein på lik linje med menn. Et eksempel på tidligere samisk rettsoppfatning framkom i en rapport skrevet av retts hjelpskontoret for indre Finnmark. Oppfatningen gikk ut på at foreldrene skulle hjelpe de eldste barna til å etablere seg, og den yngste skulle arve gården (Nordlys 15.02.1999).

Sàra (1980) pekte i artikkelen på at det fantes eksempler der yngste datter hadde overtatt hus og hovedeiendom til tross for at hun hadde eldre brødre. Hun trakk også fram at det tidligere var vanlig at mannen bodde hos kvinnens foreldre i minst ett år etter ekteskapet og at kvinnen fortsatte å bruke sitt eget slektsnavn etter giftemål. Dette mente Sàra tydet

⁶ Dette er et gammelt samisk begrep som refererer til skapende aktivitet i vid betydning, både av bruks- og pryding av bl a skinn, tre, horn og klede. Produktene har en kombinasjon av bruksverdi og estetisk verdi (Diedut 4/79).

⁷ En familie på sju medlemmer brukte omkring 100-130 kg tørket sennagress i året (Diedut 4/79).

på at det var likestilling mellom kjønnene i det tradisjonelle samiske samfunn, og at dette i 1980 da hun skrev artikkelen, fremdeles var gjeldende praksis blant reindriftssamene. Hun hevder at kvinnes selvstendighet i reindriftsfamilier, var av gammel opprinnelse og at den ikke var noen nyervervelse som skyldes en bevisst eller ubevisst samisk kvinnesaksbevegelse i løpet av 1970 og -80 tallet. Kvinnes selvstendige stilling mener hun ble ødelagt av det hun med et samlebegrep kaller "storsamfunnet". Med koloniseringen av sameland mente hun samekvinnene opplevde en strukturell undertrykking som truet den selvstendige posisjonen de tidligere hadde. Hun skriver bl a :

Koloniseringen av sameland har ført til samfunnsmessige forandringer som har virket inn på samekvinnenes stilling i negativ retning. Men til tross for at storsamfunnet har påført samekvinnene likestillingsproblemer, så finnes det i dag mange framtrepende kvinnenavn i samisk organisasjonsliv og kulturarbeid(ibid:22).

Det er imidlertid pekt på at dette ikke under alle omstendigheter var tilfelle, og at denne forestillingen kan være noe mytepreget. Kvinnene har deltatt i arbeidet med drifta fordi samfunnet krevde hardt arbeidende kvinner. Tidligere var det gjerne slik at om kvinnen ikke var flittig nok, og mannen fikk noe å utsette på henne, var dette stor skam for kvinnen og alle ville ha medynk med mannen. Kvinnene fikk ofte ikke samme belønning som mennene, selv om de gjorde det samme arbeidet, for eksempel å gjete rein (Lukkari 1990).

Lukkari (ibid.) peker også på at fokuset på samekvinnenes sterke og selvstendige stilling i tidligere tider, kanskje kunne ligge i at koloniseringen av sameland skapte et behov for å distansere seg fra storsamfunnet. Hun skriver for eksempel:

Vi hadde behov for å finne så mange kulturtrekk som mulig som var forskjellig fra storsamfunnet utenfor. En sånn forskjell var kvinnes posisjon i det samiske samfunnet. På 70-tallet hevdet vi at den samiske kvinnen var likestilt, hun var ikke like undertrykt som kvinnene i den vestlige verden (ibid.:6).

At kvinner tidligere hadde en viktigere stilling i reindriftshushold enn det de har i dag, ser det imidlertid ut til å være bred enighet om (Sára 1980, Lukkari 1990, Nilsen & Mosli 1994, Stortingsmelding nr.41 1996-97, Grydeland 1997). Dette kan medvirke til en forestilling om likestilling mellom kvinner og menn i det samiske samfunn som noe statisk, og ikke noe relasjonelt som kontinuerlig er gjenstand for forhandling og endring.

4 Endringer i reindriften og konsekvenser for kvinnene

I løpet av de siste årene har det skjedd store endringer i reindriftsnæringen. Reindriften har på relativt kort tid gjennomgått en forandring fra å være naturalhusholdning til å bli en næring med mål og krav om økonomisk utbytte, regulert med konsesjoner og støtteordninger. Det var særlig etter 2. verdenskrig at ”pengehusholdet” fikk grep om den interne organiseringen av reindriften. Dette skjedde bl a via økonomisk støtte over reindriftsfondet, som kom til som en følge av dårlig økonomi i næringen og et ønske om å støtte krav om bedre levestandard. Moderniseringsprosessene førte også med seg ytterligere endringer i lov- og avtaleverk, forskrifter og innføring av nye driftsmidler som har medført økt byråkratisering. Endringer i bosettingsmønster, næringsstruktur, levestandard, yrkesstruktur, utdanningsnivå og innføring av ni-årig obligatorisk skolegang fra august til juni førte også til store endringer i det samiske samfunnet og i reindriftnæringen.

4.1 Sentralisering og pengestøtte

På grunn av disse endringene, har arbeidsstrukturen i reindriften endret seg. Kvinner deltok ikke lenger i like stor grad som tidligere, og med overgang til pengeøkonomi ga ikke kvinnens arbeid målbar inntekt i samme grad som mennenes.

Selv om reindriften i dag er basert på pengeøkonomi, er det fortsatt et betydelig innslag av selvforsyning f.eks. når det gjelder mat. Dette gjør at husholdet som produksjonsenhet fortsatt har en sentral plass i mange samers forståelse av reindriften og det er noe som har preget den argumentasjonen mange kvinner bruker for å bedre sin stilling i reindriften (Karlstad 1990).

Boligaksjoner i 1958 og 1969, som skulle gi reindriftsbefolkningen mulighet til å bygge vinterhus av vanlig norsk standard, førte til at mange flyttet til bygda. Slike bolig- og skoleprogram som virket sentraliserende og gjorde at mange ble bofaste, fikk direkte konsekvenser for arbeidsdelingen mellom ”baiki” og ”siida”. Arbeidsdelingen i reindrifts-husholdet ble begrenset og den tradisjonelle arbeidsdelingen ble vanskeligere å gjennomføre. Dette fikk konsekvenser for stillingen til kvinner og barn. Det ble et skarpere skille mellom utearbeid og hjemmearbeid fordi kvinnene ofte ble værende i bygda sammen med barna om vinteren, mens mennene pendlet mellom flokken og familien (Nilsen & Mosli 1994). Reindriften ble i større grad et eneyrke og det daglige arbeidet med reinen ble etter hvert betraktet som en fast arbeidsoppgave for menn. Utad førte dette til at mennene overtok og monopoliserte reindriftskompetansen og kunnskapene (Sara 1994).

4.2 Kvinnene ut i yrkeslivet

Samtidig med, og kanskje som en følge av endringer i næringsstrukturen gikk kvinnene ut i arbeidslivet og inn i lønnet arbeid i stillinger som ble opprettet i en voksende offentlig sektor på 1970 og 1980-tallet (Stordahl 1994). Med overgangen til pengeøkonomi i reindriftsnæringa og behovet for penger i reindriftshusholdet kunne de hushold som hadde ressurser til det, drive med tilknyttede eller andre næringsaktiviteter og gjennom dette øke sine inntekter. At kvinner inntok yrkene i offentlig sektor viste i realiteten at de tilpasset seg de nye økonomiske rammevilkårene som ble gitt. Konsekvensen ble at "baiki" eller husholdet, kunne redusere slakteuttaket (Sara 1994). Mange kvinner som gikk ut i lønnet arbeid stod for en stor del av familiens inntekter, og bidro dermed til en frigjøring av ressurser som igjen kunne brukes til å finansiere ei økning i reintallet (Nilsen og Mosli 1994). På samme tid var det en sterk rekruttering i reindriftsnæringa (St. meld. 1991-1992). Rekruttering ved oppretting av nye driftsenheter har nå stagnert.

Med moderniseringen kom kjøpemat, kjøpesenter, elektrisk oppvarming og andre goder som gjorde at en skulle forvente at kvinnene ville få bedre tid. Lukkari (1990) trekker fram at med moderniseringen oppstod det også nye krav og behov, som gjorde at kvinnene fikk mer ulønnet arbeid i hjemmet :

Nå må de utføre arbeid som både hører den gamle og den nye tida til. De fortsetter å sy det tradisjonelle utstyret samtidig som de har fått nye og store hus som skal holdes i orden etter storsamfunnets standard. De må holde styr på lån og avdrag. Å passe på ungenes skolegang er også kvinnenes ansvar. Likeså å holde kontakten med slekt og naboer og ha omsorg for de gamle og syke.(ibid.:6)

At kvinnene gikk ut i arbeid fikk også konsekvenser for kjønnsrelasjonene. Nye rollemønstre i samværsformer og oppgavefordelinger vokste fram, og dette førte til en ny differensiering i det samiske samfunnet (Stordahl 1994). I løpet av 1980 tallet ble det, som et resultat av feministiske strømninger ute i verden, satt fokus på relevansen av kjønn i det samiske samfunn. Kvinners stilling i reindrifta, særlig etter reindriftsloven av 1978 var en aktuell sak for kvinner i reindriftsnæringa. Det er pekt på at det lov- og avtaleverket som eksisterte før 1996, gjenspeilet og forsterket moderniseringsprosessen generelle nedvurdering av kvinners arbeid og dermed bidro til å svekke deres stilling.

4.3 Reindriftsloven av 1978

Reindriftsloven av 1978 har som formål å legge forholdene til rette for å utnytte reinbeiteressursene slik at reindriftsutøverne blant annet skal sikres økonomisk. Sentralt i loven står *driftsenheten*, som er en reinhjord som eies og drives av en ansvarlig leder. For å begynne med reindrift må en ha samtykke fra reindriftsmyndighetene gjennom registrering av driftsenhet. Utdeling av driftsenheter er lagt til områdestyrene som oppnevnes av de respektive fylkesting og Sametinget. Utover på 1980-tallet ble det opprettet flere driftsenheter enn forutsatt, og det var først og fremst menn som allerede drev innen reindriften som fikk tildelt dette (Bull 1997).

I områdestyrenes avgjørelser om hvem som skal overta en eventuell ledig driftsenhet ble det lagt vekt på om søkeren kjente til arbeidet i reindrifta. Fra kvinnehold hevdes det at det i denne prosessen ble lagt vekt på oppgaver som hovedsakelig ble utført av menn. Kvinnenes arbeidet ble ikke verdsatt ved innføring av driftsenheter og gjorde kvinnenes arbeid til en uvesentlig del av drifta. Helst skulle søkeren ha arbeidet aktivt i næringa de

siste årene, og med dette ble det ment utarbeid. Dette fikk ulike konsekvenser for gutter og jenter når det gjaldt tildeling av driftsenhet (Rognli 1988). Udelt driftsenhet kan også overdras til en innenfor den nærmeste slekt uten myndighetenes samtykke. I slike forhold har guttene blitt favorisert. I 1985 hadde 10 % av driftsenhetene i landet kvinnelige ledere.

Kvinner tilknyttet reindriften kan ha egne rein og eget reinmerke som inngår i driftsenhetens flokk. En driftsenhet kan også omfatte rein som tilhører driftsenhetsinnehaverens ektefelle og andre slektninger, forutsatt at eieren fyller visse vilkår og ikke selv utøver reindrift som selvstendig næringsdrivende (Lov om reindrift 1978). Dersom innehaveren av en driftsenhet overdrar denne til en annen slektning, kan det føre til at reineiere under driftsenheten ikke får fortsette å eie rein (Bull 1997).

Tidligere var det slik at ved inngåelse av ekteskap måtte den ene parten og oppgi sin driftsenhet til fordel for den andre dersom begge hadde driftsenhet. Det ble som regel kvinnene som oppga sin driftsenhet. Alle rettigheter til støtte, lån og tilskudd ble knyttet til den ene ansvarlige personen. Dette var som regel mannen og dette medførte at kvinnene stod uten økonomisk sikkerhet ved en eventuell oppløsning av husholdet (Rognli 1988). Dette gjorde det vanskelig for mange kvinner å ha en uavhengig og sterk stilling i reindriften.

4.4 Svekket stilling?

I følge Rognli (ibid.) førte virkningene av reindriften til at mange kvinner valgte å gå ut av næringen eller de tok seg annet arbeid ved siden av. De fleste jentene sikret seg ved å ta utdanning. Mange satset på utdanninger som ga dem en profesjonskompetanse. Mange, særlig mødre, så det som viktig for døtrene å få seg utdanning slik at de kunne ta seg av alt "papirarbeidet som nå var nødvendig i reindriften" (Stordahl 1994:261). Dette bidro ikke til at døtrene fikk driftsenhet, trolig fordi de ikke hadde nok erfaring med reindrift og ikke hadde jobbet nok i felten, noe som antakelig ble betraktet som avgjørende både for myndigheter og familie.

Moderniseringen som har funnet sted i reindriften har ført til mer fokus på arbeidet ute med reinen og mindre på det arbeidet kvinnene tradisjonelt gjorde og ennå gjør. Dette arbeidet ble ikke lenger ansett som å være like nødvendig som det typiske mannsarbeidet. Menneskets arbeidsoppgaver har riktignok endret seg i løpet av de senere år, men kvinnenes arbeidsoppgaver har likevel gjennomgått en sterkere grad av endring enn menneskets, mener Karlstad (1990). Omlegginga fra naturallushold til en næring med mål og krav til økonomisk utbytte, førte for eksempel til at mye av kvinnenes tradisjonelle produksjon av mat og klær ble erstattet med mat og klær som kunne kjøpes. Mange har pekt på at kvinnene har mistet sin klare plass i reindriften i takt med moderniseringen og at de har opplevd en svekket posisjon (Rognli 1988, Kalstad 1992, Kvendseth 1998).

Det er også pekt på at reindriften som regulerer de økonomiske overføringene til reindriften og er et viktig virkemiddel i reindriftpolitikken, i for stor grad vektlegger kjøttproduksjon og fokuserer på slaktevekt. Kritikken som spesielt har kommet fra kvinnene i reindriften, har kritisert at tilskuddene bare i liten grad har tatt hensyn til den verdiskaping som skjer ellers i reindriften, gjennom f.eks. kvinnenes arbeid (Bull 1997). Karlstad (1990) peker også på at når det fra kvinnehold i reindriftnæringen kreves at reindriften ikke må bli en ren kjøttprodusent, skjer det i visshet om at en slik utvikling vil svekke deres stilling ytterligere.

5 Kvinnerollen i reindriftsnæringen i dag

Å være reineier i dag er som vi har vist, sterkt knyttet til mannrollen. De ulike konsekvensene reindrifftsloven fra 1978 fikk for kvinner og menn, skulle imidlertid utbedres i revideringen av reindrifftsloven i 1996. En skulle i den nye loven ta til følge de klager som var kommet fra kvinnehold i næringen.

5.1 Endring av reindrifftsloven

I 1996 ble reindrifftsloven endret slik at begge ektefeller nå gis lik rett til og ansvar for driftsenheten som de begge eier rein i. De er da ansvarlige på lik linje for hele driften uavhengig av hvor mange rein hver av dem eier. En kvinne som hadde driftsenhet før hun giftet seg kan nå beholde denne i ekteskapet. Det fokuseres også i loven på å sikre rekrutteringen av kvinner til næringen. Dette må gjennomføres i områdestyrene som har ansvaret for utdeling av driftsenheter. I dag hører det imidlertid til sjeldenhetene at det utdeles nye driftsenheter. I Vest-Finnmark har det eksempelvis vært stopp i utdelingen av driftsenheter i sentrale reindriftsområder siden 1986 (Kvendseth 1998:21) Dette betyr at det bare er i tilfeller der driftsenhetene går fra ett familiemedlem til et annet, eller at en driftsenhet blir ledig at det er mulig å etablere seg i driften. I slike tilfeller har det vist seg at guttene prioriteres foran jentene.

Etter anmodning fra Likestillingsombudet i 1993 ble det gitt adgang for kvinnen til å beholde sin driftsenhet når hun giftet seg selv om også mannen hadde driftsenhet. Denne muligheten foreligger likevel bare for det par som ved ekteskapsinngåelsen hadde hver sin driftsenhet. En kvinne som vet hun vil overta en driftsenhet, bør dersom hun ønsker å beholde denne, ikke gifte seg før overtakelse har skjedd ifølge Bull (1997).

Ugifte kvinner blir ofte avhengige av sine fedre eller brødre for å få innpass i reindriften og mange unge kvinner arbeider for å beholde en posisjon som ”insider” i reindriften. En kvinne som f.eks. eier rein i sin brors driftsenhet, kan ikke lenger eie reinen dersom broren overdrar driftsenheten til et av sine barn. Regelen er slik at en kan eie rein i søskens driftsenhet, men ikke eie rein i en driftsenhet som tilhører søskens barn (Strøm Bull 1997).

Slik medvirker lovverket til at det opprettholdes skjevheter mellom kjønnene. At ektefeller har felles driftsenhet har mange positive sider for kvinner. Bull (1997) peker på at å stå sammen om ansvaret for alle sider ved driften likevel ikke nødvendigvis er en udelte fordel. Dersom konen ikke deltar i den daglige driften, men har annet arbeid utenom, må hun likevel stå til ansvar for mannens disposisjoner, også de ugunstige.

På midten av 90-tallet var fremdeles bare en mindre andel av driftsenhetene registrert på kvinner (ibid.). Mange kvinner har i ettertid fått registrert driftsenheten i sitt navn etter å

ha blitt enker, uten at dette har ført til en markert utjevning. Gjennomsnittsalderen blant de kvinnene som har driftsenhet er også langt høyere enn mennenes (Sara 1994).

5.2 Uklare kvinneroller

Mens utviklingen i reindriften med større flokker som gir økt risiko for sammenblanding og økt press på flytteveier og beiteland, har ført til at mennene arbeider mer med flokken, har det gått motsatt vei for kvinnene (Karlstad 1990). Kvinnene har mistet nærheten til arbeidet med dyrene, noe som også har fått betydning for kvinnenes rolle som næringsutøvere i reindriftnæringen. Utviklingen i næringen har ifølge St.meld.28 (1991-1992), svekket kvinnenes interesse og posisjon både økonomisk og sosialt. Det er imidlertid et ønske fra både norske myndigheter og fra samisk hold at kvinner kommer sterkere med i reindriften. I Stortingets Innstilling nr. 233 (1995-96) presenteres et syn som også får tilslutning fra Sametinget:

Fleirtallet ynskjer å framheve at det er svært viktig å trekkje kvinner sterkare med i reindriftna. Ikkje berre formelt som eigar og det å stå som leiari i driftseininga, med også ved at arbeidstilhøve og arbeidsoppgåver med direkte tilknytning til utøving av drifta vert søkt lagt til rette og utvikla for kvinner.

I dag deltar kvinnene direkte i driften for det meste i arbeidsintensive perioder. Hvilke oppgaver de da utfører varierer fra "siida" til "siida" (Kvendseth 1998). Noen reindriftskvinner er sjelden innenfor gjerdet hos reinen, mens andre igjen er med på alle oppgavene. Kvinnene deltar ofte i utearbeidet dersom og når de har lyst, og deres produktjonsrolle i husholdet er ikke lengre betraktet som like viktig som tidligere. Deres arbeidsoppgaver i reindriftna har til dels blitt færre, mindre fleksible og mindre 'synlige'. Det har også medført at kvinner i dagens reindrift har vanskelig for å finne en klar rolle dersom de ikke kan gjøre de samme oppgavene som menn. De har ikke lenger en fast rolle knyttet til det direkte arbeidet med reinen, og det kan derfor være vanskelig å vise at deres arbeid er viktig for reindriftna.

Ved ekteskapsinngåelse flytter kvinnen sine rein som oftest over til mannens families område. Siden driftsenheten oftest står på mannen, er det også han som står ansvarlig overfor samfunnet. Mannen mottar støtte fra staten, "*selv om det blir sagt at det er kvinner som tar seg av økonomien i reindriftna*", slik det ble uttalt i Kvendseth (1998:87). Dette ble sagt fordi det i en del tilfeller er kvinnene som tar seg av papirarbeidet i forbindelse med søknader, støtteordninger, selvangivelser, forsikring etc. Det er også pekt på at kvinnene som oftest er tilgjengelig i hjemmet, til f.eks. å administrere husholdet, mens mannen er ute og arbeider med reinen. Karlstad (1990) kaller dette reindriftnæringens "bakkemannskap" (jfr. Gerrard 1983). Dette er imidlertid arbeid som ikke gir uttelling når en skal søke om driftsenhet.

Selv om dagens kvinnerolle virker uklar, betyr ikke dette nødvendigvis at den har få rettigheter og plikter knyttet til seg. En ung reindriftsjente forteller om forventninger unge samiske kvinner i dagens samfunn skal tenke på og ta hensyn til:

Man skal studere og få seg en god utdanning, lære seg tradisjonell samisk håndverk, delta i politikk og organisasjonsliv, oppdra barn, reise omkring og se på verden, komme tilbake til bygda og være en ressursperson... Unge kvinner i reindriftna forventes i tillegg å være med på fjellet, kunne sy alle nødvendige bruksting, lage mat av alt som reinen gir, ta vare på tradisjoner og komme med egne ideer. (Gåba 1998:44)

Kvinnene i reindriftshushold har i dag ofte arbeid utenom næringen eller de tar utdanning for å kvalifisere seg til arbeid. På denne måten er kvinnene blitt en ressurs for reindriften fordi de bidrar til lønnsinntekter utenom drifta (Nilsen & Mosli 1994). I tillegg deltar de også i arbeidsintensive perioder med f.eks. merking og skilling av kalver. De har stort sett, nå som før, hovedansvar for barn og husarbeid.

Når det gjelder den økonomiske utviklinga i reindriftsnæringen har kvinnene ofte stått for store deler av binæringsinntektene. Dette er inntekter av duodji, jakt, fiske, bærplukking og annen virksomhet som betraktes som en integrert del av den samiske reindriften. Disse inntektene ble første gang tatt med i ”Totalregnskapet for reindriftsnæringen” i 1996, fordi de på denne måten ønsket å synliggjøre denne delen av næringen (Økonomisk Utvalg 1997).

5.3 Maskulinisering av reindriftsnæringa

Når kvinner gjør de samme oppgavene som menn innen reindriften utgjør de likevel en minoritet. I reindriftsnæringen, som i andre primærnæringer, har forståelsen for og holdninger til likestilling vært svakere enn ellers i samfunnet. Både utviklingen i lov- og avtaleverk, som i stor grad usynliggjør kvinner, den teknologiske utviklinga med bl a scooter som viktig arbeidsredskap og endring av fokus fra naturhushold til ”pengehushold” har i stor grad ført til en sterkere grad av *maskulinisering* av næringen. En markant mannsdominans kan lett forsterke stereotype oppfatninger av kjønn og negative holdninger overfor kvinner som gjør at mange kvinner opplever diskriminering og overtramp. Et eksempel på hvilke utslag dette kan gi innen reindriftsnæringen, er opplevelsene til Inger Marie Sokki Hætta fra Kautokeino. Deler av hennes liv er skildret i en artikkel i Gába:

I 1983 ble hun enke, med tre barn. Allerede året etter ble hun utsatt for lovløsheter, slik at hun måtte gi opp reindriften. Hun mener daværende reindriftssjef lot dette skje bevisst. – Det var et grovt overgrep, de raserte alt jeg eide og pisset til og med på kjøttlageret mitt. De ville ha mine beitemarker, sier Inger Marie. (Gába s.46)

Stereotype oppfatninger av kjønn og negative holdninger overfor kvinner, er ikke noe særegent for reindriften, men har preget primærnæringene og andre mannsdominerte arenaer for øvrig.

Reindrift er en næring preget av hardt arbeid, store miljøutfordringer og ofte harde konflikter. Uroen i næringen, både i forhold til økonomisk sikkerhet og miljø har hatt betydning for kvinnene. Motoriseringen har bidratt til maskulinisering i følge Stordahl (1994) bl a på grunn av at snøscooteren ofte betraktes som et maskulint domene. Karlstad (1990) påpeker at motoriseringen av gjetearbeidet har gjort arbeidet raskere, men samtidig fysisk tyngre. Dette gjør at ung mannlig arbeidskraft er ettertraktet i næringen. I tillegg er selve arbeidet av en slik art, ”*at de fleste unggutter nok vil finne det attraktivt: det er relativt fritt, inneholder både spenning og handling og er sterkt preget av motoriserte kjøretøy*” (ibid:165).

St. meld.28 (1991-1992:17) peker på at ”en av de viktigste hindringer for å styrke kvinnenes posisjon i næringen er antakelig de holdninger kvinner blir møtt med både i næringen og i forvaltningen”. Det blir også pekt på andre arbeidsforhold i reindriften som gjør det vanskelig for kvinner å få innpass. I tillegg til motoriseringen har et stort alkoholforbruk, diskusjoner og konflikter bidratt til en ’maskulinisering’ av miljøet. (ibid). Det er også pekt på at en ville fått et ”sunnere miljø med kvinner” (Kvendseth

1998:93, Kalstad 1992:80). De siste årene har myndigheter og reindriftens egne organisasjoner sett viktigheten av å få brakt reindriften mer på linje med tilsvarende næringer som kan sies å ha funnet sin plass innenfor moderne forbruk og økonomi når det gjelder likestilling og holdninger til kjønn (Kvendseth 1998).

5.4 Med blick på framtida

I 1995 ble det avsluttet en undersøkelse som skulle kartlegge og drøfte ungdoms arbeidssituasjon, utdanningsvalg, bostedsvalg og sjanser på arbeidsmarkedet i indre Finnmark, for å kunne skape verktøy for planlegging. Denne undersøkelsen viste størst kjønnsforskjeller blant ungdom i 20-24 års alderen. Mens kvinnene ble kanalisert inn i utdanning eller arbeidsliv, var de unge mennene arbeidsledige eller de arbeidet uten fast lønn, f.eks. i reindrifta, mens de ventet på å overta driftsenhet (Lie 1995). Halvparten av de arbeidsledige mennene i alderen 20 – 30 år deltok i reindrifta, mens bare en tredel av de ledige kvinnene gjorde det samme. Unge menn fungerer dermed som en slags reservearbeidskraft som kan trekkes inn ved behov, og de som rekrutteres til reindriften er ofte unge menn uten formell utdanning.

Undersøkelsen viste også at arbeidsmarkedet i indre Finnmark er vel så kjønnsdelt som ellers i landet. Menn dominerer i primærnæringene, det er svært få unge kvinner som arbeider i reindrifta eller i jordbruket. Kvinner jobber stort sett innen servicenæringen. Guttene bodde lengst hjemme, ofte i påvente av å overta gårds- eller reindrifta. Ungdom i disse områdene planla i 1995 i større grad enn ungdom ellers i landet, ei framtid i hjemkommunen. Som ellers i landet var det også en høyere andel menn enn kvinner som planla å bosette seg i hjemkommunen. Etnisk bakgrunn spilte en avgjørende rolle for dette valget. De som regnet seg som samisk ville i større grad enn annen ungdom bosette seg i hjemkommunen. Dette bildet kan imidlertid se ut til å endre seg noe, og ungdom fra indre Finnmark ser ut til å ligne mer på ungdom ellers i Finnmark mht ønske om å flytte.

Undersøkelsen viste at reindriftingsbakgrunn ser ut til å forsterke kjønnsforskjellene noe. Unge kvinner fra reindriftingsfamilier tar og planlegger videregående og høyere utdanning i omtrent samme grad som andre kvinner, mens unge menn med reindriftingsbakgrunn ikke har, tar eller planlegger utdanning utover grunnskolen i samme grad som andre. To av tre menn med bakgrunn i reindrift (med grunnskole) var sjølstendig næringsdrivende. Dette gjaldt bare 12 % av kvinner med reindriftingsbakgrunn. Det kan dermed se ut til at unge kvinner øker sine sjanser til å få arbeid ved å ta utdanning, mens en ikke kan se noen slik entydig sammenheng for unge menn. Fire av fem kvinner hadde dessuten planer for videre utdanning, mens dette gjaldt tre av fem menn.

De som ikke hadde, tok eller planla videre utdanning begrunnet dette bl a med at de var redde for å miste mulighetene til å drive reindrift og at de ikke så nødvendigheten av videre utdanning. Det som kan vekke bekymring er at de som ønsker eller planlegger en framtid i reindriften, går en forholdsvis usikker framtid i møte på grunn av faktorer som overbeiting og myndighetenes ønske om å få ned antall rein. De som likevel får et bein innenfor næringen er oftest gutter, noe som igjen leder til utfordringer i forhold til hvordan reindriftingsmiljøet bør være på de jentene i reindriften som ønsker å komme tilbake og gjøre en jobb etter at de har fullført utdanning.

At unge kvinner og menn i Finnmark fortsetter å velge ulike veier å gå mht til utdanning og arbeid, kan i kombinasjon med en nedbygging av reindriftnæringen få følger for utviklingen av sosiale relasjoner og framtidig kjønnsrollemønster i samiske samfunn. Satt på spissen kan en stå overfor en utfordring i forhold til hvordan en kombinerer kvinnenens

deltakelse i yrkeslivet som lønsmottakere med deres deltagelse og tilhørighet i reindriften. Et viktig forhold her er hvordan kvinnes reduserte muligheter i næringen påvirker utviklingen og mulighetene for bevaring av reindriften som en tradisjonell næring. Konsekvenser for arbeidsoppgaver i husholdet og tilgangen til arbeidskraft i arbeidsintensive perioder er også viktige spørsmål. Hvordan dette videre påvirker samisk kultur og samfunnsliv er viktige tema, men de behandles ikke her.

6 Oppsummering og arbeid videre

Ut i fra den litteratur og dokumentasjon som foreligger og er brukt her, kan vi oppsummere kvinnenes rolle i reindriftsnæringen som langt mer aktiv før. Hennes arbeidsinnsats var avgjørende for reindriftshusholdet. I løpet av noen tiår ble imidlertid mange kvinner ekskludert fra reindriftsnæringen som følge av en teknologisk- og sosial utvikling. Denne utviklingen har befestet en inndeling av kvinnearbeid i hjemmet, og mannsarbeid ute blant reinen. Kvinner deltok ikke lenger like mye i utearbeidet og en stor del av den produksjonen kvinner tidligere stod for ble erstattet av kjøpevarer.

Det kan også se ut til at næringen i større grad maskuliniseres. Motorisering av reindriften, et regelverk som i stor grad har favorisert menn, i tillegg til holdninger i næringen selv, har bidratt til å svekke kvinners rolle i reindriften. Et fysisk tungt gjetearbeid har ført til at mannlig arbeidskraft er mest ettertraktet. Samtidig ser vi at rekrutteringen til næringen gjennom opprettelse av nye driftsenheter stagnerer eller avtar. Dette gjør at konkurransen om driftsenhet og beiteområder blir stadig hardere, og fører tilsynelatende til et hardere miljø med stort alkoholforbruk og høyt konfliktnivå. Dette kan bidra til en ekskludering av kvinnene i næringen. At det er knyttet mye usikkerhet til fremtidig reindrift har til nå ikke åpnet opp for å gi kvinner større rom i næringen, kanskje tvert om. Spørsmål det kan være viktig å stille i denne sammenhengen er hvilken type reindrift denne utviklingen fører til og hvorvidt den tradisjonelle måten å drive reindrift på vil forsvinne med kvinnene?

Revideringen av reindriftsloven i 1996 hadde bl a som mål å fjerne formelle ulikheter mellom kvinner og menn som hadde blitt påpekt fra kvinnehold i reindriftsnæringen. Endring i lovverket fjerner likevel ikke de eksisterende ulikheter mellom kvinner og menn som kan se ut til å ha konsolidert seg.

Det kan se ut til at kvinnene har tilpasset seg den moderne tiden ved å ta utdanning som gir arbeid, gjerne deltid. Dermed kan de tilføre reindriftshusholdet kapital som næringen har opplevd et økt behov for de siste årene. På denne måten har de gjennom sitt lønnsarbeid holdt i hevd sin posisjon som ”insider” i reindriften, samt en viktig rolle i husholdet og siidaen, selv om de ikke deltar aktivt i arbeidet med reinen. De tar seg også av barn, husarbeid og annet arbeid mens mannen er ute med reinen. Slik er kvinnenes arbeidsinnsats fremdeles avgjørende for reindriftshusholdet. Problemet synes å være at kvinnerollen kan være annerledes, fordi den er mer sammensatt og uavklart i dag, enn den var tidligere.

Oppsummert ser kvinners reduserte deltakelse i reindriften å skyldes et stort behov for lønnsinntekter, at kvinnerollen knyttes til hjemmet og det f.eks. blir deres oppgave å ta seg av barna som er stedbundne mens de bor hjemme og går på skole. I tillegg kommer at holdninger i forvaltningen og i næringen har en tendens til å favorisere menn.

Det videre arbeidet med dette prosjektet vil bestå i å fokusere på hvilken direkte og indirekte rolle kvinner i reindriften selv mener de har i dag. Vi vil med dette synliggjøre deres arbeidsinnsats. I neste modul har vi valgt å legge hovedvekten på dette ved å intervjuer kvinner i reindriften.

Litteratur

- Bajos AL (1990): *Reindriftas framtid i Guovdageainnu suohkan / Kautokeino kommune, Guovdageaidnu*, i Sara (1994).
- Diedut 4/1979: "Flyttsamekvinnenenes arbeidssituasjon". Nordisk Samisk Institutt.
- Gába 1,2 1998: "Dagens unge kvinner" av Krihke Appfjell. "Berget jeg meg i fjor, gjør jeg det i år også!" av Liv Inger Somby. *Sámi Nisson Forum*.
- Gerrard, Siri (1983): *Kvinner i fiskeridistriktene – fiskerinæringas bakkemannskap*. I Hersoug, B. (red.): *Kan fiskerinæringa styres*. NOVUS forlag.
- Grydeland, Svein E, (1997): "Women`s position in former Saami society. Some reflections on demographic changes in Kvænangen County, Northern Norway. *Acta Borealia* 1/1997. Vol.14. Novus Forlag. Oslo.
- Kalstad, Johan K. (1992): *Boazodoallu Sàmis – Plànet ruvnnuid ja eallima. Reindrift for Inntekt, arbeid og kultur*. Hovedoppgave ved seksjon for samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning. ISV, Universitetet i Tromsø.
- Karlstad, Stig (1990): *Mot et bærekraftig samfunn i indre Finnmark. Reindrifstøkonomi og Ressursgrunnlag i en samfunnsmessig sammenheng. NIBR – rapport 1990:11*.
- Kvendseth, Chris H. (1998): *Reindrift – næring og livsstil*. Hovedfagsoppgave i geografi. Geografisk Institutt, NTNU Trondheim.
- Lie, Ivar (1995): *Indre Finnmark i endring. Utdanningsvalg og arbeidsmuligheter i Karasjok Kautokeino*. NIBR rapport 1995:18.
- Lukkari, Rauna Magga (1990): *Samiske Kvinner forteller*. *Ottar* 2/1990 s.3-6.
- Nilsen, Ragnar og Mosli, Jens H. (1994): *Inn fra vidda. Hushold og økonomisk tilpasning i reindriften i Guovdageaidnu 1960-1993*. Bajos utviklingselskap A/S, NORUT Samfunnsforskning Guodageaidnu/Tromsø.
- Rognli, Kate (1988): *Mellom to kulturer*. *Nytt om Kvinneforskning*. 4/1988 s.10-17.
- Sara, Anders (1994): *Utredning om reindriftpolitikken i Nord-Norge i perioden 1974 – 1994. Bakgrunn, mål-virkemidler og organisering*. LOS i Nord-Norge Notatserie Nr.28.
- Sára, Máret (1980): "Samekvinnenenes stilling: Likestilling eller undertrykkelse". *Sirene* 2/1980

Stordahl, Vigdis (1994): *Same i den moderne verden. Endring og kontinuitet i et samisk lokal samfunn*. Avhandling for Dr.Philos. – graden ved ISV, Universitetet i Tromsø.

Stortingsmelding nr 41 1996-97. *Samepolitikk*.

Stortingsmelding nr 28 1991-92. *En bærekraftig reindrift*.

Bull, Kirsti Strøm (1997): *Kvinnens stilling i reindriften – betraktet gjennom de norske rettsreglene*. Innlegg holdt på konferansen Kvinneliv i Nord, Tromsø 21.-24. juni 1997.

Del III

KVALITATIV ANALYSE AV KVINNERS ARBEIDSINNSATS I REINDRIFTEN

- Basert på samtaler med kvinner og menn
- Supplert med litteratur/dokumentstudier

Kari Folkenborg

7 Bakgrunn og problemstilling

Kvinnenes rolle i reindriftsnæringen var tidligere mer aktiv og kvinnene hadde en klarere produksjonsrolle, slik som det beskrives i modul III i dette prosjektet. Mange kvinner ble ekskludert fra næringen som en følge av overgangen fra naturalhushold til en pengestyrte økonomi og den teknologiske- og sosiale utviklingen som fulgte. Større fokus på kjøttproduksjon i næringen gjorde at kvinnenes tradisjonelle arbeidsoppgaver som blant annet bestod i å ta vare på innmat, blod, tærmer, skinn og horn, ble redusert. I dag dekkes behovet for mat og klær i stor grad ved å kjøpe det i butikken.

Reindriftsloven av 1978 fokuserte på at reindriftsutøvere måtte ha samtykke fra reindriftsmyndighetene gjennom registrering av driftsenhet. Det ble først og fremst menn som fikk tildelt og som arvet driftsenhet. I løpet av de siste tiårene har kvinner innehatt 10 % av registrerte driftsenheter. Gjennomsnittsalderen for kvinner som står som driftsenhetsinnehavere er også høyere enn for menn. I forbindelse med støtteordninger og rettighetsordninger er det ofte brukt betegnelser som ”aktiv reindriftsutøver” eller ”arbeid av avgjørende betydning for drift av flokken”. I slike betegnelser kan det ligge flere tolkninger, og til nå har det vært mennenes arbeidsoppgaver som har vært vektlagt.

Dette notatet utgjør modul IV i prosjektet ”Kvinner og reindrift”. Hensikten med denne modulen er å forsøke å synliggjøre kvinners arbeidsinnsats i reindriften. Hovedvekten vil være på kvinners rolle i reindriften i dag. Problemstillingen i denne modulen er formulert som følgende spørsmål: *På hvilke måter er kvinner direkte og indirekte involvert i reindriften i dag og på hvilke måter kvinners lønnsinntekter har betydning for reindriften?*

Boligaksjoner og skoleprogram på 1950 og 1960 tallet gjorde de fleste reindriftsutøvere mer bofast store deler av året. På 1970 og 1980 tallet gikk kvinnene ut i yrkeslivet og inn i stillinger i en da voksende offentlig sektor. Som vi har vært inne på i modul III har økonomiske vanskeligheter i næringen gjort at mange er avhengig av inntekter utenom reindriften. Reindriften i ferd med å betraktes som en enmannsjobb der kvinnene, i tillegg til lønnsarbeid, kun deltar i arbeidsintensive perioder og ellers tar seg av barn og arbeidsoppgaver i hjemmet. Undersøkelser viser også at jenter fra reindriftsfamilier satser på utdanning, mens guttene venter på å få overta driftsenheten. Miljøet i næringen er også blitt blir tøffere med et stort alkoholforbruk og stadig kiving. Dette i tillegg til at yrket betegnes som fysisk tungt, er argumenter som brukes for at kvinner ikke er så aktive i reindriften, slik som vist i litteraturgjennomgangen i modul III.

For å synliggjøre kvinners arbeidsinnsats i reindriften har vi i denne modulen intervjuet kvinner i reindriftsnæringen i Troms og Vest - Finnmark. Vi har forsøkt å differensiere mellom ulike kategorier av reindriftskvinner. Reindriftskvinner er ikke en homogen gruppe kvinner og de bidrar dermed heller ikke på helt den samme måten i reindriften. Intervjuene er i denne modulen førstehåndskilder til kunnskap om kvinners arbeidsinnsats i reindriften. Ved å sette intervjupersonenes erfaringer og personlige historier inn i den sosiale konteksten reindriften representerer, kan vi analysere spørsmålene som utgjør problemstillingen for denne modulen.

I reindrifftsavtalen fra 1999 ble familiebasert reindrift styrket ved at det ytes et halvt driftstilskudd ekstra der begge ektefeller deltar i reindrifften. Dette forutsetter at minst en av ektefellene må være aktiv reindrifftsutøver.

I Troms var det pr. 05.07.99 registrert 49 godkjente driftsenheter i Troms fordelt på 17 distrikt. 10 av disse var registrert på kvinner. Dette utgjør en andel på ca. 20 %. De fleste reindrifftskvinnene driver sammen med ektemannen sin og mange står registrert sammen med ektefellen som innehaver av driftsenhet, eller er registrert i manntallet for reinbeiteområdet under mannens driftsenhet.

I Vest-Finnmark reinbeiteområde var det registrert 237 driftsenheter på 28 distrikt for 1999/2000. 27 kvinner er registrert med egen driftsenhet som gir en andel på 11,4 %. 88 er registrert sammen med ektemannen som innehavere av driftsenhet og dette utgjør en andel på 34 %. I alt er det 48,5 % av driftsenhetene som formelt sett involverer kvinner.

8 Teoretisk perspektiv og metode

En har lenge vært oppmerksom på kvinners fravær i de nasjonaløkonomiske og regnskapssystemer og arbeidet med synliggjøre kvinners bidrag til økonomisk utvikling. I 1970 viste den danske økonomen Ester Boserup hvordan overgangen fra naturhushold til pengeøkonomi systematisk undervurderte og underminerte kvinners tradisjonelle arbeidsinnsats. Resultatet var at både økonomien og kvinnene kom dårlig ut. En av de som har videreutviklet tankene om en feministisk økonomi er Marilyn Waring som med boken *"If Women Counted"* fra 1989 viste hvordan kvinner er statistisk og økonomisk usynliggjort i FNs system for nasjonalregnskap (UNSA – United Nations System of National Accounts). Dette systemet for nasjonalregnskap ble utviklet på 1950 tallet, og er fortsatt grunnleggende for de fleste lands beregning av produksjon og vekst. Systemet måler verdien av alle varer og tjenester som er i berøring med markedet. I tillegg måles verdien av enkelte varer og tjenester som er innom markedet, som for eksempel gratis offentlige tjenester. Dette mener Waring fører til at informasjon om økonomiske størrelser samsvarer dårlig med de faktiske forhold, og en ensretting mot markedsaktiviteter. Waring mener dette skyldes en ubalanse i samspillet mellom makt og begreper. Den som har makt har også begrepsapparatet på sin side.

Et eksempel på helhetsperspektiv i økonomien har Waring funnet hos finske Hilikka Pietilä, som har som utgangspunkt at arbeid som utføres utenfor pengeøkonomien er like viktig for livskvaliteten som det som foregår i markedet, og at tidsbruk og pengeinntekt derfor må registreres parallelt. FN systemet for nasjonalregnskap opererer med en liste over de viktigste forbruksposter. Dersom varene er kjøpt i markedet eller de konsumeres av en person hvis hovedproduksjon i arbeidsstyrken er vareproduksjon, da er forbruket synlig. Dersom godene produseres i husholdet av "uvirksomme" kvinner, er verken produksjonen eller forbruket synlig (ibid:65). En slik definisjon av produksjon, som anerkjenner en begrenset mengde produksjon innen husholdningen, vanligvis knyttet til det som faktisk byttes mot penger, gir grobunn for utsagn som at når en mann gifter seg med sin husholderske, går bruttonasjonalproduktet ned. Barnepass i institusjoner kommer inn under tjenesteyting og fabrikkmessig framstilling av matvarer er produksjon. De samme aktivitetene og den samme produksjon innen husholdningen er ikke regnet som 'produktiv'. Ifølge Waring er det to hovedgrunner som gjør at økonomer og statistikere verden over usynliggjør kvinners arbeidsinnsats. Det ene er begrepsmessige vanskeligheter og det andre er vanskeligheter med innsamling av data.

Denne modulen tar utgangspunkt i kvinners erfaringer når det gjelder deres rolle i reindriften. Det blir derfor naturlig å legge til grunn et feministisk perspektiv og en feministisk epistemologisk tankegang når vi skal ta fokusere på kvinners rolle i reindriften. Det betyr at vi bygger på en antakelse om at samfunnet består av sosiale konstruksjoner og dermed noe som kan forstås ulikt ut i fra menneskers ulike erfaringer. En feministisk epistemologi skal fokusere på kvinners erfaringer, med en målsetting om å skape en bedre verden for kvinner. Å gjøre bruk av en slik tankegang når en skal synliggjøre kvinners rolle og arbeidsinnsats i reindriften betyr at en har en antakelse om

at det hovedsakelig er menns erfaringer som dominerer den kunnskap og viten om reindrift som dominerer i "den offentlige sfære". Kritikken mot å gjøre bruk av en slik feministisk epistemologisk tankegang legger vekt på observasjonsproblematikken en nødvendigvis vil støte på. Hvordan kan en vite at det dreier seg om *kvinnens* erfaringer? Dette grunner i at kvinner inngår i andre grupper som klasse, kultur og etnisitet. Det finnes ingen universell kvinne eller mann, men kvinners og menns erfaringer og interesser er ofte forskjellige innen kategorier som klasse, kultur eller etnisk gruppe. Likeledes er klasse, kultur og etnisitet kategorier innen kjønn fordi kvinners og menns erfaringer og interesser igjen er forskjellige i henhold til klasse, kultur og etnisitet. Kvinner i reindriften er ingen homogen gruppe kvinner, men varierer i alder, tilknytning til lønnsarbeid og reindriften. Felles for kategorien "kvinner" i reindriften er at de har vært relativt lite "synlige" i dagens reindriftnæring.

Reindriftssamfunnet har gjennomgått store endringer. Virkninger av generelle endringer i produksjoner påvirker og former produksjon i hushold og familie og innvirker dermed også på kvinne- og mansrollen og relasjonene mellom kjønnene. En universell tendens er at kvinner fortsetter å være aktive produsenter, men får redusert kontroll over eiendom, produksjon og seg selv, som et resultat av generelle endringer i produksjonen (Harding 1987).

8.1 Kvalitativ metodisk tilnærming

Ved å gjøre bruk av kvalitative intervju ønsker vi å forstå sammenhenger mellom det individuelle og det kollektive, og på denne måten bidra til å synliggjøre kvinners innsats. Kvalitativ metode kjennetegnes grovt sett ved at den baserer seg på tekster, søker å gå i dybden og søker å forstå framfor å formalisere. En undersøkelse basert på kvalitative intervju er egnet til å gi informasjon om personers opplevelser og selvforståelse, hvordan de opplever sin situasjon og forstår sine erfaringer (Repstad 1992). Dette skal være et ideal og en målsetting. Konteksten intervjuet ble foretatt i og forskeren blir en del av undersøkelsen og vil stå sentralt i refleksjonen over hvordan intervjudataene skal tolkes. Kvalitativ forskning er basert på en subjekt – subjekt relasjon mellom forsker og informant. Dette innebærer at kvaliteten på relasjonen mellom forsker og informant får betydning for det materialet forskeren får.

Kvalitative intervju åpner for dialog, noe som gir større spillerom for forsker og informant. Informanten uttrykker gjennom en dialog sin egen oppfatning av sin livsverden og svarer ikke bare på ferdige formulerte spørsmål. Det blir viktig å gi rom for den enkeltes opplevelser, forståelse og erfaringer for å f.eks. se etter likheter og ulikheter, vise mangfold og motsigelser. Når det gjelder det forhold at materialet er framkommet i en dialog, er det et moment som trekkes fram at de beskrivelser som informanten gir også kan være preget av hvordan informanten ønsker å bli oppfattet, og hvordan informanten ønsker å forstå seg selv. Erfaringer fanges i språk og dette blir uunngåelig en fortolkende prosess.

Intervjuet er en samtale som har en struktur og en hensikt. Det ble gjort bruk av intervjuguide under intervjuene, men den ble ikke fulgt slavisk. Intervjuene bar preg av å være ustrukturerte selv om det ble brukt en intervjuguide. Alle intervjupersonene ble stilt spørsmål som omhandlet de samme temaene. Det var temaer som intervjupersonens tilknytning til reindriften, deres syn på kvinnenes rolle før og nå i reindriften, deres direkte og indirekte rolle i reindriften, usynliggjøring av kvinners arbeid, kvinners betydning for utviklingen i reindriften, barrierer som kvinner i reindriften møter og utfordringer for framtida.

8.2 Etikk

Å skrive om andre mennesker vil alltid innebære et etisk problem. Dette fordi en med stor sannsynlighet gjør det på en annen måte enn vedkommende selv ville ha gjort, og dermed kan en komme til å krenke en den andres selvopfatning. Selv om all forskning på mennesker vil kunne oppleves som etisk problematiske prosjekt, er håpet at det endelige produkt skal kunne frambringe kunnskap som kan bidra til ny erfaring og forståelse.

9 Det empiriske materialet

Datagrunnlaget for denne modulen er intervju med kvinner i reindriftsnæringen i Finnmark og Troms, samt noen få andre kvinner og menn med særskilt kjennskap til kvinner og reindrift. Vi ønsket også å intervju menn i reindriften for å få innsikt i deres forståelse av kvinners betydning, men dette viste seg å være mer problematisk enn først antatt da de var på fjellet og arbeidet, og kanskje ikke prioriterte å bli intervjuet om temaet ”kvinner i reindriftsnæringen”. Det må også i denne forbindelse nevnes at forespørselene om intervju kom i ei tid da reindriften opplevde å bli forespeilet en halvering av antall driftsenheter. Det forårsaket usikkerhet og frustrasjon. En av mennene vi intervjuet arbeidet som reindriftsagronom, mens en annen av mennene hadde sitt yrke i tilknytning samiske spørsmål. Det er også gjort bruk av uformelle samtaler med en mann som tidligere var aktiv reindriftsutøver.

Vi har i alt intervjuet 12 kvinner og 2 menn, i tillegg til at vi har hatt samtaler med andre med kunnskap på dette området. Det er intervjuene med disse kvinnene og mennene som behandles som førstehåndskilder i denne modulen. Intervjupersonene har fordelt seg omtrent likt på de to fylkene, med en liten overvekt av intervjupersoner fra Finnmark. Kvinnene var fra ca 70 – 30 år gamle. To av intervjupersonene var også sametingsrepresentanter og flere hadde erfaring fra tillitsverv i organisasjoner med tilknytning til reindriften. Ei av kvinnene var representant i distriktsstyre og ei i områdestyret.

Intervjuene med reindriftskvinnene ble foretatt hjemme hos kvinnene, på kvinnene sin arbeidsplass, på møterom og på kafé. Hvert intervju hadde en varighet på ca. 2 timer. Et intervju varte i fire timer, mens et annet ble avsluttet etter 1,5 time. Dette var avhengig av intervjupersonens arbeidssituasjon. Alle intervjuene ble foretatt på norsk, da intervjueren ikke snakker samisk.

9.1 Kvinnekategorier

Intervjupersonene er delt inn i ulike kategorier ut i fra alder og tilknytning til arbeidslivet utenfor reindriften. En inndeling eller kategorisering brukt på denne måten er ment å være arbeidsredskaper og kan ikke gjengi virkelighetens nyanser på en uttømmende måte. Det blir en fortolkning og en forenkling som også kan gjøre en mer oppmerksom på sammenhenger. I tillegg til alder og tilknytning til arbeidslivet har kvinners rolle i reindriften naturlig nok sammenheng med hvilken tilknytning kvinnene hadde til reindriften. Alle var født og oppvokst i en reindriftsfamilie, men de hadde en noe ulik tilknytning til reindriften i dag. Samtlige av kvinnene som ble intervjuet var involvert i reindriften på den måten at de eide rein og hadde eget merke. Det betyr at også der hvor menn står som innehaver av driftsenhet er det kvinner som eier rein. Dette er rein som de som de har råderett over. Noen hadde egen driftsenhet, de fleste drev sammen med mannen, mens andre igjen hadde rein i flokken til sine søsken. Hvor mye rein de eide varierte fra 30 – 300. Det er satt et øvre tak på 600 dyr for den enkelte driftsenhet.

9.2 De eldre

De eldre reindriftskvinnene er fra midten av femtiårene år og oppover til over 70 år.

De har opplevd store endringer i reindriften i løpet av sin tid som reindriftskvinne, og syntes mye hadde skjedd siden de var småjenter:

Jeg ble født på fjellet under høstflyttinga. (...)Jeg var med mor overalt. Det var den tiden det ikke var motorisert ferdsel og alt gikk på 'kjøttkraft'. Det var tøffe tider og sånn sett føler jeg meg gammel for det har skjedd så mye.

Det vanlige var at jentene var med mødrene og lærte av dem. De eldre kvinnenenes historier og erfaringer vil i denne modulen bli brukt for å vise utviklingen i kvinnenenes arbeid og rolle i et reindriftshushold.

9.3 Midtsjiktet

Midtsjiktet av reindriftskvinnene er fra 35- 50 år. Dette er kvinner som er født og oppvokst i reindriften og som senere giftet seg med reindriftsutøvere. Da de giftet seg tok samtlige med seg sin flokk inn mannens. De fleste av disse kvinnene hadde annet lønnsarbeid utenom reindriften og var dermed representanter for overgangen fra den tradisjonelle arbeidsdelingen i reindriftshusholdet til den moderne, der kvinner henter inntekter utenom reindriften. I denne gruppen kvinner finner en også et skille mellom de som jobber full tid utenom reindriften, de som har en deltidsjobb i tillegg til reindriften og de som er i reindriften på fulltid. Dette er også en årsak til at denne gruppen utgjør flertallet blant intervjupersonene.

Mange av kvinnene ga uttrykk for at de tok seg arbeid fordi de var nødt på grunn av den økonomiske situasjonen i næringen. Økonomien bestemte hvorvidt de måtte ta seg arbeid utenom eller jobbe sammen med mannen i reindriften. De ga alle uttrykk for at det var reindriften som hadde høyest prioritet hos dem, og at de gjorde sitt ytterste for å være så fleksible som mulig slik at de kunne jobbe med reindriften når det trengtes.

Sjøl tar jeg ikke noen fast heldagsjobb, og helst ikke noen fast jobb over lengre tid. Dette fordi jeg legger vekt på å være fleksibel slik at jeg kan være så tilgjengelig som mulig.(Kvinne ,40).

Ei som jobbet full tid i tillegg til reindriften hadde gjerne sluttet i jobben dersom økonomien tillot det. Hun sa det slik:

Jeg hadde slutta i jobben min hvis jeg hadde råd. Synes jeg mister mye ved å ikke være med i det daglige arbeidet i reindriften. Det å ta vare på skinn for eksempel, det er en viktig inntekt som vi mister. Jeg hadde hatt nok å gjøre selv om jeg slutta jobben min. (Kvinne,38)

Et dilemma disse kvinnene opplevde var at det var grenser for hvor stor arbeidskapasitet de hadde. Det ble sett på som umulig å både ivareta tradisjonelle kvinneoppgaver i reindriften, som f.eks. det å ta vare på biprodukter av reinen, drive med duodji og ha full jobb utenfor reindriften samtidig.

Et fåtall av kvinnene i 'midtsjiktet' hadde fortsatt i reindriften etter fullført grunnskole og vært i reindriften hele sitt liv. Det var reindrift de kunne og de mente det var for sent for dem å for eksempel begynne å ta utdanning i voksen alder. Der begge ektefellene var i

reindriften på full tid var det kvinnes oppfatning at de ble behandlet og betraktet som 'likestilt'.

Diskusjonen rundt det såkalte "ektefelletillegget", som kan gis til driftsenheter der begge ektefellene deltar i reindriften, jf. reindrifftsavtalen for 1999, avdekker også at begrepet "reindrifftskvinne" ikke er entydig. Reindrifftskvinne var ikke noe en kunne være på deltid, den krevde at en var tilstede på full tid, mente noen. Andre igjen strevde med å kombinere det å være både reindrifftskvinne og lønsmottaker.

9.4 De unge

De unge reindrifftskvinnene har akkurat passert 30 år. Mødrene deres var husmor og fulltids utøvere i reindriften, og de hadde vært med mye på fjellet siden de var små. Felles for de unge kvinnene var at de hadde egen driftsenhet og høyere utdanning. De hadde ikke etablert egen familie ennå, de var ugift og hadde ingen barn. De hadde møtt noen reaksjoner på sine valg av yrke og reindrifft.

Jeg får ofte hint om hvorfor jeg har driftsenhet, hva skal jeg med den som er jente og har høyere utdanning? Jeg ser at næringa mangler folk med utdanning og ønsker å beholde min plass for å kunne bidra på en positiv måte(...).Satses på at jeg kan jobbe som forsker i næringa. Der kan jeg bidra med kontinuitet, ikke bare være oppe i gjerdet og ta blodprøver av reinen og så dra tilbake til Oslo eller hvor det måtte være. Jeg kan bidra på en unik måte fordi jeg har kompetanse og kjennskap til næringa samtidig som jeg har formell kunnskap

Ei annen av de unge reindrifftskvinnene mente:

Mange tenker at en ikke lærer praktisk reindrifft ved å sitte med nesa i ei bok, men i dag er det slik at du ikke klarer å drive reindrifft uten den type kunnskap. Jeg føler meg som en fullgod ressurs for distriktsenheten vår når det gjelder det administrative(...).Det er god ballast å ha når en forholder seg til utenomverdenen, f.eks. sloss mot utbyggingsprosjekter i flytteveien.

De representerer på mange måter "den nye" generasjonen reindrifftskvinner. Selv om de også er sosialisert inn i reindriften, har de vokst opp under andre forhold og fått andre impulser utenfra enn f.eks. sine mødre. De har gjerne andre krav og forventninger til livet, samtidig som de møter forventninger knyttet til både det tradisjonelle og det moderne i samfunnet.

Jeg er en rastløs person og ønsket også å gjøre andre ting. I dag får en impulser utenfra i langt større grad enn før. Jeg har reist mye fordi jeg ikke vil sitte som 60 åring og føle at jeg ikke fikk gjort noe. Det føler jeg nå at jeg har fått gjort. En blir veldig bundet når en driver med reindrifft.

De unge kvinnene hadde bodd eller hadde bosted andre steder enn i familiens reindrifftshushold og hadde på mange måter "en fot i begge leire, både i den tradisjonelle og den moderne" slik ei av dem uttrykte det. "En kan ikke ha noen A4 tilværelse eller være noen A4 student med dette livet." De ga uttrykk for at reindriften for dem var en forutsetning for det de mente var "et godt liv". Ei uttrykte det slik:

Her har vi god kvalitet på livet. Alle dager er annerledes og det er gode oppvekstvilkår for barn, de har både tanter og onkler rundt seg. Jeg har bodd flere år i Oslo og der var alle dagene like, en dro på jobb, kom hjem

og visste hvordan den neste dagen ville bli. Jeg savner jo alle tilbudene, men det burde være mange muligheter her til å få til noe.

Å være reindriftskvinne var et hardt liv. De unge kvinnene ønsket å bidra på sin måte, der utdanning og yrke var viktige bidrag. Unge reindriftskvinner stilte nok større krav i dag, enn det som ble gjort tidligere, mente ei. De ønsket å ha sin plass i reindriften uten at de dermed også var villige til å ta i alle de tunge takene som mødrene deres. Ei sa det slik:

Vi vil jo ikke slite livet av oss i reindriften, sy skaller og kofte mens vi er i feltet og i tillegg ha arbeid utenom.(...) I dag er det nesten umulig å få tak i slike 'kombinasjonsdamer'.

Samtidig ble det betraktes som et dilemma et de ikke kunne stille opp i reindriften til alle tider slik de kunne ønske. Det var trivelig å lage mat til mennene når de var ute i feltet, men i tillegg til jobben kunne de ikke stille opp bestandig.

9.5 Kvinnenes definisjon av reindrift

Kvinnene understreket at de hadde en sterk tilknytning til reindriften først og fremst fordi den representerte den livsformen de var sosialisert inn i og at den dermed var en viktig del av deres identitet. *"Det er tilknytningen til reindriften som holder oss her. Det er det som er livet vårt"* (Kvinne 48).

Samtlige av intervjupersonene la til grunn et utvidet perspektiv på reindrift og mente blant annet at en måtte inkludere alle forberedelser som gjøres til slakting og flytting. Reindrift omfattet også "alle de produkter som reinen ga, ikke bare de en får penger for". Det er da også på disse områdene kvinnene utfører mye av sitt arbeid. *"Uten rein føler jeg meg fattig"* var vanlige utsagn når kvinnene ble bedt om å definere reindrift.

Det er kvinnenes betydning for en økonomisk bærekraftig utvikling i næringen som er tema for modulen. Under intervjuene viste det seg vanskelig å komme utenom en debatt om hvor grensene går for hvilke aktiviteter som hører inn under reindrift og hvilke som ikke gjør det. Kvinnenes rolle som kulturbærere ble også sterkt vektlagt av kvinnene under intervjuene. Der hvor kvinnenes egne oppfatninger av aktiviteter med økonomisk betydning for reindriftshusholdet ikke samsvarer med prosjektets definisjon av slike aktiviteter, vil dette problematiseres.

10 Kvinnenes arbeidsoppgaver i og utenfor reindriftshusholdet

10.1 Før og nå

Før vi kommer inn på hvordan kvinnene er direkte involvert i reindriftshusholdet, vil vi her kort vise noe av det som intervjupersonene fortalte om kvinners situasjon i reindriften i tidligere tider. Et hovedtema for intervjuet var hvordan kvinner var direkte eller indirekte involvert i reindriften i dag. Når kvinnene skulle beskrive dagens situasjon og egne aktiviteter i reindriften, satte de den ofte opp mot hvordan situasjonen var før og hvordan de husket at mødrene deltok i reindriftshusholdet. Dette for å vise kontrasten til sin egen situasjon og for å illustrere samfunnsutviklingen de siste tiårene. Fortellingene og erfaringene til de eldre reindriftskvinnene brukes i dette avsnittet som data i tilknytning til situasjonen for kvinner i reindriften før og nå.

Ei av kvinnene fortalte slik om kontrasten mellom kvinners situasjon i reindriftsnæringen før og nå:

Da jeg var lita og var med mamma husker jeg det var kvinners jobb å gjete dyrene om natta, holde varmen ved gjerdet ved like om natta slik at dyra ikke ble borte. Dette gjorde de for at mennene skulle være uthvilt til dagens oppgaver. Det var tungt arbeid for kroppen. Kvinnene stod for matlaging. Det var kvinnene som fikk minst søvn. Men nå er alt forbedret.

Alt arbeidet med husholdet, å lage mat og klær ble utført av kvinner samt at de hadde hovedomsorgen for barna. I tillegg hadde de også arbeidsoppgaver med reinen. Det ble understreket at arbeidet kvinnene gjorde var både fysisk tungt og tidkrevende, og at moderniseringen som har funnet sted har medført positive forandringer for kvinnenes situasjon. Kvinnenes tidligere produksjonsrolle i husholdet, slik intervjupersonene selv erfarte og husket den, ble sterkt framhevet:

Det var også slik i min familie at mor, døtre og tjenestepikene produserte sjøl alt vi hadde av klær, fra topp til tå. De lagde også tauverk og seletøy til reinen. Dette var tidkrevende arbeid. (Kvinne, 48)

Det er tungt arbeid å lage skaller. En må til skogs å hente bark og dem må skrapes. Før lagde vi skaller og sydde til og med skinnbukser. Når pappa var ferdig med slaktinga kom mamma og tok vare på bellinger, skinn, horn og margebein. Sener tok ho fra leggen på reinen og lagde tråder av. Pappa kjørte straks slaktekjøttet for salg. Vi ungene tok opp gjerdet og var med mamma og ryddet opp. Den tida kunne vi være med fordi vi gikk 14. dager på skolen og hadde 14 dager fri. (Kvinne 53)

Før i tida arbeidet jeg døgnet rundt. Vi sydde alle klær vi trengte. Vi hadde både tjenestepike og dreng til å jobbe for oss. Det var et fint liv, bare man var flink til å arbeide. (Kvinne 72).

De eldre reindriftskvinnene la vekt på at den mest framtreddende forskjellen mellom situasjonen før og nå i forhold til kvinnenes rolle og arbeidssituasjon, var at kvinnene i dag måtte ta seg annet arbeid utenfor reindriften i tillegg til reindriften:

Jeg ser jo at de unge fruer må ta seg anna jobb ved siden av. Likevel er de med på kasting og de kjenner merker (...) Overalt der det går dårlig med drifta ser jeg at kvinnene må ut av drifta for å tjene til husholdet.

De var glade for at kvinners lønnsinntekter berget økonomien i reindriftshusholdet, men mente det var et tap for kvinnene selv og for reindriftshusholdet som helhet. Den moderne hverdagen med alle dens aktiviteter mente de nå langt på vei var oppstykket i motsetning til før, da en gjorde flere ting samtidig. Nå var en enten på jobb, skole, drev med duodji eller arbeidet med reinen. De mente aktivitetene før i tida gled mer over i hverandre. Det var nødvendig siden tid også i tidligere tider kunne være en knapp ressurs.

Syng er det mindre med. Det er tidkrevende arbeid, kan du skjønne. Før gikk det automatisk, vi sydde hele tiden, og ungene satt rundt og lærte av mødrene hvordan de skulle gjøre det. Nå er det mer adskilt. En gjør enten det eller det. Her får også ungene fri fra skolen. Mødrene tar seg av de – men jentungene lærer ikke å sy. Før lærte de av mora. Nå må de gå på kurs.

Dette med overføring av tradisjonell kunnskap var noe også de andre kvinne var opptatt av. De uttrykte bekymring for hva som ville skje med det tradisjonelle og tidkrevende arbeidet dersom dette ble prioritert bort og kunnskapen ble spesialisert:

Det er ikke mange ungjenter som syr. De tenker la de gamle sy, men når ikke dem kan, hvem skal da sy? Det var ikke spørsmål før, du måtte sy. Jeg sydde mi første kofte da jeg var tretten år. (Kvinne, 39)

De eldre kvinnene i reindriftsfamiliene var fremdeles med i husholds- og familiefelleskapet der de bidro med sine aktiviteter og sin kunnskap. De hadde som en hovedfunksjon å ivareta tradisjonelle oppgaver som syng av skaller og klær. Noen av arbeidsoppgavene de tidligere bidro med, ble i dag erstattet av kjøpevarer:

Sjøl syr jeg både skaller og klær til barnebarna og barna. Jeg ivaretar skinn. Vi hjelper hverandre. Jeg får ved hos dem og de passer mine rein. Jeg behøver ikke egentlig lenger å sy. Slike ting som det tar lang tid å lage, skinnbukser for eksempel, det kjøper dem heller.

De endringer i reindriften som har medført større vekt på kjøttproduksjon og effektivitet har utad svekket kvinners posisjon i næringen. De eldre kvinnene selv mente reindriften ikke kunne fortsette uten at kvinnene var med, ”for de hadde jo alltid vært med”, som de uttrykte det. Disse endringen får også konsekvenser for aktiviteter og posisjoner i reindriftshusholdet. Også de yngre kvinnene var bekymret for kvinnenes posisjon. *”Kvinnene hadde en viktigere posisjon før, men hva med deres etterkommere?”* (Kvinne, 38). Ei av de unge reindriftskvinnene beskrev og forklarte utviklingen slik:

Vi har fått en effektivisering i næringa som var ønsket fra myndighetenes side. Økt effektivisering betydde økt inntjening som igjen betydde større flokker og press på arealer. Vi har fått en utvikling der profitt står i sentrum, med myndighetenes velsignelse, som har ført til en ensidig satsing på kjøttproduksjon. Dette gjør at en ikke lenger kan ta vare på biprodukter

som skinn, horn og bein. Dette representerer ikke ubetydelige deler av næringsinntekten. Her kommer kvinnens rolle inn i bildet, det var her hennes domene og tradisjoner lå. Når en ikke har horn, bein og skinn. Hva skal en drive duodji på? Mye kunnskap går tapt. Plutselig skulle kvinnene være hjemme og barna på skolen i stedet for at hele siidaen var på fjellet. Det er ikke lenger bruk for kvinnene på fjellet. Hos oss drar heldigvis hele familien på fjellet.

Kvinnenes arbeidsinnsats og rolle på fjellet/i feltet i dag, vil vi komme tilbake til i de to neste kapitlene.

10.2 Hvordan kvinnene er direkte involvert i reindriften

Vi vet fra modul III at kvinners reduserte deltakelse i reindriften skyldes at barna er stedsbundne mens de går på skole, noe som gjør det vanskelig for kvinner med barn i skolepliktig alder å drive med reindrift på fulltid. En annen årsak er at økonomien i reindriften gjør at husholdet er avhengig av de lønnsinntektene som kvinnene kan bringe inn. I tillegg har det også tradisjonelt vært slik at det er den mannen som har det direkte arbeidet med dyrene, og som dermed har driftsenhet og odelsrett.

Hvordan bidrar så kvinnene i dag? Er det bare mennenes arbeidsoppgaver som er igjen? Er kvinners arbeidskraft ikke lenger ettertraktet for næringen og har den noen økonomisk betydning? I dette avsnittet som omhandler hvordan kvinner er direkte involvert i reindriften, kommer dette til uttrykk ved at vi tar for oss eierskap og det arbeidet de har med reinen .

Vi tar her for oss de arbeidsoppgavene intervjupersonene fortalte de hadde ansvar for, alene eller i fellesskap med mannen i reindriftshusholdet. Mange av intervjupersonene fant det vanskelig å skille mellom sitt indirekte og direkte engasjement i reindriften. Dette hang sammen med at de valgte et utvidet perspektiv når de definerte reindrift. Ei av kvinnene uttrykte problemstillingen slik:

Det er vanskelig å skille mellom det direkte og det indirekte arbeidet kvinnene i næringa utfører. Alt som bidrar til å holde produksjonen i gang er viktig arbeid. Dette gjelder også papirarbeidet, som tar mye tid. Dette arbeidet får lite status og betraktes som ”gratisarbeid”. Det spørres hvordan en ser det. En må definere slike arbeidsoppgaver i næringa. Til nå har det vært kun fokus på produksjon med et bedriftsøkonomisk perspektiv. (Kvinne,40)

Ei som arbeidet i reindriften på heltid fortalte dette om arbeidsfordelingen i husholdet:

Jeg vil nok si at vi jobber like mye, men med forskjellige ting. Det bygger på gjensidighet. (...) Jeg føler jeg har like mye rettigheter som han. Så lenge vi er gift går det bra. Det er verre for de som skiller seg. (Kvinne, 39)

Hvorvidt f.eks. ”papirarbeid” er en arbeidsoppgave som er indirekte eller direkte knyttet til reindriften vil det være delte meninger om. Av hensyn til analysen må vi imidlertid foreta et skille mellom direkte og indirekte arbeid. I denne framstillingen vil det ut i fra intervjupersonene sitt perspektiv likevel ikke være noe vanntett skott mellom det direkte og det indirekte arbeidet som kvinnene utfører i reindriften, da disse oppgavene må ses i sammenheng.

10.2.1 Eierskap

Som nevnt er kvinnene direkte involvert i reindriften i kraft av at de er reineiere. De fleste reindriftsjenter får rein i dåpsgave i likhet med guttene. Antall rein som intervjupersonene eide kunne variere fra 30 – 300. Dette var et antall som varierte fra år til år. I noen tilfeller mente kvinnen hun hadde like mange dyr som mannen ettersom de delte alt. I de fleste tilfellene hadde mannen den største andelen rein i flokken. De som hadde egen driftsenhet hadde mellom 100 – 250 dyr.

For mange var spørsmål om kvinners andel av reinflokken og hvorvidt de stod som medinnehaber av driftsenheten ansett som uviktig. Så lenge ektefellene hadde felles flokk mente de det ikke hadde noen hensikt å telle antall rein og å stå registrert sammen med mannen sin på papiret. Ei av de deltidsarbeidende sa det slik:

Vi har felles flokk. Jeg vet ikke om jeg står registrert i noe papir sammen med mannen min, men vi deler jo alt. Det har ingen hensikt å styre med hvorvidt jeg står som driftsenhetsinnehaver sammen med mannen min, vi fordeler inntekt. Om vi ville fått ekstra driftstilskudd dersom jeg også sto som innehaver tror jeg ikke ville bety noe. Næringen trenger ikke tilbud om flere tilskudd. En må gjøre det mulig på andre måter å få kvinnene til å delta i reindrifta. (Kvinne, 43)

Ei annen uttalte seg slik om temaet:

Dette med delt driftsenhet betyr ingenting for meg, synes det er helt galt å henge seg opp i dette med hvem driftsenheten står på. Det er uten betydning. Vi har ikke akkurat like mye rein, og min andel kan variere fra år til år. (Kvinne, 38, heltid).

I tillegg var mange motstandere av driftsenhetsbegrepet og mente det ikke gjenspeilet virkeligheten og deres hverdag:

Det er uklart hva driftsenhet egentlig er. Alt flyter over i hverandre, enheten burde være et felles hushold. Det stilles en masse krav fra utenomverdenen, forvaltning etc. Når en skal ta avgjørelser innen husholdet må en være jordnær, en tar utgangspunkt i det virkelige liv. Siden vi deler alt har jeg vel halvparten av flokken. Jeg har mitt eget merke, det har også barna og det har en praktisk betydning ved slakt

De unge kvinnene med egen driftsenhet drev ikke reindrift først og fremst fordi de ønsket å utvide flokken i størrelse. I tillegg til reindriften hadde de andre jobber. For dem var det viktig å føre videre en livsform de ønsket å ivareta og å bidra med sine faglige kvalifikasjoner til å utvikle reindriften på en måte de betraktet som positiv. Ei sa det slik:

Jeg ønsker å beholde min plass for å kunne bidra til å utvikle næringa på en positiv måte. Jeg er ikke med for at jeg skal ha tusen rein og konkurrere om hvem som kan produsere mest kjøtt.

10.2.2 Arbeid med reinen

Utviklingen har, som vi var inne på i modul III, gått i retning av at mennene har det daglige arbeidet med reinen og kvinnene har andre arbeidsoppgaver knyttet til bostedet. Dette skyldes, som tidligere nevnt, i stor grad at barna er stedsbundne mens de går på skole og at mange av kvinnene har eget lønnsarbeid. Få av intervjupersonene var i en

situasjon som gjorde det mulig for dem å arbeide med reinen til daglig. Ei av kvinnene i ”midtsjiktet” mente dette om situasjonen:

Utviklinga går i den retning av at det er mer og mer bare mannfolka som holder på. Vi blir bare ’turister’ om våren. Vi er ikke med om høsten. Skolen er ikke tilpasset reindriften. Når jeg var liten sa de at skolen ødela ungan. Det er ikke stort bedre i dag.

Det daglige gjetearbeidet var stort sett mennenes oppgave. Få av kvinnene var med på gjetearbeidet, også blant de med egen driftsenhet. De av kvinnene som var med på gjeting hadde gjerne flokken i nærheten av bostedet.

Hvor aktivt kvinnene deltok i arbeidet med reinen var gjerne avhengig av størrelsen på siidaen og tilgjengelig arbeidskraft i husholdet. Der hvor det var forholdsvis lite arbeidskraft tilgjengelig måtte også kvinnene delta i alle arbeidsoppgavene i reindriften.

Alle reindriftskvinnene deltok i de mest arbeidsintensive periodene, som når reinen var i gjerdet, ved slakting, skilling og merking. I slike perioder, og spesielt om høsten, var reindriften etter deres mening helt avhengig av deres arbeidskraft. Dette understøttes også av mennene som ble intervjuet. Under høstslaktingen var også kvinnes deltakelse avgjørende for hvorvidt biprodukter som reinen gir ble tatt vare på av.

Kvinnene hadde også regelmessige gjøremål i hjemmet som hadde tilknytning til arbeidet med flokken. Det kunne være vedlikehold av utstyr, stell og opplæring av dyr som holdt til på hjemmearenaen - f.eks. lederrein og gjeterhund mv. Hvor mye og hvor ofte de utførte slikt arbeid kunne variere.

De som var i annet arbeid i tillegg til reindriften brukte hele ferien på å jobbe i reindriften, da særlig i arbeidsintensive perioder. All fritid gikk også med til reindriften. Ei sa det slik:

Fritid har vi ikke, reindriften er jobb og fritid. Det er noe jeg har valgt
(Kvinne, 43)

Ei av kvinnene som var fulltids utøver i reindriften mente hun og mannen gjorde like mye arbeid i husholdet, men de gjorde forskjellige ting. Arbeidet i reindrifts-husholdet bygget på gjensidighet. *”Det er jeg som har alt i huset, det slipper han å tenke på. Det med gjetinga og sånn på vårparten tar han seg av, det trenger ikke jeg tenke på”*. Hun hadde også en tante med egen driftsenhet, men der var det sønnene som tok seg av gjetearbeidet for moren når det var hennes tur å gjete. Hun var ikke engasjert i avgjørelser som når flokken skulle flyttes. Hva som konkret skjedde på feltet var avgjørelser hun overlot til mannen fordi det var han som hadde den kunnskapen. I tillegg var dette et fysisk tungt arbeid, særlig i mørketiden som hun egentlig var glad for å slippe. Når det gjaldt skilling og merking arbeidet hun på likefot med de andre i arbeidsfellesskapet. Hun tok vare på biprodukter, bellinger og skinn. Av innmaten lagde hun blodpølse. Tidligere kokte de også hoder og klauver, men det var de sluttet med nå. Noen snakket også om muligheten for å utnytte melk fra simlene på en bedre måte, gjerne også i kommersielt øyemed.

Selve flyttingen av reinen var det ingen av kvinnene som deltok på. De mente ungenes skolegang satte grenser for dette. Ei fortalte:

Fram til den eldste ungen begynte på skolen, så var jeg med på fjellet fra april til juni. Selve flyttingen har jeg bare vært med på en gang. Det blir sånn at vi kommer etter med bilen. (Kvinne, 41)

Arbeidsoppgaver kvinnene fortalte de hadde i forbindelse med flytting var for det meste ryddearbeid og forberedelser. Noen ganger dro de i forveien til gjeterhyttene og varmet de opp og stelte i stand til mennene kom fram.

Selv om kvinnene ikke var aktive i det daglige arbeidet med reinen, var det flere som mente at dersom kvinnene forsvant ut av reindriften ville også nærheten til dyrene forsvinne. Mannsdominansen i reindriften gikk ut over reinen, mente de. Kjennskapet til dyra vil falle bort med økt mekanisering. Det ville bli slik *”at en god reindrift er en drift der en jobber så lite som mulig med reinen”*, uttalte en av kvinnene som selv var aktiv i gjetearbeidet. Det var kvinnene som lærte barna å kjenne igjen reinen på utseende og det var de som gjenkjente ulike hårtyper på reinen slik at de kunne se hvilket skinn som passet til ulike handverksoppgaver, ifølge kvinnene selv.

10.3 Hvordan kvinnene er indirekte involvert i reindriften

Fortsatt er arbeidet i husholdet noe kvinner tar seg av. Dette kombinerer kvinner i dag med duodji eller andre ulike typer lønnsarbeid. Mannen er ”hovedutøver” i reindriften, men de er i stor grad avhengig av arbeidsoppgaver som kvinne utfører, både i husholdet, reindriften og når det gjelder omsorgsarbeid.

I dette kapittelet som omhandler hvordan kvinner indirekte er involvert i reindriften, er disse aktivitetene delt inn i ”papirarbeid”, lønnsarbeid, duodji, ”det usynlige arbeidet” og omsorgsarbeid. At arbeidsoppgavene tas opp i nevnte rekkefølge må ikke tolkes som en rangering av arbeidsoppgavene. Til slutt tar vi for oss oppgaver kvinnene utførte i fellesskap med menn og hvordan og på hvilke områder kvinnene mente det ville bli mest merkbart dersom de forsvant ut av reindriften.

10.3.1 ”Papirarbeid”

Endringer i reindriften har medført mer administrativt arbeid. Noen av kvinnene mente de hadde sine viktigste arbeidsoppgaver i reindriftshusholdet tilknytning til det administrative som en følge av at og reindriften har forandret seg. Det er derfor problematisk å plassere dette arbeidet som direkte eller indirekte. Ei av de unge reindriftsutøverne, svarte slik på spørsmål om sitt direkte arbeid i reindriften:

Jeg har hovedansvaret for det administrative arbeidet. Dette har kommet inn som et viktige arbeidsoppgaver. Det tar bare mer og mer tid. I høst måtte jeg jobbe med distriktsplanen i stedet for å være på fjellet. Det syntes jeg var trist. Minst 1/3 av den tida jeg bruker på reindrift, som har høyest prioritet hos meg, bruker jeg på papirarbeid. Ellers stepper jeg inn i arbeidsintensive perioder, særlig om vinteren. Reindriften har høyeste prioritet hos meg.

De av kvinnene som drev reindrift sammen med mannen sin hadde alle ansvar for ”papirarbeidet” i tilknytning til husholdet. Det kunne være oppgaver som å fylle ut selvangivelsen, føre regnskap eller ta vare på alt som trengtes til regnskapsføreren, ha ansvar for at regninger ble betalt, sette seg inn i nye forskrifter og ta seg av post. Ofte var det kvinnene som hadde ansvaret for å holde oversikt over økonomien. ”Reinen selges i hans (mannens) navn, men det er jeg som disponerer pengene.”(Kvinne, 41).

Ei annen av kvinnene fortalte:

Det er jeg som tar meg av papirarbeidet, selvangivelsen, meldingsskjema og alt det der. Mannens navn brukes bare som et slags stempel.

Det er pekt på at mange kvinner i reindriftsnæringen i dag har en slags ”bakkemannskaps-funksjon” (Karlstad 1990). Uttrykket stammer fra Gerrards (1983) forskning på kvinner i fiskerinæringen og karakteriserer den rollen kvinner har hatt i fiskerinæringen. Å utføre ”bakketjeneste” betydde å utføre ulike aktiviteter som anses nødvendig, men sekundær i forhold til mennenes fiske. Kvinnenes funksjon som ”bakkemannskap” i reindriften ser ut til å ha samme funksjon. Det betyr at det er kvinnene som f.eks. tar seg av regnskap og andre administrative oppgaver i forbindelse med driften. Bakkemannskapsfunksjonen i reindriftsnæringen innebærer også å være den som gir og tar imot beskjeder. Ei som arbeider deltid utenom reindriften forteller:

Kommunikasjonen må være på plass. Jeg fungerer som en nyhetssentral. Det er krevende å følge med på alt og en må være påpasselig at en gir nøyaktig beskjed om hvor reinen befinner seg og slikt, nøye beskrivelser for å få rett informasjon.

Ei annen fortalte dette om ”bakkemannskapsfunksjonen” til kvinnene:

En advokat jeg vet om, syntes det var så greit når han ringte hjem til en reindriftsfamilie, at han like gjerne kunne prate med kona som med mannen.

Dette må ses i sammenheng med at mannen i mange tilfeller er borte store deler av året, avhengig av hvor langt unna de har flokken. Også reindriftsagronomen som ble intervjuet mente kvinnene var reindriften bakkemannskap, ”det er de som tar seg av skattemessige spørsmål og får betalt regninger”.

At det er kvinnenes oppgave å ta seg av økonomi og ”papirarbeidet” i reindriften er ingen ny arbeidsoppgave for reindriftskvinner. En av de eldre kvinnene fortalte som det ansvaret hun hadde i forholdet til husholdets økonomi:

På pengesekken satt jeg. Det var jeg som dirigerte med det. Mannen min hadde jo ikke tid, han var opptatt med arbeidet på fjellet. Han kom bare til meg og spurte hvor mye rein vi måtte slakte i år. Så regnet jeg det ut.

De unge reindriftskvinnene fortalte også om sine mødre som tok seg av papirarbeid og det administrative arbeidet i hjemmet. Der de hadde hovedansvar for administrasjon i husholdet, hadde de overtatt denne oppgaven etter sin mor.

10.3.2 Lønnsinntekter

Vi vet at mange kvinner i reindriftshushold står for lønnsinntekter til husholdet. Dette blant annet som en følge av den økonomiske situasjonen i næringen. En sikker inntekt, dvs kvinnenes lønnsinntekter blir viktig for driften. Dette gjenspeilet seg hos intervju-personene. De fleste av kvinnene bidro med lønnsinntekter og mente jobben var deres domene, enten de drev bedrift på si eller jobbet i det offentlige. Mannen tok ikke del i den delen av deres arbeidsliv.

De av kvinnene som ikke hadde fulltidsjobb utenom reindriften, ønsket heller ikke å ta mer arbeid enn nødvendig utenfor reindriften. De ønsket å være mest mulig fleksible i forhold til reindriften. Ei fortalte slik om sin tilknytning til arbeidslivet utenom reindriften:

Jeg tar ofte på meg ekstra jobb. En trenger jo penger og en jobber døgnet rundt for å få til det. For tida har jeg 25% stilling. Jeg går ikke ut i fast arbeid, til det er jeg for knyttet til reindrifta. Jeg er utdannet bedriftsøkonom, yrkessjåfør, sjåfør, slakter og innen duodji. Dette gjør at jeg kan være fleksibel og ta ekstraarbeid når det trengs. Ellers er jeg med på alt av arbeid (i reindriften). En må hele tiden strebe etter å få inn penger, en jobber døgnet rundt for å få til det. Men jeg synes det er verdt det! (Kvinne 40)

Hvor mye arbeid en kunne ha utenom reindriften var også avhengig av størrelsen på siidaen og hvorvidt barna var så store at de kunne delta i gjete arbeidet. Dersom kvinnene måtte delta i gjetearbeidet, kunne de heller ikke ha mye arbeid utenom reindriften.

Fleksibilitet synes å være et nøkkelord for mange reindriftskvinner i dag. Selv de unge reindriftskvinnene som hadde lang utdanning og godt betalt jobb, kunne tenke seg å jobbe mindre i sine stillinger til fordel for og i kombinasjon med reindriften.

Får jeg driftsenheten min nærmere kan det hende jeg går ned i stillingsstørrelse for å være mer fleksibel i forhold til reindrifta.

De satset imidlertid også på lønnsinntekter:

Lønnsinntekt er viktig for reindriftshusholdet. Særlig når inntjeningen er lav. Det er en av årsakene til at jeg selv ønsker flere ben å stå på, jeg ønsker flere trygge plattformer.

Siden det er kvinnene som er mest fleksible, er det de som må ut i arbeidslivet når det trengs. De fleste jobbet deltid, men hvor mye de arbeidet kunne variere ettersom hvor mye arbeid de kunne få, uten å gå inn i en fast jobb. Ei fortalte det slik:

I perioder har jeg over 100% arbeid fordi jeg må ta de småjobbene som byr seg. Når økonomien i reindrifta blir dårlig er det vi som står til svar for det (Kvinne, 38)

At kvinner bidrar med inntekter fra binæringer knyttet til reindriften og annet inntektsgivende arbeid mente alle var avgjørende. *"Uten det hadde drifta vært i alvorlige problemer"*, uttalte reindriftsagronomen som ble intervjuet. Dette gir kvinner en sterk rolle i reindrifta, men ikke ute i terrenget.

Selv om mange av de som hadde arbeid utenfor reindrifta uttalte at de ønsket å slutte i arbeidet og bare jobbe i reindriften, var det i realiteten nesten umulig for dem. Husholdet var blitt avhengig av fast inntekt. Reindriften ga en usikker inntekt og kunne variere mye fra år til år. Dersom de ikke fikk tilskudd et år på grunn av at de ikke greide å innfri slaktekravene, ble husholdet helt avhengig av kvinnenes lønnsinntekter. Året etter var husholdet kanskje ikke helt avhengig av kvinnens lønnsinntekter, men de turde ikke si opp jobben sin fordi situasjonen kunne endre seg året etter det igjen. Ei av de som var i full jobb ved siden av reindriften fortalte:

Min mann og jeg diskuterer ofte hvordan vi skal ordne oss. Vi trenger en viss inntekt. Inntektene i næringa varierer, derfor tør jeg heller ikke slutte i jobben selv om vi klarte oss ett år. Kjedelig å miste inntekter som en kan få av rein. Blod f.eks. kan selges. Den inntekten mister vi. Inntekten vi mister vil jeg vurdere som betydelig, men ikke mer enn det jeg tjener nå. Har vi et godt år reduseres også bensinutgiftene, og omvendt. Det hoper seg opp.

Også de som ikke hadde ektefelle som drev reindrift, men som hadde rein i sine søskens flokk bidro med kapital og arbeidskraft i perioder. Dette hadde både en praktisk funksjon for det distriktet og driftsenheten de tilhørte, men var også til personlig glede og nytte for deltakerne. På denne måten opprettholdt de en tilknytning til reindriften.

Jeg har mitt yrke som hjelpepleier som jeg har hatt i 30 år. Mannen min kjører tungtransport. Vi tar begge ferie om høsten. Mannen min har fraktet rein med trailer. Jeg er med på gjerding og slikt. Er ikke så mye med på fjellet. Det er kostbart i lengden, men vi gjør det mest for artighet. Er også med på å finansiere innkjøp av for om høsten slik at vi er sikret dersom dyra skulle sulte.

10.3.3 Tidsklemma

Å jobbe deltid utenom reindriften opplevde de fleste som arbeidskrevende og som en ekstra belastning, selv om de visste at husholdet var avhengig av inntektene. Lønnsarbeidet gikk på bekostning av arbeidet i reindriften. ”*Jeg vet jeg trengs i reindriften, men jeg har begrenset kapasitet*”, uttalte ei av reindriftskvinnene som arbeidet deltid. Ei annen kvinne i liknende situasjon som drev egen bedrift fortalte:

Jeg har jobben min, arbeidet i hjemmet og oppgaver i reindriften. Det er grenser for hvor mye en kan være dobbeltarbeidende. Vi har hatt diskusjoner på det mannen min og jeg. Hvilke oppgaver kan vi kutte ut slik at jeg kan bruke tida mi bedre. (...) Reindriften har høyeste prioritet hos meg. Jeg legger opp arbeidsdagen min sjøl. Det blir vanskeligere med årene føler jeg. Prøver å trappe ned på noen oppgaver, men det er ikke lett å vite hva en skal kutte ut. Mens jeg er frisk går det bra, men blir jeg sjuk vet jeg ikke hvordan det skal gå (Kvinne, 43)

Det er pengene som bestemmer hvor en skal være, på fjellet eller på kontoret. Hadde det vært like mye vekt på kvinnearbeidet i reindriften så hadde kanskje kvinnene også fått være med”, uttalte en av kvinnene som arbeidet heltid utenom reindriften.

Hun fortalte videre :

Det er negativt med så mye jobb. Føler ikke at jeg er med for fullt, slik jeg gjerne ville. Jeg kan ikke alt. (...) Det er jo slik at barna er med når mødrene er med. På fjellet blir det ikke noe hjem når ikke hele familien er med. Å dra på fjellet med pappa blir ikke det samme, de har jo vaktuer og det er tungt arbeide. Mannen min bruker å ta med ungene, men det blir ekstraarbeid og tungt både for han og ungene.

Det at reindriftshusholdet var avhengig av lønnsinntekter gjorde at reindriften som livsform ble vanskelig å realisere. ”*En bedriftsøkonomisk tenkning i næringen vil fortrenge livsformperspektivet*”, mente de. Dette følte mange var tungt fordi det betydde at de måtte hente inntekter utenfor næringen. Det betydde at de mistet kunnskap og kjennskap til reindriften. ”*Damer med høy utdanning som jobber 100% kan ikke samtidig være delaktig 100% i reindriften. De må velge. Reindriften krever at du er der 100%. Kanskje er det mulig i noen distrikt*”, forklarte ei av reindriftskvinnene som jobbet deltid. Hun hadde selv vært borte fra reindriften en stund for å gå på skole og følte at hun mistet mye på den tiden. ”*Fikk følelsen av å havne utenfor. Det tok flere år før jeg var tilbake der jeg hadde sluppet.*”

Ei av kvinnene som jobbet deltid mente at dersom hun jobbet fulltid ville hun ikke kunne ivareta de oppgavene hun i dag hadde i reindriften:

Under slaktinga er det min oppgave å ta vare på kjøtt. Det består i å fordele det i fett kjøtt, magert kjøtt, hundemat og blod. En må få reinen til å rekke så langt som mulig. Jeg tar også vare på hud og bein. Dette har en ikke mulighet til dersom en må jobbe fulltid. Reindriften er avhengig av at jeg kan steppe inn i arbeidsintensive periode. (Kvinne,43).

Mange av kvinnene uttrykte også bekymring for det tradisjonelle fellesskapet i husholdet. De mente at reindriftshusholdets avhengighet av kvinnenes lønnsinntekter kunne virke negativt på samholdet i familiene. Kvinnene kunne ikke være med på fjellet fordi de måtte arbeide. Denne situasjonen trodde flere av kvinnene var med på å splitte familier. Ettersom de fleste mente det ikke lenger var mulig for en hel familie å leve av reindrift, måtte ungdommer og kvinner skaffe seg annet å gjøre utenfor husholdet. Tidligere arbeidet menn og kvinner og voksne barn gjerne sammen og arbeidet var felles. Ei av de eldre kvinnene uttrykte dette slik:

Ungdommen arbeidet og fikk penger hos foreldrene når de ble større. Ettersom de vokste til fikk de mer penger og mer rein. Arbeidet var felles. Nå hever kvinner og menn hver sin lønn.

Ei av reindriftskvinnene i midtsjiktet mente denne utviklingen ledet til at reindriften bar mer preg av å være et enmannsyrke:

Kvinnene har falt mer og mer ut når det gjelder det direkte arbeidet med reinen. Det er gjerne slik at én av ungene overtar, det går mer den veien. De andre blir i mindre grad involvert. De tar gjerne utdanning og har kanskje noen få rein. Dette gjør at samholdet i familien kan stå på spill(Kvinne, 48).

10.3.4 Duodji

De fleste reindriftskvinnene drev litt med duodji, men mest til eget bruk. Å ta vare på skinn, bellingar, bein og horn til duodji var kvinnenes arbeidsoppgaver. I reindriftshushold som intervjupersonen kjente til uten kvinner, f.eks. brorens, ble ikke dette tatt vare på. Heller ikke innmat ble tatt vare på dersom ikke kvinnene var med. Dette mente de medførte tap av inntekt fordi disse produktene kan bearbeides og selges.

Reindriftskvinnene som arbeidet full tid i reindriften sydde også mest til eget bruk, dvs hele familien. Av og til lagde hun slik at hun hadde å selge som suvenirer om sommeren til turister. Noe av biproduktene fra reinen ble også solgt, f.eks. blodpølse. Inntekten av dette kunne variere veldig, avhengig av hvor mye arbeidskapasitet de hadde til å gjøre slike oppgaver.

Av de som hadde annet arbeid utenom reindriften hadde de fleste liten tid til å drive med duodji. Fordi det tradisjonelle arbeidet er tidkrevende ble det prioritert bort og kunnskapen spesialiseres. Ei av reindriftskvinnene som arbeidet deltid så det slik:

Sjøl måtte jeg prioritere bort syng. Men det igjen gir andre levebrød, de som vi kjøper av.

At de yrkesaktive reindriftskvinnene hadde liten tid til syng av skaller og klær har ført til at en del tradisjonell kunnskap har gått tapt, mente kvinnene. De lærte ikke av sine mødre

på samme måte som døtrene gjorde før og de har heller ikke tid til å holde kunnskapene ved like. Ei fortalte:

Jeg drev og sydde litt skaller før, men driver ikke nå lenger. Har ennå senetråd som moren min spann før hun døde. Jeg kan ikke spinne senetråd, men brukte nylontråd. De som har greie på det vil ikke ha skaller med nylontråd.(Kvinne,53.)

Når det gjaldt kvinnenens rolle i reindriften, ble det naturlig nok lagt mye vekt på duodji. Ei av reindriftskvinnene som hadde deltidsarbeid, mente det kunne bli for mye for kvinner med begrenset arbeidskapasitet. Det ble av og til slik at hun følte det ”holdt med kunnskap” i forhold til alt som en burde og måtte kunne av ulike aktiviteter i tilknytning til det å være reindriftssame, og at hun ikke kunne klare alt som ble forventet av henne. Dette gjorde at hun måtte foreta noen valg i forhold til hvilke oppgaver i reindriftshusholdet hun måtte prioritere. Hun ville heller jobbe med reinen enn å drive med duodji:

De eldre holder mer på i heimen, med duodji og aksepterer det. Jeg vil ha tilskudd til deltakelse i feltet.(...) Jeg legger vekt på at jeg skal ha interessante arbeidsoppgaver og det må være noe jeg satser på. Jeg vil ikke bare ha oppgaver som f.eks. rydding, det er typisk kjedelig arbeid.(Kvinne, 41)

10.3.5 ”Det usynlige arbeidet”

Mye av de oppgavene som kvinnene hadde utenom det direkte arbeidet med reinen er såkalt usynlig arbeid. Det betyr at det er arbeid en verken får lønn, pensjonspoeng, sykepenger eller preferanser i arbeidslivet av. At påstanden om at kvinners arbeid i stor grad usynliggjøres var intervjupersonene enige i:

Ja tenk bare på alt husarbeidet som ingen ser. Alt husarbeid gjør jeg, vaske og tilrettelegge for mannen. Når vi kvinner sjøl skal ut på fjellet er det ingen som tilrettelegger for oss, da må vi ordne alt sjøl, det er en selvfølge (Kvinne 39).

Husarbeid var kvinnenens domene. Mange av kvinnene mente de burde bli flinkere til å markedsføre og se verdien i det arbeide de faktisk gjorde:

Utfordringen er å få inntekt for arbeidet som gjøres. Om jeg temmer lederein er jo det bra for hele vårt distrikt. En bør få noe igjen for å føre videre grunnleggende kunnskap og fungere som samordner. Hva forsvinner og hva er igjen? (Kvinne, 41)

At arbeidet var usynlig mente noen var avhengig av hvilket perspektiv en valgte. Ei av de unge reindriftskvinnene mente mennene satte pris på arbeidet kvinnene gjorde:

Som i de fleste andre primærnæringer er det et gjensidig forhold mellom mann og kone i reindrifta til tross for mannsdominansen på fjellet. Det praktiske arbeidet med klær og tilrettelegging for mannen er det kvinnen som gjør. Dette er usynlig men viktig arbeid. Tror de fleste menn i reindrifta skjønner dette.

Å planlegge, administrere, vedlikeholde og ta vare på var arbeide de mente det var vanskelig å synliggjøre, men som de brukte mye tid og energi på. *”Reindriftskvinner planlegger også hele tiden i hodet når en er på jobb. Det hører jeg også andre fortelle”* fortalte ei av kvinnene som jobbet deltid. Ei annen deltidarbeidende kvinne sa det slik:

Mens ungene var små var jeg mer i flokken. Nå må jeg ordne og ha oversikt. Samordning og planlegging, det har blitt mer sånt etter at ungen vokste til. (Kvinne, 41)

Ei annen kvinne som også jobbet deltid fortalte om sine, og det hun mente var andre kvinners "usynlige" oppgaver:

Det er vi som har oversikten over hva som trengs av alt utstyr og går gjennom dette for å se hva som må repareres. Vi tar vare på, smører og klargjør tømmer, forbereder neste sesong, setter slede, ordner lass. Dette er kostnadsbesparende arbeid. Når jeg er med i mørketida passer jeg på å koste av teltduken f.eks. Jeg ser når mennene har vært uten oss at det fryser og blir utsatt for større slitasje og fryser fast. En liten rift kan gjøre stor skade om den ikke blir reparert med en gang. Når jeg er med skaper det også et større engasjement for de små detaljer. Jeg vet ikke om mennene vet om alt som skal gjøres. Vi fungerer som en tilrettelegger. (Kvinne, 43)

Også ved flytting tar kvinnene seg av husarbeid. Ei som arbeidet full tid i reindriften fortalte:

Nå har vi gjeterhytter og kjører fra hytte til hytte. Når vi er der er det jeg som har ansvar for husholdningen.

En av mennene som ble intervjuet mente: "*En ser med en gang om det er en kvinne i en gjeterhytte*". Da var det orden på ting og kopper og kar lå ikke rundt og fløt, mente han.

10.3.6 Omsorgsarbeid

Omsorg for barn og ansvar for hjemmet ble nevnt som et viktig arbeid, slik kvinnene selv opplevde det, og som gjorde det mulig for mannen å bruke mer tid på feltet. Mannen måtte ofte dra av gårde til alle døgnets tider og de som har familie, var følgelig avhengig av at noen tok av seg barn og hjem. Dette var en arbeidsoppgave kvinnene selv mente var et direkte bidrag til reindriftshusholdet fordi det var en del av det gjensidig avhengighetsforhold mellom dem og mennene deres. Ei av kvinnene som hadde fulltidsjobb utenfor reindriften fortalte:

Mannen min er mye borte fra mai til oktober. Vi har vinterbeite langt unna. Det blir lite familieliv. Alt barnepass faller på meg og han får ikke samme nærhet til barna.

Ei av de unge reindriftskvinnene fortalte det slik:

Selv om strukturene i reindriften har endret seg er gjensidighetsforholdet mellom kvinne og mann tilstede. Tidligere var det en viktig oppgave for siidaholdet å ta seg av barna og lære dem opp. Nå gjøres dette av kvinnene hjemme. (Kvinne, 32 år)

En av mennene mente at barnepass var en del av "bakkemannskapsfunksjonen". Det var en viktig funksjon kvinnene hadde før og var viktig nå, selv om det skjedde i hjemmet. Slikt sett hadde kvinnene en viktig rolle i forhold til rekruttering, mente han.

Det å sosialisere barna inn i reindriften er viktig for rekrutteringen til reindriften. Det vil imidlertid ligge utenfor prosjektets problemstilling som har fokus på kvinnenes økonomiske bidrag, men ble nevnt av kvinnene som en viktig rolle kvinner i reindriften hadde. Uten rekruttering hadde de ingen til å hjelpe seg i feltet når en ble eldre. Mens en

var ung kunne en stå på og jobbe dobbelt, men en holdt ikke så lenge og driften ble ikke videreført.

Disse bidragene fra kvinnene blir ikke synlige på selvangivelsen. Den siste tiden har det riktignok kommet endringer som har ført til at det kan gis tilskudd til ektefeller, noe som forutsetter at en er gift. Dette gjelder ikke dersom du er samboer eller utfører de samme oppgavene i f.eks. brorens hushold.

10.3.7 Felles oppgaver

Mange av reindriftskvinnene mente det ikke var hensiktsmessig å skille mellom kvinners og menns oppgaver i reindriftshusholdet. Det arbeidet de gjorde, gjorde de for fellesskapet som var reindriftshusholdet. Noen oppgaver som enkelte reindriftskvinner presenterte som sine, mente andre var oppgaver de gjorde i fellesskap. Ei som jobbet full tid i reindriften mente f.eks. at det med oversikt og vedlikehold gjorde ektefellene felles ettersom hvem som hadde tid.

Det er gjentatte ganger pekt på dette med gjensidighet i reindriftshushold og mange mente også at det ikke var bra å skille mellom menns og kvinners arbeidsoppgaver fordi dette kunne føre til en monopolisering av kunnskap i husholdet som ikke var gunstig. Flere pekte på at kvinner var viktige som diskusjonspartnere for mannen og dette forutsatte at de hadde kunnskaper om hverandres gjøremål. Ei fortalte det slik :

Reindrift bygger på samarbeid, og jeg vil at vi skal dele arbeidet i størst mulig grad. Jeg vil ha kjennskap til det mannen min driver med, og han må ha kjennskap til mine arbeidsoppgaver. En kan ikke ha et skarpt skille i tilfelle en av oss ble sjuk må den andre kunne steppe inn og se hva som må gjøres. Reindrift kan ikke være en enmannsjobb. Utgiftene øker og hvem skal ta seg av mat og hushold og ta vare på reinen. Mannen min og jeg må administrere sammen. Dette er jeg bevisst på. Begge må ha et visst innsyn og minimumskunnskap og vite hva som er viktig å kunne i drifta. Basis-kunnskapen må være der. Forsvinner den så forsvinner den for godt. Reindrift er sterkt kulturelt forankret, derfor ofrer en alt for å det i hevd. Hvorfor ellers skulle en holde ut i et arktisk klima. Kunnskapen må sosialiseres inn i menneskene fra barnsben av. (Kvinne,43, deltid)

Et av spørsmålene de ble stilt var hvordan de mente mennene ville merke det best dersom kvinnene i reindriften gikk ut av driften. Kvinnene mente det ville merkes på produksjon og vedlikehold av klær og skaller, på arbeidssituasjonen i gjerdet og ved slakt og skilling dersom kvinnene forsvant ut av næringa.

Tap av kunnskap ville en også oppleve mente de. Det kunne dreie seg om språklig kunnskap som navn på ting, på innmat og forskjellige typer blodpølse og kunnskap om tillaging av mat og klær. En av mennene mente tap av hjemmeproduksjon ville blitt, om ikke et økonomisk tap for næringen, så i hvert fall et visuelt tap. Ei av kvinnene som hadde full jobb utenom reindriften bekymret seg litt for alt hun burde ha lært, men ennå ikke hadde lært:

Det er viktig at kunnskap føres videre og da må den ikke dø ut. Mora mi tror at jeg kan alt og tar det som en selvfølge at jeg kan det som ho kan, men det gjør jeg jo ikke. (Kvinne, 38)

Ei av kvinnene formulerte sine tanker om situasjonen i reindriften uten kvinner slik:

Livsformen blir totalt forandret dersom kvinner hadde gått ut av næringa. Reindriften ville aldri mer blitt den samme. Næringa ville heller ikke bli mer ”produktiv”. Det avhenger av hvordan en ser på økonomi. Mye innmat vil bli kastet. Er det lønnsomt? Mye må kjøpes inn. En kommer nok fort til å merke dette på kostnadssiden dersom en må begynne å kjøpe alt for penger. (Kvinne.40).

Om kvinnene skulle gå ut av reindriften mente mange av kvinnene at en ville fått større siidaer og villere rein. Alle blir fjerne for hverandre og samholdet i siidaen faller bort, mente de.

Ei av kvinne i kategorien ”midtsjiktet” uttalte seg med en humoristisk snert om hvordan hun så for seg situasjonen til mennene dersom kvinnene forsvant ut av reindriften:

Nei, for det første så hadde de jo ikke funnet noen ting, eller hva? Ja, så skulle dem vel kjøpe nytt da, og da trengte de jo penger...

Kvinnene stod med andre ord for oversikt, struktur og inntekter i reindriftshusholdet, ifølge henne.

11 Kvinnenes rolle i reindriftssamfunnet

Det er som innehavere av driftsenhet at fraværet av kvinner i reindriften er mest ”synlig” og en har her sett en klar kjønnsdeling gjennom flere år. Vi har tidligere vært inne på at dette ofte ikke synes å spille noen avgjørende rolle for de kvinnene vi har intervjuet. For å belyse kvinnerollen i reindriften vil vi her komme nærmere inn på hvordan de kvinnene som hadde driftsenhet hadde fått det, hvorfor noen ikke syntes det var så viktig. Hvilke tanker de hadde om hvem som skulle overta familiens driftsenhet når den tiden kom og hvorfor, tas opp under avsnittet om hvilken betydning kjønn har i reindriften. Med dette menes hvordan en forholder seg til de ulike forventninger og krav som knytter seg til nedfelte kjønnsroller i reindriften. Vi vil presentere noen av kvinnenes erfaringer i forhold til dette. Her vil vi også komme inn på barrierer kvinner møter i reindriften og hvilken rolle kvinnene mente de spilte for utviklingen av reindriften. Hva kvinner mente om menn i reindriften og omvendt vil også bli berørt her. Selv om vi har snakket med et svært begrenset antall menn vil vi få belyst litt av de ulike syn som eksisterer når det gjelder kvinnenes rolle i reindriften. Til slutt i kapittelet berører vi noen av de utfordringer intervjupersonene mente en stod overfor når det gjaldt kvinners posisjon i reindriften.

11.1 Tildeling av driftsenhet

De fleste intervjupersonene hadde rein i mannens driftsenhet eller de stod som innehavere av driftsenhet sammen med mannen. Når de giftet seg tok de med seg sine rein inn i mannens flokk. Ei av intervjupersonene hadde rein i sin søsters driftsenhet. Søsteren var enslig og dreiv sammen med broren som også var enslig og hadde egen driftsenhet. Hun fortalte hvordan det gikk for seg da søsteren fikk sin driftsenhet:

Når faren min døde kom vi fem søsknene sammen og diskuterte hvem som skulle overta hans driftsenhet. Eldste broren min hadde driftsenhet. Når han slutta og begynte å kjøre drosje i stedet, tok yngste broren min over og kjøpte seg rein og startet opp. Jeg ble spurt om jeg ville ha driftsenheten, men takket nei av hensyn til ungene. De var bofaste og jeg hadde ikke lyst til å rive de opp. Søstra mi som arvet driftsenheten hadde fulgt faren min på fjellet i all tid. Det var riktig at hun fikk overta. Ho er et rivjern. Spørsmålet er likevel hvor lenge ho kan stå for det er et hardt yrke. I tillegg til reindriften har ho også ei nattevaktstilling på sykehjemmet. Det er nå mest for å komme litt blant andre folk, som ho sier.

Mange av kvinnene som står oppført med egen driftsenhet er enker som har arvet driftsenheten etter mannen sin. Noen unge kvinner med egen driftsenhet fantes det likevel. De vi intervjuet hadde ikke ”konkurrert” med andre brødre om driftsenhet. Ei av de unge kvinnene som ble intervjuet fortalte om hvordan hun fikk egen driftsenhet:

Vi var to søstre. Å få to jenter er vel en reindrifsfamilies største mareritt (latter). Jeg var eldst og følte jeg måtte ta ansvar (...) Jeg er en rastløs person og ønsket også å gjøre andre ting. I dag får en impulser utenfra i langt større grad enn før. Jeg har reist mye fordi jeg ikke ville sitte som 60 åring og føle at jeg ikke fikk gjort noe. Det føler jeg at jeg har gjort. En blir veldig bundet når en driver med reindrift. (...) For meg var det en lang kamp å få driftsenhet. Det var mye papir, og jeg søkte i flere omganger. Årsaken til at jeg søkte var at faren min ønsket økt bemanning. Han dreiv aleine. I vårt distrikt er det få sikkerhetsventiler for den som driver med rein dersom han skulle bli liggende sjuk for eksempel fordi det er så dårlig bemanning. Også det at det blir mye papirarbeid gjør jobben vanskelig og det er en fordel å være flere. Det var opprinnelig tre driftsenheter i vårt distrikt. Det har vært en naturlig avvikling av driftsenheter og det var bare min far igjen. Forvaltninga jobbet mot å erstatte de to. Det skulle liksom bare være en. Da jeg søkte var det levert inn en prioritert søkerliste med en gutt som nr. 1, jeg som nr. 2 og en gutt som nr. 3 som jeg er i familie med. I reindriften er det mye uvennskap mellom familier som går langt tilbake i tid. Du må liksom klareres før du opplever å få noe. Det er uheldige forhold. Siden saken tok flere år før den ble behandlet hadde han som stod som nr. 1 etablert seg et annet sted med familie. De som delte ut driftsenhet hadde ikke et godt forhold til familien vår og de antok at jeg var ufarlig. Ellers hadde jeg kanskje ikke fått. Det tok lang tid og jeg måtte purre mye. Til sammenlikning var det en søknad som kom på bordet når min søknad skulle behandles. Den ble behandlet samme dag.

Ei av kvinnene som i dag hadde full jobb utenom reindriften fortalte at hun kunne ha overtatt foreldrenes driftsenhet dersom hun ville, men hun måtte tidlig ut i arbeidslivet for å skaffe lønnsinntekter til husholdet:

Da scooteren kom måtte jeg tenke på hvordan jeg skulle skaffe inntekt. Da var jeg 18-20 år. Jeg hadde mulighet til å ta over, men det daglige arbeidet er veldig tungt. Jeg er ikke fysisk sterk nok, men jeg kan jo være med.
(Kvinne, 38)

Ei annen av kvinnene mente innføringen av driftsenhet var med på å nedvurdere og usynliggjøre kvinners arbeid i reindriften og konsoliderte mannsdominansen i næringen:

Driftsenhetsbegrepet tok ikke hensyn til kvinner. Hvem er det som sitter i styrer og utvalg? Det er jo menn overalt. De ser ikke de oppgavene som jentene gjør. De opplæres til å bli noen store egoister de som sitter der. Jentene har liksom større bredde på sine arbeidsområder. Mennenes blir så snevert, det blir gjeting, slakting og styrkearbeid. (...) Jeg sitter som styremedlem i distriktsstyre, det er det få kvinner som gjør. Jeg har inntrykk av at de velger inn de kvinner de føler de kan styre liksom
(Kvinne, 41).

Andre mente en måtte bort fra å tenke tilskudd i forhold til ektefelle osv:

Det må tenkes mer familie og hushold som en enhet og ikke tenke på kvinnetilskudd eller ektefellestilskudd. En mann kan jo ha ei søster som gjør akkurat det samme arbeidet i et hushold, men ho får ikke ektefellestilskudd. Det er ikke næringa sjøl som gjør forskjell på kjønn, det er tilskuddene.
(Kvinne,38).

Flere av kvinnene som ble intervjuet hadde søkt om egen driftsenhet, men det har vært tilnærmevis full stans i tildelingen av driftsenhet de siste ti årene. I Vest-Finnmark har det ikke blitt opprettet nye driftsenheter siden 1987, ifølge reindriftsagronomen.

11.2 Hvilken betydning har kjønn i reindriften?

Kjønnsrollemønsteret vi ser når det gjelder driftsenhet kan reproduseres og nedfeller seg i neste generasjon. Dette skyldes for en stor del tradisjon. Tradisjonen var gjerne slik at den eldste sønnen begynte i reindriften sammen med faren. Han hadde gjerne etablert egen driftsenhet innen faren døde, og når faren døde arvet gjerne yngste sønnen driftsenheten. Jentene begynte gjerne på skole og fikk seg utdanning.

Ei som selv hadde både sønner og døtre mente det var slik:

Guttene blir mer oppfordret til reindrift. Jentene havner på skolebenken. Det har nok noe med holdninger og ubevisste signaler en gir. (Kvinne, 48)

Ei av reindriftskvinnene fortalte om hvordan hun og mannen tenkte i forhold til overdragelse av driftsenheten:

Nå har vi en sønn som skal overta, men selv om vi hadde hatt ei datter så hadde gutten arvet fordi det er tradisjon. Nå tar jo også guttene utdanning, og det snakkes jo hver dag om at det er så ulønnsomt å drive med rein (...) Gutten vår skal få velge, men vi ønsker jo at han skal drive. (Kvinne, 39)

En av de unge reindriftskvinnene, som hadde fått driftsenhet uten å konkurrere med broren sin, mente den beste løsningen var å overlate driftsenheten til mennene. Hun begrunnet det for sin egen del slik:

Når det gjelder arv av driftsenhet så tenker jeg slik at dersom jeg ikke hadde driftsenhet så ville jeg så lenge jeg har bror gitt driftsenheten til han. Jeg trenger jo ikke, jeg har jo jobb. Gutta glemmer seg nok litt bak "stakkars oss" stempelet.

At jenter ønsket å overta driftsenhet ble også møtt med skepsis fra noen:

Unge jenter inn i reindriften. Ønsker de virkelig det? Vet ikke om de ønsker det egentlig, det er mye hardt arbeid, i perioder 24 timer i døgnet. En må være god på økonomistyring. Tror ikke de klarer det, i så fall må de ha vært med fra barnsben av. Det er lurt å ta seg utdanning og jobbe, det er bare pengepress i næringa nå. (Kvinne, 39)

At jentene tok utdanning ble av de fleste betraktet som et privilegium for jentene. Dette synet gjorde seg også gjeldende blant de eldre kvinnene:

Nå er det jo lettere å gå på skole. Det var ikke snakk om det før. Foreldrene hadde ikke råd til å sende alle ungene på skole. Det var best å gifte seg og samle i hop. (Kvinne, 72 år)

Hun fortalte om sine barn og hva de gjorde:

Jeg har fire sønner og tre døtre, og som unger var de alle like mye med på fjellet. Eldste dattera mi er reineier i Sverige. De andre døtrene mine går på skole. Ho ene skal bli lærer og ho andre studerer språk. Begge har de litt rein. (Kvinner, 72 år)

Mye tyder på at dette er en nokså vanlig situasjon i mange reindriftsfamilier.

11.2.1 Sosialisering av gutter og jenter i reindriften

Til ulike kjønnsroller knytter det seg ulike forventninger og krav til f.eks. hvilke karriereveier en skal velge, hvilke aktiviteter en bør gjøre og hvilke ferdigheter en bør tilegne seg. Dette gjelder også i reindriftssamfunn. Som det framgår av intervjuene var det vanlig at jentene fulgte med moren og lærte av henne. Dette ser i stor grad ut til å gjelde også i dag, selv om det finnes unntak. Ei av de unge reindriftsjentene fortalte litt om sin sosialisering til reindriften :

Jeg kan nok mer av de maskuline sidene av reindriften fordi jeg var med faren min. Når det gjelder de typiske oppgavene er vi berget så lenge mamma er med. Mye kan jo kjøpes.

Med dette siktet hun til morens produksjon av klær og mat. Hun kunne selv sy litt, noe hun hadde lært av moren, men mente også at i forhold til de som kunne sy var hun ”helt blank på sying”.

En av mennene som ble intervjuet mente følgende om jenter og gutter sin sosialiseringssprosess:

Barna går to ”skoler” i reindrifta avhengig av kjønn. De får fri fra den ordinære skolen for å delta i drifta. Der lærer de også forskjellige ting. (Mann, 34)

Jenter i reindriftsnæringen tar utdanning i større grad enn menn. Dette tolket mange som at kvinner var mer omstillingsdyktig enn menn:

Jenter mer er omstillingsdyktig. Guttene oppmuntres kanskje mer til å delta i reindrifta. Den økte mekaniseringen gjør nok at kvinner vurderer sin situasjon. (Mann, 41)

Det er nærliggende å tro at evne til omstilling avhenger av hvilke signaler jenter får fra reindriftssamfunnet, f.eks. hva de oppmuntres til, og hvilke sosialiseringssprosesser de har gjennomgått. Ofte er det slik at selv når både jenter og gutter er med i feltet, lærer de litt ulike ting. Ei fortalte:

I mitt område har brødrene mine alltid tatt oss med. Moren min har alltid hevet sin røst. Hun har vært en viktig rollemodell. Men også hos oss er det mennene som kaster lasso og slikt, mens kvinnene tar seg av mat og barn. (Kvinne, 35 år)

Kvinnens arbeid ble i takt med moderniseringen ikke verdsatt til å telle like mye ved utdeling av driftsenhet og gjorde kvinnenes arbeid til en mindre vesentlig del av driften. Det er derfor nærliggende å anta at kvinnenes deltakelse i reindriften har sammenheng med i hvor stor grad kvinner sosialiseres til å delta fra barnsben av. En av reindriftskvinnene sa det slik:

Hvor aktive kvinnene er i drifta har med bakgrunn å gjøre. Det kan også variere fra sted til sted. De typiske kvinneoppgavene har ikke samme status.

Kvinnene framhevet at de har vært med i driften fra barnsben av og hadde dette i blodet på lik linje med mennene, at reindrift var like mye knyttet til deres identitet, selv om de ikke hadde nøyaktig de samme oppgavene som mennene. Ei fortalte:

Jeg er oppdratt i næringa og knyttet til nomadisert reindrift. Jeg ble dratt ut på lik linje med mine brødre. Vi hadde kanskje litt forskjellige arbeidsoppgaver. Jeg har sprunget mye etter reinen, og det er kanskje ikke så typisk. Jeg var 6 år første sommeren jeg var med og gikk etter reinen (Kvinne, deltid, 40)

Et skille mellom det arbeidet menn og kvinner vanligvis utførte og de forventninger en hovedsakelig hadde til menn og kvinner var vanlig før. For å illustrere hvilke forventninger jentene ofte ble møtt med fortalte ei av kvinnene om en gang hennes far var fortvilt fordi han ikke fikk tak i drenger i slaktetida:

Kanskje hadde dem ikke trua på jentene like godt som guttene. Jeg husker særlig en episode da faren min var dårlig hjulpen et år i forbindelse med slaktinga. Da sa han at det ble vel ikke slakta mer enn høyst nødvendig i år. Han hadde ikke særlig tro på oss jentene, vi skulle bli gift og det var liksom det. Vi jentene ertet han og sa at vi kunne jo slakte. Som sakt så gjort. Vi slaktet og tok skinnet, sto skikkelig på (...). Når vi var ferdige sa faren min at så mye rein hadde vi aldri slaktet før. Han fikk et nytt syn på oss jenter etter denne episoden. (Kvinne, 53 år)

Det var en forventning om at kvinnene forlot redet når de giftet seg og fikk barn. Det er ennå vanlig at en kvinne flytter med sine rein til mannens flokk ved giftemål. Mye kan tyde på at dette kanskje også i dag kan ha betydning for hvordan en sosialiserer gutter og jenter inn i reindriften. Ei av reindriftskvinnene uttalte:

Enda henger det igjen det synet at jentene vil man 'miste' etter hvert. At det også betyr at noen vil komme til, ser de ut til å glemme. (Kvinne, 40 år)

11.2.2 Barrierer for kvinners deltakelse i reindriften

St. melding 28 (1991 – 1992:17) peker på at en av de viktigste hindringer for å styrke kvinnenes posisjon i næringen antakelig er de holdninger kvinner blir møtt med både i næringen og i forvaltningen.

Ei av de unge reindriftskvinnen fortalte:

Jeg har hatt lyst til å gi opp mange ganger. En kan fort bli utbrent på grunn av motarbeidelse fra forvaltninga og aldri så lite mannssjåvinisme i næringa.

At det kunne være vanskelig for reindriftsjenter å få innpass i reindriften erkjente også kvinnene i midtsjiktet:

De fleste reindriftsjenter ønsker seg jo en plass i næringa, men det kan være vanskelig å finne en plass. (Kvinne, 40)

Det er også pekt på andre forhold i reindriften som gjør det vanskelig for kvinner å få innpass. Et forhold er at arbeidet krever fysisk styrke. Karlstad (1990) har f.eks. konstatert at motoriseringen av gjetearbeidet har gjort arbeidet raskere, men samtidig fysisk tyngre. Ei av kvinnene bemerket:

Den teknologiske utviklinga har gjort det lettere også for kvinner, men en må være fysisk sterk for å kjøre scooter i sånne fjell som her. (Kvinne, 48)

Samtidig stilles det krav til reindriftskvinner om at de skal gjøre det samme arbeidet som menn dersom de skal ha et legitimt krav på driftsenhet:

Det er et fysisk hardt yrke. Kvinner kvier seg for å ta i alle tak. Motoriseringen bidrar til dette. Det er et krav at alle som driver skal gjøre det samme. Skal kvinnene ha driftsenhet skal de også gjøre de samme oppgavene som menn, sies det. Dette klarer de ikke. Når vi gjorde bruk av kjølerein kunne de gjøre det samme. Det ble et skille med mekaniseringen som førte til at det ble menn som tilegnet seg de fysiske og sosiale forutsetninger for å drive. (Reindriftsagronom).

Kravene til at kvinner skal yte det samme som menn dersom de skal ha et legitimt krav på driftsenhet ser ut til å skape barrierer for kvinner. Ei av de unge reindriftskvinnene fortalte dette om sine erfaringer som kvinne i reindriften:

Det kan være vanskelig å stole på seg sjøl som kvinne i reindriften. Jeg savner den fysiske styrken og har mange ganger ønsket at jeg var gutt når jeg f.eks. har stått fast med scooteren. Da har jeg irritert meg over at jeg er kvinne. En må være sta. Når en driver med reindrift blir en hard som mennesketype, en blir hardhudet. En kan ikke la seg slå i svime så lett. Jeg har ofte dårlig samvittighet fordi ting begrenser seg fordi du er jente. Jeg skulle gjerne ha tatt i de samme tak som faren min.

De av kvinnene som mente det ikke var noe spesielle problem for jenter eller kvinner som ønsket drive med reindrift, gjorde det med den begrunnelsen at dersom jenter jobbet like mye som guttene var det greit. Problemet lå i å kunne klare å utføre den samme jobben som mennene. Fysisk styrke talte til mennenes fordel, mente de.

I tillegg til at arbeidet er fysisk hardt, er det pekt på at miljøet kan være tøft som en følge av høyt alkoholforbruk og et høyt konfliktnivå.

11.2.3 Kvinner som forutsetning for struktur i reindriften

Intervjupersonene var alle enige om at et homogent miljø, enten det gjaldt kvinner og menn, ble usunt i lengden. En av mennene uttalte:

Det er en svakhet når kvinner ikke er med i reindriften. Det blir en ensidig kultur, jeg kaller det "anleggskultur". (..). Når de mannfolka jeg kjenner til er på fjellet i lag kan det gå over stakk og stein. Det blir veldig ustrukturert. I siidaer der hele familier er med blir det et mer harmonisk miljø. Det er ingen hemmelighet at det er et stort alkoholforbruk i næringa, kvinner og barn begrenser dette.

Også kvinnene mente et mannsdominert miljø i feltet var ugunstig for dem og barna. Ei fortalte:

Dersom barna skal være med i feltet orker jeg ikke tenke på at de skal være der bare med menn, det blir utrygt med det unaturlige miljøet. Jeg vil det skal være bra miljø og det blir et kunstig miljø med bare menn i 40 –50 års alderen.

Hun uttalte et ønske om at kvinner i eldre burde være til stede i feltet, også vinterstid, for å unngå et homogent miljø som hun mente var uheldig:

Jeg vil det skal være eldre kvinner der. Vil ha hele spekteret. Eldre kvinner nyter høy status og har respekt i miljøet. Det er viktig at kvinner er med også i mørketida og i harde arbeidsmoment.

Flere pekte på dette problemet. Ei som var i reindriften på heltid syntes heller ikke mannsdominansen på fjellet var gunstig:

Når det blir mannsdominans i næringa så blir det liksom litt dårlig miljø. Det blir ikke noe hjemmekos, ikke mat og kaffe, og det blir liksom en anna prat. Så tror jeg de har det kjedelig alene og så blir det vel mer drikking enn det som er nødvendig.

Miljøet ute i feltet blant mennene var ofte avhengig av nærheten til hjemmet, og dermed til kone og barn. Ei som hadde deltidsjobb utenom reindriften fortalte:

Vi har flokken nært, så mannen min er mye hjemme. På fjellet, for de som er der i lange tider, blir det mye alkohol, et tøffere miljø og mye mannfolksnakk. (Kvinne, 41)

Ei annen av reindriftskvinnene som ikke hadde anledning til å delta så mye ute i feltet på grunn av full jobb utenom reindriften, mente miljøet med og uten kvinner var to ulike ting.

Jeg vet ikke om jeg vil at sønnene mine skal være der. Sånn som utviklinga er nå er det slik at en jente uten faren sin på fjellet, det er ikke så bra. Det forventes da at hun skal gjøre akkurat de samme tingene som en mann, fortalte hun.

Dette fikk konsekvenser for barnas deltakelse i reindriften. De var med når moren var med, og når hun var forhindret fra å delta, deltok heller ikke barna. Særlig gjaldt dette for døtrene, mente hun.

Ei av kvinnene i "midtsjiktet" fortalte om "ungkarene" i reindriften. I tillegg til at de ikke tok vare på skinn, bellinger og innmat, hadde de problemer med å strukturere arbeidet sitt, mente hun:

Det blir også lettere for dem å skulke en dag, å tenke at nei jeg drar ikke på fjellet i dag, jeg drar heller på noe annet, og så drar dem på anna tur.

11.3 Kvinner som forutsetning for en tradisjonell reindrift

Reindriftskvinnene var en forutsetning for tradisjonell reindrift, mente mange.

Med fokus på kun kjøttproduksjon er det ikke behov for annet enn intensiv sekundærproduksjon. Det blir et tap for næringa kunnskapsmessig og økonomisk, mente mann (41).

En tradisjonell reindrift kan stå i motsetning til de krav som stilles til reindriften når det gjelder produksjon og avkastning. Dette mente mange gjorde det vanskelig å drive slik de gjerne skulle sett at det var mulig å drive.

Det må være en gjensidighet i dette med økonomi og livsform. Jeg tror ikke kvinner er en forutsetning for å drive reindrift, men da blir det en jobb og ikke noe mer, mente kvinne (48).

Hva kvinners deltakelse vil bety for utviklingen av reindriften var det mange som var opptatt av. En av mennene som ble intervjuet mente reindriften i dag var ressursløsende og at kvinner var en forutsetning for en mer økologisk reindrift:

Landbrukstenkinga har betraktet reindrift som ei næring og virkemidlene har vært rettet inn mot kjøttproduksjon. Vi har fått en økt levestandard som krever en økning i økonomien. Dette er ei utvikling som er uøkologisk og ressursødende. Kvinnene har hatt som oppgave å ta vare på biprodukter, skinn, bein, innmat, tarmer og i det siste snakkes det igjen om å produsere noe ut av melka. En slik (mer økologisk) utvikling innen reindrift vil kvinner tjene på fordi vi dermed vil få utnyttet alle verdier av reinen. (Mann, 34).

Vi har også vært inne på at mange av kvinnene mente en ville få en utvikling med større siidaer og villere rein, dersom kvinnene ikke lenger deltok i reindriften. Alle blir fjerne for hverandre og samholdet i siidaen faller bort, mente de.

Skal det bare være scooter og kjøttproduksjon? Kvinnene har en viktig rolle for maksimal økonomisk utnyttning av næringa. De utfører mange arbeidsoppgaver og produserer selv varer, innad i husholdningen i stedet for å kjøpe. Dette skaper økt verdi i husholdet. Kvinnene kan i stedet ta ut høyere lønn til seg sjøl, var det ei av kvinnene i midtsjiktet som mente.

11.3.1 Kvinner om menn i reindriften

Ei av reindriftskvinnene i ”midtsjiktet” fortalte om hennes oppfatning a hvordan mennene betraktet kvinner i reindriften:

Mennene sier til kvinnene og om kvinnene at “visst klarer vi oss uten dere”. Jeg vet ikke hvorfor de sier det, om det er for å provosere eller for at det er hard konkurranse og de ser kvinnene som en fare for sin stilling. Økonomisk er det en fordel med kvinnene, og mennene stiller jo opp for at det ikke skal bli så mye dobbeltarbeid på kvinnene. De kjøper en del tjenester og varer. Men spør mennene om hva mora har betydd for dem, da vil de nok svare at hun har hatt stor betydning. De tenker ikke så mye på hva vi faktisk gjør tror jeg.

Ei av de unge reindriftskvinnene mente de unge mennene i reindriften gjennomlevde en problematisk situasjon, både i forhold til krav som ble stilt til de fra moderne kvinner og krav i tilknytning til reindriften. Dette førte til frustrasjon og til et miljø som ikke virket gunstig for kvinner, og som heller egentlig ikke var gunstig for mennene. Hun fortalte:

De unge mennene opplever press fra alle kanter, fra veterinærer, forvaltninga, lover og avtaler, rovdyrplagen, slaktekrav for å få tilskudd og krav fra kona. Det blir mye frustrasjon og aggressivitet, og det fører til kamp. Det er de harde verdier som teller og det er med på å presse kvinnene ut. Det er jo heller ikke bra for kona å vite at mannen ikke har det bra når han er på fjellet.

Noen av reindriftskvinnene var i tvil om hvorvidt mennene mente de var en forutsetning for å drive reindrift, men alle mente kvinner var en forutsetning for tradisjonell reindrift. Andre mente at deres ektefeller aldri ville si at kvinner ikke var viktige i reindriften.

Ei av reindriftskvinnene som hadde arbeidet i reindriften hele sitt liv svarte:

Tror ikke mannen min ville ha sagt at de klarte seg uten kvinner i reindriften. De trenger jo mat og klær. Uten kvinnene på fjellet blir det mye hermetikkmat og sånn lettvin. Det skulle vel ha gått noen dager, men...

Noen må jo berge seg sjøl. De får andre til å sy skaller for seg. Uten skaller berger de seg ikke her om vinteren.

Det må understrekes her at kvinnene ønsket å være i reindriften for sin egen del, fordi det var dette de ville drive med. De fleste var også overbeviste om at det var behov for dem i reindriften. Ei sa det slik:

Jeg er nok en utypisk representant for reindriftskvinnene. Jeg nekter å gi opp og klører meg fast til næringa. Jeg vet jeg representerer mange. Jeg er utdannet økonom, men velger å bli i reindriften.

11.3.2 Menn om kvinner i reindriften

Jeg tror egentlig ikke menn tror de klarer seg uten kvinner”, mente reindriftsagronomen. ”De må ha struktur på tilværelsen. Uten kvinner blir det ustabil og det ser vi i dag er et problem. Vi må få etablert familier på fjellet. Mer permanente forhold virker positivt på miljøet. Men han la også til at det krevde sterke kvinner for å være med.

Det har til stadighet vært fokusert på at reindriften er i ’krise’. En hyppig årsak til slike utsagn er reduserte og ødelagte beiteområder som fører til kamp om beiteområdene. Tjuvslakting av andres rein har også vært nevnt som et problem for noen. En tidligere mannlig reindriftsutøver mente blant annet at det tradisjonelle samarbeidet som tidligere utgjorde en del av reindriftsamenes livsform i stor grad var forvitret. Årsakene til dette er sammensatte, men det er grunn til å tro at fornorskningspolitikken, modernisering og motorisering av reindriften spiller en vesentlig rolle. Denne mannens erfaring og oppfatning var at i reindriften hadde du makt dersom du hadde tilgang til arbeidskraft og mange rein. Kvinner og ungdom, som i dag fungerte som viktig ’reservearbeidskraft’ burde ut av reindriften, mente han. Dette fordi bare på den måten ville reindriftsutøverne tvinges til å lære seg å samarbeide. Slik ville det bli slutt på ”kriginga” på fjellet. Dette ville riktignok ekskludere kvinner og ungdom i reindriften, og mye kunnskap ville gå tapt med kvinnene, men det var den eneste måten for reindriftssamfunnet å overleve på, mente han.

11.3.3 utfordringer framover

Det var en utbredt oppfatning blant intervjupersonene, kvinner og menn, at det ikke var noen mulighet for jenter eller annen ungdom å komme seg inn i reindriften i dag på annen måte enn gjennom familien. Siste driftsenhet i Vest-Finnmark ble, som nevnt delt ut i 1987, ifølge reindriftsagronomen. Han mente også det hadde vært mye kaos rundt dette med tildeling av driftsenhet. ”Vi måtte finne objektive kriterier som alder og så videre. Prosessen var uoversiktlig”, fortalte han. ”Med den nåværende situasjonen i næringa er kvinnene dømt til å tape” uttalte han videre. Det som måtte endres på for at situasjonen for kvinner i reindriften skulle bedres mente han var at etableringspresset framover måtte avta og at en fikk en utvikling med balanse i økologien.

Av de reindriftskvinnene i Troms som ble intervjuet mente samtlige at de som kvinner hadde en fordel av at det ikke var et så sterkt press i reindriftnæringen. Dette i tillegg til at det var mindre distrikter gjorde at det ikke var så mye kiving og slossing, mente de. Når konkurransen ble hardere, ble det situasjonen verre for kvinnene.

I tillegg mente reindriftsagronomen at en måtte få på plass en infrastruktur i næringen som stilte andre krav til gjeting og som gjorde at kvinner kunne gjøre den samme jobben

som menn. En måtte også ta hensyn til at kvinnene måtte være nære primærboligen og at de måtte være mer fleksibel enn mennene.

Kvinner har en berettiget plass i reindriftshusholdet i dag, og de vil også ha det i framtiden. mente han.

De unge reindriftskvinnene rådet jenter som ønsket seg inn i reindriften om å ta utdanning uansett, slik at de hadde flere bein å stå på.

Ei av dem sa det slik:

Jeg ville råde ungdommen til å ta utdanning uansett. Jentene må prøve å lage seg en posisjon slik at de klarer seg sjøl. Da blir det viktig med skolegang. Så ville jeg ha alliert meg med broren min og ha rein i brorens flokk slik at jeg hadde et bein innenfor næringa. Jeg ville ikke gitt det rådet at de skulle presse seg inn i næringa, næringa er pressa nok fra før, men sørg for å være med på slakting og så videre. Barna kan få en mulighet til å bli kjent med reindrifta gjennom onkelen sin. Dersom en absolutt vil inn i næringa går det jo an å gifte seg med en reindriftssamegutt.

At det å gifte seg med en reindriftsutøver var en mulighet for jenter som ønsket seg en plass i reindriften, mente også ei av de eldre reindriftskvinnene:

Dem sier det nytter ikke for jenter å komme inn i reindriften. De må nok gifte seg med en reindriftssamegutt. Det er ikke anna råd. Nest yngste jenta mi kan både slakte og merke, men ho får ikke driftsenhet. Det er de store herrer som bestemmer.

Ei annen av de unge reindriftskvinnene mente kvinnene måtte kreve høyere status:

Kvinnene må kreve og gis status. Til nå har kvinner vært mer eller mindre statusløs i næringa. De yter bidrag, men stemples som bidragsløs i næringa. Vi må få flere kvinner med driftsenheter og kvinner må få opp troen på seg sjøl

12 Avslutning

Til kjønn knyttes det ulike forventninger og krav i forhold til aktiviteter, rolle i reproduksjon og rekruttering og evne til fleksibilitet. Arbeidsoppgavene kvinnene utfører i husholdet dreier seg mye om "bakkemannskapsfunksjonen" som tilrettelegging, forberedelser og vedlikehold i tillegg til funksjonen som reservearbeidskraft i arbeidsintensive perioder. Reindriftskvinnene fungerer på mange måter som "smøringen i maskineriet".

I tillegg representerer de kulturell livskraft og har en viktig funksjon som miljøskapere og kulturbærere. De fungerer som det "sosiale limet" i reindriftssamfunnet. Med dette menes at de fungerer som en forutsetning for et "sunt" og heterogent sosialt miljø i reindriften som inkluderer kvinner, menn og barn. At reindriftshusholdet og reindriften også inkluderer kvinner og barn kan langt på vei sies å være en forutsetning for det som betegnes som tradisjonell reindrift. Et spørsmål her kan gjerne være hvorvidt kvinnene holder ut i det vi her har omtalt som "tidsklemma", der kvinnene opplever konflikt mellom det å ivareta arbeidsoppgaver i reindriften og eget lønnsarbeid. Skal en kunne beholde en tradisjonell reindrift må en ta på alvor kvinners bidrag til reindriften.

Kvinnens bidrag er imidlertid ofte kvaliteter og aktiviteter som ikke kan karakteriseres som omsettelige varer i et marked og som dermed faller utenfor pengeøkonomien. Kvinnens aktiviteter og produksjon er for en stor del ikke omsettelige varer i et marked, men produksjon som ikke er "synlig" og uten umiddelbar verdi i en mer kortsiktig økonomisk tankegang. Reindriftskvinnens aktiviteter og kvalifikasjoner er imidlertid viktig for livskvaliteten til de fleste som lever og virker i reindriften.

Endringer i reindriften har ført til en endret økonomisk situasjon for mange reindriftshushold, og tilgang til og behovet for kapital er av stor betydning. Reindriftskvinnene opptrer som rasjonelle aktører i forhold til den situasjonen de befinner seg i og tar lønnsarbeid utenom reindriften. I mange hushold har kvinnene en viktig funksjon som den som skaffer sikre inntekter til husholdet. De som ikke hadde arbeid utenom reindriften skaffet også inntekter ved salg av suvenirer og biprodukter, selvom inntektene av dette var veldig variable. Dette er aktiviteter som gir umiddelbare resultater. Reindriftskvinnene la imidlertid alle vekt på at de prioriterte reindriften høyest og anstrengte seg for å kunne være fleksible, det vil si tilpasse sitt lønnsarbeid til familien, husholdet og arbeidet i reindriften.

Reindriftskvinnene ønsker andre verdier inn i næringen enn de som etter deres mening, ser ut til å være rådende i dag. Det som kvinnene understreket som det viktigste var å skaffe gode vilkår for reindriften generelt.

Del IV

TIDSBRUK OG ARBEIDSOPPGAVER FOR REINDRIFTSKVINNER OG REINDRIFTSHUSHOLD

Unni Krogh

13 Tidsbruk blant reindriftskvinner

13.1 Innledning

Denne undersøkelsen er en del av et større arbeid om kvinners økonomiske bidrag til reindriften. Formålet med undersøkelsen har vært å se hvilke bidrag kvinnene yter, målt i tid. Dette er en målestokk som kan brukes både når det dreier seg om arbeid som konverteres i penger, eller produksjon av andre varer eller goder for husholdet, som ellers måtte kjøpes eller unnværes. Det kan for eksempel være omsorg, mat, vedlikehold og produksjon av klær og utstyr.

13.2 Metode

Vi ba kvinner med tilknytning til reindriften registrere hvor mange timer de brukte til forskjellige arbeids- og omsorgsoppgaver ukentlig gjennom et år. Vi ba dem også registrere tidsbruk for ektefelle/samboer, barn og andre som hjelper til i husholdet.

Tidsnyttingsundersøkelser kartlegger hvordan respondentene har brukt sin tid, ikke hvordan de opplever sin hverdag, hvilke intensjoner de har hatt og hva de ulike aktivitetene har betydd for dem. Det er ikke alltid slik at vi disponerer tiden vår mest mulig "økonomisk", andre prioriteringer kan også spille inn. I vår undersøkelse kan vi imidlertid få et inntrykk av dette fordi en del av informantene har gitt oss fyldige kommentarer både skriftlig og muntlig.

Vi har valgt bruk av timer til forskjellige gjøremål som målestokk, selv om for eksempel tid brukt til produksjon i lønnet arbeid eller for salg, og produksjon i husholdet til eget bruk ikke er direkte sammenliknbare størrelser. Vi må regne med at arbeidsoppgaver i husholdet er underlagt husholdets bruksverdiorientering, mens de samme arbeidsoppgavene utført i en arbeidstakersituasjon vil være bytteverdiorientert. Disse forskjellene i verdiorientering kan påvirke bruk av teknologi, intensitet og tidsbruk.⁸ I en reindrifts-samisk sammenheng er det også viktig å ta hensyn til at flere arbeidsoppgaver vil bli utført i hjemmet på tradisjonell måte, fordi man ønsker å føre reindriftskultur- og tradisjon videre. De siste par årtier har reindriftskulturen stått sentralt i en bevisstgjøring omkring, og en revitalisering av, samisk språk og kultur.

Likevel vil tidsbruken gi et godt inntrykk av omfanget av kvinnenes bidrag til reindriftshusholdet, særlig i de husholdene hvor vi også har registrert mannens og eventuelle barns gjøremål, slik at forholdet mellom de forskjellige bidragsyterne til husholdet kommer fram. Gjennom fordelingen av tidsbruken vil vi, ved siden av å måle

---

⁸ Langsether og Lømo 1997 s. 189

kvinnenes bidrag i form av type arbeid og arbeidstid, også kunne si noe om makt- og ansvarsfordelingen i husholdet

En rekke arbeidsområder er i prinsippet like for reindriftshushold, andre rurale hushold og urbane hushold. Ved siden av det arbeidet som er direkte knyttet til reindriften, vil vi prøve å få fram det arbeidet som er særskilt for reindriftshusholdet. Vi vil derfor se tidsbruken til kvinner knyttet til reindriften, i forhold til tidsbruk i den øvrige befolkningen i Norge. Vi vil sammenlikne, ganske summarisk, med Statistisk sentralbyrås tidsbruksundersøkelser fra 1970 til 1990⁹.

I denne perioden har det funnet sted store endringer i kvinners utdanningsnivå og yrkesdeltakelse, antall studenter ved høyskoler og universitet er nesten tredoblet i perioden og andelen kvinnelige studenter er nå over 50%. I 1970 var 56% av gifte og samboende kvinner hjemmearbeidende, mens det i 1990 bare var 12%. Utdanningsnivået har vist seg å ha stor betydning for om kvinner med små barn er yrkesaktive eller ikke.¹⁰ Vi vil anta at både utdanningsnivå, mulighetene til betalt arbeid utenom reindrifta og mulighetene til å delta aktivt i reindrifta, vil ha betydning for hvilken yrkestilknytning kvinner i reindrifta velger.

Det har også vært markerte endringer i hvor stor del av produksjon av mat, klær og omsorgsfunksjoner som foregår i husholdet. Andelen som produseres utenfor husholdet for så å bli kjøpt, som tjenester og varer, har økt sterkt. Disse endringsprosessene har foregått både i reindriftshusholdene og i de øvrige husholdene i Norge. Hvis vi ser disse endringene ut fra økonomisk teori, kan vi vente at tiden til husarbeid og egenproduksjon av klær og utstyr er gått ned, fordi det har vært en større produktivitetsøkning i forbruksvare- og servicesektoren enn i egenarbeid i husholdningene. Dette har gjort husarbeidstiden ”dyrere”, og gjort det økonomisk lønnsomt, og mulig, med en spesialisering, en flytting av arbeidsoppgaver fra husholdet til næringslivet. Men det er, som nevnt, et spørsmål om det ikke likevel brukes mye tid til bearbeiding av råvarer fra reindrifta og produksjon av klær og utstyr i reindriftshusholdene, fordi dette også er et viktig ledd i å holde reindriftskulturens tradisjoner i hevd.

De husholdene som benytter varer og tjenester produsert av andre, må enten ha kontanter eller andre ytelser å betale med. Vi venter å se store forskjeller på tidsbruken også innen reindriftshusholdene, relatert til kvinnens alder og ferdigheter, om de har lønnet arbeid utenfor husholdet eller ikke og i forhold til deres interesse for vedlikehold og videreutvikling av reindriftssamisk kultur og tradisjoner. Tidsbruk har en symbolfunksjon, en identitetsskapende og -styrkende funksjon, både som signaler til omgivelsene og for aktøren selv. Hva man bruker tid til viser hvem man er. Det vil altså ikke bare være den økonomiske forskjellen mellom hjemmeproduksjon og kjøp av produkter produsert utenfor hjemmet, som vil ha betydning for hvordan tidsressursene brukes.

13.2.1 Tidsregistreringen

Registreringen foregikk over ett år, i tillegg innhenting av supplerende opplysninger, for å få data som dekker de ulike sesongvariasjoner over et helt reindriftsår. Tiden respondentene brukte til forskjellige gjøremål i løpet av året ble notert i et registreringsskjema, se vedlegg 1. Skjemaet har plass til registrering både av den tiden kvinnen selv, hennes ektemann/samboer, barn og andre, som hjelper til, i reindriftshusholdet bruker på forskjellige arbeids- og omsorgsoppgaver. Ved å se hele husholdet samlet ville vi få et

⁹ Norges offisielle statistikk NOS C 10

¹⁰ Langsether og Lømo s 60

innblikk i samlet arbeidsmengde og fordelingen av arbeidsoppgaver og ansvar. SSB har bare registrert én person per hushold. I ettertid har de ”satt sammen” forskjellige hushold de mener er typiske av disse informantene. Vår informasjon ville derimot gi et mer korrekt bilde av de virkelige husholdene.

Skjemaet er laget med utgangspunkt i erfaringer fra tidligere utførte forskningsprosjekt ved NIBR og fra litteraturstudier som beskriver arbeidsoppgaver i reindriftshushold ulike deler av året. Samtidig har vi forsøkt å gjøre tilpasninger av skjemaet for å kunne ha sammenligningsgrunnlag med en del variabler i skjema som Kosmo og Bye¹¹ brukte for å registrere mannlige reindriftsutøveres tidsbruk i reindrifta, og Outi Jääskö¹² brukte for sin undersøkelse av reindriftskvinner i Finland. Til forskjell fra forannevnte, dekker våre data både reindrifts- og husholdsoppgaver samt at både kvinner og ektefeller er med. Utkast til registreringsskjemaet sendte vi ut til et lite utvalg sentrale reindriftskvinner for kommentar, før det endelige skjemaet ble tatt i bruk i undersøkelsen.

Registreringsskjemaet er bygget opp slik at gjøremålene, eller arbeidsoppgavene, er fordelt på fem hovedkategorier:

1. Arbeid med reinen
2. Drift og vedlikehold i reindrifta
3. Annet arbeid i reindriftnæringa
4. Annet arbeid utenom reindrifta.
5. Sykdom og annet

Disse hovedkategoriene er igjen delt i følgende underkategorier:

- I. Arbeid med reinen
  - 1 Gjeting
  - 2 Merking og samling
  - 3 Flytting og samling
  - 4 Slakting, skilling og samling
  - 5 Arbeid med rein hjemme
  - 6 Annet, som foring og medisinerer
- II. Drift og vedlikehold i reindrifta
  - 7 Gjerder
  - 8 Bygninger
  - 9 Maskiner og redskaper
  - 10 Lage utstyr til egen reindrift
  - 11 Stelle og vask av arbeidsklær og fjellutstyr, sennagress og lignende
  - 12 Annet, som sanking av for og lignende
- III. Annet arbeid i reindriftnæringa
  - 13 Arbeidsreiser i drifta
  - 14 Venting i fjellet og lignende
  - 15 Planlegging, forberedelser, rydding
  - 16 Papirarbeid og møter som gjelder egen reindrift
  - 17 Kurs for reindriftnæring eller binæring
  - 18 Annet som kjøtt salg og pass av telefonen

---

¹¹ Kosmo og Bye, upublisert 1991

¹² Jääskö 1998

- IV. Annet arbeid utenom reindrifta
  - 19 Jobb eller næring utenom reindrifta
  - 20 Annet arbeid som offentlige verv, bedriftsstyremedlem og lignende
  - 21 Husarbeid
  - 22 Omsorgsarbeid
  - 23 Vedlikehold av hjem, bil og lignende
  - 24 Annet husholdsarbeid
- V. 25 Sykdom
- 26 Annet

Det ble lagt ved en forklaring, eller utdyping av de forskjellige kategoriene, slik at det skulle bli enklere å få timene på rett plass, vedlegg 1.

Vi presiserte at fritidsaktiviteter og dekking av personlige behov ikke skulle registreres. Disse kan defineres som aktiviteter som bare har mening for oss hvis vi utfører dem selv, for eksempel å sove, spise, gå på besøk. Mens arbeid defineres som aktiviteter som er meningsfulle selv om andre gjør dem, for eksempel husarbeid, omsorgsarbeid, hagearbeid.

To kategorier er særlig vanskelige å avgrense. Det er *14 venting i fjellet* og *27 omsorg*. Begge aktivitetene kan forstås som tilstedeværelse i påvente av at aktivitet er nødvendig eller ønskelig, og det er fullt mulig å utføre andre aktiviteter så lenge. Kosmo og Bye¹³ diskuterer "*venting i fjellet*" og trekker parallellen til "hvilende vakt" hvor 20% godskrives som effektiv arbeidstid. Vi vil bruke det samme prinsippet i våre analyser.

SSB definerer omsorg som direkte interaksjon med barnet/den omsorgstrengende¹⁴, eller aktiviteter man deltar i for barnet/den omsorgstrengendes skyld. Mens det i vår undersøkelse ofte er notert som det SSB forstår med samvær, man er tilstede der barnet er, eller er tilgjengelig for barnet hvis det skulle trenge den voksne. Vi vil derfor i analysen se den tiden som er brukt til omsorg for barn, i sammenheng med hvilke aldersgrupper kvinnens barn er i, og eventuelle tilleggsopplysninger vi har fått som kommentarer på skjemaet og gjennom samtaler. Vi vet at noen har ført omsorgstimer og samtidig ført annen aktivitet som for eksempel duodji. Vi vil regne 50% som effektiv omsorgstid når det er klart at det er samvær og ikke omsorg som er ført opp, fordi de informantene det gjelder har forholdsvis små barn.

Tidsbruken er registret med antall hele og halve timer per uke. Det vil si at vi ikke får fram skiller mellom helg og hverdag, og at aktiviteter som er svært kortvarige ikke vil bli registrert. Det kan være en kilde til feil at det ikke ble ført tidsregnskap for hver dag. Vi anså det imidlertid ikke for realistisk å få respondentene til å gjøre en så nøyaktig føring gjennom et helt år. Flere av dem har imidlertid opplyst at de førte notater daglig før de førte ukesummene inn i skjemaet.

Arbeidsdagen er ikke begrenset til 8 timer, det som overskrider 8 timer er ikke registeret som overtid. Som i SSB sin undersøkelse når det gjaldt jordbruks- skogbruks- og fiskerarbeid til eget gårdsbruk eller båt, blir det ikke skilt mellom ordinær arbeidstid og overtid. Reindrift er også en næringsvei hvor arbeidstiden nødvendigvis varierer mellom sesongene, og det er umulig å gå ut fra en normalarbeidsdag. Det blir den totale arbeidsmengden gjennom året som har betydning for oss. Reindriftsnæringen er også på mange måter et levesett, arbeidsplass og bolig, arbeid og fritid er ikke klart atskilt. Vi regnet

¹³ Kosmo og Bye s 7

¹⁴ Langsether og Lømo s 124 note 26

imidlertid med at de aktivitetene vi vil ha registret er så klart avgrenset at vi ville få gode data på hvor stor arbeidsmengden er gjennom året.

13.2.2 Bakgrunnsopplysninger

I tillegg til tidsregistreringsskjemaet sendte vi ut et skjema for å få utfyllende opplysninger, eller bakgrunnsopplysninger, se vedlegg 2. Det var nødvendig å ha en del informasjon både om respondenten, det øvrige husholdet og driftsenheten, for å kunne sette tidsbruken inn i en sammenheng.

Bakgrunsskjemaet er delt i fem hoveddeler:

- I. Om respondenten selv, hennes familie/hushold, driftsenhet og siida.
- II. Om arbeidsinnsats, inntektskilder og yrke.
- III. Om reindrifta og driftsenheten som respondenten og hennes familie tilhører.
- IV. Behov for og muligheter til inntektsgivende arbeid ved siden av reindrifta, og plassering av bolig i forhold til flokkens beiteområder og mulighetene til annet arbeid.
- V. Driftsforhold og driftsmidler

Dette skjemaet ble mer omfattende enn opprinnelig planlagt. Vi la inn en bolk under punkt B 1a,b,c i skjemaet, der det skulle opplyses om typer aktivitet, hvor stor andel av tiden som gikk med til forskjellige typer aktivitet og hvor stor del av inntekten som kom fra forskjellige typer inntektsgivende aktiviteter. Av praktiske årsaker kunne ikke bakgrunsskjemaet sendes ut før på slutten av registreringsperioden. Ettersom de fleste av dem som hadde meldt sin interesse for undersøkelsen da var falt fra, gjorde vi skjemaet mer omfattende for å få supplerende data og sendte det til alle de 56 som hadde ønsket å være med fra starten. Vi håpet dermed å få brukbare opplysninger om dem som hadde avsluttet registreringen før året var omme eller aldri hadde kommet i gang med den.

13.2.3 Utvalget

Vi henvendte oss til alle reindriftsforvaltningskontorene og fikk lister over kvinner med tilknytning til reindrifta. Det vil si at de enten hadde egen driftsenhet, var del av et reindriftshushold eller var voksne døtre i reindriftsfamilier. Fra Karasjok og Troms fikk vi fullstendige lister over alle kvinner med tilknytning til reindriften, mens fra de andre kontorene fikk vi lister over de kvinnene kontorpersonalet anså for å være aktuelle som deltakere i undersøkelsen. Til sammen fikk vi 329 navn. Etter å ha sendt en forespørsel til disse, fikk vi 56 positive svar, 17% av de forespurte, fordelt over hele det aktuelle området. Før vi hadde fått svar på vår henvendelse, planla vi å trekke et representativt utvalg med hensyn til alder, tilknytning til drifta, utdanningsnivå, familiesituasjon og geografisk tilhørighet. Siden et så lite antall ønsket å være med, og vi måtte regne med at det kunne bli frafall, foretok vi ikke noe utvalg blant disse 56. Respondentene er altså ikke tilfeldig valgt, men de valgte selv å være med i undersøkelsen.

Det er krevende å gi seg inn på å føre timer for alt utført arbeid, både eget og familiens, gjennom et helt år. Det vil bli en skjevhet i et slikt selvrekruttert utvalg, siden respondentene må regnes for å være mer enn alminnelig interessert i at en slik undersøkelse blir gjennomført, trolig fordi de er særlig opptatt av kvinnenens rolle i reindrifta. Det kan enten være som direkte deltaker i arbeidet med drifta, som helt nødvendig økonomisk bidragsyter gjennom annet betalt arbeid eller som viktig bærer av reindriftssamiske tradisjoner.

Et selvrekruttert utvalg kan likevel være representative når det gjelder kvinners andel av arbeidsytelser i drifta og reindriftshusholdet. Vi kan ikke gå ut fra at de er mer enn vanlig aktive i forhold til drifta og det reindriftsspesifikke i husholdet, selv om de er interessert i at en slik undersøkelse blir gjennomført. Men det er nærliggende å anta at engasjementet i forhold til reindriftskvinnens bidrag til reindriftshusholdet, springer ut av et engasjement for bevaring av reindriftskulturen og ønsker om å delta i den næringen som kulturen er knyttet til.

En annen skjevhet følger av undersøkelsesmetoden. De fleste av de 56 som ønsket å delta i undersøkelsen, hadde liten erfaring med utfylling av skjemaer. Tidsregistrering av arbeidsoppgaver på skjema vil falle lettere for kvinner med utdanning enn for kvinner uten utdanning. Et annet viktig poeng er at de kvinnene som sjelden har måttet forholde seg til faste tidspunkter og rammer, og som har hatt lite behov for å stipulere hvor lang tid forskjellige aktiviteter tar, vil ha større problemer med å føre listene. Med andre ord var det unge og yngre middelaldrene kvinner med noe utdanning, som dominerte den andelen av det selvrekrutterte utvalget som ble med på tidsregistreringen. På den ene siden gir dette et skjevt bilde av de faktiske forhold, men på den andre siden er det disse kvinnene som representerer framtidens reindriftskvinner. I perioden 1985-2000 økte andelen kvinner mellom 19 og 29 år som var i gang med høyere utdanning i Karasjok fra 8% til 24% og Kautokeino fra 4% til 39%, mens landsgjennomsnittet økte fra 10% til 24 % fra 1985 til 1999.¹⁵

Flere av de 56 som meldte sin interesse var svært skuffet over at de ikke fikk noe betaling for innsatsen, da de spurte om dette. Særlig i Kautokeino ble dette tatt opp. De skulle tross alt yte et tids- og oppmerksomhetskrevenne bidrag over lang tid. Prosjektet hadde i utgangspunktet planlagt med slik betaling som en kompensasjon for merarbeid utover det vanlige for informanter. Dette falt ut under finansieringsprosessen, og da det ble tatt opp viste det seg å være umulig å få økt de økonomiske rammene for å inkludere dette. Det er liten grunn til å tro at en viss økonomisk godtgjørelse for å bidra i tidsregistreringen ville påvirket svarene i det innsamlede materialet. Men det kunne ha vært en anerkjennelse av at det var et viktig og til dels krevende arbeid som ble utført for å framskaffe informasjon som det i årevis har manglet god dokumentasjon på, nettopp fordi slike data er krevende å framskaffe. Resultatet ble at vi ikke fikk noen respondenter i Kautokeino, til tross for at vi hadde et meget vellykket informasjonsmøte med 6 deltakere. Det var også flere andre som meldte frafall på grunn av manglende godtgjørelse. Det ble opplevd som urimelig at midler til forskning, ble fordelt slik at forskerne fikk lønn for sitt arbeid, mens de som skulle drive en nitid timeføring gjennom et helt år, ikke fikk noe.

På grunn av utbredt pessimisme i næringen, særlig i Finnmark, var det flere som forsommeren 2000 ga uttrykk for at det hadde liten hensikt å gjøre en slik undersøkelse når fremtiden var så usikker likevel. Kjøttinntektene gikk markert ned i 1996 og har siden ligget lavere enn tidligere, og de nådde en ny bunn i 2000. Vintrene 1996-1999 har vært vanskelige, og med utgangspunkt i svært lavt kalvingstall i 1996, har det ikke vært mulig å bygge opp robuste flokker opp igjen.

På grunn av tidsbrukundersøkelsers egenart¹⁶, og økologiske og økonomiske forhold fikk vi etter hvert få deltakere, og de ble skjevt geografisk fordelt. Troms ble ikke representert

¹⁵ Gaski og Lie s. 70

¹⁶ Særlig i reindrifta der det er viktig å få med variasjonene i arbeidsoppgaver i de ulike årssyklusene, og der populasjonen totalt er såpass liten (sammenlignet med f.eks. undersøkelser blant hele landets befolkning) at det er få informanter å velge blant når man skal dekke ulike grupper innenfor populasjonen som kjønn, alder, utdanning/yrke, familietype mv. i ulike deler av landet.

og Vest-Finnmark, som har mange reindriftskvinner, hadde bare to deltakere. Det ble liten spredning i alder, langt de fleste er mellom 30 og 49 år, og det ble overvekt av kvinner med utdanning, minimum videregående skole.

Det er beklagelig at ikke alle områdene er like godt representert i undersøkelsen. Ulikheter i driftsforholdene blir ikke dekket så godt som ønskelig. Det blir også noe enhetlig når det gjelder alder og bakgrunn. Vi vil likevel hevde at resultatene er interessante siden det er kvinnens framtidige forhold i reindrifta dette skal være et innspill til, og utdanningsnivået er svært raskt stigende blant kvinner i vår målgruppe. Vi kjenner ikke til at det finnes tilsvarende (oppdaterte) data som både dekker reindrifts- og husholdsoppgaver samt både leders og ektefelles arbeidsoppgaver, og at årsaken nok er at det er vanskelig å framskaffe. Selv om det er vanskelig er det likevel viktig å få påbegynt arbeid med dette og få fram det som er mulig. Dette arbeidet er et bidrag til dette. Analysene er gjort slik at de dekker best de grupper av reindriftskvinner/familier der materialet er best dekkende. Der begrensningene i materialet er størst har vi utelatt å presentere resultatene.

13.3 Gjennomføring

13.3.1 Tidsregistreringen

Hoveddelen av tidsregistreringen ble gjennomført fra og med juni 2000 til og med juni 2001, men med noe supplerende datainnsamling senere. Skjemaene forelå på nordsamisk og norsk. Av praktiske årsaker startet respondentene registreringen til noe forskjellig tid, første registreringsuke varierte fra uke 24 til uke 28. Ukenumrene på skjemaene ble tilpasset den enkeltes starttidspunkt.

Tidsbruken er ført på et skjema der de forskjellige typer arbeidsoppgaver er spesifisert, men hvor det også er stort rom for individuelle tilpasninger gjennom kommentarer. Tidsbruken ble ført inn i skjemaet ukentlig. De fleste informantene har ført dagbok og så ført samlet ukentlig timetall inn i skjemaet. En ba om å få, og fikk skjemaer der tidsbruken ble ført opp daglig.

Vi ønsket i utgangspunktet å ha informasjonsmøter med alle respondentene, men spredningen i respondentenes bosteder og prosjektets økonomi, gjorde det umulig. Vi hadde derfor fellesmøter i Kautokeino og Karasjok med henholdsvis 6 og 4 deltakere, og individuelle møter med 2 respondenter i Øst-Finnmark, 4 mulige i Troms, 2 i Nord-Trøndelag og 3 i Sør-Trøndelag/Hedmark. Respondentene i Nordland hadde vi bare kontakt med per brev og telefon. På disse møtene ble det redegjort for undersøkelsen, og det ble tatt opp spørsmål i forbindelse med gjennomføringen. Dessuten snakket vi om kvinners posisjon og arbeid innenfor reindrifta, både fra en generell og en mer individuell synsvinkel, uten at dette hadde form av strukturerte intervjuer. For øvrig hadde vi kontakt med respondentene via telefon og brev.

16 av de 56 som svarte ja til å være informanter og delta i undersøkelsen returnerte utfylte skjemaer til oss. Av de 16 var det enkelte som bare registrerte tidsbruken gjennom noen uker. I tillegg kommer imidlertid at mange av informantene også sendte inn svar/tidsregistreringer for ektefeller/samboere, til dels også tidsbruk utført av andre for husholdet/driftsenheten. Tidsregistreringene for informanter og ektefeller/samboere til sammen omfattet dermed 25-30 personer. Når det gjelder de 16 informantene som sendte inn dataene, fordeler de seg slik - geografisk og over tid:

Tabell 13.1 *Antall respondenter fordelt på geografisk område og antall uker registrert tidsbruk (i tillegg kommer deres ektefeller/samboere)*

Antall uker registrert	52	48	40	24	20	16	12	8	4	Sum
Område										
Polmak/Varanger	1				1					2
Karasjok						1		2		3
Vest-Finnmark				1	1 ¹⁷					2
Troms										
Nordland	1		1							2
Nord-Trøndelag	2							1	1	4
Sør-Trøndelag/Hedmark		1					2			3
Sum	4	1	1	1	2	1	2	3	1	16

Det er fire registreringer som er ført gjennom et helt år, en mangler bare fire uker. Dette er et lite antall i forhold til de 56 som meldte sin interesse. Vi har vært inne på hovedårsakene ovenfor. Det tar tid, er uvant og respondentene får ingen godtgjørelse. Dessuten rådet det mye pessimisme i næringen, og enkelte ble derfor mindre motiverte til å delta da de hadde liten tro på at det hadde noen hensikt å gjøre slike undersøkelser nå. Flere uttrykte også klar mistillit til hvordan resultatene ville bli brukt av reindriftsforvaltningen. De fryktet at intensjonen var å kvitte seg med kvinnene i reindrifta.

13.3.2 Bakgrunnsopplysninger

Skjemaet for bakgrunnsopplysninger ble sendt ut juni 2001- som en avsluttende og supplerende datainnsamling. Det ble sendt ut til alle dem som hadde vist interesse for å være med i tidsbruksundersøkelsen, 56 kvinner. Skjemaet forelå på nordsamisk og norsk. Vi fikk tilbake utfylte skjema fra 13 informanter, hvorav 9 også hadde registrert tidsbruken over en kortere eller lengre periode. Det var uheldig at det ikke lyktes å få bedre supplering av tidsbrukopplysningene gjennom dette skjemaet, slik vi hadde lagt opp til. 12 av de 13 returnerte skjemaene er godt utfylt (ett har større mangler/kan ikke brukes og ett kan ikke plasseres geografisk).

13.3.3 Representativitet

Alle aktuelle områder foruten Kautokeino er representert i datamaterialet, men utvalget er på ingen måte ”representativt” i forhold til antall reindriftskvinner i alle de forskjellige områdene. Derfor er analysene forsøkt tilpasset eller avgrenset til grupper og forhold der materialet og resultatene synes rimelig dekkende. I den forbindelse kan nevnes at vi f.eks. har begrenset bruk av sammenligninger mellom områder. Det er ikke noe uvanlig at slike grep må gjøres verken i forskningen eller ellers. Fornuftig anvendt gir materialet uansett innsikt om det som analyseres enten det er en/noen/flere eller mange informanter - og det er gjort forskning med alle disse dataalternativer som utgangspunkt. Poenget er hvordan materialet utnyttes og hva en forsøker å trekke av konklusjoner. Ordet ”representativitet” trenger ikke bety at et datamateriale må være representativ for alle i en totalpopulasjon, men for de grupper/personer som analysene utføres for og at nødvendige korreksjoner eller nødvendige forbehold tas.

¹⁷ Disse to har vinterbeite i Vest-Finnmark og sommerbeite i Troms.

Av våre 16 respondenter (i tillegg har disse også svart for 12 ektefeller/samboere, dvs. til sammen 28 personer¹⁸.) har tre egne driftsenheter, en i fellesskap med ektefelle, mens ti er gifte eller samboere med innehaveren og to er døtre. Av de fem som fullførte alle årets uker, eller nesten fullførte, var en datter, en var ektefelle/samboer en hadde driftsenhet i fellesskap med ektefelle og en hadde egen driftsenhet. For så vidt dekkes de typiske forskjellene i tilknytninger til reindrifta, men et begrenset antall kan likevel ikke representere alle de gruppene det dreier seg om her på en fullgod måte. Dette er bl.a. forsøkt tatt hensyn til ved at inndelingen av grupper analysene er gjort for er tilpasset materialet og at forbehold er tatt. Derfor har vi bl.a. begrensede muligheter til å si noe om forskjeller i kvinners aktivitet ut fra de distriktsmessige forskjellene i drifta.

Vi la opp til å få en registrering av hele husholdets arbeid og laget skjema med plass både til ektefelle/samboer, barn og andre som hjalp til i drifta eller husholdet. Dette kunne by på praktiske problemer i og med at familiemedlemmer ofte arbeider atskilt fra hverandre. Likevel har 12 av de 14 som har ektefelle/samboer ført registreringer for ektefelle/samboer, eventuelt barn og andre. Tre av de fire som har registrert tidsbruken gjennom hele året, har ført timer også for familie og andre hjelpere. I forhold til det lille antallet vi har opplysninger om, er registreringene av ektefelles/samboers og familiemedlemmers arbeid forholdsvis god.

Hvordan og hvor mye kvinner deltar i reindrifta avhenger i stor grad av hvilken livsfase og hvilken familiesituasjon de er i. Aldersfordelingen blant respondentene er slik: Tre er mellom 20 og 29 år, 12 er mellom 30 og 49 år og en er mellom 50 og 59. Hovedtyngden ligger altså på voksne kvinner i en alder hvor det er vanlig å ha barn boende hjemme, en livsfase hvor de fleste er ferdige med sin utdanning og er etablert. De tre yngste har ikke barn, av de øvrige har 4 barn som er 6 år eller yngre, resten har barn mellom 7 og 16 år eller eldre.

Vi har opplysninger om utdanningsnivået for 11 av respondentene (og ektefelle/samboer), 7 har høyere utdanning og 4 har videregående skole. Av deres ektefeller og samboere er det 2 med bare grunnskole og 5 med videregående skole, ingen av dem har høyere utdanning. Tolv av kvinnene har hatt betalt arbeid utenfor reindriften, for to av dem er timetallet på årsbasis så lite og arbeidet så tilfeldig at vi har plassert dem i gruppen uten inntektsnivå arbeid utenom reindriften. De fleste av dem som har annet lønnet arbeid arbeider deltid, en tar utdanning ved siden av, en er under utdanning og fire har ikke hatt annet lønnet arbeid i det hele tatt. Ut fra det vi vet om økningen i kvinners utdanning skulle respondentene være forholdsvis typiske når det gjelder utdanning og arbeid utenfor reindriften.

Oppsummeringsvis kan vi si at selv om antall respondenter er noe lite til å kunne representere alle kvinner med tilknytning til reindrifta, er våre respondenter typiske når det gjelder alder, utdanning, yrkestilknytning, barn og sivil status, og de bor spredt over hele det geografiske området der det drives reindrift på samisk måte.

---

¹⁸ En del informanter har ytterligere også sendt inn tidsregistreringer på arbeidsoppgaver utført av andre familiemedlemmer/hjelpere.

13.4 Resultater

13.4.1 Gjennomsnittlig arbeidsinnsats i timer per uke over hele året.

Vi har funnet den gjennomsnittlige arbeidsinnsatsen per person per uke ved først å summere antall timer per måned, deretter regne ut gjennomsnittet for hver måned, summere disse månedsgjennomsnittene og deretter regne ut gjennomsnittet for året. Slik vil hver måned telle like mye, selv om vi har mange respondenter noen måneder og få i resten av året.

Tabell 13.2 *Gjennomsnittlig arbeidsinnsats i timer per uke gjennom hele året. Tallene er vektet slik at hver måned i året teller likt. Totalt 16 respondentfamilier (16 kvinner og 12 menn, dvs. totalt 28 personer bestående av driftsenhetsinnehaver og ektefeller/samboere til innehaver).*

Aktivitet	kvinner	menn
1. Gjeting	1,7	4,4
2. Merking, samling	0,9	2,4
3. Flytting, samling	0,4	6,0
4. Slakting, skilling, samling	1,2	1,6
5. Arbeid med rein hjemme	0,6	0,5
6. Annet arbeid med reinen	0,3	0,7
7. Gjerder	0,6	2,5
8. Bygninger	0,4	1,0
9. Maskiner og redskaper	0,1	1,7
10. Lage utstyr til egen reindrift	1,1	1,0
11. Stell, vask arbeidsklær, utstyr	1,4	0,8
12. Annet drift, vedlikehold i drifta	0,3	2,2
13. Arbeidsreiser i drifta	1,9	2,3
14. Venting i fjellet og lignende	0,7	0,8
15. Planlegging, forberedelser, rydding	1,6	1,4
16. Papirarbeid, møter egen reindrift	0,9	0,3
17. Kurs for reindriftsnæring/binæring	0,0	0,0
18. Annet arbeid i reindriftsnæringen	0,2	0,0
19. Lønnsarbeid for andre reieiere	0,1	0,8
20. Lønnet praktisk arbeid for distriktet	0,1	0,1
21. Møter/admin. Distriktsstyret/NRL	1,0	0,5
22. Binæring, utmarksnæring/duodji	2,5	0,6
23. Jobb/næring utenom reindriffta	11,5	4,5
24. Utdanning	1,1	0,0
25. Annet arbeid, off. verv, bedr.styre.	0,8	0,1
26. Husarbeid	8,9	2,1
27. Omsorgsarbeid	8,0	4,8
28. Vedlikehold hjem/bil	0,6	0,6
29. Annet husholdsarbeid	0,9	0,5
30. Sykdom	1,1	0,9
31. Annet	0,1	0,1
Sum	50,9	45,3

Tabell 13.3 *Gjennomsnittlig arbeidsinnsats i timer per uke gjennom hele året. Tallene er vektet slik at hver måned i året teller likt. Kategoriene er slått sammen i hovedkategorier. Totalt 16 respondentfamilier (16 kvinner og 12 menn, totalt 28 personer).*

Aktivitet	Kvinner	Menn
1.-6. Arbeid med rein	5,1	15,5
7.-12. Drift og vedlikehold i reindrifta	3,8	9,2
13.-18. Annet arbeid i reindrifta	5,3	4,9
19.-22. Lønnsarb., verv, binæring i reindrift	3,6	2,1
23.-25. Jobb/næring/utdanning/verv utenom reindrift	13,4	4,6
26.-29. Hus-/omsorgs-/hjemmearbeid	18,4	7,9
30.-31. Sykdom/annet	1,3	1,0
Sum	50,9	45,3

Når vi ser slik på materialet samlet, finner vi at kvinnene i undersøkelsen gjennomsnittlig arbeider i alt 50,9 timer i uka. Det inkluderer både arbeid i tilknytning til drifta, annet betalt arbeid og arbeid i husholdet, mens mennene gjennomsnittlig arbeider 45,3 timer i uka. Fordeling av arbeidsmengde mellom kjønnene er ujevn, og det er store forskjeller når det gjelder fordelingen av arbeidsoppgaver, og som vi kan slutte av det, også fordelingen av ansvarsområder.

Mannen arbeider mest med reinen, bygging og vedlikehold av gjerder, bygninger og maskiner, henholdsvis 15,5 t/uke mot kvinnes 5,1 t/uke og 9,2 t/uke mot kvinnes 1,1 t/uke. Kvinnene bruker mer tid enn mennene på binæringer med tilknytning til reindrifta, som utmarksnæring og duodji, 2,5 t/uke mot 0,6 t/uke, og de har i mye større grad lønnet arbeid utenfor reindrifta, 11,5 timer/uke, mot mannens 4,5 t/uke. Kvinnene bruker også mest tid på hus- og omsorgsarbeid, henholdsvis 8,9 t/uke mot mannens 2,1/uke og 8t/uke mot mannens 4,8. Også når det gjelder produksjon, stell og vask av arbeidsklær og utstyr til reindrifta, papirarbeid og reindriftsmøter, er kvinnens andel av arbeidet omtrent like stor.

I hovedsak ser det ut til at de samiske husholdene har en tradisjonell kjønnsmessig arbeidsdeling, men der kvinnene i tillegg til de ansvarsområder som tradisjonelt tilligger dem også bruker noe mer tid enn mennene på papirarbeid og møtevirksomhet.

13.4.2 Kvinner med og uten inntektsgivende arbeid utenfor reindriften

Nesten to tredjedeler av våre respondenter har hatt inntektsgivende arbeid utenom reindriften, og for de fleste er husholdet i stor grad avhengig av inntekter utenom det reindriften kan gi. De fleste kvinner er også opptatt av at det er viktig for dem selv å ha egen inntekt og å kunne bruke sin utdanning og erfaring i arbeidet. De fleste hadde utdanning utover videregående skole, og de hadde gode muligheter til å få betalt arbeid, også arbeid som passet til deres kompetanse, nær nå værende bolig. Bare en kunne i en viss grad tenke seg å flytte for å få større muligheter til arbeid utenom reindriften, grad 2 på en skal fra 1-4. I våre samtaler med respondentene kom det fram at de la stor vekt på at det arbeidet de hadde utenom reindriften, skulle gi dem muligheter til å kunne følge reindriften og å kunne føre reindriftskulturen videre. I den forbindelse var både det å være med i arbeidsintensive perioder, duodji og mattradisjoner viktige.

Tabell 13.4 *Gjennomsnittlig arbeidsinnsats i timer per uke gjennom hele året for par der kvinnen har inntektsgivende arbeid utenfor¹⁹ reindriften (10 av 16 familier)*

Aktivitet	Kvinner	Menn
1.-6. Arbeid med rein	3,2	13,1
7.-12. Drift og vedlikehold i reindriften	4,4	10,0
13.-18. Annet arbeid i reindriften	3,2	3,4
19.-22. Lønnsarb., verv, binæring i reindrift	2,5	1,3
23. Jobb/næring utenom reindriften	21,5	10,1
24. Utdanning	1,9	0,0
25. Annet arbeid, off. verv, bedr.styre.	0,8	0,0
26. Husarbeid	11,0	3,1
27. Omsorgsarbeid	4,3	3,7
28.-29. Vedlikehold/annet husholdsarbeid	16,6	7,6
30.-31. Sykdom/annet	1,0	0,1
Sum	55,0	45,7

Tabell 13.5 *Gjennomsnittlig arbeidsinnsats i timer per uke gjennom hele året for par der kvinnen er uten lønnet arbeid utenfor²⁰ reindriften (6 av 16 familier)*

Aktivitet	Kvinner	Menn
1.-6. Arbeid med rein	8,1	16,4
7.-12. Drift og vedlikehold i reindriften	2,8	7,6
13.-18. Annet arbeid i reindriften	7,7	6,0
19.-22. Lønnsarbeid, verv, binæring i reindrift	4,6	2,5
23. Jobb/næring utenom reindriften	0,2	1,7
24. Utdanning	0,0	0,0
25. Annet arbeid, off. verv, bedr.styre.	0,8	0,2
26. Husarbeid	6,3	1,1
27. Omsorgsarbeid	11,9	5,1
28.-29. Vedlikehold/annet husholdsarbeid	19,9	7,4
30.-31. Sykdom/annet	1,7	1,7
Sum	45,8	43,6

Kvinner som har lønnet arbeid utenfor reindriften arbeider totalt 9,2 timer mer i gjennomsnitt per uke enn kvinner som ikke har slik arbeid, selv om de bruker færre timer til omsorg og husarbeid, henholdsvis 7,6 timer mindre til omsorg og 2 timer mindre til husarbeid. Dette var som ventet. Det er en del hus- og omsorgsarbeid som må gjøres uansett, men den som ikke har arbeidsoppgaver utenfor husholdet vil vanligvis gjøre flere slike oppgaver, og også kunne bruke lengre tid på dem. Vi vet også at en del av dem som ikke har arbeid utenfor driften har små barn, det blir det både mer hus- og omsorgsarbeid av. En annen markert forskjell er at de som ikke har arbeid utenfor reindriften bruker mye mer tid til arbeid med reinen eller i direkte tilknytning til driften, enn dem som er i annet arbeid, 18,6 timer mot 10,8 timer. Blant disse kvinnene finner vi altså de tre som har egen driftsenhet og har reindrift som hovedbeskjeftigelse. De trekker gjennomsnittet betydelig oppover.

¹⁹ Mannen har også arbeid utenfor reindriften.

²⁰ Mannen har heller ikke særlig arbeid utenfor reindriften.

Det er interessant å merke seg at de som har lønnet arbeid utenom reindriften har menn som gjør gjennomsnittlig to timer mer husarbeid i uka, enn dem som ikke har arbeid utenom reindriften. Når det gjelder omsorgsarbeid er det omvendt, og det er nærliggende å anta at flere av dem som ikke har arbeid utenom driften har barn som ennå trenger mye omsorg, og som får det både fra mor og far.

13.4.3 Forskjeller i arbeidstid mellom kvinner som har omsorg for små barn og kvinner som ikke har det.

Vi har sett på forskjellene mellom de kvinnene som har omsorg for barn fra 0 til 6 år og de som ikke har det, og vi har fått disse tabellene.

Tabell 13.6 *Gjennomsnittlig arbeidsinnsats i timer per uke gjennom hele året for dem som har omsorg for barn fra 0 til 6 år. (8 av 16 familier)*

	Kvinner	Menn
1.-6. Arbeid med rein	3,0	18,3
7.-12. Drift og vedlikehold i reindriften	2,6	8,8
13.-18. Annet arbeid i reindriften	4,7	6,2
19.-22. Lønnsarb., verv, binæring i reindriften	3,4	2,7
23.-25. Jobb/næring/utdanning/verv utenom reindriften	6,5	1,4
26. Husarbeid	10,9	2,0
27. Omsorgsarbeid	18,6	7,1
30.-31. Sykdom/annet	2,2	1,4
Sum	54,4	49,1

Tabell 13.7 *Gjennomsnittlig arbeidsinnsats i timer per uke gjennom hele året for dem som ikke har omsorg for barn fra 0 til 6 år. (8 av 16 familier)*

	Kvinner	Menn
1.-6. Arbeid med rein	6,7	9,5
7.-12. Drift og vedlikehold i reindriften	4,5	11,3
13.-18. Annet arbeid i reindriften	5,8	2,8
19.-22. Lønnsarb., verv, binæring i reindriften	3,7	1,0
23.-25. Jobb/næring/utdanning/verv utenom reindriften	17,7	10,4
26. Husarbeid	7,6	2,4
27. Omsorgsarbeid	1,1	0,0
30.-31. Sykdom/annet	0,6	0,0
Sum	48,7	38,0

Den totale arbeidstiden både for kvinner og menn med små barn er atskillig høyere enn for de øvrige, henholdsvis 5,7 og 11,1 timer. Vi vet at små barn er tidkrevende og de kvinnen i vår undersøkelse som har små barn, bruker 17,5 timer mer i uken på omsorgsarbeid og 3,3 timer mer i uken på husarbeid enn de øvrige kvinnene. Kvinner uten små barn arbeider i imidlertid langt flere timer i reindriften, 6,7 timer i uken og 11,2 timer mer i uken med arbeid utenfor driften, derfor blir ikke differansen i total arbeidstid større.

Forskjellen i arbeidstid for menn med små barn og menn uten små barn er nesten dobbelt så mange timer som for kvinnene, 11,1 timer i uken. Men det er ikke slik at menn med

små barn bruker hele denne tidsdifferansen på barna, de arbeider også mange flere timer med reindrifta enn menn uten små barn, hele 9,7 timer. Men de bruker også langt flere timer på omsorg, 7,1 timer i uken, og noe mer tid på husarbeid, 0,4 timer i uken.

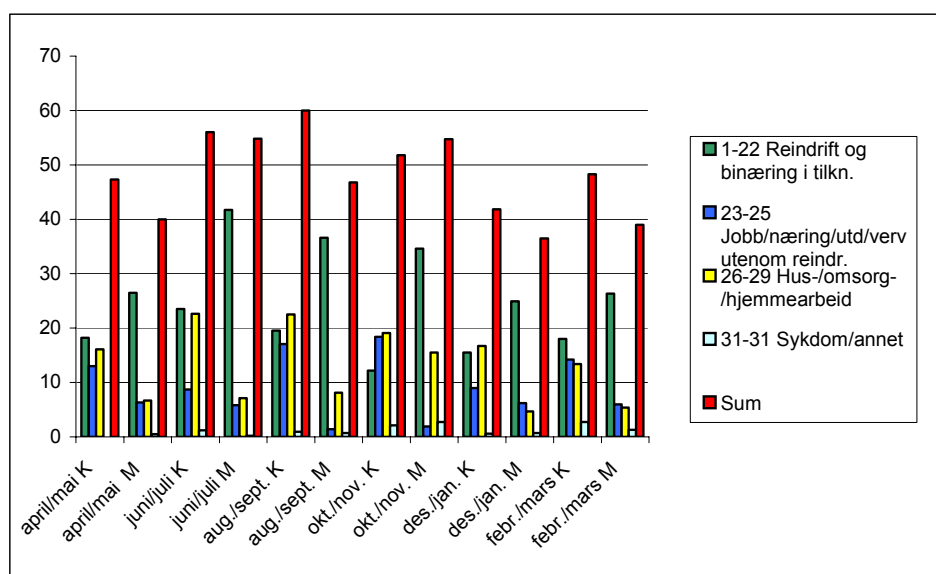
Når det gjelder forskjeller mellom menn og kvinner med små barn tar kvinner med omsorg for små barn både en langt større del av omsorgen, 11,1 timer, og husarbeidet, 8,9 timer i uken, enn mennene.

13.4.4 Sesongvariasjoner

Reindrifta er ikke like arbeidskrevende gjennom hele året. Behovet for arbeid varierer etter som arbeidsoppgavene varierer. Antall arbeidstimer per uke svinger gjennom året, og det svinger forskjellig for menn og kvinner. Vi har slått sammen to og to måneder for i større grad å kunne følge sesongsvingningene i driften. Med et så lite materiale som vi har, har vi valgt å ikke dele det opp både på område og sesong. Selv om arbeidsoppgavene ikke utføres parallelt i de forskjellige områdene, håper vi å kunne fange inn de mer markerte svingningene.

Vi må presisere at hadde Finnmark vært representert i materialet slik som i den virkelige populasjonen, særlig flere fra Kautokeino og Karasjok, ville det blitt forskyvninger mellom månedene når det gjelder sesongvariasjoner. Bl.a. skyldes det mer tid som går med til reinflyttinger i Finnmark i april/mai og september/oktober, og kanskje relativt sett mindre reindriftsarbeid i juni/juli enn ellers i landet. Disse merknader gjelder muligens først og fremst menn. Jf. for øvrig driftsundersøkelse for fem reinbruk i Finnmark og ett i Nord-Trøndelag (Karlstad 1990, s. 112, 113) der dette er illustrert. For øvrig har vi i Vest-Finnmark mer inntekt og arbeid fra binæring (duodji/utmark) enn resten av landet, og som ville kunne influert på tidsbrukoversikten dersom flere derfra hadde vært med i materialet.

Figur 13.1 *Diagram som viser variasjonene i antall arbeidstimer brukt på forskjellige arbeidsoppgaver for kvinner og menn gjennom hele året*

Det er med utgangspunkt i de forannevnte presiseringer mht. datamaterialets begrensninger i å beskrive sesongvariasjoner i ulike deler av landet, at vi her formidler tidsbruk over året knyttet til de persontyper og den geografiske tilknytning som gjelder for våre informanter.

Antall arbeidstimer for kvinner og menn varierer ikke i takt. Kvinnene har en arbeidstopp i august/september med 60t/uke, mens mennene har flest arbeidstimer per uke i juni/juli, 54,7 timer, og omtrent like mye i oktober/november 54,6 t/uke. Både kvinner og menn har mest reindriftsrelatert arbeid i juni/juli, 23,5 t/uke og 41,7t/uke. Inntektsgivende arbeid utenom reindrifta har høyest timetall for kvinner i oktober/november 18,4 t/uke, og lavest i juni/juli, 8,7 t/uke. Det henger sammen med at flere av respondentene arbeider i skole og barnehage og har fri i sommermånedene. Menn har flest timer lønnet arbeid utenom reindrifta i desember/januar, 6,2 t/uke og minst i august/september, 1,4 t/uke. Det går tydelig fram at det er reindrifta som er mennenes hovedbeskjeftigelse gjennom hele året. Mennene bruker maksimalt 8,1 t/uke på hus-, omsorgs- og hjemmearbeid, det er i august/september, mens kvinnene bruker maksimalt 22,6 t/uke i juni/juli, 22,5 t/uke i august/september, og minimalt 13,4 t/uke, i februar/mars.

13.4.5 Familien hjelpes ad

Vi ba om at det skulle føres timer både for barn og andre som hjalp til i arbeidet. Barna skulle bare føres opp når de var til hjelp og ikke bare var med for å lære. Vi har få tall her så ser det ikke hensiktsmessig å presentere dem i form av tabeller.

Barna hjelper til med det meste av praktisk arbeid, både med reinen og i huset. De hjelper mye til i skoleferiene og lite ellers i året. Jo eldre barna er jo mer hjelper de til og jo flere forskjellige arbeidsoppgaver kan de påta seg. Ut fra samtalene vi har hatt med respondentene kan vi si at de legger vekt på at barna får lære drifta og tradisjonen å kjenne gjennom deltakelse, men at det kan være vanskelig å kombinere med utdanning, som mødrene også mener det er viktig at barna får.

Hjelp fra andre mottas i særlig arbeidskrevende perioder, eller når det er større enkeltarbeider som skal gjøres, som for eksempel reparasjoner eller nybygging av bygninger. De som har små barn får ofte hjelp til pass av barna i arbeidskrevende perioder. Det er vanligst å få hjelp av den nærmeste familie, foreldre, søsken og søskens ektefeller og barn. Men flere får også hjelp fra venner og naboer, eller andre som har rein i driftsenheten.

13.4.6 Reindriftsbefolkningens tidsbruk i forhold til Norges befolkning som helhet

Statistisk sentralbyrå avsluttet sin siste tidsbruksundersøkelse i 2000. Det kan være av interesse å sammenlikne tidsbruk i befolkningen som helhet og særlig befolkningen i spredtbygde strøk, med tidsbruken i reindriftsbefolkningen. Vi har sett på arbeid som skaffer penger til husholdet, altså lønnet arbeid og arbeid i reindrifta, husarbeid, omsorgsarbeid og vedlikeholdsarbeid.

Tabell 13.8 *Antall arbeidstimer i reindriftsbefolkningen, Norges befolkning som helhet og befolkning i spredtbygde strøk*

Arbeidstype	Hele Norges befolkning	Folk i spredtbygde strøk	Reindriftskvinner	Reindriftsmenn
Arbeid i reindrifta og/eller lønnet utenfor reindrifta	23,9	20,8	31,2	36,3
Husarbeid	9,9	13,1	8,9	2,1
Omsorgsarbeid	3,9	10,9	8,0	4,8
Vedlikeholdsarbeid	3,2	10,0	0,6	0,6
Annet husholdsarbeid			0,9	0,5
Arbeid totalt	40,9	54,8	49,6	44,3

Reindriftsbefolkningen har flere arbeidstimer enn befolkningen som helhet, men færre enn befolkningen i spredtbygde strøk. Vi antok at tidsbruken i reindriftsbefolkningen og folk i spredtbygde strøk skulle ligge nærmere hverandre, fordi begge gruppene i større grad enn befolkningen som helhet arbeider i primærnæringer og driver en del naturalhushold. Dette er, når det gjelder reindriftsbefolkningen, særlig husholdsarbeid relatert til reindrifta og tradisjonelle arbeidsoppgaver og arbeidsmetoder for å styrke reindriftskulturen. Her må vi igjen peke på at utvalget vårt er for lite til å kunne si med sikkerhet at reindriftsbefolkningen arbeider mindre per uke enn andre folk i spredtbygde strøk.

Vi ser at reindriftsbefolkninger synes å bruke langt flere timer på økonomisk inntjening enn befolkningen for øvrig og særlig i forhold til befolkningen i spredtbygde strøk. Den mannlige delen av reindriftsbefolkningen bruker flest uketimer på arbeid som gir økonomisk inntjening 36,3 timer/uke mot folk i spredtbygde strøk sine 20,8 timer/uke og hele befolkningens 23,9 t/uke. En årsak til dette kan være at de mannlige representantene for reindriftnæringen vi har i utvalget vårt alle er voksne aktive, mens SSB har hele befolkningen mellom 16 og 74 år, hvorav en del ikke er i inntektsgivende arbeid. Kvinnenes høye timetall kan også forklares ved at de både har inntektsgivende arbeid og tar del i reindrifta.

De bruker også langt flere timer på husholdsarbeid enn befolkningen som helhet, men mindre enn folk i spredtbygde strøk, særlig gjelder det husarbeid og vedlikeholdsarbeid. En grunn til dette kan være at folk i spredtbygde strøk har større bygningsmasse å ta vare på, men også at en stor del av det reindriftsbefolkningen bruker av tid på vedlikehold er kategorisert under arbeid i drifta, og at vi ikke vet hvordan vedlikeholdsoppgaver, som for eksempel maling av driftsbygninger, er kategorisert i SSB sin undersøkelse.

Men det mest interessante er tidsbruken i forhold til befolkningen som helhet fordi dette styrker det inntrykket vi fikk i våre samtaler med respondentene. Gjennom SSB sine studier ser vi at tiden til husarbeid og egenproduksjon av klær og utstyr er gått ned i befolkningen som helhet. Årsaken er at det har vært en større produktivitetsokning i forbruksvare- og servicesektoren enn i egenarbeid i husholdningene. Husarbeidstiden "dyrere", og gjort det økonomisk lønnsomt, og mulig, å flytte arbeidsoppgaver fra husholdet til næringslivet. Men så ser vi at det likevel brukes mye tid til bearbeiding av råvarer fra reindrifta og produksjon av klær og utstyr i reindriftshusholdene, fordi dette også er et viktig ledd i å holde reindriftskulturens tradisjoner i hevd. Og det blir vurdert høyere enn en eventuell mer "økonomisk" bruk av tiden. Dette henger nok til en viss grad sammen med den revitaliseringen av samisk kultur vi har sett blomstre opp siden tidlig på 80-tallet. Flere av informantene fortalte hvordan de selv, i motsetning til sine mødre la

vekt på samiske tradisjoner og videreføring av disse til sine barn, og også om hvordan barna verdsatte dette og utviklet dem videre etter sine egne behov. Hvem så behovet for egne diskotekkofter for 20-30 år siden?

13.5 Konklusjon

Vi har hatt et lite datamateriale, men det har likevel gitt oss interessante resultater. De er logiske, og det er lett å se årsakssammenhenger.

Det å være en ”moderne” kvinne i reindrifta er krevende, og de yter helt nødvendige bidrag til husholdet. Det er viktig for husholdets økonomi at ”noen” har inntektsgivende arbeid utenom drifta. En informant uttalte, litt ironisk: ”Kvinnfolkene må ha jobb så mannfolkene kan drive med sin dyre hobby”. Det er også viktig for kvinnen at de har en egen inntekt, og at de får brukt sin kompetanse. Og de er som andre mødre, døtre og søstre opptatt av sine oppgaver som omsorgspersoner. Men ikke minst er det viktig for dem at de blant alle disse oppgavene også har et sterkt ønske om at reindriftskulturen holdes i hevd og videreføres.

Litteratur

- Diedut 4/1979; *Flyttsamekvinnenes arbeidssituasjon*. Nordisk samisk institutt
- Fløtten, Tone (1991): *Arbeid, familie og fritid. Kvinners og menns tidsbruk ved inngangen til 1990-åra*. Institutt for samfunnsforskning, arbeidsnotat 91:5. Oslo.
- Gaski, Margrete og Lie, Ivar (2001): *"Lav terskel, rask oppfølging". Evaluering av ungdomsservicekontorene i Indre Finnmark*. NIBR prosjektrapport 2001:22
- Jääskö, Outi (1998): *Naiset porotaloudessa – piikoja vai poromiehiä*. ISBN 951-53-1749-5
- Kosmo, A. J. og Bye, K. (1991): *Arbeidsinnsats i samisk tamreindrift. Reindriftsadministrasjonen 1991*, upublisert.
- Langsether, Åsmund og Lømo, Åse: *Bedre tid? Gifte kvinners tidsbruk. Endringer 1970-1990*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring Rapport 10/97
- Nilsen, Ragnar og Mosli Jens-Halvdan (1994): *Inn fra vidda, Hushold og økonomisk tilpasning i reindriften i Guovdageaidnu 1960-1993*. Norut/BAJOS.
- Norges offisielle statistikk NOS C 10: *Tidsbruk og tidsorganisering 1970-90*. Statistisk sentralbyrå Oslo-Kongsvinger 1992
- Nytt om kvinneforskning 4/88: *Kvinner i primærnæringene – reindrift, fiskeri og landbruk*.
- Ottar 2/90: *Samiske kvinner*
- Reindriftspolitikken i Nord-Norge i perioden 1974-1994. Bakgrunn, mål, virkemidler og organisering*. LOS i Nord-Norge notatserie/Norut 1994
- Sosiale og økonomiske studier 76: Gustav Haraldsen og Hege Kitterød: *Døgnet rundt. Tidsbruk og tidsorganisering 1970-90. Tidsnyttingsundersøkelsene*. Statistisk sentralbyrå Oslo-Kongsvinger 1992
- St.meld.nr.28 (1991-92) *En bærekraftig reindrift*
- Vaage, Odd Frank (2002): *Til alle døgnets tider – Tidsbruk 1971-2000*. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger.

Vedlegg 1

Skjema tidsregistreringer

Prosjektet: Kvinner i reindrifta O-1549

Til deg som skal fylle ut skjemaet for registrering av tidsbruk.

Om undersøkelsen og utfyllingen av skjemaet:

Vi er helt avhengige av din velvilje for å få gjennomført denne undersøkelsen. Da vil vi for første gang få dokumentert og synliggjort kvinnens arbeidsinnsats i driftsenhetene, og arbeidet i husholdet som er knyttet til dem. Det meste av det du trenger å vite skrev vi i det første brevet der vi spurte om du ville delta, her kommer vi med noen tilleggsopplysninger.

Arbeidsoppgavene vi spør om finner du i skjemaet. Det er arbeidsoppgaver som i bred forstand har tilknytning til reindriftshusholdet, både arbeid med reindriften, husholdsarbeid og lønnet arbeid utenfor reindriften. Nedenfor forklarer vi ord og uttrykk som er brukt i skjemaet.

Vi ber deg om å registrere tiden som brukes på arbeidsoppgaver som omfatter arbeid med reinen og øvrige oppgaver som må gjøres i et reindriftshushold. Dessuten dine og din ektefelles/samboers arbeid utenfor reindriften. Da kan vi få fram forholdet mellom innsats i og utenfor reindriften i et reindriftshushold. Selv om vi har listet opp mange arbeidsoppgaver som gjøres i løpet av året, vil det være bare en del av disse som utføres, og som det skal føres timer på, i hver enkelt sesongen.

Det er hensiktsmessig at du fyller ut skjemaet med opplysninger både om deg selv og eventuell ektefelle/samboer, egne barn og andre hjelpere. Når det gjelder andre hjelpere er det fint om du kan spesifisere i merknadsfeltet om disse er slektninger som for eksempel mor, tante eller andre, slik at vi kan se i hvilken grad hjelp hentes fra nær slekt eller fra andre. De feltene som er grå i skjemaet skal ikke fylles ut.

Det vil nødvendigvis måtte bli en del skjønn i utfyllinga av antall timer, og det vil også antakelig være arbeidsoppgaver i skjemaet som du synes passer dårlig for din situasjon, som mangler, eller som du vil beskrive mer nøyaktig. Benytt feltet for merknader til høyre i skjemaet for å forklare nærmere hvordan du har gjort det. Hvis du ikke får plass kan du bruke baksiden av arket, eller et eget ark, husk å føre opp nummeret på den linjen merknaden gjelder.

Er det noe du lurer på ta kontakt med Unni Krogh eller Stig Karlstad på NIBR 78436011, eller Unni på mobil 97577664.

LYKKE TIL

Unni Krogh

Ordforklaringer til tidsbruksskjemaet:

Arbeid med reinen

1. **Gjeting:** Ettersyn, kantgjeting, flokkgjeting. Tid som de som arbeider med reinen ligger i beredskap i hytter eller lav'vo føres under annet reindriftsnæringsarbeid, linje 14 venting og lignende.
2. **Merking og samling:** Merking, nummerering og samling i forbindelse med merking
3. **Flytting og samling:** Flytting og samling i forbindelse med flytting
4. **Slakting, skilling, samling:** Slakting, skilling, også samling, telling og annet arbeid i gjerde hjemme og borte i forbindelse med slakting og skilling.
5. **Arbeid med rein hjemme:** Alt arbeid med rein som holdes ved hjemmet.
6. **Annet:** Annet arbeid med reinen, som for eksempel foring, medisinerings og arbeid med kjøre- eller lederrein som holdes hjemme.

Drift- og vedlikeholdsarbeid i reindriften

7. **Gjerder:** Vedlikehold, oppsetting; 'reparasjoner, flytting og riving av gjerder
8. **Bygninger:** Oppsetting, vedlikehold og reparasjoner av bygninger og gammer til bruk i reindriften
9. **Maskiner og redskap:** Lage, reparere eller vedlikeholde maskiner og redskaper for reindriften .
10. **Lage utstyr til egen reindrift:** Produksjon og reparasjon av arbeidsklær og lettere utstyr av tre, tekstiler og råvarer fra rein og fra naturen (skinn, bein, sener og lignende.)
11. **Stell og vask av arbeidsklær:** fjellutstyr, sennagress mv.
12. **Annet:** Annet praktisk arbeid tilknyttet reindrift som ikke er nevnt ovenfor. Det kan kanskje være samle reinfor/lav og lignende.

Annet reinnæringsarbeid

13. **Arbeidsreise reindrift:** Arbeidsreiser mellom hjem og arbeidsplass og mellom hovedbolig og sesongbolig
14. **Venting reindrift:** Tid som de som arbeider med reinen ligger i beredskap i hytter eller lav'vo. Det kan være under flytting, samling eller annet arbeid med reinen. Kan tolkes som hvilende vakt. Informanten avgrensner selv hva som er venting i forhold til arbeid, fritid og lignende.
15. **Planlegging, forberedelse, rydding** og ordning og kjøring av forsyninger i forbindelse med flytting
16. **Papirarbeid/møter egen reindrift:** Regnskap, søknader/melding om reindrift, betale regninger, brev, møter med myndighetene (f.eks. reindriftskontor, ligningskontor), medlemsmøter NRL, årsmøte distriktet og lignende.
17. **Kurs reindr.nær./binæring:** Kurs man deltar i til nytte for egen reindrift/egen binæring
18. **Annet:** Være base, være tilgjengelig for blant annet å kunne ta i mot og gi videre beskjeder, drive kjøtt salg og annet.
19. **Lønnet arbeid andre reineiere:** Reinpassing, kjøring og lignende tjenester man gjør for andre reineiere mot betaling

20. **Lønnet praktisk arbeid distrikt:** Praktisk arbeid med godtgjørelse/betaling fra distriktet, for eksempel Arbeid med gjerde, telling og lignende for distriktet. (administrativt arbeid for distriktet mot betaling føres annet sted).
21. **Møter og administrasjon i distriktsstyret i NRL:** Administrativt arbeid/møter man har som representant, som medlem av distriktsstyret, områdestyret, reindrifststyret (med godtgjørelse)
22. **Binæring/annen reindrifsnæring:** Utmarksnæring, duodji og lignende basert på råvarer fra reinen og ressurser i utmarka og lignende, men der dette er supplement til reindriften som er hovednæringa.

Arbeid utenom reindrifsnæringa ..

23. **Lønnet arbeid eller egen næringsvirksomhet utenom reindriften,** for eksempel duodji av så stort omfang at det ikke kan kalles binæring.
24. **Utdanning:** Her menes utdanning ved utdanningsinstitusjoner og utdanning som gir formell kompetanse, ikke kortvarige kurs. Blant annet tid til deltakelse i undervisningen, leksegjøring, reising til/fra utdanningssted.
25. **Annet arbeid utenfor reindriften:** Her føres annet arbeid utenom reindriften som for eksempel arbeid knyttet til offentlige tillitsverv, styremedlem i bedrift og lignende. Tillitsverv knyttet til fritidssysler som deltakelse i sangkor, idrettsforening og lignende regnes ikke med
26. **Husarbeid:** Arbeid som må gjøres i alle hjem som vasking, matlaging, stell av klær, innkjøp av dagligvarer, og lignende.
27. **Omsorgsarbeid:** Her tenkes på omsorgsarbeid knyttet til barn og evt. andre/eldre med særlige pleiebehov i husholdet eller nær familie. Ikke betalt omsorgsarbeid
28. **Vedlikehold hjem/bil og lignende:** Her tenkes det på vedlikehold knyttet til hus og hjem, og ikke det som angår reindriften eller annen næringsutøvelse. Maling og oppussing av privatbolig, stell av privatbil er eksempler på vedlikehold som skal føres opp.
29. **Annet husholdsarbeid:** Husholdsarbeid som ikke er ført opp i de tre postene foran føres her.

Annet

30. **Syk:** Her føres bare det antall timer per dag du ville vært i arbeid, for eksempel 8 timer i full jobb. Selv om man ofte i praksis er syk 24 timer i døgnet. Det må gjøres slik fordi du ikke skal registrere tidsbruken din hele døgnet, for eksempel føres ikke tid medgått til soving, spising, og fritidsaktiviteter
31. **Annet arbeid ikke nevnt foran:** Her nevnes annet arbeid som det ikke passer å føre annet sted Spesifiser i merknadstellet til høyre hva slags arbeid/aktivitet det er om du fører timer her .

Prošeakta: Nissonat boazodoalus

Dutnje gii deavddat skovi aigegeavaheami lokhamis.

Iskkadallama ja skovi deavdima birra:

Iskkadeami „a~aheami olis, mii dárbbášat du veahki. Dan vuo~ul mii vuosttamuz~an sáhttit dovvdusindahkat ja duo~aštít nissonolbmuid barggu doallo-ovttadagain ja ruovttuin. Eatnasa máid mii dárbbášit diehtit leat juo „ilgen vuosttaš reivves, mas jearaimet dáhtu ja beroštumi searvat iskkadeapmái. Dá leat soames liigedi~u.

Bargodoaimmaid máid mii jearrat, gávnnat skovis. Dát leat barggut mat obalohkkái leat gulleva„„at boazodoalu doaimmaheapmái, nugomat beaivválaš boazobarggu, ruovttus bargama ja eará bálká bargu olggobealde boazodoalu. Vuolles mii „ilget skovis geavahuvvon doahpagiid.

Mii bivdit du „álihit áigegeavaheami iešguhtege bargguin/doaimmain, sihke beaivválaš boazobarggu ja mu~ui bargguid mat leat gulleva„„at boazodoalu doaimmaheapmái. Dasa lassin ie~at- ja náittosguoimmi/ovttasorru barggu olggobealde boazodoalu. Dan vuo~ul mii sáhttit buohtasdahttit barggu siskkobealde ja olggobealde boazodoalu. Vaikko leatge namuhan soames barggu mat jagis doaimmahuvvojit, leat goitot dušše soames dain máid barggat, ja mat galget lohkkot, juohke áigodagas.

Lea ávkkálaš ahte deavddát skovi mii govvida sihke ie~at ja vejolaš náittosguoimmi/ovttasorru, ie~at mánáid ja earáid vehkiid bargguid. Mii guoská eará vehkiide, lea maid ávkkálaš ahte mearkkut leatgo veahkit lagas fuolkkit, omd; eadni, siessá/goaski dehe earát. Dáid die~uid vuo~ul lea vejolaš oaidnit oa~ut go veahki eará lagas fulkiin dehe earáin. Don galgat deavdit buot ránes osiid skovis.

Skovvái diibmologu deavdin fertet dahkkot ie~at árvošteami vuo~ul. Die~usge sáhttá leat nu ahte skovi ovdamearkkat eai heive juste dan bargui máid leat doaimmaheamen, ja ahte eai gávdno juste dat barggut maid leat doaimmaheamen, dehe ahte háliidat lagabui „ilget. „ále ie~at mearkkašumiid mearkkašumiid gurgalussii. Jus ii leat sadi ovdasiidui, „ális skovi duogábeallai. Muite merket gu~e lohku „álát ie~at mearkkašumiid dehe liigevástádusaid.

Sátne„ilgehus aigegeavahan skovi deavdimii:

Bohccuiguin bargan

1. **Guo~oheapmi:** Bearráigeah„„u, ealu birásdahttin/guo~oheapmi. Áigi mii geavahuvvo vuordimii juogo huttas dehe lávus, „állojuvvo eará bargu

boazodoalus gurgalussi, linnjá 14 duoddaris vuorddašeapmi jna.

2. **Mearkun ja „ohkken:** Mearkun, nummarastin ja „ohkken mearkuma oktavuo~as.
3. **Johtin ja „ohkken:** Johtin ja „ohkken johttima dihte.
4. **Njuovadeapmi, rátkin, „ohkken:** Njuovadeapmi, rátkkašeapmi, maid dai „ohkken, lohkan ja eará barggut gárddis, ruovttus njuovadeami ja rátkkašeami oktavuo~as.
5. **Bargu bohccuiguin ruovttus:** Buotlágán bargu „anaduvvon bohccuiguin ruovttus.
6. **Eará:** Eará barggut bohccuin, nugomat biepmán, dálkkasteapmi ja bargu herggiin geságiin mii dikšojuvvo ruovttus.

Bargu/divodeapmi boazodoalus

7. **Áiddit:** Dikšun, ceggen, divodeapmi, áiddit gaikun ja sirdin.
8. **Visttit:** Boazodoalu visttiid ja go~iit huksen, dikšun ja divodeapmi
9. **Mášiinnat ja reaiddut:** Dahkat, dikšut ja divodit ealáhus mášiinnaid ja reaidduid.
10. **Dahkan alcces reaidduid:** Bargobiktsasiid buvttadeapmi ja divodeapmi. Maid dai álkkes dávviriid, muoras, tekstiilas ja bohccos- ja luonddus ráhkaduvvon dávviriid (sisti, dávttit, suonat jnv.)
11. **Bargobiktasiid dikšun ja bassaladdan,** meahcedávvirat, gamasuidnen jnv.
12. **Eará:** Eará barggut mat gullet boazodollui mat eai leat namuhuvvon badjelis. Sáhtta leat fuo~ardeapmi jnv.

Eará barggut boazodoalus

13. **Bargomátki:** Mátki ruovttu ja bargobáikki gaskkas ja gaskal ruovttu ja geasse/dálve orrunvistti.
14. **Duoddaris vuorddašeapmi:** Áigi máid boazobargit golahit vuordimii hyttas dehe goa~is. Dát sáhtta leat johttima, „ohkkema dehe eará boazobarggu oktavuo~as. Sáhtta maid leat liige bargovuorru. Skovi deavdii ferte ieš árvoštallat mii lea mearkkašahtti vuorddašeapmi barggus dehe friddjaáiggis.
15. **Plánen, ráhkkaneapmi, „orgen:** Dálle ja borramušgálvvuid ja eará dárbašlaš gálvvuid doalvun johttima oktavuo~as.
16. **Báberbargu/„oahkkimat iežas doalus:** Rehketdoallu, ohcamat/boazodoallodie~ahus, rehkegiid máksin, reivviid „állin, „oahkkimat eiseváldiiguin (omd boazodoallokontuvrrain, livdnetkontuvrrain), NBR miellahtto „oahkkin orohaga jahke „oahkkin jnv.

17. **Boazoealáhus/oalgeealáhus gursa:** Gursaoassálastin mii lea ávkkálaš boazodoalu/oalgeealáhusa doaimmaheapmái.
18. **Eará:** Leat ovttalágan guovddáš, nu ahte earát sáhttet addit/oažžut dieđuid das, doaimmahit biergovuovdima jna.
19. **Earáid bálká barggus:** Bargat boazoáittardeaddjiin, vuoddjin ja eará bargguid máid doaimmaha bálkká vuostá.
20. **Orohaga bálká barggus:** Praktikálaš bargu man ovddas oažžu buhtadasa/bálkká orohagas, omd áidunbargin, lohkan jna orohaga ovddas. (hálddahaslaš bálká bargu orohaga ovddas „állojuvvo eará sadjai).
21. **„oahkkimat ja hálddaeapmi NBR orohatstivrras:** Hálddahaslaš barggut/„oahkkimat välljejuvvon áirrašiin, orohatstivrras, guovllustivrras, boazodoallostivrras (oktan „oahkkinbuhtadasain)
22. **Oalgeealáhus/eará boazoealáhus:** Meahcceealáhus, duodji jna. mii doaimmahuvvo daid ávdnasin máid oažžu bohccos, luonddus jna. Dát galgá leat lassiealáhus boazoealáhussii.

Bargu olggobealde boazodoalu

23. **Bargu/ealáhus olggobealde boazodoalu:** Ieažas ealáhusdoaimma boazodoalu olggobealde, omd. duodji mii lea nu stuoris ahte ii sáhtte goh,„odit oalge-ealáhussan.
24. **Oahppu:** Dás oaivvilduvvo oahpahus oahppoásahusain ja oahpahus mii buorida gelbbolašvuođa, ii oanehat gurssaid. Ea.ea oahpahuksi searvan, leavssuiguin bargan, oahppoásahusii ovddas/ma'as mátkkošteapmi.
25. **Eará bargu olggobealde boazodoalu:** ,ále buot eará bargguid mat leat olggobealde boazodoalu. Omd. barggut go lea välljejuvvon almmolaš luohttevašdoibmii dehe soames fitnodaga stivralahttun. Luohttevaš- dehe asttoáiggedoaimmat, omd miellahttun lávlunjoavkkus dehe falástallansearvvis ii galgga lohkkot.
26. **Dállobargu:** Buotlágan dállobarggut, nugo bassan, borramušráhkadeapmi, biktasiid dikšun ja divodeapmi, borramuš- ja eará galvvuid gávppašeapmi.
27. **Fuollabarggut:** Fuolahit mánáid ja vejolaš earáid/boarrásiid geain leat earenoamáš fuolladárbbut dálus dehe lagas bearrášis. Bálkkáhis fuollabarggut.
28. **Ruovttu/biilla divodeapmi jna.:** Dás jurddašit dikšun/divodanbarggut ruovttus, mat eai njuolga gula boazodollui dehe eará ealáhusdoibmi. Priváhta viesu ivdnen ja divodeapmi, ja priváhta biilla dikšun leat barggut mat dása galget „állojuvvot.
29. **Eará dállobarggut:** Buot eará dállobarggut, mat eai leat namuhuvvon bajábealde, galget dása „állojuvvot.

Eará

30. **Buozalmasvuohta:** Dása mearkkut galle diimmu beaivvis liv,„,et leat barggus, omd. 8 diibmosaš bargobeavi olles

---

barggus, vaikko dábála,,at leatge buohcci olles jánodara. Dán dahkat dan dihte vai it „ále birrajándora áigegeavaheami, omd. ahte dása it mearkko áiggi mii lea geavahuvvon oa~imii, boradeapmái ja asttoáiggedoaimmaide

31. **Eará barggut mat eai leat bajábealde namuhuvvon:** Dása galget buot eará barggut máid ii sáhte „állit eará sadjái. Jus dása „álát diimuid máid leat bargan, fertet olgešbeale ráidui „állit makkár barggus/đoaimmas lea sáhka.

ARBEIDSLISTE NAVN/NR:		REINBEITEOMR./DISTR.NR.:		PERIODE: fra og med:		til og med:					
NIBR tlf: 78436011		Eget arbeid		Ektefelle/samboers arbeid		Egne/ektefelle/samboers barns arbeid, ikke opplæring		Andre hjelpers arbeid. Før opp i merknadsfeltet hvem hjelpene er.		Merknader	
Kontakter: Unni Krogh/Stig Karlstad Unni Krogh mob.tlf: 97577664		Uke nummer og dato									
Arbeid med reinen	1	Gjeting									
	2	Merking og samling									
	3	Flytting og samling									
	4	Slaktning, skilling, samling									
	5	Arbeid med rein hjemme									
	6	Annet (som foring, medisiner)ing)									
	7	Gjerder									
	8	Bygninger									
	9	Maskiner og redskaper									
	10	Lage utstyr til egen reindrift									
	11	Stell og vask arbeidsklær, fjellutstyr, sennagress ol.									
	12	Annet (som samle for og lignende)									
Drift/vedlikeh. i reindriften	13	Arbeidsreiser i drifta									
	14	Venting i fjellet ol.									
	15	Planlegging, forberedelser, rydding									
	16	Papirarb./møter egen reindr.									
	17	Kurs for reindr.nær./binær									
Annet arbeid i reindriftsnæringa	18	Annet (kjøtsalg, passe telefonen)									
	19	Lønnsarbeid for andre eiere									
	20	Lønnet praktisk arbeid for distriktet, gjerde, telling ol.									
	21	Møte/adm. Distr.styret/NRL									
	22	Binæring i ditt hushold som utmarksnæring, doudji ol.									
	23	Jobb/næring utenom reindrift									
	24	Utdanning									
	A										

BARGOLISTU NAMMA/NR:..... BOAZODOALLOG./OROH. NR.: ...../.....
 ÁIGODAT: goassáris ..... goassááááá (Evttohus 10.05.2005)

	Ieáat bargu	Náittosguoiimmi/ovttas-orru bargu	Ieáat/náittosguoiimmi/ovttas-orru mánáid bargu, ii oapaheapmi	Eará vehkiid bargu. (Ále mearkkašumiid oigešbeale ráidui gi veahkki lea.)	Mearkkašumiid
Vahkkonummir					
1	Guo~oheapmi				
2	Mearkun ja „ohkken				
3	Johtin ja „ohkken				
4	Njuovadeapmi, rátkkašeapmi, „ohkken.				
5	Ruovttus bargan bohccuiguin				
6	Eará (omd. biepmán, dálkkasteapmi)				
7	Áiddit				
8	Visttit				
9	Másiinnat ja reaiddut				
10	Dahkan alccas dávviriid				
11	Bargobiktasiid ja meahccedávviiriid dikšun ja bassan, suidnen jna.				
12	Eará (fuo~ardeapmit, „ohken jna)				
13	Bargomátki				
14	Duoddaris vuorddašeapmi jna.				
15	Plánen, ráhkkaneapmi, „orgen				
16	Báberbargu./ „oahkin				
17	Boazodoalu/oalgealáhu s gursa				
18	Eará (biergovuovdán, telef.bearráigeah„i)				
19	Earáid bálkábarggus				
20	Orohaga bálkábarggus. (áidun, lohkan jna.)				

Samarbeidsrapport 2002 NIBR/Norut Samfunn

Vedlegg 2

Skjema: bakgrunnsopplysninger og arbeid

Respondentnummer: _____

Reinbeiteområde/sommerdistrikt: _____

**BAKGRUNNSOPPLYSNINGER OM DRIFTSENHET OGHUSHOLD TIL
KVINNER I REINDRIFTA I FORBINDELSE MED
TIDSBRUKUNDERSØKELSEN**

På siste side er det plass til tilleggskommentarer og forklaringer.

A. Om deg selv, familien/husholdet, driftsenheten og siidaen(e)

Husholdet består av deg selv, din eventuelle samboer/ektefelle og deres barn. Det kan også inkludere andre, som for eksempel søsken eller foreldre av deg/dere, som bor sammen med deg/dere og har felles økonomi og husholdning.

1. a) Hvor mange driftsenheter er det i sommersiidaen: _____ og vintersiidaen: _____ du tilhører?

b) Antall voksne arbeidsdyktige personer i sommersiidaen: _____ og vintersiidaen: _____ du tilhører?

Antall voksne arbeidsdyktige menn i sommersiidaen: _____ og vintersiidaen: _____ du tilhører?

2. Hvor mange hushold er det til sammen i driftsenheten du tilhører (inkl. ditt eget hushold): _____

3. Hvor mange driftsenheter er det i husholdet ditt: _____

4. Hvem er driftsenhetsinnehaver i driftsenheten du tilhører?

- deg selv   ektefelle/samboer
 et av barna   dine/ektefelles søsken   foreldre   andre

5. Hvor gammel er driftsenhetsinnehaver? _____
og er det mann eller kvinne

6. Antall og alder på personer i eget hushold og i driftsenheten

a) Driftsenheten:

Alder	Meg selv	Ektefelle/samboer	Antall Menn/Gutter	Antall Kvinner/jenter
0-15	☐	☐	_____	_____
16-19	☐	☐	_____	_____
20-24	☐	☐	_____	_____
25-29	☐	☐	_____	_____
30-49	☐	☐	_____	_____
50-59	☐	☐	_____	_____
60--	☐	☐	_____	_____

b) Husholdet:

Alder	Meg selv	Ektefelle/samboer	Antall Menn/Gutter	Antall Kvinner/jenter
0-15	☐	☐	_____	_____
16-19	☐	☐	_____	_____
20-24	☐	☐	_____	_____
25-29	☐	☐	_____	_____
30-49	☐	☐	_____	_____
50-59	☐	☐	_____	_____
60--	☐	☐	_____	_____

7. Antall egne barn: under 6 år : _____ fra 7 til 16 år: _____ over 16 år: _____
herav gutter over 16 år: _____

Antall barn over 16 år som arbeider i driftsenheten på heltid: _____

Antall barn over 16 år som deltar etter reindriftas behov: _____

Antall barn over 16 som deltar etter egne muligheter, som i ferier og lignende: _____

Antall barn/unge som er under opplæring i reindrifta: _____

8. Hva er din og din eventuelle ektefelles/samboers høyeste utdanning?

	Min Utdanning	Ektefelles/samboers utdanning
Folkeskole/grunnskole	☐	☐
Videregående skole	☐	☐
Høgskole/universitet 1-4år	☐	☐
Høgskole/universitet 5-6år	☐	☐

9. Hadde dine foreldre eller besteforeldre reindrift som hovednæring?

Foreldrene: Ja Nei

Besteforeldrene: Ja Nei

10. Lærte du duodji gjennom det daglige arbeidet i familien? Ja Nei

B. Om arbeidsinnsats, inntektskilder og yrke mv.

1. Om hovedyrke, biyrke, inntektsgivende arbeid og ikke-inntektsgivende arbeid, for deg, din evt. ektefelle/samboer og andre i husholdet.

	Arbeid/ (skole)/ (trygd)	% av din arbeids tid i et år	Inntekt % av din inntekt i et år	Yrke/arbeid/næring
a) <i>Mitt arbeid:</i>				
Arbeid med reinflokken	☐	_____	☐	_____
Drift/vedlikehold reindrifta, gjerder, bygninger, maskiner, utstyr	☐	_____	☐	
Papirarbeid, innkjøp, kjøtt salg, stell arbeidsklær, tilrettelegging for reindrifta	☐	_____	☐	
Duodji/lage arb.klær/utstyr til familien	☐	_____	☐	
Foredling av rein til familiens bruk	☐	_____	☐	
Binæring (tilknyttet reindr.)	☐	_____	☐	_____
Annen selvstendig næring	☐	_____	☐	_____
Reindriftsarbeid hos andre	☐	_____	☐	_____
Annet lønnsarbeid(hos andre)	☐	_____	☐	_____
Hus- og omsorgsarbeid	☐	_____	☐	_____
Tar utdanning (skole)	☐	_____	☐	_____
Arbeidsledig/arbeidsledighetstrygd	☐	_____	☐	_____
Trygdet (ikke arb.ledig)	☐	_____	☐	_____
Sum		100%	100%	

b) Ektefelles/samboers arbeid:

	Arbeid/ (skole)/ (trygd)	% av arbeids- tiden i et år	Inntekt % av din inntekt i et år	Yrke/arbeid/næring
Arbeid med reinflokken	☐	_____	☐	_____
Drift/vedlikehold reindrifta, gjerder, bygninger, maskiner, utstyr	☐	_____	☐	
Papirarbeid, innkjøp, kjøtt salg, stell arbeidsklær, tilrettelegging for reindrifta	☐	_____	☐	
Duodji/lage arb.klær/utstyr til familien	☐	_____	☐	
Foredling av rein til familiens bruk	☐	_____	☐	
Binæring (tilknyttet reindr.)	☐	_____	☐	_____
Annen selvstendig næring	☐	_____	☐	_____
Reindriftsarbeid hos andre	☐	_____	☐	_____
Annet lønnsarbeid(hos andre)	☐	_____	☐	_____
Hus- og omsorgsarbeid	☐	_____	☐	_____
Tar utdanning (skole)	☐	_____	☐	_____
Arbeidsledig/arbeidsledighetstrygd	☐	_____	☐	_____
Trygdet (ikke arb.ledig)	☐	_____	☐	_____
Sum		100%	100%	

c. Andre i husholdet og annen innleid hjelp:

Får dere *hjelp* av andre i husholdet/familien eller benyttes innleid hjelp til noen av følgende oppgaver?

	Andre i familien	Arbeidstid, uker i året	Innleid hjelp	Arbeidstid, uker i året
Arbeid med reinflokken	☐	_____	☐	_____
Drift/vedlikehold reindrifta, gjerder bygninger, maskiner, utstyr	☐	_____	☐	_____
Papirarbeid, innkjøp, kjøtt salg, stell arbeidsklær, tilrettelegging reindrifta	☐	_____	☐	_____
Duodji/lage arb.klær/utstyr til familien	☐	_____	☐	_____
Foredling rein familiens bruk	☐	_____	☐	_____
Binæring (tilknyttet reindr.)	☐	_____	☐	_____
Annen selvstendig næring du eller din ektefelle/samboer driver	☐	_____	☐	_____
Hus- og omsorgsarbeid	☐	_____	☐	_____

2. Husholdets samlede inntekter og hvem i husholdet som mottar inntektene?

a) Antall personer over 16 år i husholdet med inntekt: ____ Samlet husholdsinntekt: ca. kr _____

b) Husholdsinntektene fordeler seg mellom inntekt fra reindrifta og annen inntekt på følgende måte:

Antall med inntektsgivende arbeid i reindrifta _____, samlet inntekt ca. _____
 Antall med annet inntektsgivende arbeid _____, samlet inntekt ca. _____
 Antall med annen inntekt/trygd _____, samlet inntekt ca. _____

c) Samlet husholdsinntekt fordeler seg slik mellom medlemmene i husholdet:

	Prosent (%) av samlet husholdsinntekt		Inntekt per år (kroner)
Meg selv	_____ %	eller	_____ kroner
Ektefelle/samboer	_____ %	eller	_____ kroner
Andre	_____ %	eller	_____ kroner
SUM =	100 %		

C. Om reindrifta og driftsenheten din familie/du selv har tilknytning til

1. Avstand fra vinterbosted til reinflokken om vinteren : ____ km om sommeren: ____ km
 Avstand mellom vinterbeite og sommerbeite: ____ km

2. Hvordan flytter flokken (ett eller flere kryss):

Reinen går selv Med bil Med båt Annet hvordan _____

3. Flytter husholdet til sommerbolig om sommeren:

Ja Nei Annet hvordan: _____

4. Er du styremedlem i noen av følgende styreorganer:

Distriktsstyret Fellesbeitestyret
 Områdestyret Reindriftsstyret
 NRL-styret

5. Reintall i vårflokk/per 1. april 2001 i driftsenheten din fordelt på deg selv, ektefelle, barn og andre:

	Husholdet totalt	Dr.enh. totalt	I driftsenheten			Andre
			Meg selv	Ektefelle/samboer	Våre barn	
Ingen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1-10	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11-29	☐	☐	☐	☐	☐	☐
30-69	☐	☐	☐	☐	☐	☐
70-199	☐	☐	☐	☐	☐	☐
200-399	☐	☐	☐	☐	☐	☐
400-599	☐	☐	☐	☐	☐	☐
600-799	☐	☐	☐	☐	☐	☐
800 - -	☐	☐	☐	☐	☐	☐

6. Hvor mange rein er det totalt i sommersiidaen (antall per. 1. april) _____ og vintersiidaen _____

D. Behov for og muligheter til inntektsgivende arbeid ved siden av reindriften, og boforhold i forhold til flokkens beliggenhet og mulighetene for annet arbeid.

Svarene er gradert fra 0-4, der 0 er ingen/umulig, 1 er dårlig eller lite viktig og 4 er best eller viktigst.

	0	1	2	3	4	Vet ikke
a) Hvordan vurderer du husholdets nåværende bosted i forhold til flokkens beliggenhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) I hvor stor grad ønsker du å flytte slik at boligen blir bedre plassert i forhold til flokkens beliggenhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) Hvordan vurderer du din mulighet til inntektsgivende arbeid utenom reindriften nær flokkens beliggenhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d) Hvordan vurderer du din mulighet til inntektsgivende arbeid utenfor reindriften nær nåværende bosted	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e) Hvordan vurderer du din mulighet til annet inntektsgivende arbeid relatert til din utdanning og/eller arbeidserfaring og nær nåværende bosted	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f) I hvor stor grad ønsker du å flytte slik at mulighetene for inntektsgivende lønnet arbeid blir bedre	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g) I hvor stor grad ønsker du å flytte slik at mulighetene til annet inntektsgivende arbeid relatert til din utdanning og/eller arbeidserfaring blir bedre	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h) I hvor stor grad er husholdet avhengig av inntekter ut over det reindriften kan gi?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i) I hvor stor grad er det viktig for deg personlig å ha egen inntekt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j) I hvor stor grad er det viktig for deg personlig å kunne bruke din utdanning og erfaring i arbeidet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

E. Driftsforhold og driftsmidler

1. Hvordan mener du beitegrunnet er for reinflokken i driftsenheten du tilhører?

	Meget bra	Godt	Noe dårlig	Dårlig
For sommerbeitet	☐	☐	☐	☐
For høstbeitet	☐	☐	☐	☐
For vinterbeitet	☐	☐	☐	☐
For vårbeitet	☐	☐	☐	☐

2. I hvilken grad mener du driftsenheten deres de senere år har hatt problemer med reindriften når det gjelder følgende?

	Ingen problem	Noe problem	Betydelig problem	Store problem
Nedisede/låste vinterbeiter	☐	☐	☐	☐
Rovdyr	☐	☐	☐	☐
Sammenblanding og forstyrrelser fra naboflokker	☐	☐	☐	☐
Driftsforholdene generelt	☐	☐	☐	☐

e) Andre spesielle driftsproblemer som familiens driftsenhet har og krever mye arbeid for familiens

reindrift? _____
 _____
 _____

3. Mekanisering/motorkjøretøyer - hvor mange (antall) av følgende motorkjøretøyer disponerer driftsenheten i sin reindrift?

a) Antall snøscootere: ____ Antall terrengsykler/traktorer: ____ Biler: ____

b) Har dere benyttet/leid helikopter til hjelp i reindriften siste år (våren 2000 til våren 2001)?

En gang 2-3 ganger Flere ganger

EVENTUELLE TILLEGGSKOMMENTARER/FORKLARING DU HAR TIL NOEN AV SVARENE FORAN

Hvis du har tilleggsopplysning eller kommentarer til spesielle spørsmål skriver du spørsmålsnummeret før kommentarer.

Kommentarer:

_____
 _____
 _____
 _____
 _____
 _____
 _____
 _____

Respondentnummer: _____

Reinbeiteområde/sommerdistrikt: _____

DUOGÁŠDIEĐUT DOALU JA DÁLLODOALU BIRRA BOAZODOALU NISSONOLBMUIDE ÁIGEGEAVAHAN ISKKADEAMI OKTAVUOĐAS.

Mañimus siiddus lea sadji liigedieđuide ja čilgehusaide

A. Iežat birra, bearráša/dállodoalu, doalloovttadaga ja siidda(id)

Dállodoallu fátmmástá iežat, ja vejolaš ovttasorru/náittosguoimmi ja din mánát. Sáhtta maid fátmmástit earáid, nugomat oappáid/vieljaid dehe du/dudno váhnemiid, geat orrot ovttas duinna/dutnon ja lea oktasaš ekonomiiija ja dállodoallu.

1. Galle doalu (driftsenheta) leat geassesiiddas: ____ ja dálvesiiddas: ____ gosa leat gullelaš?

2. Galle dállodoalu leat oktiibuot dan doalus masa leat gullelaš (maidai iežat dállodoallu): _____

3. Galle doalu leat du dállodoalus: _____

4. Gii oamasta doalu gosa don gulat?

ieš   beallelaš/ovttasorru
 okta mánáin   iežat/náittosguoimmi oarbinat   váhnemat   earát

5. Man boaris lea doallo-eaiggát? _____
lea go son   dievdu   vai   nissonolmmoš

6. Lohkumearri ja ahki olbmui iežat dállodoalus ja doalus

a) <u>Doalus:</u>			Lohku	lohku
Ahki	Ieš	beallelaš/ ovttasorru	dievddut/ bártnit	nissonolbmot/ nieiddat
0-15	☐	☐	_____	_____
16-19	☐	☐	_____	_____
20-24	☐	☐	_____	_____
25-29	☐	☐	_____	_____
30-49	☐	☐	_____	_____
50-59	☐	☐	_____	_____
60--	☐	☐	_____	_____
b) <u>Dállodoalus:</u>			lohku	Lohku
Ahki	Ieš	Beallelaš/ Ovttasorru	dievddut/ bártnit	nissonat/ nieiddat
0-15	☐	☐	_____	_____
16-19	☐	☐	_____	_____
20-24	☐	☐	_____	_____
25-29	☐	☐	_____	_____
30-49	☐	☐	_____	_____
50-59	☐	☐	_____	_____
60--	☐	☐	_____	_____

7. Iežas mánát: vuolil 6 jagi : ____ gaskal 7 ja 16 jagi: ____ badjel 16 jagi: ____
 dáin bártnit badjel 16 jagi: ____
- Galle máná badjel 16 jagi barget ollesáigge doalus: _____
- Galle máná badjel 16 jagi barget boazodoalu dárbuid vuodul: _____
- Galle máná badjel 16 jagi servet iežaset vejolašvuodaid vuodul, luomus jna.: _____
- Galle máná/nuora leat boazodoalu oahpus: _____

8. Mii lea iežat ja vejolaš beallelačča/ovttasorru alimus oahppu?

	Iežan oahppu	Beallelačča/ovttasorru oahppu
Álbmotskuvla/vuoddoskuvla	☐	☐
Joatkkaskuvla	☐	☐
Allaskuvla/universiteahta 1-4jagi	☐	☐
Allaskuvla/universiteahta 5-6jagi	☐	☐

9. Lei go du váhnemin dehe áhkus/ádjás boazodoallu váldoealáhussan?

Váhnemiin: Juo Ii
 Áhkus/ádjás: Juo Ii

10. Ohppet go duoji bearráša beaivválaš barggu bokte? Juo Ii

B. Bargoárja, dienasgáldu ja fidnu jna.

1. Váldofidnu, oalgefídnu, dienasbargu ja dienaskeahhtes bargu, alccat ja du vejolaš beallelačča/ovttasorru ja earáin dálldoalus.

	Bargu/ (skuvla)/ (oadju)	%-oassi barggus maid jagis doaimmahat	Dienas fidnus/barggus/ ealáhusas %-oassi iežat jahkebálkkás
a) <u>Iežan bargu:</u>			
Bargu bohccuiguin	☐	_____	☐ _____
Bargu/divodeapmi boazodoalus, áiddit, visttít, mášiinnat ja dávvirat	☐	_____	☐ _____
Báberbargu, oastimat, dikšut bierrgu ja bargobiktasiid, ráhkkanahhtit ealáhusbargui	☐	_____	☐ _____
Duddjot bargobiktasit /dávvirat bearrášii nállašuhhtit bohcco bearráša atnui	☐	_____	☐ _____
Oalgeealáhus (boazodollui gullevaš)	☐	_____	☐ _____
Eará iesheanálaš ealáhus	☐	_____	☐ _____
Earáid rengot	☐	_____	☐ _____
Eará bálká bargu (earáid ovddas)	☐	_____	☐ _____
Dállo-ja fuolahusbargu	☐	_____	☐ _____

Válddan oahpu (skuvla)	☐	_____	☐	_____	
Bargguhaga/bargguhisvuodaruhta	☐	_____	☐	_____	_____
Oajuhuvvon (ii bargguhaga)	☐	_____	☐	_____	
Oktiibuot		100%		100%	

b) Beallelačča/ovttasorru bargu:

Bargu bohccuiguin	☐	_____	☐	_____	
Bargu/divodeapmi boazodoalus, áiddit, visttit, mášiinnat, dávvirat	☐	_____	☐	_____	
Báberbargu, oastimat, dikšut bierggu ja bargobiktasiid, ráhkkanahhtit ealáhusbargui	☐	_____	☐	_____	
Duddjot bargobiktasit /dávvirat bearrášii	☐	_____	☐	_____	
Nállasuhttit bohcco bearráša atnui	☐	_____	☐	_____	
Oalgeealáhus (boazodollui gullevaš)	☐	_____	☐	_____	_____
Eará iešheanálaš ealáhus	☐	_____	☐	_____	_____
Earáid reŋgot	☐	_____	☐	_____	
Eará bálkábargu (earáid ovddas)	☐	_____	☐	_____	_____
Dállo-ja fuolahusbargu	☐	_____	☐	_____	
Válddan oahpu (skuvla)	☐	_____	☐	_____	
Bargguhaga/bargguhisvuodaruhta	☐	_____	☐	_____	_____
Oajuhuvvon (ii bargguhaga)	☐	_____	☐	_____	
Oktiibuot		100%		100%	

c) Earat dálloalalus ja eará láigohuvvon veahkki:

Oažžubehtet go *veahki* earáin dálloalalus /bearrášis vai bálkahuvvo go *veahkki* dáid doaimmaide?

	Earáin bearrášis	Bargoáigi, vahkut jagis	bálkáh. veahkki	Bargoáigi, vahkut jagis
Bargu bohccuiguin	☐	_____	☐	_____
Bargu/divodeapmi boazodoalus, áiddit, visttit, mášiinnat, dávvirat	☐	_____	☐	_____
Báberbargu, oastimat, dikšut bierggu ja bargobiktasiid, ráhkkanahhtit ealáhusbargui	☐	_____	☐	_____
Duddjot bargobiktasit /dávvirat bearrášii	☐	_____	☐	_____
Nállasuhttit bohcco bearráša atnui	☐	_____	☐	_____

Oalgealáhus (boazodollui gullevaš.) _____ _____

Eará iešheanálaš ealáhus maid don
dehe beallelaš/ovttasorru doaimmahit _____ _____

Dállo- ja fuolahusbargu _____ _____

2. Dállodoalu ollislaš dietnasat ja geas leat dietnasat?

a) Galle olbmós badjel 16 jagis lea dietnasat: _____ Dállodoalu ollislaš dietnasat: sulli. kr _____

b) Dállodoalu dietnasat boazodoalus ja eará barggus leat juhkojuvvon ná:

Gallasis lea dietnasat boazodoalus _____, dietnasat oktiibuot, sulli _____

Gallasis lea eará dietnasat _____, dietnasat oktiibuot, sulli _____

Gallasis lea eará dietnasat /oadju _____, dietnasat oktiibuot, sulli _____

c) Dállodoalu ollislaš dietnasat leat juhkojuvvon dállodoalu lahttuid gaskkas ná:

	Proseanta (%) dállodoalu ollislaš dietnasat	Jahkedienas (kroner)
Mun ieš	_____ %	dehe _____ kruvdno
Beallelaš/ovttasorru	_____ %	dehe _____ kruvdno
Earát	_____ %	dehe _____ kruvdno
SUPMI =	100 %	

C. Boazodoalu ja doallo-ovttadaga birras masa du bearáš /ieš gulat

1. Man guhki lea ássanbaikkis ealu lusa dálvet: _____ km Geasset: _____ km
Man guhki lea dálveguohtuma ja geasseguohtuma gaskkas: _____ km

2. Movt johttin dáhpáhuvva (bija ovttasorru dehe mánga ruossa):

Dábálaš johtin Biillain Fatnasiin Eará Movt _____

3. Johtta go olles dállodoallu geasseássanbáikái:

Juo Ii Eará Movt: _____

4. Leat go stivralahttun dán stivrenásahusain:

Orohatstivrras Oktasašorohaga stivrras
Guovllustivrras Boazodoallostivrras
NBR-stivrras

5. Doalloovttadaga boazolohkku gidđaealus /njučamánu 1.b. 2001, iežat, beallelačča, mánáid ja earáid:

	Doallo-ovttadagas					
	Dállodoalus oktiibuot	Doalloovttad. oktiibuot	Iežan	Beallelačča/ ovttasorru	Min mánáin	Earáin
Ii oktage	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1-10	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11-29	☐	☐	☐	☐	☐	☐
30-69	☐	☐	☐	☐	☐	☐
70-199	☐	☐	☐	☐	☐	☐
200-399	☐	☐	☐	☐	☐	☐
400-599	☐	☐	☐	☐	☐	☐
600-799	☐	☐	☐	☐	☐	☐
800 - -	☐	☐	☐	☐	☐	☐

6. Galle bohcco leat geassesiiddas (lohkku njukčamánu 1. beaivvi) _____ ja dálve-
siiddas _____

D. Dárbbut ja vejolašvuodat dienasbargui buohtalasat boazodollui, ássarviessu siidda ektui ja vejolašvuodat váldit eará barggu.

Vástáduosat sirrejuvvojit 0-4 rádjái. 0 mearkkaša ii makkárga/veadjetmeahtun, 1 er heajos dehe unnán áigequovdil ja 4 er buorre dehe dehálaš.

	0	1	2	3	4	Iin diede
Movt árvvoštalat dállodoalu dálá ássanbáikki siidda ektui (doppe gos siida dál lea).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hálidivččet go fárret nu ahte ássarviessu livčči lagabui siidda/ealu	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Makkár vejolašvuodat leat oažžut dienasbarggu olggobealde boazodoalu siidda ektui	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Makkár vejolašvuodat leat oažžut dienasbarggu olggobealde boazodoalu odná ássama ektui	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Movt árvvoštalat iežat vejolašvuodaid oažžut dienasbarggu heivehuvvon iežat ohppui dehe bargohárjáneapmái ja ássami	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Man dehalaš livččii fárret nu ahte vejolašvuodat oažžut dienasbarggu buorránivčče	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Man dehalaš livčči fárret nu ahte vejolašvuodat oažžut dienasbarggu heivehuvvon iežat oahpahussi ja/dehe bargohárjáneapmái buorránivčče	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Man garrasit lea dállodoallu čadnon dasa ahte viežžá dietnasiid olggobealde boazodoalu	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Man dehaláš lea dutnje ahte dus lea iežat dienas

Man dehaláš lea dutnje alccat ahte sáhtát ávkkástallat
ižat oahphu ja vásáhusaid barggus

E. Doaibmadilálašvuodát ja doallobiergasat

1. Movt lea du mielas guohtun bohccuide dan doallo-ovttadagas masa don gulat?

	Hui buorre	Buorre	Heitotlágán	Heitot
Geasset	☐	☐	☐	☐
čakčat	☐	☐	☐	☐
Dálvet	☐	☐	☐	☐
Giddat	☐	☐	☐	☐

2. Movt oaivvildat ahte doallo-ovttadagas leat leamašan váttisvuodát ealáhusas
cuovvovaš dilálašvuodaid dihte?

	Eai váttisvuodát	Soames váttisvuoda	mealgadis váttisvuodát	Stuora
váttisvuodát				
Jikŋon dálveguohtumat	☐	☐	☐	☐
Boraspiret	☐	☐	☐	☐
Masttadeamit ja árut	☐	☐	☐	☐
Eará doaibmadilálašvuodát	☐	☐	☐	☐

e) Eará doaibmadilálašvuodát bearráša doallo-ovttadagas ja mii dagaha ollu barggu
berráša

boazodollui? _____

3. Mekaniseren/motorfievrrut – galle (lohkku) motorfievrru leat bearráša doallo-
ovttadagas ealáhusa doaimaheapmái?

a) muohtascootera: ___ bievlafievrru /traktuvrra: _____ Biilla: _____

b) Leahpet go geavahan/láigohan helikoptera veahkkin boazodollui maŋimus jagi (2000
gidas 2001 gida rádjái)?

Oktii 2-3 gearde Eanet

VEJOLAŠ LIIGEDIE%U/ČILGEHUSA MAT LE³/₄ET OVDALIS

VÁSTÁDUSAIDE

Jos dus ležžet liigedieđut dehe čilgehusat skovi gažaldagaide, čálát dása guđe gažaldahkii
leat liige čilgehusat/dieđut.

Dieđut/čilgehus:

Del V

REINDRIFTSFAMILIENE OG KJØNN; INNTEKTER OG FORMUE, UTDANNING OG EIERSKAP I REINDRIFTA

-Analyse av totalpopulasjonen 1993-2000 og
1987/88

Stig Karlstad

Forord (del V)

Denne delen av rapporten inngår i en større sammenheng der det overordnede formål er å bidra til synliggjøring og dokumentasjon av kvinners bidrag gjennom arbeid og inntekter i reindriftsfamilier og reindriftsnæringen.

Hovedhensikten med dette bidraget er todelt (dekker *to moduler*), og har først og fremst vært å framskaffe og presentere data om hele populasjonen av reindriftsfamilier vedrørende *inntekts- og formuesforhold*, og da særlig for voksne hovedpersoner (driftsenhetsinnehaver og ektefelle/samboer) av begge kjønn. I tillegg har det vært lagt opp til å presentere noe data om *kvinnens deltakelse i reindriftsnæringen gjennom bl.a. status og utvikling i kvinnens formelle eierskap/rettighetsinnnehavelse* gjennom å se på bl.a. kjønnsmessig fordeling av driftsenheter og reintall i ulike reinbeiteområder og aldersgrupper. Spesielt for materialet om økonomiske forhold er at både skattepliktige og ikke-skattepliktige inntekter og ytelser omfattes, og videre at materialet gjennom koblinger med sentrale registre også får med kjennetegn ved personenes bakgrunn (f.eks. utdanning, alder, familiestørrelse), samtidig som en for de samme personene har data om deres medvirkning i reindrifta (f.eks. innhavelse av driftsenhet, eierskap/ reintall, ant. driftsenheter pr. familie o.l.).

Delrapporten (del V) baserer seg på uttak fra og koblinger av offentlig registrerte data bl.a. om kvinners medvirkning og eierskap i reindrifta (registrert i Melding om reindrift, Reindriftsforvaltningen), mens inntektsgrunnlag og bakgrunnsdata om reindriftsfamilier er basert på ulike registerkjøringer hos Statistisk sentralbyrå (SSB), men med noe suppleringer/sammenligninger fra 80-tallet hos Karlstad (1990). Uformell økonomi og ”usynlig” verdiskaping/aktiviteter omtales i andre deler av rapporten. Etter som *hovedformålet er rettet mot å få fram data i denne prosjektdelen, har analyser og drøftinger av problemstillinger blitt mindre omfattende*, men slik at det er mulig for interesserte i temaet å arbeide videre med temaet.

Arbeidet med denne delen av prosjektet er utført av forsker/ prosjektleder Stig Karlstad ved NIBR, men vedlegg 5 er et felles bakgrunns-/temanotat utarbeidet ved NIBR.

Andre deler/moduler fra prosjektet omfatter hhv.; litteraturstudie om kvinner i reindriften; kvalitativ undersøkelse av kvinneroller før og nå basert på intervju av kvinner og menn i reindrifta; tidsbrukundersøkelse i reindrift/reindriftshushold basert på registreringer gjort av reindriftskvinner; en utvalgsundersøkelse (jf. vedlegg til del V) av inntekter i reindriftsfamilier der bi-næringsinntekter og kombinasjonsnæringsinntekter er særskilt behandlet sammenlignet med behandlingen av inntektsforhold i hoveddelen av del V og til slutt en sammenfattende analyse.

14 Innledning – bakgrunn og problemstillinger

Denne delen av rapporten omhandler to forhold. For det *ene* hvordan kvinners medvirkning i reindrifta kan avdekkes basert på offentlig *registrerte* opplysninger om kvinners eierskap til driftsenhet og rein eller tilknytning til reindriftshushold. For det *andre* tar vi for oss økonomiske forhold i reindriftshushold med særlig vekt på kvinners økonomiske rolle og betydning, herunder hvorvidt kvinners aktiviteter i og i tilknytning til reindriften bidrar til å opprettholde og videreutvikle en økonomisk bærekraftig næring. Særlig har vi forsøkt å kvantifisere de ulike *registrerte* inntektsstrømmer til husholdene for å avdekke deres samlede økonomiske situasjon, hva som er de viktigste inntektskildene og hvem i husholdet som bidrar med hvilke inntekter. Bakgrunnen og de sentrale problemstillingene som har ført oss til denne tilnærmingen er følgende:

Tradisjonelt spilte kvinner en sentral rolle i reindriften, men modernisering og teknologisk utvikling gjorde at deres rolle ble endret og i mange tilfeller klart svekket. I dag ser vi imidlertid at kvinnes bidrag til husholdets fellesinntekt øker. Hvilken betydning har dette, og kan vi si at kvinners arbeidsinnsats er blitt, eller vil bli, en forutsetning for opprettholdelse og videreutvikling av reindriften? Og kanskje denne styrkede pengeøkonomiske rollen basert på andre inntekter fra kvinner samtidig truer den tradisjonsbærende reindriften, i den grad at den nye økonomiske tilpassningen hos kvinner er en forutsetning for, eller framskynder, utviklingen av en modernisert eller mekanisert reindrift” (jf. prosjektskisse, men tilsvarende problemstilling er reist i øvrige delrapporter fra dette prosjektet).

Kvinner kan ha betydning for reindriften gjennom direkte deltakelse/ eierskap osv., indirekte deltakelse eller gjennom deres bidrag til husholdet via lønnsinntekter fra annen virksomhet.

Et uttrykk som «kvinners økonomiske rolle i reindrifta» blir upresist fordi det er flere måter å utøve viktige roller på - enten aktiviteten er synliggjort eller ikke. Vi ser fem måter denne økonomiske aktiviteten kan arte seg på, nemlig ved direkte deltaking i reindrifta, som utstys- og serviceleverandør for reindrifta, som produsent av produkter og tjenester for familien som har utkomme fra reindrifta, som selvstendig næringsdrivende utenom reindrifta (også f.eks. spesialisert produksjon basert på råvarer fra reindrifta ²¹) eller som lønnsarbeider (i hovedsak utenom reindrifta). Alle disse aktivitetene gir inntekter eller ytelser til husholdet som reindrifta er en del av, og har et gjensidig avhengighetsforhold til. Derfor vil vi ta utgangspunkt i husholdenes og husholds-

²¹ Når salgsinntektene fra slike produkter og tjenester er under kr 30.000, bl.a. fra salg av duodji og utmarksprodukter, er regelverket slik at disse inntektene skal føres på ”næringsoppgaven for reindrift”. Denne er imidlertid felles for ektefeller slik at det ikke framgår direkte av oppgaven hvem av ektefellene som har bidratt til disse inntektene.

medlemmenes (i hovedsak driftsenhetsleder og ektefelles) inntekter når vi i denne delen av prosjektet skal belyse kvinners «økonomiske» rolle i reindrifta kvantitativt.

Deler av inntektene lar seg imidlertid ikke framskaffe. Selv om nok mesteparten av produktene omsettes og gir pengeinntekter, forblir noe «skjulte» inntekter, delvis fordi noe ikke oppgis til skattemyndighetene. Andre varer og tjenester brukes eller bytter eiere uten at det skjer noe oppgjør i penger, f.eks. ved bytting av hjemmeproduerte produkter med naboen eller tjenester utført i hjemmet. Mens ikke oppgitte pengeinntekter ofte omtales som «svart økonomi», betegner man det siste som «uformell økonomi». Dette er en del av økonomien vi naturlig nok ikke kan belyse kvantitativt på en tilfredsstillende måte fordi det ikke finnes gode nok data. I mange tilfeller vil det ved et systematisk undersøkelsesopplegg være mulig å gi kvalifiserte anslag også for disse «ikke registrerte» delene av økonomien. Det er imidlertid ganske ressurskrevende, og hittil har det foreligget begrenset med data på dette. Deler av denne uformelle økonomien, som bl.a. kvinner bidrar med, har vi belyst noen aspekter av i andre deler av rapporten - bl.a. basert på registreringer av reindriftskvinnens tidsbruk på ulike aktiviteter samt kvalitative intervju der kvinnene selv beskriver sine roller og gjøremål før og nå i reindriftshushold.

I noe av den litteraturen som finnes er det for flere år siden beskrevet hvordan kvinnes arbeidsoppgaver på mange måter er sterkere endret enn mennenes (Karlstad m.fl. 1990). En forklaring er at den dynamikken som drev reintallet i været på 80-tallet presset fram bruk av ny teknologi for å ha bedre kontroll med dyrene i den økte konkurransen om beite. Økt bruk av motoriserte kjøretøy er synlige tegn på dette, og tilsvarende mekanisering og spesialisering skjedde i slakteribedriftene samtidig som feltslakting og privat salg ble redusert. Det moderne utstyret og økende pengeøkonomi bidro til å endre tidsbruken og arbeidsoperasjonene til reindriftsfolket. Egenproduksjon av utstyr og arbeidsklær er for en stor del erstattet av utstyr og klær fra utlandet. Fra å være produsent av varer til reindriften, ble kvinnene i økende grad produsenter av hjelpetjenester for reindrifta. Senere kan det se ut til at kvinnes rolle i reindrifta er kommet inn i en ny fase ved at de tar seg jobber utenfor reindrifta, enten som ansatt lønnsarbeider eller ved å etablere egen virksomhet.

Et naturlig resonnement ut fra dette, og den økende utdanningstilbøyelighet i Indre Finnmark blant kvinner, er å forvente en utvikling med flere kvinner i selvstendig inntektsnivående arbeid utenom reindrifta. Med utgangspunkt i den stramme økonomien og ressursproblematikken i reindrifta, og en mulig endring i reindriftskvinnens yrkesrolle, er det da kanskje grunn til å forvente at kvinners økonomiske betydning i reindriftshusholdet er blitt mer synlig og avgjørende for pengetilførselen til reindriftshusholdene. Dette ser ut til å skje samtidig som kvinners direkte deltakelse i reindriftas arbeidsoppgaver muligens er blitt svekket. Dette er problemstillinger vi tenker å belyse kvantitativt i denne delen av prosjektet. Datagrunnlaget i denne delen av rapporten består av *offentlig registrerte data* fra ulike databaser som er koblet, dog slik at individene er anonymisert og materialet presentert iht. Personregisterloven.

Som framgangsmåte, eller operasjonell tilnærming, for å besvare spørsmålene, har vi valgt å ta utgangspunkt i følgende tre innfallsvinkler:

- Kvinners *registrerte* deltakelse eller medlemskap i reindrifta.
- Analyse av *registrerte* inntekts-, og evt. formuesforhold, for kvinner i reindriftshushold.
- Bakgrunnskjenntegn ved ”hovedpersoner” i reindriftsfamilier, bl.a.: kjønn, sivilstand, utdanning, alder, bosted mv.

15 Data og metode

Data er særlig basert på "Selvangivelsesstatistikken" og "Inntektsstatistikken" hos Statistisk sentralbyrå (SSB) for inntektsårene 1993 og 1999. At 1999 ble valgt i stedet for 2000, skyldes at "inntektsstatistikken" for 2000 ikke var mulig å få ferdig i tide. Den har data om interessante forhold som ikke dekkes av selvangivelsesstatistikken.

Generelt om Inntektsstatistikken og Selvangivelsesstatistikken

Fra og med inntektsåret 1993 innførte ligningsetaten IT i behandlingen av de personlige selvangivelsene (ligningsdata har en også elektronisk for tidligere år, men de har relativt få variabler med - nemlig de som er relevant for skatteutmålingen). Dette førte til at alle opplysninger i selvangivelsen ble tilgjengelig i elektronisk form. Ved å koble sammen inntektsopplysninger fra selvangivelsen med en rekke andre registre, ble det mulig å lage en omfattende inntektsstatistikk ("Inntektsstatistikken") som dekker de fleste kontante inntekter som befolkningen mottar.

Når vi har valgt å benytte Inntektsstatistikken som en sentral datakilde, og ikke bare Selvangivelsesstatistikken, skyldes det at den er bedre egnet til hovedformålet å vise de samlede økonomiske ressurser personer og familier har til disposisjon til forbruk og sparing. Bl.a. dekkes skattefrie inntekter/ytelser. Fordi Selvangivelsesstatistikken har med en del mer detaljerte variabler for skattbare økonomiske størrelser, har vi valgt å utnytte det beste fra begge disse statistikkene.

Inntektsopplysningene i Inntektsstatistikken er riktignok i stor grad hentet fra selvangivelsen til personlige skattytere. I tillegg er det imidlertid innhentet data fra en rekke andre kilder som ²²:

- Det sentrale folkeregister (familietype, sivilstand mv.)
- Ligningsregisteret (utlignede skatter, skattefradrag mv.)
- Lønns- og trekkoppgaveregisteret (arbeidsledighetstrygd, andre overføringer)
- Rikstrygdeverket (grunn- og hjelpestønad, fødselsengangsstønad, kontantstøtte mv.)
- Sosialdepartementet (sosialhjelp)
- Utdanningsregisteret (høyeste fullførte utdanning)
- Statens lånekasse for utdanning (stipend)
- Husbanken (bostøtte)
- I tillegg har en beregnet beløpet mottatt i barnetrygd

Et forhold som bør nevnes når det gjelder personenes næringsinntekter, er at ikke tall for alle enkeltpostene i "næringsoppgavene" er punchet inn og registrert på data. Bare sumposter o.l. som er brukt for skatteberegning er overført selvangivelsen (bl.a. over-/underskudd i næring (omtalt i senere kapitlet). En fordel med selvangivelsen kontra

²² Jf. NOS Inntektsstatistikk for personer og familier 1993-98, side 9-12, SSB.

næringsoppgaven for reindrift er at når det gjelder resultat/sumpostene som er overført til selvangivelsen, så er de overførte tallene fordelt mellom ektefeller, men ikke i næringsoppgaven for reindriften (også omtalt i senere kapittel).

Om individdatasettene

Individdatasettene vi har er ulikt oppbygd for 1993 og 1999 fordi tilgangen på data var forskjellig de to årene. Analyseenheter (personer) som våre data belyser er hentet fra reideiernes innsendte Melding om reindrift for hver driftsenhet for 1993/94 (31. mars 1994) og 1999/2000 (31. mars 2000) til Reindrifftsforvaltningen (RF). Dataene fra Melding om reindrift er registrert elektronisk i "Meldingsdatabasen" av Reindrifftsforvaltningen. Det er brukt Meldinger for året etter inntektsåret ettersom mesteparten av driftsåret gjelder den første årgangen i driftsåret – dvs. lik inntektsåret vi bruker. Opplysningene i meldingene omfatter en rekke variabler om driftsenhetene, bl.a. hvilke personer som tilhører driftsenheten, hvem som er driftsenhetsleder(e), reintall totalt og reintall fordelt på hvert medlem i driftsenheten. For tidlige årganger som 1993/94 er kanskje spesielt identifisering av medlemmene i Melding om reindrift utilfredsstillende. Det skyldes at utfyllingen av medlemmene utenom leder til dels var mangelfull ved at navn mangler eller bare fornavn er oppført, videre at person-/fødselsnummer ofte mangler eller er ufullstendig. Det framgår heller ikke om leder er gift/samboer og hvem man er gift/samboer med for tidlige årganger. Det er kjennetegn vi trenger i våre analyser. For å kunne identifisere de personer vi ønsket å ha med i analysene måtte vi utnytte koblinger mot personnr. til leder i sentrale dataregistre, jf. nedenfor.

For driftsåret 1993/1994 var driftsenheten den databærende enheten i vår utgangsfil (641 databærende enheter/rader i den opprinnelige datamatriksen basert på Meldingsdatabasen) som opplysningene var knyttet til. Denne fila skulle SSB koble til flere datavariabler fra "Selvangivelsesstatistikken" og "Inntektsstatistikken". Variabler med opplysninger om driftsenheten fra RF, som i utgangspunktet var påkoblet filene før de ble sendt SSB (filer med en rad for hver driftsenhet), var bl.a. driftsenhetsnummer, reinbeiteområde og personnr. til leder. Videre var det også reintall for hhv. driftsenheten, leder og Medlem nr. 1 der ofte evt. "ektefelle-samboers" rein er registrert²³. En forutsetning for å vite at det er reintall til ektefelle/samboer som er registrert under Medlem nr. 1, er å vite at leder er gift/samboer med Medlem nr. 1. Siden det i meldingsskjemaet den gang (1993/94) ikke eksisterte noe felt som sa noe om sivilstatus til leder eller andre i driftsenheten, hadde vi behov for å få lagt inn en ekstra variabel der det framgikk om "Medlem nr. 1" faktisk var gift/samboer med leder eller ikke. Denne jobben ble gjort manuelt av RF basert på skjønn der metoden var at om Medlem nr. 1 hadde motsatt kjønn av leder, så ble Medlem nr. 1 gitt kategorien gift/samboer. Det er to usikkerheter omkring disse forhold som vi har forsøkt å kontrollere/korrigere for, jf. fotnote²⁴. På denne måten forsøkte vi for 1993/94 å

²³ Reintall for øvrige medlemmer i driftsenheten som Medlem 2 og oppover hadde vi ikke tatt med fra Meldingsdatabasen da det ikke fantes eller var mulig å legge til etterpå tilfredsstillende registrering der av personkjennetegn til disse som kunne knyttes til variabelen for reintallet til disse, slik det var mulig for dataene for 1999/2000 - jf. kommentarer under. Riktignok fantes felt for personnr. og navn for "medlemmer" 1...n i driftsenhetene, men ofte sto bare et fornavn eller ingen ting i navnefeltet på disse, og også fødselsår-/nummer var mangelfullt utfylt.

²⁴ Den ene usikkerheten er knyttet til om hvor konsekvent driftsenhetsledere er, hvis de er gifte/samboende, når det gjelder å plassere reintallet til samboer/ektefelle under Medlem nr. 1 i driftsenheten. Den andre usikkerheten gjelder at selv om Medlem nr. 1 har annet kjønn enn leder (vurdering av kjønn er basert på fornavn på medlemmet oppført i meldinga), så kan vedkommende være en annen ektefelle/samboer, f.eks. leders søsken, foreldre, barn etc. - og kanskje særlig vil det bli feil om leder er "enslig". For å redusere usikkerheten omkring sistnevnte har vi imidlertid under dataanalysene kontrollert for at leder faktisk har en ektefelle/samboer ved å sjekke leders

få til et datasett der vi kunne konstruere reintallsfordeling også for ektefelle/samboer, i tillegg til leder og driftsenheten totalt, og fordele dette etter kjønn slik som for nyere data som 1999/2000.

For alle driftsenhetsledere pr. 31.3.94 ba vi SSB ut fra personnummer først å påkoble alle personer som er i samme "familie"/har samme familienummer som leder (ektefelle, samboer med felles barn, hjemmeboende "barn"/elever som ikke har meldt flytting og ikke har fått egen familie/egne barn, men også foreldre om vedkommende er "enslig" og bor hos foreldrene) gjeldende for inntektsåret 1993. Den nye fila fikk etter dette *personer* som *databærende enheter* (nærmere 2000 rader, en for hver person). Til hver av disse ble det påkoblet utvalgte variabler, økonomiske og enkelte andre bakgrunnsvariabler (kjønn, alder o.l.) fra selvangivelses- og inntektsstatistikken hos SSB. Resultatet av kjøringene hos SSB var at variablene de la til ble liggende på hvert individ, mens andre variabler/opplysninger om driftsenheten de tilhørte bare lå på driftsenhetsleder. Vi la imidlertid inn manuelt på de respektive individ noen av variablene om driftsenheten disse tilhørte (reinbeiteområde og distriktstilknytning o.l. lå på driftsenhetsinnehaver med samme driftsenhetsnummer), mens øvrige opplysninger som var i den opprinnelige fila som ble sendt SSB som sagt fortsatt bare ligger på driftsenhetsleder. Det gjelder først og fremst reintall til driftsenheten, leder og Medlem nr. 1 samt den foran nevnte manuelt tilføyde variabelen der det skjønnsmessig er kategorisert om Medlem nr. 1 er gift/samboer med leder eller ikke.

For driftsåret 1999/2000 var dataene fra Melding om reindrift vi tok utgangspunkt i organisert annerledes, slik at personer var databærende enheter (mens i 1993/94 var driftsenheter databærende enheter). Dermed kunne man for 1999/2000 enklere tilføyde økonomiske variabler og andre bakgrunnsvariabler (utdanning, sivilstatus, alder, kjønn, personer i familien (SSB) mv.) fra SSB i tillegg til de man opprinnelig hadde om personenes reindriftstilknytning o.a. opplysninger fra Melding om reindrift). Dermed ble alle opplysninger om en person knyttet til personen på datafila på samme måte og enklere å utnytte. For 1999 var det for de enkelte personer i reindriften også registrert flere variabler som angikk deres reindriftstilknytning, og som samtidig er identifiserbar (tilknyttet kjennetegn for personidentitet), enn for 1993/94. For 1999/2000 var også alle personene fra Melding om reindrift med allerede i utgangspunktet. Bl.a. var reintallet for alle medlemmene i driftsenheten med (i 1993/94 var først og fremst/bare reintallet for driftsenhet og leder med og samtidig identifiserbar på person), i den grad de var ført. Men et problem er at det i Melding om reindrift ikke framgår på en enkel analyserbar måte hvem mange av disse medlemmene er ²⁵, bortsett fra de som SSB finner med samme familienummer (som driftsenhetsleder) og deretter defineres etter egne personkoder som hovedperson, biperson ²⁶ og barn i familien. Videre defineres familiene f.eks. etter familietype iht. SSBs kriterier: ektepar med barn, ektepar uten barn, samboere med barn, andre familietyper²⁷. På datafila som vi har brukt for analyser for 1999 har vi bare tatt med personer/medlemmer som inngår i driftsenhetsleders familie slik at fila blir sammen-

---

sivilstand og samboerskap (sivilstand og samboerskap er klassifisert av SSB basert på koblinger av personnr. mot sentrale registre). Når samtidig RF sin gjennomgang/kategorisering iallfall sikrer at Medlem nr. 1 har motsatt kjønn av leder, så håper vi å ha redusert feilmarginene til et minimum.

²⁵ F.eks. hvilket slektskapsforhold de har til driftsenhetsleder, hva de lever av osv. Det krever videre kjøring, samtidig som det reiser spørsmål hva slags problemstillinger en skal bruke dette til før det har noen hensikt.

²⁶ Uavhengig av SSB sine definisjoner av hovedperson og biperson, vil vi i mesteparten av denne prosjektdelen bruke begrepet hovedperson om begge deler. Og med "hovedpersoner" mener vi da driftsenhetsinnehaver og evt. ektefelle/samboer til driftsenhetsinnehaver.

²⁷ Andre familietyper=enslige personer, enslige forsørgere, registrerte partnere med/uten barn (opplyst fra SSB).

lignbar med 1993-fila vi har lagd for hovedanalysene (de andre medlemmene har vi av hensiktsmessige grunner ”rensket” bort i hovedfila. De øvrige medlemmene har som nevnt foran også en noe uklar status i driftsenheten, familien eller husstanden mv. til å gjøre hensiktsmessige analyser uten en del merarbeid og innenfor de valgte problemstillinger.

En rekke ytterligere bearbeidinger av materialet er gjort for å få det mer komplett, for å få sammenlignbarhet mellom årene og for å kunne utføre de analyser av økonomiske forhold, herunder bl.a. sammenligninger mellom ulike grupper (f.eks. etter kjønn) som vi har ønsket. En skal være klar over at hele datatilretteleggingen og koblingene er gjort for dette ene prosjektet, og således meget arbeidskrevende i seg selv å utføre for et en-gangs arbeid. En av fordelene med materialet er at det omfatter hele populasjonen av reineierfamilier, og ikke er et utvalg som i Totalregnskapet for reindrifta. Det bringer større sikkerhet omkring materialet, særlig for regioner der en ellers bare har utvalg. Videre er det variabler og koblinger som vi ikke kjenner til er belyst før med data for hele populasjonen. Bl.a. er det med data vedrørende ikke skattbare inntekter/overføringer (finnes ikke i selvangivelsesdataene) og utdanningsnivå mv. At man har påkoblet familienummer, har gjort det mulig å legge til en variabel om antall personer i familien (ut fra SSB sin familiedefinisjon) og finne ut antall driftsenheter i familiene osv. Et så omfattende materiale å tilrettelegge og bearbeide for et delprosjekt tilsier naturligvis at det er visse begrensninger i hvor omfattende analyser og drøftingene kan gjøres der datainnsamling og bearbeiding innebærer betydelig tidsbruk og kostnader. Målet har vært å produsere disse datasettene for å få fram en del sentrale hovedtall i analysene. Så kan et slikt materiale evt. utnyttes til mer detaljerte analyser ved nærmere behov.

For inntektsanalysen 1999 har vi basert oss på analyse av aktive driftsenheter, dvs. der driftsenheten har reintall>0 og driftsenhetsleder ikke er på omstilling (dvs. at ca. 40 driftsenheter²⁸ holdes utenom og 558 underlegges analyse. I Ressursregnskapet av januar 2002 oppgir RF for 1999/2000 561 aktive driftsenheter.). For 1993 har vi med alle aktive driftsenheter i landet i driftsåret 1993/94 (636 driftsenheter som er nesten nøyaktig like mange som Reindriftsforvaltningen i Ressursregnskapet 1997 oppgir som aktive driftsenheter for 1993/94, nemlig 637). Med inaktive driftsenheter mener RF enheter som er gått over i omstilling og enheter med uklar driftsstatus. Likevel har vi funnet 15 driftsenheter registrert med reintall=0 (per 31.3.94) blant disse, eller om lag 2 % av alle 636 driftsenheter i tamreindrifta – noe som riktignok kan skyldes at det mangler data for reintall på disse enhetene? Om dette er enheter som nylig har fått reintall=0, har det neppe vesentlig betydning på vårt materiale da våre inntektsdata gjelder året før. Det kan også begrunnes med at når det gjelder nettoresultat fra reindriftsnæringen som overføres til selvangivelsen fra ”Næringsoppgaven for reindrift”, så er det gjennomsnitt av de tre siste årene som benyttes. Derfor gir det antagelig begrenset effekt av å holde utenfor de få enhetene med null rein, selv om tallet skulle være korrekt. Når det gjelder omstillere er med i materialet for 1993/94, kan vi ikke gjøre annet enn å stole på at de er utelatt fra mottatte data basert på RF sitt Meldingsregister da vårt antall stemmer med det RF har oppgitt som antall aktive driftsenheter pr. 1.4.94. Fra Angell/Karlstad (1996) vet vi at 29 driftsenheter (34 personer) til sammen som gikk ut i omstilling årene 1992 og 1993, mens

---

²⁸ Disse 40 driftsenheter omfatter 40 driftsenhetsledere og 48 andre, til sammen 88 personer. Om vi avgrenser oss til betingelsen driftsenhet med reintall= 0, berører det 22 driftsenheter/ledere og 17 andre personer. De som oppfylte betingelsen er i omstilling, berørte 23 driftsenheter/ledere og 31 andre på omstilling. Dvs. at 45 driftsenheter oppfylte en av betingelsene, men siden 5 oppfylte begge, har vi altså klassifisert 40 av driftsenhetene registrert i ”Meldingsregisteret” som passive og holdt de utenom analysen.

det var 20 driftsenheter (16 personer, dvs. færre enn antall driftsenheter) som gikk ut i omstilling i 1994.

Avgrensning og definisjoner

I en "familie" (SSB) kan det godt finnes flere driftsenheter. Vi har spesielt for de økonomiske analysene valgt å avgrense oss til de som hører til samme "familie" blant medlemmer som er oppført under den enkelte driftsenhet, og da særlig inntektsforhold til leder og evt. ektefelle/samboer som har felles barn med leder - herunder inndelt etter kjennetegn som kjønn, geografi, alder mv. I de økonomiske analysene vil det for familier med flere driftsenheter, ofte være "barn" med driftsenhet (i praksis voksne barn som har egen driftsenhet), og da vil disse bli analysert på selvstendig grunnlag i og med at de har egen driftsenhet. Når det gjelder andre analyser som f.eks. belyser sammensetningen og kjennetegn ved ulike typer reindrifts"familier", vil det være mer aktuelt å ta utgangspunkt i "familien" iht. SSB's definisjon, jf. omtale foran. Da vil "familien" være analyseenheten og kunne omfatte flere driftsenhetsinnehavere i en del familier. Driftsenhetsinnehavere som vil inngå i en familie vil inngå i følgende familiekonstellasjoner: være enslig innehaver som bor alene, innehaver som er gift/har samboer med felles barn, ugift/ikke samboende innehaver som bor hjemme hos foreldrene (foreldre med eller uten egen driftsenhet). I familier der det er flere driftsenheter, er "barn" med egen driftsenhet (i praksis voksne barn som har driftsenhet), og som samtidig selv har egne barn og bor hjemme, å betrakte som en selvstendig familie med eget familienummer. Iht. SSB-definisjonen kan ikke en familie bestå av mer enn to generasjoner.

16 Reindriftsfamiliene, eierskap og deltakelse i reindriften

16.1 Innledning og problemstillinger

Her vil vi analysere status og utvikling mht. hvor mange kvinner som eier hhv. egne rein eller har egen driftsenhet. Bl.a. fra Karlstad m.fl. (1990, s. 99) vet vi at kvinner tidligere/tradisjonelt bare har utgjort en liten andel av driftsenhetsinnehaverne, knapt 11 % (10,5-11 %) i Finnmark pr. 1. april 1988. Kvinnelige driftsenhetsinnehavere har også hatt en noe annen aldersstruktur enn menn. For en del år tilbake var også en vesentlig andel av innehaverne enslige menn (uten ektefelle/samboer). I hvilken grad en-person hushold i reindriften består av kvinner som driver alene, vil i den sammenheng være aktuelt å forsøke å finne ut.

For øvrig vil vi problematisere og forsøke å belyse hvorvidt fokuseringa på kvinnespørsmål synes å ha styrket kvinners eierforhold i næringa, om de har like store flokker som mennene, og om det er unge eller eldre kvinner som har egen driftsenhet. Ytterligere kan det være aktuelt å se noe på familiestrukturer i husholdene, f.eks. antall familiedlemmer, aldersstruktur og hvor mange enslige reieneiere det er. Her vil det være naturlig å se om det er mulig å avdekke noen endringstendenser som følge av justeringer av Reindriftsloven? Tilsvarende vil det være interessant å se om den nylig gjennomførte omstillinga i reindriften (jfr. Omstillingsprogrammet 1992-97, ref. Angell/Karlstad 1996) har ført til strukturelle endringer mht. forskyvninger mellom kjønn i reindriften på 1990-tallet.

Datagrunnlaget for dette er i vesentlig grad tilgjengelig ved databaser hos Reindriftsforvaltningen, hos NIBR (anonymiserte data) og i sentrale dataregistre. Det har vært nødvendig å gjøre mye arbeid med tilrettelegging av materialet, suppleringer av evt. manglende variabler der det har vært mulig samt behov for data fra nyere årganger fra Reindriftsforvaltningen. En del av datagrunnlaget i dette kapitlet utgjøres av Melding om reindrift. Her inngår bl.a. variabler som reintall, kjønn, alder og antall husstandsmedlemmer i driftsenheten". I tillegg til disse data har vi i dette prosjektet også fått koblet på andre bakgrunnsvariabler (utdanning, familiestørrelse mv.) samt fått en del korrigerede data som ikke er påvirket av feilregistreringer fra utfylling i Melding om reindrift (f.eks. kjønn, alder, sivilstatus, o.l.).

Bakgrunnsvariabler vi har i datasettet vårt (i tillegg til diverse økonomivariabler som vi behandler i senere kapittel) som gjelder for 1993/94 og 1999/2000, og muliggjør å beskrive en del kjennetegn ved personene i reindriftsfamiliene, er bl.a.:

driftsenhetsleder/ikke leder

reintall (for 1993/94 kun for driftsenheten, driftsenhetsleder og Medlem 2)

kjønn
 alder
 sivilstand (ugift, gift, enke/enkemann, skilt/separert)
 samboer
 familietype (gift uten barn, gift med barn, samboer med barn, andre²⁹) familiestørrelse
 geografi (bl.a. reinbeiteområde, reinbeitedistrikt, kommune)
 utdanningsnivå (for 1993 også utdanningsfagfelt)
 omstiller/ikke omstiller
 pensjonist/annet
 antall familiemedlemmer

De fleste av ovennevnte bakgrunnsvariabler har vi anvendt direkte i de beskrevne analysene, eller indirekte som støtte i tolkningen av materialet.

Som en del av databearbeidingen før analysearbeidet, har vi for 1999/2000 utelukket driftsenheter og personer i driftsenheter med reintall = 0 (tilsvarer 39 familiemedlemmer) og personer i omstilling (54 personer). Dette slik at analysene i hovedsak kan forholde seg til "aktive driftsenheter". Fem personer oppfyller både kravet om at driftsenheten de tilhører har 0 rein og at personene er i omstilling slik at de er regnet med to ganger. Dermed har vi redusert analysematerialet med $93 - 5 = 88$ personer når begge betingelsene er oppfylt, dvs. noe mindre enn summen av de som oppfyller hver av betingelsene. Uten disse betingelsene ville totalt antall familiemedlemmer vært 1759, mens vi her forholder oss til 1671 personer som er familiemedlemmer i familier med minst en "aktiv" driftsenhet. I tillegg er 13 personer som vi ikke luket ut i de første kjøringene sannsynligvis med fra driftsenheter der registrert reintall > 0 og der driftsenhetsleder er i omstilling, som muligens burde vært trukket ut av kjøringene? Det er kontrollert og funnet at blant disse 13 er ingen driftsenhetsledere eller gift/samboer med leder, og gjelder evt. bare familiemedlemmer eller andre medlemmer i driftsenheten. Trekkes disse 13 i fra blir tallet 1659 familiemedlemmer. Andre veien gjelder at et mindre antall blant samtlige driftsenhetsmedlemmer i landet falt ut i datakjøringene mot sentrale registre pga. av mangelfulle personnumre i Melding om reindrift, herav muligens enkelte familiemedlemmer som da burde vært lagt til.

For 1993/94 har vi ikke lagt inn samme betingelser for "rensking"/reduksjon av personer som for 1999/00, bl.a. fordi vi har ønsket å operere med samme antall driftsenheter som Reindrifftsforvaltningen har i sine offisielle publikasjoner for 1993/94, noe vi hadde allerede i utgangspunktet. Vi visste heller ikke med sikkerhet om omstillere/omstilte driftsenheter allerede på forhånd var trukket ut av datamaterialet mottatt fra RF slik at en korleksjon på det grunnlag kanskje ikke var nødvendig eller riktig. Men om omstillere/ personer i passive driftsenheter ikke allerede var luket ut av materialet, så ville behovet for en evt. korleksjon/fjerning av "uønskede" frafallet vært mindre enn for 1999/2000 bl.a. fordi Omstillingsprogrammet for Indre Finnmark var relativt nytt med få registrerte omstillere tidlig i 1994 (pr. 1.april). Når det gjelder driftsenheter med 0 rein, så har det vist seg at det er noen slik med i materialet vi har benyttet for 1993/94 slik at de ikke er "rensket bort". Ytterligere et moment som har bidratt til at vi ikke har gjort samme korleksjoner av materialet for 1993/94 som for 1999/2000, er at datasettet det året er bygd opp slik at en "rensking" av passive personer/driftsenheter ikke er helt enkel å utføre. Uansett er det riktig å minne om at antall driftsenheter som er med i analysene våre tross ovennevnte samsvarer med de offisielle tallene fra Reindrifftsforvaltningens publikasjoner over antall aktive driftsenheter.

²⁹ Andre=enslige personer, enslige forsørgere og registrerte partnere med/uten barn.

16.2 Reindrifsfamiliene; utviklingstrekk, personsammensetning og eie av driftsenheter

16.2.1 Utviklingstrekk vedr. personer, familier, driftsenheter og reintall

Mens landets reintall og antall driftsenheter har gått merkbart ned på 1990-tallet, har antall personer i reindriften gått ned noe mer moderat. Årene 1993 og 1994 var det ca. 2.975 personer i samisk reindriften. Fram mot 1996-98 var antall personer redusert til ca. 2.750 for senere å øke til ca. 2.830 i 1999 og 2000 og reduseres til 2.775 i 2001. Mens antall personer er gått ned perioden 1993/94-2000/2001 fra ca. 870-760 i Øst-Finnmark og 1430-1320 i Vest-Finnmark (redusert med vel 100 personer i begge områder) har antall reindriftsfolk i landets øvrige reinbeiteområder vært uendret eller økt litt (Ressursregnskap for reindriftnæringen 1993, 1994, ...2001, Reindriftsforvaltningen).

Mens ovennevnte ”personer i reindriften” tilsvarer alle medlemmene i driftsenhetene iht. registreringene i Ressursregnskapet (Melding om reindriften), har vi stort sett avgrenset oss til personer som inngår i driftsenhetsinnehavers ”familie” (jf. SSB definisjon av familiebegrepet foran) og der reindriften alltid vil være hovednæring for minst en av hovedpersonene i familien. Disse utgjør vesentlig færre personer enn alle mer og mindre perifere medlemmer av driftsenheter, og omfatter familiemedlemmer i samme husstand som oftest har felles økonomi. Når Ressursregnskapet omtaler antall personer i driftsenhetene, medregnes både husstandsmedlemmer og andre medlemmer, dvs. *en god del flere enn innen vårt familie-begrep*. Andre medlemmer som da inngår vil kunne omfatte en rekke personer som ikke inngår i den familien driftsinnehaver bor sammen med. Disse kan være både voksne og barn, og omfatter ofte personer som har flyttet ut av familien etter at de er blitt voksne og har fått egen familie og egne barn. Disse ”andre” kan ha et helt annet yrke enn reindriften som sitt hovedyrke. Eksempler på andre medlemmer i driftsenheten er utflyttede søsken, onkler/tanter med barn, barnebarn m.fl. som kan ha ingen eller bare noen få syttingsrein i driftsenheten eller de kan ha noe flere rein og deltar noe mer aktivt i driften³⁰.

Antall personer i reindriftsfamilier (”SSB-familier”) utgjorde i år 2000 (pr. 1. april) ca. 1670 personer. I forhold til 1994 da antall personer i reindriftsfamilier var på ca. 1930, er det altså inntil 250³¹ færre personer i 2000. Andelen kvinner utgjorde 45 % i 2000 av alle familiemedlemmene, som er omtrent uendret fra 1994 da den var 44 %. Hos Karlstad (1990) var kvinneandelen i tilsvarende reindriftsfamilier nede i 41 % i 1988. Ettersom det er en god del flere mannlige ugifte driftsledere, er det logisk at det totalt er flest menn, men en økende kvinneandel kan evt. skyldes at kvinnens posisjon er ”styrket” på det området.

³⁰ Betingelsen for å kunne være medlem i driftsenhet er at medlemmet oppfyller lovens krav til reinmerke, der hovedregelen er at foreldre eller besteforeldre må ha hatt reindriften som hovednæring. Reindriftsloven (1978) sier helt konkret om hvem utenom eier og ektefelle som kan ha rein i en driftsenhet: ”En driftsenhet kan også omfatte rein som tilhører leders (ektefelle) slektninger i rett opp- eller nedstigende linje og i første sidelinje til og med barn av søsken, forutsatt at vedkommende fyller vilkårene i § 3 og ikke selv har driftsenhet”.

³¹ Om vi korrigerer for at driftsenheter med 0 rein kanskje burde vært holdt utenfor materialet for 1993/94 og antagelig noe bortfall av personer i datakjøringene for 1999/2000 pga. mangelfulle personnr., så er kanskje reduksjonen i antall familiemedlemmer perioden 1994 – 2000 på om lag 150 personer i stedet for ca. 250 personer som framkommer med forutsetningene lagt til grunn i tabellen ovenfor.

Den kjønnsmessige fordelingen varierer etter alder, og varierer fra lavest 39 % kvinner til høyest 53 % kvinner. I aldersgruppene 0-19 og over 60 år utgjør kvinnene noe over 50 % av personene (53 % blant de over 70 år), mens det er i aldersgruppene 25-60 år at kvinner er færrest med ca. 40 % av reindriftsbefolkningen. Det er små forskjeller mellom 1994 og 2000, muligens en tendens til økende kvinneandel i aldersintervallet 25-40 år der kvinneandelen var nede i ca. 35 % i 1994 (lavest for 25-29 år med 34 %) og økte til 41 % i 2000. Endringen reiser spørsmålet om det kan skyldes at kvinner kanskje oftere får egen driftsenhet enn før, noe vi vil komme tilbake til?

Av alle i reindriftsfamiliene er nærmere 1/3-del i aldersgruppen 0-18 år, 61 % fra 19-59 år og 8 % over 60 år.

Tabell 16.1 *Personer i reindriftsfamilier etter alder og kjønn i 1993/94 og 1999/2000.*

Alder		1993/94			1999/2000		
		Mann	Kvinne	Total	Mann	Kvinne	Total
0-18	Antall	305	313	618	258	266	524
	% av kjønn	28,4	36,6	32,0	28,1	35,3	31,4
19-24	Antall	108	90	198	88	77	165
	% av kjønn	10,1	10,5	10,3	9,6	10,2	9,9
25-29	Antall	98	51	149	68	48	116
	% av kjønn	9,1	6,0	7,7	7,4	6,4	6,9
30-39	Antall	195	112	307	161	111	272
	% av kjønn	18,2	13,1	15,9	17,6	14,7	16,3
40-49	Antall	162	109	271	160	104	264
	% av kjønn	15,1	12,7	14,0	17,4	13,8	15,8
50-59	Antall	96	89	185	116	78	194
	% av kjønn	8,9	10,4	9,6	12,6	10,3	11,6
60-69	Antall	69	52	121	44	45	89
	% av kjønn	6,4	6,1	6,3	4,8	6,0	5,3
70 --	Antall	40	40	80	22	25	47
	% av kjønn	3,7	4,7	4,1	2,4	3,3	2,8
Total	Antall	1073	856	1929	917	754	1671
	% av kjønn	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kilde: Reindriftsforvaltningen og Statistisk sentralbyrå.

16.2.2 Fordeling av driftsenheter og personer på familier

I år 2000 var det 490 reindriftsfamilier med minst en driftsenhet. Dette er 39 færre reindriftsfamilier (- 7 %) enn i 1994 da det var 529 familier. I perioden 1994-2000 gikk samtidig antall driftsenheter ned fra 636 til 558, dvs. en reduksjon på 78 driftsenheter eller -12%, og klart større reduksjon enn tilbakegangen i antall reindriftsfamilier. Denne betydelige reduksjonen i driftsenheter skyldes først og fremst Omstillingsprogrammet for Indre Finnmark som førte til at mange reineiere avviklet sin reindrift i Finnmark og gikk ut i omstilling (jf. senere oversikt over driftsenheter 1994-2000 etter reinbeiteområde).

At det er flere driftsenheter enn reindriftsfamilier innebærer at en del familier har flere enn én driftsenhet. I 1994 og 2000 var det hhv. 1,2 og 1,14 driftsenheter pr. familie. At reduksjonen i driftsenheter har vært større enn antall reindriftsfamilier tilsier at det er i familier med flere driftsenheter der flest driftsenheter er nedlagt, noe tabellen nedenfor dokumenterer.

Materiale fra Finnmark i 1987/88 (Karlstad 1990) viste at en familie kunne ha fra 1-5 driftsenheter. Dette fordelte seg slik at 78 % av de 398 familiene hadde bare en driftsenhet, 14 % hadde to driftsenheter mens 8 % hadde 3-5 driftsenheter. Vårt materiale fra 90-tallet viser at dette har endret seg ved at i 1994 var høyeste antall driftsenheter registrert på samme familie 4 og i 2000 hadde ingen familier flere enn tre driftsenheter.

Når det gjelder alle landets reinbeiteområder samlet, hadde 88 % av familiene "kun" én driftsenhet, 11 % hadde to driftsenheter og de resterende 2 % av familiene hadde tre driftsenheter i 2000. Dette er ikke helt sammenlignbart med materialet for Finnmark i 1988, men uansett gjelder at verken der eller i landet ellers finnes lengre familier med fire eller fem driftsenheter. Endringen på landsbasis er tydelig også om vi bare går tilbake til 1994 da det var relativt færre én-driftsenhets familier (84 %) mens andel familier med minst tre driftsenheter utgjorde 4 % (2 % i 2000).

Tabell 16.2 *Driftsenheter fordelt på familier med hhv. 1, 2, 3, 4 eller flere driftsenheter i hver familie i 1993/94 og 1999/2000.*

Driftsenheter pr. familie	1993/94		1999/2000	
	Antall familier	Antall driftsenheter	Antall familier	Antall driftsenheter
1	447 (84%)	447	430 (88%)	430
2	61 (12%)	122	52 (11%)	104
3	17 (3%)	51	8 (2%)	24
4	4 (1%)	16	0 (0%)	0
Totalt	529	636	490	558

Om vi forsøker å se dette ut fra et "utjevningperspektiv", aktualisert av at det å ha driftsenhet er en knapphetsgode som ikke alle har tilgang til, så vil det i flere norm-systemer oppfattes at en konsentrasjon av rettigheter/samfunns-goder der noen (her familier) har mer enn andre ikke oppfattes som "rettferdig". For 1993/94 var status altså at 82 familier (16% av familiene) hadde flere enn en driftsenhet. Disse hadde til sammen 189 driftsenheter (30% av driftsenhetene) varierende fra 2-4 pr. familie. Om alle familier hadde kun en driftsenhet ville 107 flere familier (dvs. 636 i stedet for 529 familier) hatt egen driftsenhet i 1994. I 1999/2000 var driftsenhetene klart mer jevnt fordelt mellom familiene ettersom *antall familier med minst 3 driftsenheter var mer enn halvert*. Da hadde bare 13 % av reindriftsfamiliene mer enn én driftsenhet. Totalt sett var det bare 68 flere driftsenheter enn familier, og som kunne gitt driftsenhet til tilsvarende antall nye familier om ingen hadde flere enn en driftsenhet.

Materialet i de forannevnte tabellene tilsier at gjennomsnittlig antall personer pr. "familie" i 1993/94 var 3,7 personer og i 1999/2000 ca. 3,4 personer (3,4-3,6 hvis omstillere og driftsenheter med 0 rein tas med), altså en utvikling mot noe reduksjon i familiestørrelsen.

Tabell 16.3 *Personer i reindriftsfamilier fordelt etter gift/samboer eller ikke, driftsenhetsleder/ikke leder og hoved-/biperson eller barn i 1993/94 og 1999/2000.*³²

		1993/94			1999/00		
		ikke gift/ samboer	Gift/ samboer	Total	ikke gift/ samboer	gift/ samboer	Total
Hoved-/biperson	Andre	35	395	430	21	326	347
	Leder	122	316	438	125	311	436
	total	157	711	868	146	637	783
Barn	Andre	863	1	864	766	0	766
	Leder	195	0	195	122	0	122
	Total	1058	1	1059	888	0	888
Alle	Andre	898	396	1294	787	326	1113
	Leder	317	316	633	247	311	558
	Total	1215	712	1927	1034	637	1671

Av de totalt 1671 familiemedlemmene i 2000, fordeler disse seg på 558 driftsenhetsinnehavere og 1113 andre. De 558 driftsenhetsinnehaverne fordeler seg på 311 (56 %) ”gifte”³³ og 247 (44 %) ugifte. Mens de gifte er hovedpersoner (sammen med ektefelle) i egen familie med flere personer, fordeler de ugifte driftsenhetslederne seg med 50 % på enslige (125) og de andre 50 % (122) er barn med egen driftsenhet som bor i familie sammen med foreldre og søsken mv. Når det gjelder de 1113 familiemedlemmer som ikke selv er driftsenhetsinnehavere, er 347 hoved-/bipersoner i familien (herav 326 gifte og 21 ugifte som antagelig er enslige foreldre) og 766 barn uten egen driftsenhet.

Om vi ser bort fra om personene har driftsenhet eller ikke, fordeler de 1671 familiemedlemmene seg mellom 637 gifte (dvs. ca. 310-320 par) og 1034 ugifte i 2000. Og inndeler vi utelukkende etter om personene er hoved-/biperson eller barn, så fordeler dette seg på ca. 47 % hoved-/bipersoner (783 personer) og 53 % barn (888 personer) samme år.

Når vi ser at det er flere gifte/samboere i familiene enn det er gifte/samboende driftsenhetsledere, skyldes det at en del ledere er barn som bor hjemme hos gifte foreldre uten driftsenhet (ofte foreldre som tidligere har overdratt driftsenheten til et av barna).

Om vi ser etter endringer i familiene i 2000 sammenlignet med 1994, så er hovedforskjellen at det er blitt færre familier og personer. Når det gjelder strukturen på familiene, så var den mye likt det vi ovenfor fant for 2000. Den klareste forskjellen er at andelen av driftsenhetsinnehaverne som var ugifte var redusert fra 50 % i 1994 til 44 % i 2000. Dette skjedde på tross av at enslige/aleneboende driftsenhetsinnehavere økte fra 19 % av driftsenhetene i 1994 til 22 % i 2000. Årsaken til relativt færre ugifte driftsenhetsinnehavere var først og fremst en sterk reduksjon i andelen driftsenheter tilhørende hjemmeboende (ugifte) barn. Denne andelen gikk ned fra 31 % i 1994 til 22 % i 2000.

³² Iht. SSB-definisjon, som vi har fulgt her, vil for ektepar mannen være hovedperson og kvinnen biperson, mens for samboere med felles barn vil kvinnen være hovedperson og mannen biperson (senere vil vi oftest kalle både mann og kvinne i parforhold for ”hovedperson”). Med barn menes her at de har status som barn i familien fordi de bor sammen med foreldrene, og tar egentlig ikke utgangspunkt i alder- selv om de oftest også er unge nok til å være barn iht. alder. For 1999/2000 er personer i driftsenheter med 0 rein og personer i omstilling utelukket.

³³ Med ”gift” menes her: *gift eller samboer med felles barn*. Denne definisjonen av gift har vi anvendt alle steder i denne delen av prosjektet.

Når det gjelder oversikt over hvordan familiemedlemmer fordeler seg på reinbeiteområder, hhv. driftsenhetsinnehavere og andre familiemedlemmer, viser vi til neste underkapittel.

16.3 Kvinnelige og mannlige driftsenhetsledere

Adgangen til å ha rein og drive reindrift er bl.a. knyttet til at en har rett til eget reinmerke og at en har en driftsenhet å ha reinen i. Muligheten for egen driftsenhet forutsetter i tillegg til at en fyller lovens krav også at det finnes/tildeles ledige driftsenheter. På grunn av overbeskatning av beitegrunnet og påfølgende politikk med reduksjoner av antall driftsenheter, særlig i Finnmark, er det i senere år nesten bare ved familieoverdragelser fra foreldre/nær slekt at noen har fått ny driftsenhet.

Tradisjonelt har det vært menn som har innehatt både mesteparten av driftsenhetskonsesjonene og eid størstedelen av reinflokkene. Den skjeve kjønnsfordelingen skyldes bl.a. at foreldrene tradisjonelt overdrar driftsenhetene til en av sønnene når de selv slutter i reindriften. Lovmessige forhold og den aktuelle situasjonen i næringa kan ha influert på dette. Dokumentasjon viser at kvinner i 1988 eide bare 11 % (10,5-11 %) av driftsenhetene i landets desidert største reindriftsfylke, nemlig Finnmark. (jf. NIBR-rapport 1990:11 s. 160 og s. 99, Karlstad). Sett i forhold til et ønske om å beholde næringens egenart og kvinnens rolle i reindriften, har en i senere tid justert lovteksten for å styrke kvinnens (egentlig ektefellers) rettigheter til driftsenhet registrert på ektefellen. Bl.a. gjelder det ektefellers rett til å eie en driftsenhet i fellesskap.

Vilkårene for å utøve reindrift og/eller ha driftsenhet, av særlig relevans for kvinners og ektefellers rettigheter, er ganske nylig justert og regulert i Reindriftsloven av 1978 (med seneste endringer ved lov av 13. juni 1997). I §3 og §4 heter det bl.a.:

§ 3. Vilkår for å utøve reindrift i reinbeiteområde.

Bare personer av samisk ætt som er bosatt i Norge, har rett til å inneha reinmerke eller driftsenhet i reinbeiteområde som fastlagt i § 2. Den som ikke selv ved lovens ikrafttredelse 1. juli 1979 hadde reindrift som hovednæring i reinbeitedistrikt i samsvar med lov 12. mai 1933¹ om reindriften § 1, jf. § 11, har ikke rett til å inneha reinmerke eller driftsenhet, jf. §§ 4 og 17, med mindre noen av foreldrene eller besteforeldrene har hatt reindrift som hovednæring. ....

Den som er gift med noen som utøver reindrift i samsvar med første ledd, men ikke selv fyller vilkårene der, har rett til å utøve reindrift i fellesskap med ektefellen. I tilfelle den berettigede ektefelle dør, har gjenlevende ektefelle adgang til å føre reindriften videre. I tilfelle ekteskapet opphører av annen årsak, bortfaller vedkommendes reindriftsrett. Områdestyret kan likevel etter søknad gi tillatelse til at vedkommende viderefører sin reindrift, om særlige grunner taler for det. ...

§ 4. Etablering av reindrift. Driftsenhet.

For å begynne som selvstendig næringsdrivende i reindrift i reinbeiteområde kreves det samtykke fra områdestyret gjennom registrering av driftsenhet. Dette gjelder likevel ikke når en driftsenhet udelt går over til ektefellen eller til noen som i rett opp- eller nedstigende linje eller i første

sidelinje til og med barn av søsken er beslektet med eieren eller eierens ektefelle, forutsatt at overtakeren fyller vilkårene i § 3. ....

Med driftsenhet forstås en reinhjord som eies og drives av én ansvarlig leder, eller av ektefellene i fellesskap, når de begge eier rein i eget merke i hjorden. Slik felles driftsenhet skal innmeldes i samsvar med denne lovs § 19, og innebærer at ektefellene står solidarisk ansvarlig for driften av hele hjorden som hører til driftsenheten. I tilfelle begge ektefeller innehar egen driftsenhet ved ekteskapets inngåelse, kan disse opprettholdes. Ansvarsforholdet er likevel solidarisk som ved felles driftsenhet. Driftsenhetene vil fortsatt bestå om ekteskapet oppløses. ...

Etter lovrevisjonen er det fortsatt menn som eier flest driftsenheter, men det har skjedd endringer i løpet av 90-tallet både før og etter lovendringen. I 2000 (pr. 1. april) hadde kvinners andel av driftsenhetene kommet opp i 17 % slik det er registrert i databasen for Melding om reindrift (jf. særskilt fotnote til tabellen under om registrering av leder i felles driftsenheter). Det innebærer at 95 av landets 558 aktive driftsenheter er registrert med kvinnelig leder. Tilsvarende kvinneandel for landets driftsenheter i 1994 var 14 %. For Finnmark, der vi har tilsvarende data tilbake til 1988, var kvinneandelen nede i knapt 11 %. For alle de tre reinbeitesognene i Finnmark viser vårt nyere materiale ³⁴ at dette har økt til ca. 17 % i 2000.

Tabell 16.4 *Driftsenhetsleder* ³⁵ *fordelt på kjønn og ektefeller fordelt på kjønn. Driftsåret 1999/2000 (per 31.03.2000)*

Driftsenhetsledere	Leder		Ektef. til leder		Total	
	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall
Kvinner	17,0	95,0	85,9	255,0	40,9	350
Menn	83,0	463,0	14,1	42,0	59,1	505
Sum M+K	100	558	100	297	100	855

Kilde: Melding om Reindrift (RF) og SSB, datakjøringer.

Av alle driftsenhetsinnehavere er 56 % gifte og 44 % ugifte, og andelen kvinner er omtrent lik i begge disse kategoriene (16-18 %).

Tabell 16.5 *Driftsenhetsledere etter sivilstand og kjønn 1999/2000.*

	Gifte ledere	Ugifte ledere	Total
Menn	260 (84 %)	203 (82 %)	463 (83 %)
Kvinner	51 (16 %)	44 (18 %)	95 (17 %)
Total	311 (100 %)	247 (100 %)	558 (100 %)

Kilde: Melding om Reindrift (RF) og SSB, datakjøringer.

³⁴ Jf. tabell i neste underkapittel med mannlige og kvinnelige driftsenhetslederens reintall fordelt etter reinbeiteområde

³⁵ Som "driftsenhetsleder" har vi definert de som er registrert som leder i databasen for Melding om reindrift hos Reindrifftsforvaltningen. De medlemmene i driftsenheten som står først i oversikten over driftsenhetsmedlemmer i de innsendte "meldingsskjemaene" fra driftsenhetene, registreres rent praktisk som leder også for driftsenheter som er innmeldt som felles driftsenheter. Dette er iht. til praksis i Totalregnskapet for reindrift, og som er fulgt her. Rent juridisk er imidlertid begge ektefeller likestilte driftsenhetsinnehavere i felles driftsenheter (jf. Reindrifftsloven der adgangen for ektefeller til å ha felles driftsenhet ble innført i 1996).

Ettersom det iht. revidert lov er en god del driftsenheter der ektefellene innehar driftsenheten i fellesskap, og formelt sett er likestilte driftsenhetsinnehavere, vil det kanskje ikke være helt korrekt å ta utgangspunkt i den som er ført opp øverst i Melding om reindrift som leder. Det gjelder selv om det muligens kan hevdes å gi et ganske riktig inntrykk at ut ifra tidligere registreringsmåter og hvem som antagelig i praksis ofte er reelle ledere. Derfor har vi i oversikten nedenfor skilt mellom felles og ikke-felles driftsenheter. Da framgår at kvinner har ansvaret alene i 12 % av driftsenhetene. I tillegg har kvinner felles driftsenhetsansvar med mannen for 31 % av alle driftsenhetene, men om en blant disse regner med de felles driftsenheter der kvinner er ført opp først i Melding om reindrift, så gjelder det 4,7 % av alle landets driftsenheter. Regner en summen av 12 % og 4,7 % så får en altså 17 % kvinnelige driftsenhetsinnehavere.

Tabell 16.6 *Driftsenhetsledere fordelt på kjønn i felles driftsenheter, ikke-felles driftsenheter og i driftsenheter totalt. Driftsåret 1999/2000 (per 31.03.2000)*

Driftsenhetsledere	Mann		Kvinne		Total	
	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall
Ikke felles driftsenhet	56,6	311	12,0	66	68,7	377
Felles driftsenhet	26,6	146	4,7	26	31,3	172
Total alle dr.enheter	83,2	457	16,8	92	100,0	549

*Missing: 9 av 558 driftsenheter (eller 12 av 855 personer)

Går vi tilbake til 1994, før den nye lovteksten med felles driftsenhetsansvar for ektefeller kom inn i Reindriften, var andelen kvinnelige driftsenhetsinnehavere økt til nærmere 14 %, dvs. merkbart høyere enn i 1988. Økningen synes deretter altså å ha økt ytterligere til 17 % kvinnelige driftsenhetsinnehavere i 2000.

Tabell 16.7 *Driftsenhetsledere fordelt på kjønn og alder i 1993/94 og 1999/2000.*

Alder	Måleenhet	1993/94			1999/00		
		Mann	Kvinne	Total	Mann	Kvinne	Total
19-24	Antall	29	5	34	12	4	16
	% av aldersgruppe	85,3	14,7	100,0	75,0	25,0	100,0
	% innen kjønn	5,3	5,7	5,4	2,6	4,2	2,9
25-29	Antall	62	11	73	31	8	39
	% av aldersgruppe	84,9	15,1	100,0	79,5	20,5	100,0
	% innen kjønn	11,3	12,6	11,5	6,7	8,4	7,0
30-39	Antall	170	20	190	124	25	149
	% av aldersgruppe	89,5	10,5	100,0	83,2	16,8	100,0
	% innen kjønn	31,0	23,0	29,9	26,8	26,3	26,7
40-49	Antall	149	20	169	151	14	165
	% av aldersgruppe	88,2	11,8	100,0	91,5	8,5	100,0
	% innen kjønn	27,2	23,0	26,6	32,6	14,7	29,6
50-59	Antall	83	15	98	101	21	122
	% av aldersgruppe	84,7	15,3	100,0	82,8	17,2	100,0
	% innen kjønn	15,1	17,2	15,4	21,8	22,1	21,9
60-69	Antall	32	6	38	34	15	49
	% av aldersgruppe	84,2	15,8	100,0	69,4	30,6	100,0
	% innen kjønn	5,8	6,9	6,0	7,3	15,8	8,8
over 70	Antall	23	10	33	10	8	18
	% av aldersgruppe	69,7	30,3	100,0	55,6	44,4	100,0
	% innen kjønn	4,2	11,5	5,2	2,2	8,4	3,2
Total	Antall	548	87	635	463	95	558
	% av alle aldersgr.	86,3	13,7	100,0	83,0	17,0	100,0
	% innen kjønn	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Både for kvinner og menn er driftsenhetene fordelt ulikt mellom aldersgruppene. Samlet for kjønnene finner vi færrest driftsenheter i de eldste og yngste aldersgruppene – og desidert færrest i aldersgruppen over 70 år (3,2 % av driftsenhetene), og deretter aldersgruppen 60-69 år (9 %) og 19-29 år (10 %). De øvrige ti-års intervallene 30-39 år, 40-49 år og 50-59 år har hhv. 27 %, 30 % og 22 % av driftsenhetene.

Det er klare kjønnsmessige forskjeller i fordelingen av driftsenhetene på aldersgrupper. Det er særlig den relativt større andelen kvinnelige driftsenhetsinnehavere blant de eldre som er markert. Hele 24 % av de kvinnelige driftsenhetsinnehaverne befinner seg i aldersgruppen over 60 år, mens tilsvarende for menn er vel 9 %. Dernest har kvinner en større andel av kvinners driftsenheter i aldersgruppen 19-29 år med nærmere 13 %, mens bare 9 % av menns driftsenheter er i den aldersgruppen. Dette betyr samtidig at menn dominerer desto mer i aldersgruppene mellom 30 og 60 år som består av mellom 80-90 % menn.

Det har også skjedd en endring fra 1994 til 2000 i aldersfordelingen, først og fremst med den følge at det generelt er blitt lavere andel driftsenheter som tilhører unge reieiere (10 % i 2000 mot 17 % i 1994 for aldersgruppen 19-29). I øvrige aldersgrupper er andelen driftsenheter lite endret i perioden. Når det gjelder kvinner har det skjedd noe større forskyvninger. Foruten den nevnte nedgangen i aldersgruppen 19-29 år for begge kjønn samlet (der imidlertid kvinner isolert sett gikk ned fra 18 % i 1994 til 12 % i 2000), har samtidig andelen av kvinnelige driftsledere i aldersgruppen over 60 år økt fra 18 % i 1994 til 24 % i 2000. Sistnevnte har ikke skjedd hos menn, der andelen i aldersgruppen var uendret i perioden. Om vi også tar med forskyvninger i perioden innen aldersgruppene

30-60 år, så har økningen i alder blant kvinnelige og mannlige driftsenhetsinnehavere vært ganske lik. Det framgår av tabellen under der gjennomsnittsalderen til både mannlige og kvinnelige driftsledere er økt med 2 år fra 1994-2000, fra hhv. 42 til 44 år for menn og 45 til 47 år for kvinner.

Tabell 16.8 *Gjennomsnittlig alder på driftsenhetsledere 1993/94 og 1999/2000, kjønnsfordelt.*

Kjønn	1993/94			1999/2000		
	Gj.sn. alder	N	Std. avvik	Gj.sn. alder	N	Std. Avvik
Mann	42,05	548	13,010	44,17	463	11,443
Kvinne	45,38	87	15,621	47,08	95	15,273
Total	42,50	635	13,433	44,66	558	12,214

Når det gjelder den geografiske fordelingen av driftsenheter og personene i reindriftsfamiliene, skiller Finnmark seg ut med hhv. 71 % og 72 % i 2000. Dominansen var imidlertid større før, og i 1994 var hele 75 % av driftsenhetene og 76 % av familiemedlemmene knyttet til Finnmark. Finnmarks tilbakegang sammenlignet med landet skyldes en absolutt nedgang både i antall driftsenheter og personer, mens det i landet ellers har vært omtrent uendret både antall driftsenheter og personer. De fire reinbeiteområdene utenom Finnmark er omtrent like store med ca. 30-50 driftsenheter og 100-130 familiemedlemmer i hvert område.

Tabell 16.9 *Antall driftsenheter/ledere og andre familiemedlemmer i familier i 1993/94 og 1999/2000 fordelt på reindriftsområde (Øst-Finnmark inndelt i Karasjok og Varanger/Polmak).*

		1993/ 1994			1999/ 2000		
		Andre	Ledere/ Dr.enh.	Total	Andre	Ledere/ Dr.enh.	Total
Polmak/Varanger	Antall	94	50	144	85	46	131
	%	7,3	7,9	7,5	7,6	8,2	7,8
Karasjok	Antall	272	152	424	208	130	338
	%	21,0	23,9	22,0	18,7	23,3	20,2
Vest-Finnmark	Antall	616	274	890	509	222	731
	%	47,6	43,1	46,1	45,7	39,8	43,7
Troms	Antall	85	49	134	82	49	131
	%	6,6	7,7	6,9	7,4	8,8	7,8
Nordland	Antall	72	43	115	64	43	107
	%	5,6	6,8	6,0	5,8	7,7	6,4
Nord-Trøndelag	Antall	90	37	127	91	37	128
	%	6,9	5,8	6,6	8,2	6,6	7,7
Sør-Trøndelag/ Hedmark	Antall	66	31	97	74	31	105
	%	5,1	4,9	5,0	6,6	5,6	6,3
Total	Antall	1295	636	1931	1113	558	1671
	%	100	100	100	100	100	100

Forskjellen i andel kvinnelige driftsenhetsinnehavere mellom reinbeiteområdene framgår i av tabell i neste underkapittel der også reintall for driftsenheter etter reinbeiteområde og kjønn til leder er presentert. Lavest andel kvinnelige driftsenhetsinnehavere har Nordland

(9%), Troms har høyest andel (22%) mens i alle de øvrige områdene har kvinner ansvaret for 16-19 % av driftsenhetene. Slik har det ikke alltid vært. I ingen av områdene har det blitt verken færre antall eller andel kvinnelige driftsenhetsinnehavere men i tre av områdene har situasjonen vært helt uendret. De øvrige fire områdene, dvs. de tre i Finnmark og Sør-Trøndelag/Hedmark har andelen kvinnelige driftsledere økt slik at kvinneandelen var 3-9 prosentpoeng høyere i 2000 enn i 1994. Med små grupper kvinner på områdenivå kan prosenttall bli noe tilfeldige, men om en ser på antall har det helt klart skjedd en dreining i Finnmark generelt. f.eks. har det blitt 52 færre mannlige driftsenhetsinnehavere i Vest-Finnmark fra 1994-2000, mens antall kvinnelige driftsenhetsinnehavere likevel er opprettholdt. Tilsvarende har skjedd i Karasjok der det til tross for 23 færre mannlige driftsenhetsinnehavere faktisk er blitt noen få flere kvinnelige innehavere.

16.4 Reintall hos ledere og ektefeller fordelt på kjønn

Hele 90-tallet var en periode med en sterk reduksjon i reintallet, og da særlig i Finnmark. Dette var til dels en konsekvens av en kraftig oppbygging av reinflokkene og flere driftsenheter på 80-tallet. Samlet reintall i landets samiske reindrift var i 1994 hele 196.000, men ble senere redusert fram mot 1999, 2000 og 2001 med hhv. 177.000, 160.000 og 148.000 (Melding om reindrift/Ressursregnskap for reindriftnæringen 1993/94 og 2000/2001, Reindriftsforvaltningen). Som en kontroll før vi gjorde mer detaljerte analyser, sjekket vi at dataene i vårt analysemateriale for 1994 og 2000 gir tilsvarende tall som i RF sine offisielle publikasjoner (jf. f.eks. neste tabell). Reduksjonen på om lag 36.000 rein perioden 1996-2000 skyldes nesten utelukkende Finnmark der nedgangen i reintall var på ca. 35.000 dyr i perioden.

Som følge av at reintallet ble redusert mer enn antall driftsenheter, gikk gjennomsnittlig antall rein pr. driftsenhet ned fra 306 rein til 283 rein perioden 1994-2000. Det er klare kjønnsmessige forskjeller i flokkstørrelsene ved at driftsenheter med mannlige driftsenhetsinnehavere i gjennomsnitt hadde 291 rein og for kvinner 245 rein i 2000. Et interessant trekk ved det hele er at mens gjennomsnittlig reintall for menns driftsenheter gikk ned fra 318 til 291 rein, så økte driftsenheter med kvinnelige ledere gjennomsnittlig reintall fra 237 til 245 rein fra 1994-2000.

Tabell 16.10 *Gjennomsnittlig antall rein for hhv. driftsenhetsleder og driftsenheten totalt i 1993/94 og 1999/2000, fordelt etter leders kjønn.*

Kjønn	1993/94			1999/00		
	Gj.sn ant. rein	N	St.avvik	Gj.sn ant. rein	N	St.avvik
Reintall driftsenhet:						
Mann	318	548	260	291	463	201
Kvinne	237	87	234	245	95	224
Total	306	635	258	283	558	205
Reintall driftsenhetsleder:						
Mann	261	548	235	224	463	188
Kvinne	158	87	169	164	95	180
Total	247	635	230	214	558	188

Selv om det kan være mange som har rein i en driftsenhet, er det et klart trekk at driftsenhetsleder selv eier mesteparten av dyrene i egen driftsenhet, nemlig 76 % i 1990 og noe

høyere i 1994 med 81 %. Det er imidlertid en tendens til at kvinnelige driftsenhetsledere eier en mindre andel av reinen i egen driftsenhet selv, nemlig 67 %, mot tilsvarende for menn var 77 % i 2000. For kvinner har dette vært uendret sammenlignet med 1994. Mannlige driftsenhetsledere derimot eier nå en mindre andel av reinen i egen driftsenhet selv ettersom deres eierandel i 1994 var på hele 82 %.

Tabell 16.11 *Driftsenheter og driftsenhetsledere fordelt etter reintall 1993/94 og 1999/2000, kjønnsfordelt.*

REINTALL		1993/94			1999/00		
DR.ENHET		Mann	Kvinne	Total	Mann	Kvinne	Total
0 rein	Antall	13	2	15			
	% av kjønn	2,4	2,3	2,4			
1-29	Antall	10	6	16	16	11	27
	% av kjønn	1,8	6,9	2,5	3,5	11,6	4,8
30-69	Antall	29	6	35	24	8	32
	% av kjønn	5,3	6,9	5,5	5,2	8,4	5,7
70-199	Antall	149	35	184	141	34	175
	% av kjønn	27,2	40,2	29,0	30,5	35,8	31,4
200-399	Antall	196	27	223	164	25	189
	% av kjønn	35,8	31,0	35,1	35,4	26,3	33,9
400-599	Antall	87	6	93	94	12	106
	% av kjønn	15,9	6,9	14,6	20,3	12,6	19,0
600-799	Antall	39	1	40	15	2	17
	% av kjønn	7,1	1,1	6,3	3,2	2,1	3,0
800 og mer	Antall	25	4	29	9	3	12
	% av kjønn	4,6	4,6	4,6	1,9	3,2	2,2
Total	Antall	548	87	635	463	95	558
	% av kjønn	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

REINTALL		1993/94			1999/00		
DR.LEDER		Mann	Kvinne	Total	Mann	Kvinne	Total
0 rein	Antall	18	9	27	33	13	46
	% av kjønn	3,3	10,3	4,3	7,1	13,7	8,2
1-29	Antall	14	7	21	17	9	26
	% av kjønn	2,6	8,0	3,3	3,7	9,5	4,7
30-69	Antall	36	10	46	37	13	50
	% av kjønn	6,6	11,5	7,2	8,0	13,7	9,0
70-199	Antall	193	42	235	162	33	195
	% av kjønn	35,2	48,3	37,0	35,0	34,7	34,9
200-399	Antall	188	11	199	149	16	165
	% av kjønn	34,3	12,6	31,3	32,2	16,8	29,6
400-599	Antall	61	5	66	49	9	58
	% av kjønn	11,1	5,7	10,4	10,6	9,5	10,4
600-799	Antall	22	2	24	8	1	9
	% av kjønn	4,0	2,3	3,8	1,7	1,1	1,6
800 og mer	Antall	16	1	17	8	1	9
	% av kjønn	2,9	1,1	2,7	1,7	1,1	1,6
Total	Antall	548	87	635	463	95	558
	% av kjønn	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

En grovinnstilling av aktive driftsenheter (>0 rein) etter reintall viser at 42 % hadde under 200 rein, 53 % hadde 200-400 rein og 24 % hadde over 400 rein i 2000. Det synes å være

den høye prosenten små driftsenheter under 70 dyr der kvinners driftsenheter er klart overrepresentert (20 %, mot 9 % av driftsenheter med mannlig leder). Av driftsenheter med 70-200 rein er også kvinner relativt sterkere representert ved at det gjelder 36 % av kvinnenenes driftsenheter og 31 % av mennenes. Derimot er det en motsatt tendens når driftsenhetene blir litt større ved at for driftsenheter med hhv. 200-400 rein og over 400 rein befinner seg hhv. 35 % og 26 % av driftsenheter med mannlige leder, mens tilsvarende andel av driftsenheter til kvinnelige innehavere utgjør hhv. 26 % og 18 %.

Når det gjelder kjønnsmessige forskjeller mht. til hvor mange dyr driftsenhetsleder selv eier i driftsenheten de har "konesjons"retten til, er det enda klarere tendens til at større andel kvinner eier få dyr. Helt klart gjelder det den høye andel kvinnelige ledere som selv eier færre enn 70 dyr (37 %, mot 19 % for menn) i 2000. Når det gjelder andelen som eier 70-200 rein gjelder det ca. 35 % både av mannlige og kvinnelige ledere. Så er det derimot helt klart større andel av de mannlige driftsenhetsledere som selv eier over 200 rein, nemlig 46 % mot tilsvarende for kvinnelige ledere er 28 %.

Oppsummert er det her to klare tendenser, for det første at driftsenheter med mannlige leder har større reinflokker. Derneft er det slik at mannlige ledere eier større andel av dyrene i driftsenheten enn kvinnelige driftsenhetsinnehavere.

En sammenligning mellom 1994 og 2000 viser naturlig nok at driftsenhetene er blitt mindre, og det synes særlig å være andelen av driftsenhetene med over 600 rein som har gått ned – nemlig fra 11 % i 1994 mot 5 % i 2000. Kjønnsmessig kan det tyde på noe forskjellig utvikling ved at menns driftsenheter over 600 rein er gått ned fra 12 % til 5 % og at det har skjedd ved at andelen av menns driftsenheter med 400-600 rein er økt fra 16 % til vel 20 %. For kvinners driftsenheter har vi derimot fått en større andel av kvinners driftsenheter i kategorien over 400 rein ved at andelen har økt fra ca. 12,5 % til ca. 18 % perioden 1994-2000. Det samsvarer godt med drøftingen vi gjorde tidligere mht. utviklingen i gjennomsnittlig reintall for driftsenheter til hhv. kvinnelige og mannlige ledere perioden 1994-2000.

De reinbeitesognene med størst gjennomsnittlige driftsenheter finner vi i Sør-Trøndelag/Hedmark med 441 rein, Varanger/Polmak med 405 rein og Nord-Trøndelag med 356 rein. Troms reinbeiteområde har minst driftsenheter med gjennomsnittlig 185 rein etterfulgt av Karasjok reinbeitesogn med 222 rein. I landets klart største reinbeiteområde Vest-Finnmark har driftsenhetene i gjennomsnitt 317 rein, dvs. nær gjennomsnittet for landet som er 306 rein. I perioden 1994-2000 har gjennomsnittlig reintall for driftsenhetene gått ned 8 %, og størst har nedgangen vært i Karasjok med -14 %, derneft Nordland med -13 %. Et par av områdene har størrelsen på flokkene økt, og mest i Nord-Trøndelag der økningen har vært 6 % og derneft Troms med 3 % (Troms har de minste flokkene i utgangspunktet).

Tabell 16.12 *Gjennomsnittlig reintall for driftsenheter i 1993/94 og 1999/2000 fordelt på reinbeitesogn og kjønn til leder. Andel kvinnelige driftsenhetsinnehavere i hvert område finnes i parentes ( ) under kolonne "N" i 1993/94 og 1999/00.*

Rein dr.enh.	Kjønn	1993/94			1999/2000		
		Gj.sn. reintall	N Ant. (%)	St.av.	Gj.sn. reintall	N Ant. (%)	St.av.
Varanger/Polmak	mann	439	45	317	405	38	264
	kvinne	269	5 (10%)	105	394	8 (17%)	326
	Total	422	50 (100%)	306	403	46 (100%)	271
Karasjok	mann	278	129	233	240	106	179
	kvinne	146	22 (15%)	140	146	24 (18%)	86
	Total	259	151 (100%)	227	222	130 (100%)	170
Vest-Finnmark	mann	327	238	298	298	186	221
	kvinne	250	36 (13%)	288	239	36 (16%)	264
	Total	317	274 (100%)	297	288	222 (100%)	229
Troms	mann	181	38	91	192	38	110
	kvinne	172	11 (22%)	116	162	11 (22%)	115
	Total	179	49 (100%)	96	185	49 (100%)	111
Nordland	mann	276	39	183	245	39	154
	kvinne	402	4 (9%)	240	300	4 (9%)	205
	Total	288	43 (100%)	190	250	43 (100%)	157
Nord-Trøndelag	mann	350	31	125	361	31	101
	kvinne	266	6 (16%)	156	331	6 (16%)	110
	Total	336	37 (100%)	131	356	37 (100%)	102
S-Tr.lag/ Hedmark	mann	432	28	123	426	25	77
	kvinne	649	3 (10%)	180	505	6 (19%)	128
	Total	453	31 (100%)	141	441	31 (100%)	92
Total	mann	318	548	260	291	463	201
	kvinne	237	87 (14%)	234	245	95 (17%)	224
	Total	306	635 (100%)	258	283	558 (100%)	205

Tabell 16.13 Gjennomsnittlig reintall for driftsenhetsledere i 1993/94 og 1999/2000 fordelt på reinbeitesogn og kjønn.

Rein dr.ledere	Kjønn	1993/94			1999/2000		
		Gj.sn. reintall	N	St.av.	Gj.sn. reintall	N	St.av.
Varanger/ Polmak	mann	406	45	315	317	38	262
	kvinne	83	5	76	296	8	307
	Total	374	50	315	313	46	267
Karasjok	mann	231	129	209	163	106	166
	kvinne	119	22	119	65	24	59
	Total	215	151	202	145	130	156
Vest-Finnmark	mann	252	238	261	230	186	206
	kvinne	139	36	176	168	36	184
	Total	237	274	254	220	222	203
Troms	mann	160	38	89	142	38	89
	kvinne	138	11	99	114	11	101
	Total	155	49	90	136	49	92
Nordland	mann	243	39	190	208	39	149
	kvinne	317	4	254	234	4	214
	Total	250	43	195	211	43	153
Nord-Trøndelag	mann	306	31	126	305	31	96
	kvinne	225	6	140	233	6	147
	Total	293	37	130	293	37	107
Sør-Trøndelag/ Hedmark	mann	351	28	92	343	25	71
	kvinne	535	3	108	329	6	182
	Total	369	31	107	340	31	98
Total	mann	261	548	235	224	463	188
	kvinne	158	87	169	164	95	180
	Total	247	635	230	214	558	188

Det er klare kjønnsmessige forskjeller mellom reinbeiteområdene i flokkstørrelse. Mens gjennomsnittlig reintall i kvinners driftsenheter er større enn menns både i Sør-Trøndelag/ Hedmark og Nordland, og nesten like stor i Varanger/Polmak, er det menns driftsenheter som er størst i øvrige reinbeiteområder. I gjennomsnitt for landet hadde menns driftsenheter 19 % flere rein enn kvinners driftsenheter. Mest markant er dette i Karasjok reinbeitesogn der menns driftsenheter har 64 % flere rein enn kvinners driftsenheter, dernest Vest-Finnmark der tilsvarende er 25 % høyere for menn. Det har imidlertid skjedd en ganske klar "utjevning" ettersom mannlige lederes driftsenheter hadde 34 % flere rein enn kvinnenes i 1994, og det altså er redusert til 19 % flere i 2000. Denne *relative* "styrkingen" av kvinners flokker i forhold til driftsenheter med kvinnelige ledere har skjedd veldig markert i Varanger/Polmak og Nord-Trøndelag, men også i Karasjok og til dels i Vest-Finnmark.

Uten at vi har gått nærmere inn på det, har vi ovenfor også laget en oppstilling der antall dyr driftsenhetslederne selv eier (ikke bare totalt antall dyr i driftsenhetene) er sammenlignet for kvinnelige og mannlige ledere i ulike deler av landet.

Når det gjelder ektefeller til driftsenhetslederne så er det et helt tydelig trekk at de gjennomgående eier lite rein, og dette gjelder både mannlige og kvinnelige ektefeller. Hele 79 % av ektefellene eide mindre enn 30 rein (66 % har 0 rein) i 2000, 19 % hadde mellom 70-200 rein og 2 % hadde over 200 rein. Omtrent tilsvarende gjaldt i 1994.

Tabell 16.14 *Ektefeller/samboere til driftsenhetsinnehaver fordelt etter antall dyr ektefelle/samboer eier selv i 1994 og 2000 pr. (31. mars). Fordelt etter ektefelles/samboers kjønn.*

		1993/94			1999/00		
Reintall		Mann	Kvinne	Total	Mann	Kvinne	Total
0 rein	Antall	22	198	220	22	173	195
	% av kjønn	64,7	70,0	69,4	52,4	67,8	65,7
1-29	Antall	2	15	17	8	30	38
	% av kjønn	5,9	5,3	5,4	19,0	11,8	12,8
30-69	Antall	3	20	23	2	22	24
	% av kjønn	8,8	7,1	7,3	4,8	8,6	8,1
70-199	Antall	2	43	45	6	27	33
	% av kjønn	5,9	15,2	14,2	14,3	10,6	11,1
200-399	Antall	5	6	11	3	3	6
	% av kjønn	14,7	2,1	3,5	7,1	1,2	2,0
400-599	Antall		1	1	1		1
	% av kjønn		0,4	0,3	2,4		0,3
Totalt	Antall	34	283	317	42	255	297
	% av kjønn	100	100	100	100,0	100,0	100,0
Gj.sn.	Ant. rein	51	29	31	50	20	24
Gj.sn. de med rein	Ant. rein	143	96	102	105	63	71

* Antall ektefeller/samboere med rein i 1993/94: 97, herav 85 kvinner og 12 menn. Antall ektefeller/samboere med rein i 1999/2000 var 102, herav 82 kvinner og 20 menn. (Reintall for "samboer-ektefelle" 1993/94 gjelder for de under "Medlem nr. 2" i Melding om reindrift som kjønnsmessig er vurdert å være ektefelles/samboers reintall, jf. tidligere omtale av dette).

Sett i forhold til alder er det helt klart driftsenheter der leder er i aldersgruppene 30-69 år som har flest rein med gjennomsnittlig flokkstørrelse varierende fra ca. 240-375 rein. Her er det de i aldersgruppen 60-69 år som har flest rein. De under 25 år og over 70 år hadde gjennomsnittlig ca. 180 rein. De kjønnsmessige forskjeller består i at kvinners driftsenheter i de fleste aldersgrupper har færre rein (unntatt aldersgruppen 40-49 år), noe som er en naturlig konsekvens av at kvinners driftsenheter totalt sett har færre rein gjennomsnittlig enn menns driftsenheter. Den desidert klareste forskjellen finner vi imidlertid i aldersgruppen 19-24 år der kvinners driftsenheter eier bare halvparten av tilsvarende for menn (100 mot 205 rein).

Tabell 16.15 Gjennomsnittlig reintall for hhv. driftsenheter og driftsenhetsledere etter alder og kjønn til driftsenhetsleder i 1999/2000 (31.3.00)

Reintall hos:		Dr.enh totalt			Dr.enh.leder		
Kjønn	Alder	Gj.sn. reintall	N	St.avvik	Gj.sn. reintall	N	St.avvik
Mann	19-24	205	12	160	158	12	156
	25-29	243	31	163	202	31	152
	30-39	302	124	172	235	124	164
	40-49	257	151	183	204	151	174
	50-59	333	101	245	251	101	230
	60-69	380	34	230	274	34	233
	70--	206	10	173	101	10	63
	Total	291	463	201	224	463	188
Kvinne	19-24	100	4	74	41	4	50
	25-29	224	8	180	176	8	180
	30-39	201	25	147	129	25	108
	40-49	312	14	309	250	14	269
	50-59	240	21	194	199	21	200
	60-69	360	15	304	141	15	153
	70--	156	8	165	121	8	179
	Total	245	95	224	164	95	180
Total	19-24	178	16	149	129	16	145
	25-29	239	39	165	196	39	156
	30-39	285	149	172	217	149	161
	40-49	262	165	196	208	165	183
	50-59	317	122	239	242	122	225
	60-69	374	49	252	233	49	219
	70--	184	18	166	110	18	124
	Total	283	558	205	214	558	188

16.5 Utdanning for ledere og ektefeller/samboere - kjønnsfordelt

En forutsetning for å kunne konkurrere om ledige jobber i det lokale arbeidsmarkedet er utdanning tilpasset jobbtilbudet. Det har tidligere vært dokumentert hvordan utdanningsnivået i Indre Finnmark tradisjonelt har vært lavere enn ellers i landet, og til dels også lavere enn for den øvrige befolkning i Finnmark – bl.a. hos Angell og Lie (2002, s. 153 og 154) for 1987, 1997 og 1998.

Hos Karlstad (1990, s. 213) er det også gjort spesialkjøringer og bearbeidinger der høyeste utdanningsnivå for reindrifsbefolkningen – fordelt på hhv. reineier, ektefelle og andre familiemedlemmer, er sammenlignet både med enkeltkommuner i Indre Finnmark, Finnmark totalt og landet. Dette ble gjort så langt tilbake som i 1987/88, og gir derfor et godt sammenligningsgrunnlag for å studere endring over tid. Her dokumenterte vi bl.a. at blant personer over 16 år hadde 86 % av reineierne (hovedeier/driftsenhetsinnehavere), 64 % av ektefellene (de klart fleste av ektefellene både var og er kvinner) og 60 % av de øvrige voksne i familien grunnskole som høyeste utdanning. Dette var høyere enn gjennomsnittet for Indre Finnmark kommunene (varierte fra 42-50 %) og klart høyere enn Finnmark generelt (41 %) og landet (34 %).

Når det gjaldt videregående skole var det høyeste fullførte utdanning for 11 % av reineierne, for 25 % av ektefellene og 22 % av øvrige voksne i reieierfamiliene (tilsvarende for alle over 16 år i Finnmark var 44 % og landet 47 %). Når det gjaldt utdanning utover videregående skole gjaldt det 0-2 % av reieierne/driftsenhetsinnehaverne, 7 % av ektefellene og ca. 2 % av øvrige voksne familiemedlemmer (for Finnmark gjaldt det 10 % og for landets voksne befolkning 14 %). Oppsummert hadde altså reindrifsbefolkningen klart lavere utdanning enn den øvrige befolkningen både lokalt og ellers i landet. Videre hadde driftsenhetsinnehaver klart lavere utdanning igjen enn ektefeller og andre voksne i reindrifsfamilien. Et lite unntak er at blant ektefellene til driftsenhetsinnehaverne hadde omtrent like stor andel høyere utdanning (7 %) som befolkningen ellers i Indre Finnmark (6-11 %).

I dette prosjektet har vi fått gjort lignende spesialkjøringer og bearbejninger for reindrifsbefolkningen for 1993/94 og 1999/2000. For 1999/2000 framgår det at andelen som hadde grunnskole som høyeste utdanning utgjorde for driftsenhetsinnehaverne 58 %, for ektefelle 29 %, for Finnmark 28 % og for landet 22 %. Dette er en veldig sterk endring for driftsenhetsinnehaverne, og enda sterkere for ektefellene, i retning å nærme seg befolkningen ellers. Men fremdeles er det 2-3 ganger så høy andel av driftsenhetsinnehaverne som "kun" har grunnskoleutdanning sammenlignet med Finnmark og landet. For ektefellene (de fleste kvinner) til driftsenhetsinnehaverne var situasjonen slik at det ikke lengre var flere enn i Finnmark generelt som kun hadde grunnskole.

Tabell 16.16 Utdanningsnivå for driftsenhetsledere etter kjønn, 1993/94 og 1999/2000.

		1993/94			1999/00		
		Mann	Kvinne	Total	Mann	Kvinne	Total
Ungd.skole høyeste	Antall	371	38	409	290	32	322
	% av kjønn	67,8	44,2	64,6	62,6	33,7	57,7
Videreg. gr.utdann.	Antall	107	28	135	100	26	126
	% av kjønn	19,6	32,6	21,3	21,6	27,4	22,6
Vg. avsluttet og påbygg	Antall	41	15	56	43	21	64
	% av kjønn	7,5	17,4	8,8	9,3	22,1	11,5
Univ./høgsk., lavnivå	Antall	4	2	6	9	14	23
	% av kjønn	0,7	2,3	0,9	1,9	14,7	4,1
Univ./høgsk., høynivå	Antall	1		1	3		3
	% av kjønn	0,2		0,2	0,6		0,5
Uoppgitt	Antall	23	3	26	18	2	20
	% av kjønn	4,2	3,5	4,1	3,9	2,1	3,6
Total	Antall	547	86	633	463	95	558
	% av kjønn	100	100	100	100	100	100

Når det gjelder videregående utdanning og høyere utdanning gjaldt det hhv. 34 % og 5 % av driftsenhetslederne, 44 % og 27 % av ektefeller/samboer til driftsleder, 54 % og 18 % for Finnmark og 56 % og 22 % for landet. Dette er en meget sterk økning i utdanningsnivået ved at andelen både for videregående utdanning og høyere utdanning er økt sterkt så vel hos driftsenhetsinnehavere og ektefeller. Selv om det fortsatt er relativt færre som tar videregående utdanning hos reieier og ektefelle, så skjer det en positiv utvikling. Særlig kan man legge merke til den høye andelen av ektefeller til driftsenhetsinnehavere som i 2000 hadde tatt høyere utdanning, nemlig hele 27 % mot Finnmark fylke 18 % og landet 22 %.

Det er klare kjønnsmessige forskjeller i utdanningsnivået både blant driftsenhetsledere og ektefeller/samboere til driftsenhetslederne. Hos mannlige driftsenhetsledere var andelen som hadde tatt grunnskole 63 %, videregående skole 31 % og høyere utdanning 2,5 %. Hos kvinnelige ledere var det langt lavere andel som kun hadde tatt grunnskoleutdanning (34 %), og relativt flere med videregående skole (50 %) og høyere utdanning 15 % i 1999/2000. Det var altså langt høyere andel kvinnelige ledere med både videregående og høyere utdanning enn sine mannlige kollegaer.

Tabell 16.17 *Utdanningsnivå for ektefelle/samboer til driftsenhetsledere 1993/94 og 1999/2000, fordelt etter kjønn.*

		1993/94			1999/00		
		Mann	Kvinne	Total	Mann	Kvinne	Total
Ungd.skole høyeste	Antall	21	106	127	24	61	85
	% av kjønn	65,6	39,0	41,8	57,1	23,9	28,6
Videreg. gr.utdann.	Antall	3	85	88	11	84	95
	% av kjønn	9,4	31,3	28,9	26,2	32,9	32,0
Vg. avsl. og påbygg	Antall	7	43	50	2	34	36
	% av kjønn	21,9	15,8	16,4	4,8	13,3	12,1
Univ./høgsk., lavnivå	Antall		32	32	3	75	78
	% av kjønn		11,8	10,5	7,1	29,4	26,3
Univ./høgsk., høynivå	Antall				1		1
	% av kjønn				2,4		0,3
Uoppgitt	Antall	1	6	7	1	1	2
	% av kjønn	3,1	2,2	2,3	2,4	0,4	0,7
Total	Antall	32	272	304	42	255	297
	% av kjønn	100	100	100	100	100	100

Det er også en klar tendens blant ektefeller til driftsenhetslederne at det er kvinnene som har høyest utdanning. Om lag 31 % av mannlige ektefeller tok videregående utdanning mot 46 % av kvinnelige ektefeller. Når det gjelder høyere utdanning dominerer kvinnelige ektefeller enda mer ved at ca. 30 % av de hadde det i 2000 mens bare ca. 10 % av mannlige ektefeller hadde det.

Når det gjelder utdanningsnivå i ulike regioner har vi ikke skilt mellom hovedpersonene i reindriftsfamilien, og sett driftsenhetsinnehaver og evt. ektefelle under ett. Her er det Vest-Finnmark og Karasjøk som skiller seg ut med flest som kun har grunnskole i 1999/2000 – hhv. 57% og 55 %. Lavest andel med grunnskole som høyeste utdanning finner vi i Sør-Trøndelag/Hedmark (20 %), Nord-Trøndelag (23 %) og Nordland (32 %). I alle områder er det store kjønnsforskjeller ved at det særlig blant menn er størst andel med kun grunnskole, men forskjellen mellom kjønnene mht. grunnskoleutdanning er minst i Nordland.

Når det gjelder videregående skole er det klart størst andel i reinbeiteområdene Sør-Trøndelag/Hedmark, Nord-Trøndelag og Nordland som har det (52-68 %), mens lavest andel med videregående skole finner vi i Vest-Finnmark med ca. 29 %, dernest Karasjøk med 32 %, Varanger/Polmak med 35 % og Troms med 38 %. Bare i Nordland av reinbeiteområdene var det størst andel menn med videregående utdanning (56 %, mot kvinners 45 %).

Når det gjelder andelen hovedpersoner i reindriftsfamilier som har tatt høyere utdanning er det mindre forskjeller mellom reinbeiteområdene, og det varierer fra ca. 10-15 % i de ulike områdene, unntatt for Varanger/Polmak der ca. 20 % har tatt høyere utdanning. I

Troms og Nord-Trøndelag kommer deretter (ca. 14 % med høyere utdanning). I alle reinbeiteområder var det imidlertid klart høyere andel av kvinnene enn mennene som tok høyere utdanning. Det er naturlig ettersom det samlet for alle reinbeiteområdene var bare ca. 2,5 % av mannlige hovedpersoner og 25 % av kvinnelige hovedpersoner i reindrifsfamiliene som hadde høyere utdanning (riktignok nesten ingen på høyere nivå, dvs. med mer enn 4 år høgskole-/universitetsutdanning).

Hvis vi bare tar for oss kvinnene i ulike regioner, er det i Vest-Finnmark og Karasjøk relativt flest kvinner (32-34 %) som har grunnskole som høyeste utdanning. Det er i reinbeiteområdene i sør, Sør-Trøndelag/Hedmark og Nord-Trøndelag, der klart lavest andel av kvinnene har grunnskole som høyeste utdanning (7-9 %). Et geografisk unntak er imidlertid Varanger/Polmak der det også er få som bare har grunnskoleutdanning. Også for videregående skolegang er det blant kvinner i de to sørligste reinbeiteområdene at klart høyest andel har tatt slik utdanning (70 %), mot 38-48 % for kvinnelige hovedpersoner³⁶ i de øvrige reinbeiteområdene. Når det gjelder universitets-/høgskoleutdanning kommer reinbeiteområdene i nord like godt ut som sør-områdene. I alle områdene er det ca. 21-27 % som har tatt høyere utdanning, men med unntak for kvinner i Varanger/Polmak som skiller seg ut ved at hele 47 % av disse har tatt høyere utdanning på lavere eller høyere nivå. Faktisk er her Sør-Trøndelag/Hedmark nesten lavest ved at "bare" 21,7 % av kvinnene der har tatt høyere utdanning.

For alle prosenter må en ta hensyn til at en oppsplitting av personer i område, kjønn og utdanningsnivå kan gi små grupper for hver kategori med fare for tilfeldige utslag. Materialet er mest robust for de store reinbeiteområdene med mange personer. I noen tilfeller kan f.eks. endring i utdanningsnivå selv for få personer kan gi større prosentutslag.

---

³⁶ Hovedpersoner i reindrifsfamilie har vi definert som: driftsenhetsinnehaver eller ektefelle til innehaver.

Tabell 16.18 Utdanningsnivå for driftsenhetsledere og deres evt. ektefeller/samboere fordelt på reinbeitesogn og kjønn 1999/2000. Prosent personer på hvert utdanningsnivå.

SogneNavn		Ungd.skole, høyeste	Videreg. gr. utdann.	Vg. avsl. og påbygg	Univ./høgsk., lavnivå	Univ./høgsk., høynivå	Uoppgift	Sum %	Sum ant.
Varanger/ Polmak	Mann	65,1	20,9	11,6			2,3	100	43
	Kvinne	15,6	15,6	21,9	46,9			100	32
	Total	44,0	18,7	16,0	20,0		1,3	100	75
Karasjok	Mann	69,8	15,5	6,9	2,6	0,9	4,3	100	116
	Kvinne	31,9	27,8	19,4	20,8			100	72
	Total	55,3	20,2	11,7	9,6	0,5	2,7	100	188
Vest-Finnmark	Mann	73,9	16,1	3,0	1,5	1,0	4,5	100	199
	Kvinne	33,6	30,8	11,2	23,8		0,7	100	143
	Total	57,0	22,2	6,4	10,8	0,6	2,9	100	342
Troms	Mann	52,5	12,5	22,5	7,5		5,0	100	40
	Kvinne	28,6	35,7	7,1	25,0		3,6	100	28
	Total	42,6	22,1	16,2	14,7		4,4	100	68
Nordland	Mann	36,6	43,9	12,2	2,4		4,9	100	41
	Kvinne	22,7	36,4	9,1	27,3		4,5	100	22
	Total	31,7	41,3	11,1	11,1		4,8	100	63
Nord-Trøndelag	Mann	37,1	37,1	20,0	5,7			100	35
	Kvinne	6,7	56,7	13,3	23,3			100	30
	Total	23,1	46,2	16,9	13,8			100	65
Sør-Trøndelag/ Hedmark	Mann	29,0	51,6	16,1		3,2		100	31
	Kvinne	8,7	26,1	43,5	21,7			100	23
	Total	20,4	40,7	27,8	9,3	1,9		100	54
Total	Mann	62,2	22,0	8,9	2,4	0,8	3,8	100	505
	Kvinne	26,6	31,4	15,7	25,4		0,9	100	350
	Total	47,6	25,8	11,7	11,8	0,5	2,6	100	855

17 Inntekter i reindriftshushold – hva lever man av og hvem bidrar med hva

17.1 Problemstillinger

I samsvar med prosjektbeskrivelsen er formålet her å analysere registrerte inntektsforhold (formuesforhold belyses i kapittel 18) for voksne personer i reindriftsfamilier. Særlig fokus er rettet mot kvinners inntektsbidrag i pengeøkonomien.

Helt konkret vil vi her studere hvor stor andel av reindriftskvinnene som har egne inntekter, og hva som er deres viktigste inntektskilder av trygd, lønnsarbeid, inntekt fra reindrifta, egen næringsinntekt eller kombinasjoner av disse. Videre, hvor viktig er kvinners egne inntekter i forhold til samlet familieinntekt og ektefelles inntekt, og er det forskjeller mellom reindrifta i ulike geografiske områder. Samlet vil vi altså ende opp med en drøfting og beskrivelse av viktige kvantifiserbare inntektsforhold for reindriftskvinner de senere årene (særlig for 1993 og 1999). Ytterligere vil vi med utgangspunkt i en tidligere analyse (ikke helt sammenlignbare tall), og evt. annet materiale fra tidligere år eller for den øvrige befolkningen i landet, forsøke å få fram noen sentrale utviklings-trekk. Herav er det ønskelig å finne ut og dokumentere om f.eks. en betydelig andel kvinner i reindrifta nå skaffer alternative inntekter til husholdet. Videre vil vi forsøke å dokumentere om det er noen klare tendenser til at enkelte inntektstyper har vokst mere enn andre i reindrifta. Tilgjengelige inntektsdata for hele populasjonen vi har hatt tilgang til fra ulike sentrale registre, og som skiller mellom ektefeller og kjønn i alle områder i landet med tamreindrift, er først og fremst dataene i dette prosjektet for 1999 og 1993 og til dels 1987 (Karlstad 1990). Indirekte gir disse analysene oss også en del holdepunkter for å antyde en del om endringer i kvinners tidsbruk i husholdet som følge av eventuelle forskyvninger i inntektsgivende aktiviteter. Kvinners endringer i arbeidsoppgaver og tidsbruk er belyst i andre deler/moduler i dette prosjektet.

Det er også av interesse å studere kvinners økonomiske rolle i forhold til utdanningsnivå, og sammenligne det med tilsvarende for menn i reindriftsfamilier. I tillegg til å se på inntektsstørrelse, vil det være av interesse å se på sammenhengen mellom *utdanningsnivå* og hvilke *typer inntekter* man har (blant inntektsvariabler vi har data for fra selvangivelse og inntektsstatistikk er inntekt fra lønn, pensjoner, primærnæring, annen selvstendig næring mv.). Sammenligninger mellom inntekter/inntektstyper og utdanning kan gjøres ved å relatere analysene av inntektsgrunnlaget i dette kapitlet til data om utdanningsnivå hos kvinner og menn i reindrifta i kapittel 16.5 (utdanning inndelt i ni nivå for 1993/94 og 1999/2000). Dessverre manglet fagretning i utdanningsdataene våre, med unntak for 1993, og er derfor verken med i kapittel 16.5 eller mulig å sammenligne med inntektsforhold i reindriftsfamiliene. Tilsvarende har vi ikke datagrunnlag for å gjøre analyser omkring hvilke yrker eller bransjer utenom reindrifta personene i reindriftsfamiliene evt. arbeider i (f.eks. lærer, snekker, kontorarbeid o.l.). Det ville krevd ytterligere datainn-

samling, datakjøringer og analyser - f.eks. koblinger mot evt. yrkes-/arbeidsmarkedsstatistikk, i den grad oppdaterte relevante data er tilgjengelig. Det er derfor ikke belyst her.

17.2 Nærmere om analyseenheter og datagrunnlag

Når det gjelder analyseenhetene og datagrunnlaget for det foreslåtte opplegget har vi delvis beskrevet det før. I utgangspunkt har vi fått trukket ut personer som omfatter hele populasjonen av personer i driftsenhetene (og noen tilknyttede data om disse i den grad det fantes tilgjengelig for aktuelle årganger av Melding om reindrift), dvs. driftsenhetsleder, ektefeller og samboere som har felles barn - dessuten *øvrige medlemmer* som er oppført på driftsenheten (bl.a. barna og andre som vi har mindre data på og ikke kjenner hvilken status de har i forhold til driftsenheten/leder bortsett fra å fylle kravene til å stå på melding om reindrift (dvs. foreldre og andre som er ført opp på Meldinga for driftsenheten og som er i slekt med leder og fyller krav til å ha reinmerke.). Barna som inngår i SSB's familiebegrep har vi imidlertid fått identifisert senere gjennom SSB-kjøringer at de er barn til driftsenhetsleder og dens ektefelle/samboer. Hvis leder ugift/ikke samboer og bor hjemme hos foreldrene vil også foreldrene inngå i familiebegrepet. Det er noe forskjell på datagrunnlaget for 1993 og 1999 som er omtalt i tidligere kapittel, ikke minst at kun familiemedlemmer til driftsenhetsleder er med i datafila vi har fått fra SSB og bearbeidet for 1993 (ikke andre medlemmer fra Melding om reindrift som faller utenfor familiebegrepet). For alle disse har vi så fått SSB til å påkoble ulike inntektsvariabler og noen andre variabler (bakgrunnsvariabler om kjønn, alder, utdanningsnivå o.l.). Deretter har vi gjort en del korrigeringer/bearbeidinger av filene og dessuten på hovedanalysefila, av hensiktsmessige grunner. Bl.a. har vi i forhold til utgangsfila fra Melding om reindrift for 1999/2000 "rensket" bort medlemmene i driftsenheten (bestående av husstandsmedlemmer/andre) som ikke tilhører familien til driftsenhetsleder. Dermed ble fila sammenlignbar med analysefila vi har bearbeidet for analysene for 1993/94. Mulighetene for analyser av øvrige personer er fortsatt muliggjort på andre analysefiler, og da først og fremst i ei "urenset totalfil" vi har for 1999/2000.³⁷ De bearbeidede analysefilene har gjort det mulig å få fram ønskede inntekts- og formuedata både på "familien" og enkeltpersoner i familien. Viktigste her vil naturligvis være driftsenhetsleder og evt. ektefelle/samboer (egentlig bare samboere med felles barn som inngår i SSB-familien). Dette er det best mulige, dog et bra utgangspunkt, ut fra de tekniske og ressursmessige muligheter å tilrettelegge data på, om man ikke skal gjøre betydelige og krevende manuelle databearbeidinger. Datagrunnlaget gjør det mulig å analysere de ulike inntektsbidraget fra kvinner til familien, sammenligne dette med menns/ektefelles

³⁷ For å kunne nyttiggjort data om disse "øvrige medlemmer" i driftsenheten på en god måte, f.eks. til husholdsanalyser basert på hvem som reelt bor i samme hushold (ikke bare de som kommer inn under SSB's familiebegrep), måtte noen med kjennskap til alle disse (om noen i det hele tatt har så god oversikt) gjort en manuell jobb og tilført nødvendige ekstraopplysninger om disse på lister - bl.a. om de bor i felles hushold med leder, men kanskje også opplysninger om slektsforhold til leder, om reindrift er hovedyrke o.l. Videre måtte man manuelt tilføyd /korrigert mangelfulle personnummer og tilføyd evt. ytterligere personer i husholdet dersom alle i husholdet er oppført på listene i Melding om reindrift. Da ville vi kunne lage en utvidet, og kanskje riktigere husstands-enhet. Imidlertid vil en for 1999, der alle "øvrige" medlemmer av driftsenheten er med i materialet med påkoblede inntektsdata osv. (med så langt riktig personnr. i Melding om reindrift), kunne gjøre omtrent de samme inntektsanalysene. Videre vil vi kunne se inntekter i forhold til utdanning, kjønn, alder, geografi mv. Imidlertid har vi bl.a. ikke data på deres eksakte slektskap/tilknytning til driftsenheten/leder og hva deres hovedyrke er (om det er reindrift eller annet slik at vi vet om de skal betraktes som personer med reindrift som hovedyrke eller ikke).

inntekter, fordelt etter kommune og andre interessante bakgrunnsvariabler. Dataene er de samme som finnes i de personlige selvangivelsene og i SSB sin ”inntektsstatistikk” som igjen er basert på koblinger mellom en rekke offentlige registre (jf. omtale av inntektsstatistikken i tidligere kapittel).

En begrensning i materialet er at det ikke gir muligheter for detaljstudier der næringsinntekter fra reindrifta kan splittes opp i ulike kategorier, og da f.eks. se på hva slags næringsinntekter som er viktige og hvor mye disse utgjør (f.eks. kjøtt salg eller binæringsinntekter som duodji, bærplukking mv.). Det skyldes at de enkelte postene i Næringsoppgave for reindrift, og næringsoppgaver generelt, ikke er registrert elektronisk hos Skattedirektoratet/SSB. Bare sumposten overskudd/underskudd er overført fra næringsoppgaven til selvangivelsen og dermed registrert elektronisk. I selvangivelsen har man dessuten bare inndelt næringsinntektene i de fire gruppene jordbruk/reindrift, skogbruk, fiske/fangst og annen næring.

Her gir utvalgsdataene i tilknytning til utarbeidelse av Totalregnskapet for reindriften (316 næringsoppgaver for reindrift) hos Reindriftsforvaltningen visse muligheter. Det er imidlertid et problem at det primært/kun eksisterer oppgaver for driftsenhetsleder da Næringsoppgaven for reindrift stort sett leveres felles for ektefeller. Det betyr at det i liten grad finnes egen Næringsoppgave for reindrift registrert på kvinner siden det er relativt få kvinnelige driftsenhetsinnehavere, eller at det evt. er blitt tradisjon for å føre oppgaven på mannen (lovendring fra 1996 gir rett til felles driftsenhet med mannen, forutsatt at man krysser av for det i Melding om reindrift). Siden dette er et utvalg, og det samtidig er få kvinnelige driftsenhetsinnehavere, vil det kunne bli få kvinnelige driftsenhetsledere som kommer med i utvalget. Siden det ikke skilles mellom om det er leder eller ektefelle (kvinne eller mann) som har bidratt (mest) til inntekten i næringsoppgaven, vanskeliggjør det analyser av kjønnes bidrag til de ulike inntektspostene i reindriften fordelt på f.eks. inntekter fra kjøtt salg, utmarksprodukter og salg av duodji. Likevel er registreringene fra næringsoppgavene interessante fordi de er detaljerte (registrerer i detalj de ulike inntekts- og utgiftsposter i oppgavene), og omfatter alle driftsenheter utenom de store reinbeiteområdene Vest-Finnmark og Karasjok. For Vest-Finnmark og Karasjok reinsogn har man bare næringsoppgaver for et utvalg av driftsenhetene. Dette har vi utnyttet i et eget bakgrunnsnotat (jf. vedlegg 5) der nettopp data fra næringsoppgaver for reindrift benyttes. Dette er for å få fram mer detaljert kunnskap om hva reindriftsinntektene består av og fordeler seg på bl.a. salg av kjøtt, duodji og utmarksprodukter mv. Videre, ved å se på sammenheng mellom typer hushold (enslige menn, enslige kvinner, ektefeller/samboere), hvem som er leder, om det er forskjell på binæringsinntekter der ektefelle har jobb utenfor næring osv., har vi også kunnet avdekke en del konklusjoner om *kvinnens* bidrag til reindriftsinntektene totalt, og mer spesielt hva slags type inntekter fra reindriftsrelatert virksomhet kvinner bidrar med.

17.3 Inntektsgrunnlaget i reindriftsfamilier - ”Inntektsstatistikken”

17.3.1 Definisjon av inntektsvariabler

Generelt om Inntektsstatistikken og Selvangivelsesstatistikken er skrevet tidligere i modulen i kapittel om data og metode. Her skal vi bare gjengi de viktigste inntektsposter/variabler derfra og sette de i en regnskapsmessig oppstilling slik at en forstår variablenes innhold og betydning i en framstilling av økonomiske forhold og personenes rolle i

familieøkonomien. Vi har også forsøkt å definere rimelig presist hvilke poster de enkelte variabler inneholder, noe som for øvrig blir gjentatt senere når de enkelte variabler anvendes til analyser.

Inntektsstatistikken (SSB) har følgende hovedinndeling der vi har data/variabler for omtrent alle hovedpostene (mangler bare ”Inntekt etter skatt og renteutgift/boliginntekt”. Vi har Inntekt etter skatt, og fra Selvangivelsesstatistikken har vi renteutgift og kan derfor antagelig konstruere Inntekt etter skatt og renteutgift, men mangler muligheten for å trekke inn boliginntekt (men tror ikke det er viktig). Vi har gjengitt de viktigste variablene i Inntektsstatistikken, med variabeldefinisjoner ³⁸, nedenfor. Vi viser til ytterligere presiseringer av variablene i tilknytning til selve dataanalysene senere, særlig i tilknytning til merknader til tabeller. For å skjønne de ulike inntektsvariablenes betydning, har vi lagd følgende oversikt over variabler i Inntektsstatistikken:

+Yrkesinntekt

+lønn:

Omfatter 2.1.6 (lønn, honorar, overskudd utgiftsgodtgjørelse og sykepenger/fødselspenger) + 2.4.1 (lønn barn under 13 år). Arbeidsledighetstrygd er dog ikke med her i Inntektsstatistikken der den er plassert under skattepliktige overføringer

+netto næringsinntekt:

Omfatter post 2.7 og 3.2.16, dvs. overskudd og underskudd næring, inkl. sykepenger til næringsdrivende og fratrukket avskrivninger. Dag-penger næringsdrivende er ikke med.

+Kapitalinntekt:

Omfatter brutto renteinntekt, aksjeutbytte, realisasjonsgevinster - tap, andre kapitalinntekter. Renteutgifter er ikke med her.

+Skattepliktige overføringer:

Omfatter pensjoner o.l. fra folketrygden (alder-/uføre-/attføring mv.), tjenestepensjon, arbeidsledighetstrygd og mottatte bidrag (bl.a. pliktig underholdsbidrag) o.l.

+*skattepliktige overføringer utenom pensjoner:

Denne variabelen har vi fått lagd særskilt til prosjektet, og er ekskl. alle pensjoner (dvs. omfatter ikke selvangivelsespostene 2.2.1, 2.2.2, 2.2.4, 2.3.1 og 2.3.2).

+Skattefrie overføringer

(bl.a. barnetrygd, bostøtte, stipend, forsørgerfradrag, sosialhjelp, grunn-/hjelpetønad, kontantstøtte, engangsstønad ved fødsel, andre overføringer).

+*skattefrie overføringer barn: Under skattefrie overføringer har vi fått laget en egen variabel vedr. skattefrie overføringer som gjelder barn (barnetrygd + forsørgerfradrag + støtte til barnetilsyn til enslige forsørgere + kontantstøtte + engangsstønad fødsel mv.)

+*andre skattefrie overføringer (som ikke gjelder barn). Dette er også en variabel vi har fått SSB til å aggregere opp, og omfatter resten som ikke er med i ”skattefrie overføringer barn”, dvs. at her er med: bostøtte, stipend, sosialhjelp, grunn-/hjelpetønad og annet.

=Samlet inntekt

³⁸ Variabeldefinisjoner iht. NOS Inntektsstatistikk for personer og familier 1993-98, side 9-12, SSB

- Utlignet skatt og negative overføringer:
Omfatter: sum skatter (inntekt-/formueskatt og medlemsavgift folketrygd), fratrukket skattefradrag og påplussede negative overføringer (pliktig underholdsbidrag/premie og tilskudd pensjonsordning i arbeidsforhold mv.)
- = Inntekt etter skatt
Gjelder før renteutgifter/andel boligselskapsutgift og boliginntekt (dvs. inntekt av prosentlignet boligeiendom; selveier eller i boligselskap) er fratrukket.
- Renteutgift og boliginntekt
  - + Renteutgifter (dvs. gjeldsrenter og andel boligselskapsutgift)
  - Boliginntekter (inntekt prosentlignet boligeiendom; både selveierbolig og egen bolig i boligselskap)
- = Inntekt etter skatt og renteutgift/boliginntekt (mangler data)

Variablene ovenfor som kommer etter ”*Inntekt etter skatt*” har vi ikke fått med i data-materialet vårt i spesialkjøringene gjort i samarbeid med SSB. Bl.a. fordi variabelen ”*Inntekt etter skatt og renteutgift/boliginntekt*” på en måte synes å oppsummere bedre enn mange andre variabler hva en har igjen av disponible midler til livsoppholdelse/forbruk, ønsker vi vha. andre variabler vi har i vårt samlede datasett (fra Selvangivelsesstatistikken) å konstruere en variabel som er mest mulig lik den variabelen vi ”mangler”.

Den nykonstruerte variabelen vi vil bruke har vi kalt ”*Inntekt etter skatt og renteutgifter*”, og utgjøres av differansen ”*Inntekt etter skatt*” fratrukket ”*Renteutgifter*”. Variabelen *Renteutgifter* består av sum postene 3.3.1+3.3.2 (fradragsberettigede gjeldsrenter til hhv. norske og utenlandske fordringshavere) som vi har fra Selvangivelsesstatistikken. Strengt tatt burde vi i tillegg hatt tilgang til post 3.3.4 som er del av boligselskapsutgift, men det har vi ikke. Vi mangler også variabelen boliginntekt (inntekt fra prosentlignet boligeiendom) for å få beregnet de eksakte verdier for personenes ”*Inntekt etter skatt og renteutgift/boliginntekt*” som i Inntektsstatistikken. Ettersom data for hele landets befolkning viser at prosentlignet boliginntekt og boligselskapsutgift til dels utjevner hverandre (den ene er inntekt og den andre er utgift, og i omtrent samme størrelsesorden), samt at vi tror beløpene for reindriftspersoner er relativt begrensede i den totale økonomiske sammenhengen - noe som er tilfelle i følge data vi har for gjennomsnittet av landets befolkning, så mener vi vår variabel ”*Inntekt etter skatt og renteutgifter*” på en tilfredsstillende måte gir oss noe av det samme som Inntektsstatistikken ”*Inntekt etter skatt og renteutgift/boliginntekt*”. Dermed tilføyer vi følgende to variabler til variabellista fra Inntektsstatistikken over:

- *Renteutgifter* (Selvangivelsen post 3.3.1 og 3.3.2)
- = *Inntekt etter skatt og renteutgifter*
Omfatter: ”*Inntekt etter skatt*” - ”*Renteutgifter*”

17.3.2 Lønnsinntekter

Yrkesinntekter er det som tradisjonelt fokuseres mest når det skal analyseres hva slags grunnlag levekår og bosetting er basert på, og som gjør familier og individer robuste mht. å klare seg selv. ”Yrkesinntekter” består i Inntektsstatistikken av hhv. ”lønnsinntekter” og ”næringsinntekter” (SSB)³⁹, og i dette underkapitlet er *lønnsinntekter* hovedtema.

³⁹ Definisjonene og sammenhengene mellom postene/variablene i Inntektsstatistikken vi bruker, er presentert foran i kapittel 17.3.

Det er i øvrige deler av prosjektet (jf. Folkenborg, Krogh og vedlegg 5/bakgrunnsnotat) belyst hvordan kvinnerollene i reindrifta er endret over tid som følge av nye driftsmåter i næringen, endret boform/mer bofasthet og økende avhengighet av pengeøkonomi for innkjøp av kjøpevarer mv. Hos Karlstad (1990) framheves det også en tendens til at kvinnerollen i reindrifta er endret fra mindre vareproduksjon (dvs. mindre produksjon av klær, egne redskaper og utnyttelse/foredling av råvarer fra rein) til mer tjenesteproduksjon (service, tilrettelegging og ”papirarbeid”). Foran har vi også dokumentert økende utdanningsnivå også hos reindriftsfamilier, og der det helt klart er kvinnene som har høyest utdanning i reindriftsfamiliene, og dermed har styrket sine forutsetninger for å konkurrere om ledige jobber lokalt i det private eller offentlige arbeidsmarkedet. Et hovedspørsmål er hvordan dette har gitt seg utslag i kvinnes registrerte yrkesinntekter, særlig om de har tatt seg lønnet arbeid utenfor reindrifta. Videre, hvor viktig er lønnsinntekten blitt for reindriftsfamiliene iht. seneste materiale fra Inntektsstatistikken som er for 1999 (Selvangivelsesstatistikken finnes for 2000, men den mangler andre data vi trenger).

Gjennomsnittlig lønnsinntekt etter kjønn, sivilstand, leder/ektefelle

Om vi kun forholder oss til nivået på lønnsinntektene for siste inntektsår i 1999, er det som man kan forvente ektefellene til driftslederne som har klart høyest gjennomsnittlig lønnsinntekt med kr 118.239,-, som er nærmere dobbel så mye som de kr 62.851,- i gjennomsnitt for alle hovedpersoner i reindriftsfamilier (driftsenhetsinnehavere og evt. ektefeller)⁴⁰. Dette er imidlertid et mønster som gjelder om en sammenligner innenfor samme kjønn, men gjelder ikke ”på tvers” av kjønnene. Tvert imot er det kjønn som avgjør mest hvem som har høyest inntekt, deretter teller det om man er driftsenhetsinnehaver eller ikke og til slutt synes sivilstand å influere på lønnsinntektsnivået.

Om vi sammenligner kvinner med hverandre, så var det klart høyest gjennomsnittlig lønnsinntekt blant de som var ektefeller til driftsleder med ca. kr 132.000,- (mannlige ca. kr 38.000,-), dernest kom de som var gifte driftsledere med ca. kr 88.000,- (mannlige ca. kr 26.000,-) og lavest lønnsinntekt hadde ugifte driftsledere med ca. kr 79.000,- (mannlige ca. kr 19.000,-). Innen alle kategorier, dvs. om man er gift eller ugift, driftsenhetsinnehaver eller ikke, så har altså kvinner klar høyere lønnsinntekt enn menn. I gjennomsnitt for alle kvinnelige hovedpersoner i reindriftsfamilier var lønnsinntekten kr 119.000,- mot tilsvarende for menn kr 24.000,- i 1999, altså bare ca. 1/5-del av kvinnelønna. Forskjellen er størst mellom kvinnelige og mannlige ektefeller til driftsenhetsleder (dvs. de er gift med en som har driftsenhet), der kvinner hadde ca. kr 94.000,- høyere lønnsinntekt enn menn. Det kanskje mest markante særtrekk i datamaterialet, er at selv om vi finner fram til den kvinnekategori med lavest gjennomsnittlig lønnsinntekt, nemlig ugifte kvinnelige driftsenhetsinnehavere, så har de vesentlig høyere lønnsinntekt også enn den gruppen med høyest lønnsinntekt, nemlig mannlige ektefeller til kvinne som eier driftsenhet. Om vi skal våge oss på en *hypotese* ut fra ovennevnte, må det være at uansett hvem som eier driftsenheten så er det mannen i reindriftsfamilier som i dag oftest har reindriften som sitt viktigste hovedyrke, mens kvinnen i større grad enn menn har tatt/måtte ta seg lønnet arbeid utenfor reindrifta, og i tillegg hjelper til i reindrifta på ulike måter etter hva det er tid til, etter interesse og forutsetninger (alder, barn, omsorgsansvar, fysikk/helse, erfaring/kunnskap mv.). Menn derimot ser ikke ut til i samme grad som kvinner å ha skaffet seg annet lønnsarbeid selv om de ikke selv eier egen driftsenhet.

⁴⁰ En må være klar over at alle beløpene inkluderer også de med 0 i lønnsinntekt. Blant alle driftsinnehavere og ektefeller på 855 personer i 1999 var det 250 personer eller 29 % uten lønnsinntekt og i 1993 ca. 335 personer eller 35 %. Utelates de med 0 inntekt i 1999 blir gjennomsnittlig lønnsinntekt for alle hovedpersoner med beløp klart høyere, nemlig ca. kr 89.000,-.

Tabell 17.1 Gjennomsnittlig "Lønnsinntekt" 1993 og 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.

Personkategori	Kjønn	1993		1999			
		Lønnsinnt.	N	St.av.	Lønnsinnt.	N	St.av
Ugift leder	mann	13438	265	29323	18709	203	44032
	kvinne	37789	53	50445	79238	44	91358
	Total	17496	318	34873	29492	247	59912
Gift leder	mann	15252	283	44867	26249	260	57416
	kvinne	58520	34	68844	88452	51	99132
	Total	19892	317	49712	36450	311	69796
Ektefelle til leder	mann	26015	32	57446	37746	42	81978
	kvinne	68502	272	73816	131497	255	103892
	Total	64030	304	73359	118239	297	106130
Alle	mann	15017	580	39460	24174	505	55203
	kvinne	63022	359	71064	118655	350	103641
	Total	33370	939	58595	62851	855	91372
Leder totalt	Total	18692	635	42910	33370	558	65639
*Sum ektefeller (par)	Total	(82998)			(152806)		

Kilde: Inntektsstatistikken SSB, tilsvarende Selvangivelsen post 2.1.6+2.4.1, og er inkl. sykepenger. Imidlertid er ikke arbeidsledighetstrygd med selv om det i selvangivelsen er med under post 2.1.1 lønn mv. Arbeidsledighetstrygd er i Inntektsstatistikken under posten "Skattepliktige overføringer".

Når det gjelder endringer i lønnsinntektene over tid, er det helt åpenbart at gjennomsnittlige lønnsinntekter fra hovedpersoner i reindriftsfamiliene har hatt en sterk økning både nominelt og målt i real priser (faste priser). For å kunne sammenligne en nominelle inntektsdata på ulike tidspunkt, har vi på grunnlag av konsumprisutviklingen (SSB) fått beregnet prisstigningen periodene 1987-1999 og 1993-1999. Hensikten er på en enkel måte å kunne omgjøre historiske nominelle inntektsdata særlig for 1993, og til dels 1987⁴¹, til faste 1999-kroner som er siste år dataene våre fra Inntektsstatistikken gjelder for.

Tabell 17.2 Omregning av 100 kr nominelt i hhv. 1987 og 1993 til faste 1999-kroner, samt beregning av samlet prisvekst i periodene 1987-99 og 1993-99 samt.

	1987	1993	1999
Nominell verdi	100 kr	100 kr	100 kr
Faste 1999-kroner	141,89 kr	112,91 kr	100 kr

Merknad: Tabellen tilsvarende en samlet prisstigning for perioden 1987-1999 på 41,9 % og for perioden 1993-1999 på 12,9 % (SSB).

I gjennomsnitt for alle hovedpersoner i reindriftsfamilier økte reallønna målt i faste 1999-priser fra kr 37.675,- i 1993 (nominelt kr 33.370,-) til kr 62.851, dvs. en reell verdiøkning på kr 25.176 tilsvarende 67 %. Til tross for økningen var dette vesentlig lavere gjennomsnittlig lønnsinntekt enn landsgjennomsnittet for personer over 17 år som i 2000 hadde lønnsinntekt iht. selvangivelsen⁴² på kr 157.500,-, tilsvarende kr 152.764 målt i 1999-

⁴¹ 1987 er tatt med i den grad det refereres til eller leseren selv ønsker å sammenligne med data for det inntektsåret hos Karlstad 1990, der bl.a. nettoinntekt stat og nettoformue stat er presentert både for personer i reindrifta og ellers..

⁴² Lønnsinntekten her hentet fra publisert selvangivelsesstatistikk fra SSB er definert = post 2.1.6 + 2.1.7 + 2.4.1, dvs. inkl. dagpenger for lønnstakere og næringsdrivende som ikke er med i vår

priser når vi nedskriver for 3,1 % konsumprisstigning tidsrommet 1999-2000. (Gjennomsnittlig lønnsinntekt for de *med beløp* i 2000 var nominelt kr 239.200,-, som ikke blir sammenlignbart med tallene ovenfor).

For hovedpersonene totalt var økningen vesentlig større for kvinner med 67 % økning (+ kr 47.503 1999-kroner) i forhold til menns 43 % (+ 7.219 1999-kroner) perioden 1993-1999. Blant menn er det gifte driftsenhetsledere som har hatt høyest prosentmessig vekst i sine lønnsinntekter med reallønnsvekst på 52 % (+ kr 9.029,-), dernest mannlige ektefeller til driftsenhetsledere med 29 % økning (+ kr 8.375,-) og lavest økning med 23 % (+ kr 3.538,-) er det ugifte mannlige driftsenhetsinnehavere som har hatt. Blant kvinner er det motsatt ved at reallønnsinntekten økte prosentvis mest for ugifte kvinnelige driftsenhetsinnehavere (+ 86 %, + kr 36.574,-), dernest for kvinnelige ektefeller (+70 %, + kr 54.158,-) og lavest for gifte kvinnelige driftsenhetsinnehavere (+34 %, + kr 22.383,-).

Hovedpersoner av ulike kjønn mv. fordelt etter inntektsnivå

Gjennomsnittsinntekter vil ikke få fram helheten på en fullgod måte da den ikke får fram hvordan fordelingen av inntektene er, og kanskje særlig dersom en vesentlig andel av analyseenheter er uten lønnsinntekt eller at den er meget lav. Dette framgår tydelig fra våre resultater er tilfelle i reindriftsfamiliene.

Samlet for de 855 hovedpersonene i reindriftsfamilier var det hele 68 % med lønnsinntekter under kr 50.000,-, og det omfatter også de 29 % helt uten lønnsinntekt. 15 % av alle hadde lønnsinntekt på kr 50.000-150.000, og 19 % hadde mer enn kr 150.000,-. Det er imidlertid først og fremst mennene der få har lønnet arbeid av noe omfang. Hele 87 % av alle menn hadde under kr 50.000,- i lønnsinntekt i 1999, og her omfattes også de 38 % menn helt uten lønnsinntekt. Bare 12-14 % av mannlige hovedpersoner i reindriftsfamilier hadde lønnsinntekt over kr 50.000,- i 1999, og bare 5 % over kr 150.000,-. Det er kanskje noe overraskende at denne veldige skjeve fordelingen blant mannlige hovedpersoner på lønnsinntektskalaen er omtrent lik enten mennene eier egen driftsenhet eller ikke, eller om de er gift eller ugift. Riktignok har vi en enda sterkere tendens blant ugifte mannlige driftsenhetsledere enn andre mannlige hovedpersoner til ikke å ha lønnsinntekter da hele 81 % av disse hadde under kr 20.000 i lønnsinntekt i 1999 (49 % hadde lønnsinntekt=0).

Det er altså så desidert kvinnene som skaffer lønnsinntekter til reindriftsfamiliene, og 51% av disse hadde inntekt over kr 100.000,- i 1999, mens 27 % hadde over kr 200.000,-. Bare 17 % av alle kvinnene var helt uten lønnsinntekt. Blant kvinnene ser vi også mer "naturlige" mønstre/forskjeller mellom de som har egen driftsenhet og de øvrige, derimot synes det å ha mindre betydning om kvinnene er gifte eller ikke på deltakelsen i lønnsarbeid. Blant gifte kvinner var det bare 14% som var helt uten lønnsinntekt, mens hele 70% hadde over kr 50.000,-. Enda klarer framkommer betydningen av lønnsinntekter fra *kvinnelige ektefeller* ved at hele 45 % av disse hadde over kr 150.000,- i lønnsinntekter. Om vi sammenligner gifte reindriftskvinner med lønnsinntekt med tilsvarende for kvinner ellers i landet, så hadde disse reindriftskvinnene "bare" ca. kr 15.000,- lavere lønnsinntekt i 1999 (ca. kr 153.000 mot ca. kr 168.000).

---

lønnsinntekt fra Inntektsstatistikken. For hele materialet gir det noen tusen høyere beløp som må tas hensyn til i sammenligningen.

Tabell 17.3 *Driftsenhetsinnehavere og evt. ektefeller/samboere fordelt etter størrelse på lønnsinntekter i 1999 for kvinner og menn. Antall og prosent.*

Lønns- inntekt 1.000 kr		Gift dr.enh.leder			Ektefelle til dr.enh.leder			Enslig leder			Total		
		M	K	Tot.	M	K	Tot.	M	K	Tot.	M	K	Tot.
0	Ant.	73	14	87	17	35	52	100	11	111	190	60	250
	%	28	27	28	40	14	18	49	25	45	38	17	29
0 - 20	Ant.	119	6	125	13	29	42	64	8	72	196	43	239
	%	46	12	40	31	11	14	32	18	29	39	12	28
20-50	Ant.	33	5	38	6	13	19	14	4	18	53	22	75
	%	13	10	12	14	5	6	7	9	7	10	6	9
50-100	Ant.	17	5	22	1	34	35	12	6	18	30	45	75
	%	7	10	7	2	13	12	6	14	7	6	13	9
100-150	Ant.	7	8	15	1	27	28	6	3	9	14	38	52
	%	3	16	5	2	11	9	3	7	4	3	11	6
150-200	Ant.	6	6	12		33	33	3	7	10	9	46	55
	%	2	12	4		13	11	1	16	4	2	13	6
200-300	Ant.	2	4	6	3	70	73	4	3	7	9	77	86
	%	1	8	2	7	27	25	2	7	3	2	22	10
300--	Ant.	3	3	6	1	14	15		2	2	4	19	23
	%	1	6	2	2	5	5		5	1	1	5	3
Total	Ant.	260	51	311	42	255	297	203	44	247	505	350	855
	%	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kilde: Inntektsstatistikken 1999, SSB. Tilsvarende selvangivelsen post 2.1.6+2.4.1 (dvs. inkl. sykepenger og lønnsinntekt for barn under 13 år). Arbeidsledighetsstrygd er imidlertid ikke med her, som i Selvangivelsesstatistikken, da den i Inntektsstatistikken er plassert under skattepliktige overføringer.

Endringer mot økt yrkesdeltakelse utenfor reindrifta på 90-tallet

Vi har tidligere vært inne på at aktiviteten i reindriftsnæringen har vært nedadgående på 90-tallet, først og fremst i Finnmark, der både antall familiemedlemmer, driftsenheter og reintall har gått ned. Antall reindriftsfamilier har også gått ned, men mindre enn de øvrige nevnte indikatorene. Det er da naturlig å forvente at personer i yrkesaktiv alder i reindriftsfamilie da vil søke etter andre inntekter og annet arbeid. Har det skjedd, og på hvilken måte?

Samlet for driftsleder og evt. ektefelle/samboer støtter analysene at utover 1990-tallet har en økende andel av hovedpersonene i reindriftsfamilier tatt seg lønnsarbeid. Det virker også som at de som har jobb utenfor reindrifta har høyere stillingsandel/jobber flere timer i året enn før ettersom større andel av personene befinner seg på høyere lønnsinntektsnivå på slutten av 90-tallet enn tidligere. For alle hovedpersonene gikk andelen med lønnsinntekt på kr 0-20.000 fra 78 % til 57 % perioden 1993-99, dvs. at det var 21 % færre som var uten lønnsarbeid eller tilhørte laveste inntektsgruppe. Blant disse gikk andelen som var helt uten lønnsinntekt ned fra 35 % til 29 %. Om vi ser på utviklingen for kjønnene, så gikk andelen kvinner med kr 0-20.000 i lønnsinntekt ned fra 46 % til 29 % fra 1993-99, mens tilsvarende for menn var en nedgang fra 81 % til 77 %. Selv om noe større andel menn har gått ut i aktivt lønnsarbeid, er det først og fremst blant kvinner det har skjedd en markert endringsprosess der flere tar seg lønnsarbeid utenfor reindrifta.

Tabell 17.4 *Driftsenhetsinnehavere og evt. ektefeller/samboere fordelt etter størrelse på lønnsinntekter i 1993, kvinner og menn. Prosent personer innen hvert inntektsnivå.*

Lønns- inntekt	Driftsennehavere				Ektefeller/samboere (til ledere)				Total			
	M %	K %	Tot. %	N ant.	M %	K %	Tot. %	N ant.	M %	K %	Tot. %	N ant.
< -20	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
-20-0	0	0	0	1	0	1	1	2	0	1	0	3
0	43	33	42	266	47	19	22	67	43	23	35	333
0-20	39	20	36	228	31	23	24	73	38	22	32	301
20-50	10	14	10	65	6	10	10	30	9	11	10	95
50-100	5	8	6	36	6	14	13	40	5	13	8	76
100-150	1	18	4	24	3	14	13	40	2	15	7	64
150-200	1	5	1	8	3	12	11	33	1	10	4	41
200-300	1	2	1	5	3	7	6	19	1	6	3	24
300 --	0		0	1					0		0	1
Tot. ant.	548	87	635		32	272	304		580	359	939	
Tot. %	100	100	100	635	100	100	100	304	100	100	100	939

Kilde: Inntektsstatistikken, SSB.

Når det gjelder de høyere inntektsgrupper hadde andelen av alle hovedpersoner i familiene som tjente mer enn kr 150.000 økt fra 7 % i 1993 til hele 19 % i 1999 (selv om vi korrigerer lønstillene de to sammenligningsårene for prisveksten i perioden, eller mer korrekt lønnsveksten, endrer det lite på hovedkonklusjonen). Dette er også en markert endring over en såpass kort periode som seks år. Denne type endringsprosesser er rimelig robuste, dvs. svinger sjelden fra år til år, og neppe basert på tilfeldigheter i data. Videre støttes denne fortolkningen av utviklingen av funn i andre deler av prosjektet basert på helt annet data- og metodegrunnlag (Folkenborg).

Det er kvinnelige ektefeller til driftsenhetsinnehavere som i størst grad har tatt seg mer lønnsarbeid. Blant disse ble andelen med ingen eller lav lønnsinntekt (kr 0-20.000) redusert med 18 % (fra 43 % til til 25 %) fra 1993-99, mens nedgangen for kvinnelige driftsenhetsinnehavere var på 12 % (endret seg fra 53 % til 41 %) i perioden. Ikke bare har relativt flere gått ut i arbeid, men flere har fått høyere stillingsandeler eller arbeider mer. Blant kvinnelige ektefeller har derfor andelen med lønnsinntekt over kr 50.000,- økt fra 47 % til 67 %, og for kvinnelige driftsenhetsinnehavere fra 33 % til 51 % - dvs. ca. 20 % flere blant begge disse kvinnegrupper. Og den kanskje mest markerte utviklingen gjelder hvor mange kvinnelige ektefeller som nå tjener godt. Det gjenspeiles sterkt i at andelen av disse som tjente over kr 150.000 er økt fra 19 % i 1993 til hele 45 % i 1999. Dette understøtter hovedkonklusjonen om at man i løpet av 90-tallet har passert et tidsskille der flertallet av kvinnene nå har sin største yrkesinnsats i lønnet arbeid utenfor reindrifts næringa. Videre at disse inntektene nå er såpass store at først og fremst kvinners lønnsinntekter er en betydelig inntektskilde for reindriftsfamiliene. Hvor betydelig må vi komme tilbake til etter å ha sett på omfanget av andre inntekter til disse familiene.

Lønnsinntekt for hovedpersoner i familier etter reinbeiteområde

Tendensen med at menn i liten grad har lønnsinntekter gjelder for alle reinbeiteområder. I alle reinbeiteområder hadde 70-80 % av mennene lavere lønnsinntekt enn kr 20.000,- i 1999. Et lite unntak gjelder for Nordland der det gjaldt hele 93 %. Det er bare i de tre områdene Karasjok, Vest-Finnmark og Troms at det er en viss andel menn med over kr

50.000 i lønnsinntekter, der det gjaldt 16-20 % av mennene – men nærmere halvparten av disse tjente ikke mer enn mellom kr 50.000,- og 100.000,-.

Også blant kvinner har nesten alle reinbeiteområder en fordeling blant lønnsstakerne som avviker betydelig fra gjennomsnittet der ca. 30 % har lønnsinntekt kr 0-20.000, 30 % fra kr 20.000-150.000 og hele 40 % har lønnsinntekt over kr 150.000. Når det gjelder inntektsintervallet kr 0-20.000 er det Varanger/Polmak og Nordland som skiller seg ut ved at så få som 18-19 % av kvinnene har så lave inntekter. I inntektsintervallet kr 20.000-150.000 skiller Sør-Trøndelag/Hedmark seg ut ved at hele 57 % av kvinnene tilhører dette inntektsintervallet, og motsatt skiller Troms seg ut ved at bare 14 % av kvinnene der ligger i dette midtsjiktet for lønnsinntekt. Når det gjelder høyere inntekter er det i reinbeiteområdene f.o.m. Nordland og nordover som har størst andel av kvinnene med høy lønnsinntekt med 50-53 % som tjener over kr 100.000, og faktisk hele 75 % i Varanger/Polmak. I de to sørligste områdene er det ca. 38 % av kvinnene med lønnsinntekt over kr 100.000. For å framheve enda tydeligere forskjellene i lønnsinntekter mellom kjønnene, vil vi legge til at det faktisk er 41-53 % i de fem nordlige områdene f.o.m. Nordland og t.o.m. Varanger/Polmak som har lønnsinntekt over kr 150.000,-.

Tabell 17.5 *Driftsenhetsinnehavere og deres evt. ektefeller/samboere, kvinner og menn, fordelt etter lønnsinntekt i 1999 i ulike reinbeiteområder. Prosent av hovedpersoner i reindriftsfamilier i hver inntektskategori.*

Inntekt		Varanger/Polmak	Karasjøk	Vest-Finmark	Troms	Nordland	Nord-Tr.lag	Sør-Tr.ag/Hedmark	Total %	N (Antall)
<u>Menn</u>										
0	%	40	37	38	43	44	31	29	38	190
0-20	%	42	33	37	33	49	51	48	39	196
20-50	%	14	14	11	5		11	13	10	53
50-100	%	2	8	7	5	2	6	6	6	30
100-150	%		3	4	5	2		3	3	14
150-200	%		3	2	5	2			2	9
200-300	%		3	2	5				2	9
300 --	%	2	1	1					1	4
Total	Ant.	43	116	199	40	41	35	31	505	
	%	100	100	100	100	100	100	100	100	505
<u>Kvinner</u>										
0	%	16	17	20	25	9	17	4	17	60
0-20	%	3	14	10	14	9	20	22	12	43
20-50	%	3	10	6			7	13	6	22
50-100	%	3	8	13	7	32	20	22	13	45
100-150	%	22	8	10	7	9	7	22	11	38
150-200	%		13	13	21	18	23	4	13	46
200-300	%	44	22	22	25	18	7	13	22	77
300 --	%	9	8	6		5			5	19
Total	Ant.	32	72	143	28	22	30	23	350	
	%	100	100	100	100	100	100	100	100	350

Merknad: Lønnsinntekt iht. definisjon i Inntektsstatistikken, SSB. Tilsvarende selvangivelsen post 2.1.6+2.4.1, men unntatt arb.led.trygd.

Lønnsinntekter for kvinner og menn etter alder

Det er de yngste og eldste som har lavest gjennomsnittlige lønnsinntekter, og for de over 60 år har det naturlig nok sammenheng med at mange er alders-/førtidspensjonister. For de yngste i aldersgruppen 19-24 år vil en normalt forvente at en del vil være i utdanning, særlig for kvinner der vi i tidligere kapittel har vist at et klart flertall tar utdanning i videregående skole eller høyskole.

Om vi ser bort fra de over 70 år som er alderspensjonister, fordeler personene seg på tre inntektsnivå. Det er de med lønnsinntekt fra ca. kr 20.000-30.000 bestående av aldersgruppene 19-24 år og 60-69 år, deretter de med lønnsinntekt på ca. kr 50.000,- bestående av de fra 50-60 år og så de som tjener klar mest, nemlig 25-50 åringene med lønnsinntekter på ca. kr 70.000-80.000,-.

Tabell 17.6 *Gjennomsnittlig lønnsinntekt etter alder og kjønn for hovedpersoner (dr.leder og evt. ektefelle/samboer) i reindriftsfamilier inntektsåret 1999.*

Alder-interv.	Menn			Kvinner			Total		
	Gj.sn. lønn	N	St. avvik	Gj.sn. lønn	N	St. avvik	Gj.sn. lønn	N	St. avvik
19-24 år	19014	12	28469	71611	4	40078	32163	16	38326
25-29 år	18190	33	38305	148485	28	96268	77998	61	96119
30-39 år	26097	136	51673	153411	103	97811	80965	239	98012
40-49 år	31938	157	74631	134891	100	107094	71997	257	101778
50-59 år	21153	112	40789	90245	75	96103	48864	187	76291
60-69 år	9095	40	30743	35392	29	59149	20147	69	46407
70 -- år	5543	15	12959	0	11	0	3198	26	10092
Total	24174	505	55203	118655	350	103641	62851	855	91372

De klare kjønnsmessige forskjellene framgår tydelig av tabellen over, med gjennomgående lave inntekter for menn i alle alderskategorier – nemlig fra ca. kr 20.000,- til kr 30.000,-. Unntaket er menn over 60 år der inntektene er på kr 5-10.000,-.

For kvinner er det de samme aldersgruppene som har lavest og høyest inntekter, men nivået på inntektene er langt høyere. Den yngste aldersgruppen 19-24 år har en inntekt på vel kr 70.000,- som er godt under gjennomsnittet for kvinner, men skyldes antagelig at en god del ikke er startet på yrkeskarrieren og tar utdanning. Det er de fra 25-50 år som tjener klart mest med lønnsinntekt på ca. kr 135-155.000. Av disse er det derimot de under 40 år som har best inntekt. Muligens er dette et uttrykk for en generasjon kvinner som har fått god utdanning og godt betalte jobber i økende antall tjenesteytende næringer. For kvinner over 50 år faller inntektene gradvis, først for de fra 50-59 år med lønnsinntekt på ca. kr 90.000 og deretter til ca. kr 35.000 for de fra 60-69 år, en aldersgruppe der det tradisjonelt ikke har vært like vanlig for reindriftskvinnene å gå ut i lønnsarbeid utenfor næringa.

Nedenfor har vi gitt en mer detaljert oversikt over hvordan ulike aldergrupper blant kvinner og menn fordeler seg på ulike inntektsnivå.

Tabell 17.7 *Hovedpersoner i reindriftsfamilier (driftsenhetsinnehaver og evt. ektefelle/samboer) etter lønnsinntekt og alder inntektsåret 1999. Kjønnfordelt. Prosent.*

Lønnsinntekt		Alder:								Ant. Total
		19-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70 --	Total	
<u>Menn</u>										
0	%	42	30	29	36	41	58	73	38	190
0 - 20'	%	25	45	46	39	33	38	13	39	196
20' - 50'	%	8	15	11	10	13		13	10	53
50' - 100'	%	25	6	7	4	8			6	30
100' - 150'	%			4	4	1	3		3	14
150' - 200'	%			1	2	3	3		2	9
200' - 300'	%		3	3	2	1			2	9
300' --	%				3				1	4
Total	Ant.	12	33	136	157	112	40	15	505	
	%	100	100	100	100	100	100	100	100	505
<u>Kvinner</u>										
0	%		4	6	8	27	48	100	17	60
0 - 20'	%		18	7	16	13	17		12	43
20' - 50'	%	50	4	6	6	5	10		6	22
50' - 100'	%	25	7	16	13	15	7		13	45
100' - 150'	%	25	7	13	11	11	10		11	38
150' - 200'	%		21	15	17	9	3		13	46
200' - 300'	%		39	32	19	17	3		22	77
300' eller mer	%			7	10	3			5	19
Total	Ant.	4	28	103	100	75	29	11	350	
	%	100	100	100	100	100	100	100	100	350

Kilde: Inntektsstatistikken, SSB.

17.3.3 Næringsinntekter

Næringsinntekt utgjør sammen med lønnsinntekt de samlede yrkesinntekter. Innledningsvis ser vi på samlet "Netto næringsinntekt" fra alle næringer – dvs. sum jordbruk/reindrift, skogbruk, fiske/fangst og annen næring, mens vi deretter skal skille ut primærnæring/reindrift. Alle beløp er, som ellers i rapporten, oppgitt i nominell verdi (inntektsårets kroneverdi) dersom ikke annet er sagt.

Næringsinntekt alle næringer

Samlet "netto næringsinntekt" var i gjennomsnitt for alle hovedpersoner i reindriftsfamilier (driftsenhetsinnehaver og evt. ektefelle/samboer) kr 58.500,- i 1999. Det er noe lavere enn gjennomsnittlige lønnsinntekter på ca. kr 63.000,-. Etersom beløpene er beregnede gjennomsnitt som omfatter alle hovedpersoner, også de uten lønns- eller næringsinntekt, innebærer dette samtidig at det samlede inntektsbidraget til reindriftsfamilier er større fra lønnsinntekter enn fra resultatet av all næringsvirksomhet til familiene. Forskjellen er muligens enda større da renteutgifter knyttet til næringsvirksomheten ikke synes å være trukket i fra resultatet fra næringsoppgavene, men ført direkte under selvangivelsen.

Det er helt klart menn som har høyest netto næringsinntekter med kr 88.000,- mot kvinners kr 41.000,-, og menns næringsinntekt er høyest uansett kategori – dvs. både for

driftsenhetsledere og for ektefeller. Av kvinnene er det gifte driftsenhetsinnehavere som har høyest næringsinntekt med kr 63.000,- og kvinnelige ektefeller som har klart minst. Kjønnforskjellene er imidlertid så store at selv de gifte kvinnelige driftslederne som tjener mest har lavere netto næringsinntekt enn mannlige ektefeller uten driftsenhet, som er de med lavest næringsinntekt blant mennene.

Tabell 17.8 Gjennomsnittlig "Netto næringsinntekt" 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. Nto. næringsinnt.	N(personer)	Std.avvik
Ugift leder	mann	78167	203	89592
	kvinne	26650	44	45656
	Total	68990	247	85706
Gift leder	mann	100063	260	85754
	kvinne	35196	51	62679
	Total	89426	311	85769
Ektefelle til leder	mann	44148	42	71533
	kvinne	13079	255	33709
	Total	17473	297	42443
Total	mann	86611	505	87662
	kvinne	18008	350	41436
	Total	58528	855	79851
Leder totalt	Total	80380	558	86265
*Sum ektefeller (par)	Total	(108556)	608	

Kilde: Inntektsstatistikken SSB. Netto næringsinntekt i Inntektsstatistikken = overskudd og underskudd i næring (jf. egen næringsoppgave), og tillagt sykepengen. Tilsvarende omtrent Selvangivelsen post 2.7 (overskudd i næring +sykepengen) og underskudd i næring inkl. avskrivninger (3.2.16). Tilskudd til næringsdrift inngår i næringsoppgaven og er derfor medregnet i over-/underskuddsresultatet for reindriften. Renteinntekter/-utgifter er ikke med i næringsoppgaven og er derfor ikke med her, men ført på vanlig måte på egen post direkte i selvangivelsen.

Næringsinntekt fra reindrift

Ettersom 93 % av netto næringsinntekter for reindriftsfamilier kommer fra reindrift/primærnæringer⁴³, vil vi se nærmere på disse og mindre på "andre næringer". Siden vi i våre spesialkjøringer fra SSB bare fikk skilt mellom primærnæringer og andre næringsinntekter, må vi imidlertid først forklare hvorfor økonomiske data for primærnæringer i våre reindriftsfamilier i hovedsak tilsvarende resultat jordbruksnæring, og her først og fremst reindrift (ikke fiske og skogbruk).

Resultat næring som vi operer med under, består nesten utelukkende av nettoresultat fra postene næringsvirksomhet i jordbruk i selvangivelsen (post 2.7.1 overskudd og del av 3.2.16 underskudd) inkl. sykepengen (del av post 2.7.6), og da fra *reindrift*. Det vet vi fordi under produksjonen av datasettet viste det seg under testkjøringene å være så få personer med inntekter fra de andre primærnæringer med egne poster i selvangivelsen (4 fra skogbruk og 17 fra fiske/fangst i hele populasjonen i Melding om reindrift, i tillegg til jordbruk/gartneri), at SSB mente det ikke var noen hensikt å produsere data for de tre primærnæringer atskilt. Derfor valgte de å aggregere de tre variablene. Av de få det

⁴³ Tall framkommet ved å beregne forholdet mellom gjennomsnitt resultat reindrift her og gjennomsnitt netto næringsinntekt presentert foran for hovedpersoner i reindriftsfamilier.

gjaldt, var antagelig bare noen blant hovedpersoner i reindriftsfamilier som våre økonomiske analyser har som hovedfokus. Dette støttes av utvalgsundersøkelsen i bakgrunnsnotatet i vedlegg 5, der bare noen få av personene i utvalget var registrert med næringsinntekt fra skogbruk (4 fra Nordland/Nord-Trøndelag, som også er like mange som vi fikk for totalpopulasjonen fordi ledere/ektefeller utenom Finnmark var med også i utvalgsundersøkelsen) og en fra fiske. Av de 17 blant alle medlemmer i Melding om reindrift med registrert næringsinntekt fra fiske, var ingen blant ledere/ektefeller utenfor Finnmark da det ville framkommet i utvalgsundersøkelsen der en hadde selvangivelser/næringsoppgaver for reindrift for omtrent alle driftsenhetsledere og deres ektefeller i utvalget når det gjaldt reindrifta utenfor Finnmark. Når vårt materiale da i tillegg er sortert slik at det bare omfatter reindriftsfamilier, mener vi det er riktig å ta utgangspunkt i at data for "resultat primærnæring" i praksis kan betraktes tilnærmet lik "resultat reindriftsvirksomhet", uten at det gir usikkerhet av betydning for materialet som helhet.

Tabell 17.9 Gjennomsnittlig "Resultat reindrift/primærnæring" 1993 og 1999 (nominelle kronverdi) i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.

Personkategori	Kjønn	1993			1999		
		Gj.sn. Resultat primærnær.	N	St. avv.	Gj.sn. Resultat primærnær.	N	St. avv.
Ugift leder	mann	27541	265	54676	74945	203	90880
	kvinne	17863	53	38163	26737	44	42034
	Total	25928	318	52360	66357	247	86211
Gift leder	mann	56526	283	85000	94561	260	85426
	kvinne	24470	34	45495	29680	51	58755
	Total	53088	317	82234	83921	311	85046
Ektefelle til leder	mann	20140	32	52286	37853	42	61092
	kvinne	7489	272	21981	9986	255	29431
	Total	8821	304	26962	13927	297	36808
Alle	mann	41275	580	72478	81959	505	87338
	kvinne	10629	359	28311	14961	350	37549
	Total	29558	939	61404	54533	855	78514
Leder totalt	Total	39486	635	70186	76146	558	85932
*Sum ektefeller (par)	Total	(62834)	(621)		(99460)	(608)	

Kilde: Selvangivelsesstatistikken 1993 og 1999. Årsresultat primærnæring inkl. sykepenger (post 2.7.1+2.7.2+2.7.3+2.7.6+ del av 3.2.16) omfatter overskudd/underskudd fra næringsoppgave for jordbruk/reindrift, skogbruk og fiske *tillagt sykepenger* (dagpenger ved arbeidsledighet for næringsdrivende, post 2.1.7, er som nevnt tidligere ikke med, men omtrent ingen personer i vårt materiale hadde noe beløp på det i 1999 i følge SSB). Årsresultat er overført til selvangivelsen. Omfatter ikke renteinntekter og renteutgifter, men omfatter avskrivninger. For reindrift er det gjennomsnittlig årsresultat siste tre år som overføres til selvangivelsen, der driften har eksistert i minst tre år. For kortere drift føres resultatet for siste år.

Resultat reindriftsnæring har økt merkbart fra 1993-99, målt i faste 1999-priser fra ca. kr 33.500 – 54.500 eller tilsvarende 63 % økning. Ettersom utgangsnivået er lavt, tilsvarer økningen likevel ikke mer enn kr 21.000. Økningen er klart størst blant menn med 76 % mot kvinners 25 %, og da særlig for ugifte mannlige driftsenhetsledere der resultatet i faste priser har økt med 141 %.

Når det gjelder nivået på resultatet/nettoinntektene fra reindrifta så var det i gjennomsnitt for hovedpersoner på kr 55.000,-, fordelt med kr 82.000,- for menn og kun kr 15.000,-

for kvinner. Det er mannlige driftsenhetsledere som har klart høyest reindriftsinntekter, særlig de gifte med kr 95.000,- og dernest de ugifte med kr 75.000,-. Kvinnelige driftsenhetsledere har mest reindriftsinntekter blant kvinnene med kr 30.000,-, men det er faktisk lavere enn for mannlige ektefeller med kr 38.000,- selv om de driver på konas driftsenhet. Forskjellene mellom de ulike kategoriene personer i familiene er veldig likt de drøftingene vi gjorde tidligere for netto næringsinntekt som omfattet alle næringer. En bør være oppmerksom på at salgsinntekter fra bl.a. duodji og utmarksprodukter ikke skal føres i egen næringsoppgave dersom salgsbeløpet er mindre enn kr 30.000,-, men føres i næringsoppgaven for reindrift og dermed inngå som en del av årsresultatet for næringa.

Tabell 17.10 *Andel hovedpersoner i reindriftsfamilier etter økonomisk resultat i reindrifta (primærnæring), fordelt etter leder/ektefelle, kjønn og sivil status. Prosent, 1999.*

Resultat prim.nær	Gift driftsleder			Ektefelle/samboer			Ugift leder			Total			N = Ant.
	M %	K %	Tot. %	M %	K %	Tot. %	M %	K %	Tot. %	M %	K %	Tot. %	
< -20'	0	6	1	0	0	0	1	2	1	1	1	1	8
-20-0	2		1		2	2	1	9	3	1	3	2	16
0	9	35	14	52	82	78	13	30	16	14	69	36	312
0-20	9	24	11	14	2	4	8	20	11	9	8	9	73
20-50	13	14	14	7	4	5	25	20	24	18	8	14	116
50-100	32	14	29	12	5	6	30	7	26	30	6	20	171
100-150	11	4	10	5	4	4	10	9	10	10	5	8	68
150-200	10		8	7	0	1	2	2	2	6	1	4	34
200-300	11	4	10	2		0	6		5	8	1	5	44
300 --	3		2				3		2	3		2	13
Tot. ant.	260	51	311	42	255	297	203	44	247	505	350	855	855
Tot. %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

Kilde: Selvangivelsesstatistikk 1999, SSB. Netto resultat primærnæringer (2.7.1 overskudd næring + 2.7.6 sykepenger - 3.2.16 underskudd næring)

Blant alle ledere og ektefeller/samboere er det 36 % som hadde 0 i årsresultat fra reindrifta. Av de som er registrert med økonomisk næringsaktivitet fra reindrifta er det 3 % med underskudd i resultat reindrift og 61 % med positivt resultat reindrift. Her er det store kjønnsmessige forskjeller ved at hele 69 % av kvinnene har null i inntektsresultat fra reindrifta mens det gjelder bare 14 % av mennene. Årsresultatet fordeler seg mellom alle hovedpersoner med ca. 10 % i intervallet kr 0-20.000, ca. 15 % kr 20-50.000, 20 % kr 50-100.000 og 19 % over kr 100.000,-. Hos kvinnene er det bare 13 % som har større årsresultat enn kr 50.000,-, mens det gjelder 57 % av mennene.

De som har inntekter av noe størrelse fra reindrifta er først og fremst mannlige driftsenhetsledere, men det gjelder også mange mannlige ektefeller der kona har driftsenhet. Blant de mannlige driftsenhetsinnehaverne har 55-60 % mer enn kr 50.000 i "resultat reindriftsnæring", noe høyere andel for de gifte mannlige lederne og noe lavere for de ugifte. Blant menn uten egen driftsenhet har 26 % årsresultat over kr 50.000,-, og mer selv enn kvinner med egen driftsenhet der ca. 20 % har såpass inntekt fra reindrifta. Blant kvinner uten egen driftsenhet (dvs. ektefeller til mannlige leder) gjelder tilsvarende bare knapt 10 %, og hele 85 % av disse har ingen eller negativ reindriftsinntekt.

Om vi ser på sentrale utviklingstrekk perioden 1993-99 mht. hvem som er registrert med reindriftsinntekt, så var det økende andel registrert med positiv eller negativt årsresultat. Andel hovedpersoner i reindriftsfamiliene som ikke var registrert med reindriftsinntekt

gikk ned fra 54 % til 36 % (-18 %). Særlig blant mannlige ledere der 39 % ikke hadde beløp på reindriftsinntekt i 1993, var dette redusert kraftig til bare ca. 10 % (-29 %) i 1999. Men også for kvinnelige driftsenhetsinnehavere og mannlige ektefeller til ledere var det merkbar reduksjon med 14 % lavere andel uten reindriftsinntekt i 1999 enn i 1993. Men blant kvinnelige ektefeller var utviklingen uendret der 82-83 % ikke var registrert med inntekt fra reindrifta. Dvs. at når menn eier driftsenhet så er det desidert mest vanlige å ikke føre noe av inntektene på ektefelle, enten det nå skyldes at man mener kvinnene har deltatt lite i reindriftsrelatert arbeid eller det skyldes hvordan man praktiserer utfyllingen av selvangivelsene. Sistnevnte handler om hvordan man i regnskap og offentlige registre har fått synliggjort korrekt kjønnes delaktighet til de økonomiske resultatene i reindrifta. Resultatet ovenfor samsvarer imidlertid ganske bra med andelen kvinnelige ektefeller som i 1999/2000 var registrert med 0 rein, nemlig 68 %, og sier noe om hvem som eier reinkapitalen (jf. tidligere kapittel).

I tilknytning til ovennevnte bør en vite at i en familie er det vanlig at ektefeller fører felles næringsoppgave for reindrift, men at årsresultatet som overføres til selvangivelsen skjønsmessig skal fordeles mellom ektefellene i samsvar det bidrag de har ytet til deres reindrift. Her vil det naturligvis være forskjeller i hvor mye kjønnene reelt bidrar i reindrifta, men det som vil kunne gi problemer i tolkningen av data er hvilken praksis ektefellene følger når det gjelder å fordele årsresultatet mellom seg på selvangivelsen.

Tabell 17.11 *Andel hovedpersoner i reindriftsfamilier etter størrelse på netto resultat "reindrift" (primærnærings), fordelt etter driftsinnehavere og evt. ektefelle/samboer, kjønnsfordelt. Prosent, 1993.*

Resultat pr.nær. 1993	Dr.enh.innehavere				Ektefeller/samboere (til dr.enh.innehavere)				Total			
	M %	K %	Tot. %	N, ant.	M %	K %	Tot. %	N, ant.	M %	K %	Tot. %	N, ant.
< -20	1	1	1	9	3	0	1	2	2	1	1	11
-20-0	4	6	4	25		0	0	1	3	2	3	26
0	39	47	40	257	66	83	81	246	41	74	54	503
0-20	11	20	12	79	9	4	5	14	11	8	10	93
20-50	18	10	17	109	9	7	7	22	18	8	14	131
50-100	11	9	11	67	6	4	4	13	11	5	9	80
100-150	7	5	6	40	3	1	2	5	6	2	5	45
150-200	3	1	3	17					3	0	2	17
200-300	4	1	4	23	3		0	1	4	0	3	24
300 --	2		1	9					2		1	9
Tot. ant.	548	87	635		32	272	304		580	359	939	
Tot. %	100	100	100	635	100	100	100	304	100	100	100	939

Kilde: Selvangivelsesstatistikken SSB, 1993

"Resultat reindriftnærings" og oversikt over personer med/uten reindriftsinntekt i ulike reinbeiteområder

Det er store regionale forskjeller i netto resultat for reindriftnæringen. Sammenlignet med gjennomsnittlig resultat for alle hovedpersoner i reindriftsfamilier på kr 55.000,- i 1999, er det Vest-Finnmark, Karasjok og Troms som har lavere resultat enn dette med kr 28-34.000,-. Dernest følger Varanger/Polmak med kr 60.000,-. Høyest økonomisk resultat finner vi i Sør-Trøndelag/Hedmark, Nord-Trøndelag og Nordland med kr 100-150.000,-. Selv om det økonomiske resultatet, framkommet ved overføring fra næringsoppgaven til selvangivelsen, er beregnet som gjennomsnittlig årsresultat siste tre år, vil sammenligninger mellom geografiske områder likevel kunne preges av tilfeldige svingninger pga.

varierende vær og beiteforhold. Om formålet er å sammenligne mellom kjønn, tror vi resultatene vil være mer stabile og mindre influert av tilfeldige årsvariasjoner i omgivelsene.

Det er generelt store kjønnsmessige forskjeller ved at gjennomsnittlig resultat for alle mannlige hovedpersoner er på kr 82.000,- og for kvinner kr 15.000,-. De store kjønnsmessige forskjellene gjør seg gjeldende i alle reinbeiteområder, ved at kvinners overskudd i reindriftsvirksomheten stort sett utgjør om lag 5-20 % av det økonomiske resultatet til menn i reindrifta. Unntaket er Troms der kvinners overskudd i næring er nærmere 58 % av menns, og til dels Nord-Trøndelag der tilsvarende er 27 %.

Det er naturligvis blant driftenhetsinnehaverne at resultatet for reindrifta er høyest med et gjennomsnitt på kr 76.000,- mot et resultat for ektefeller på kun kr 14.000,-. Det er imidlertid store forskjeller mellom kjønnene der mannlige ledere har langt høyere netto næringsinntekt i omtrent alle reinbeiteområder - i gjennomsnitt 3-4 ganger høyere for alle områder under ett. Det er betydelige forskjeller mellom reinbeiteområdene hvor mye de mannlige lederne har i overskudd fra reindrifta iflg. næringsoppgavene. I hovedsak kan vi inndele områdene i tre etter nivå på inntjening: høyest netto næringsinntekt har de i Sør-Trøndelag/Hedmark og Nord-Trøndelag med kr 200-240.000,-, deretter Nordland og Varanger/Polmak med kr 110-160.000,- og lavest er Karasjok, Vest-Finnmark og Troms med kr 35-55.000,-. Når det gjelder kvinnelige ledere har de faktisk noe lavere netto næringsinntekt enn mannlige ektefeller som er uten egen driftsenhet, nemlig kr 28.000,- mot kr 38.000,-.

Blant kvinnelige ektefeller er det knapt registrert resultat reindrifftsinntekter av noe omfang (gjennomsnittlig kr 1.000-5.000,-) de fleste områder, unntatt i Nord-Trøndelag (kr 58.000,-) og dernest Sør-Trøndelag/Hedmark. Mannlige ektefeller har imidlertid stort sett en viss nettoinntekt fra reindrift i de fleste områder, og lavere i de to store reinbeiteområdene i Vest-Finnmark og Karasjok enn i de øvrige områdene, som vi må betrakte samlet fordi mannlige ektefeller der er få i antall.

Tabell 17.12 Gjennomsnittlig "resultat primærnæring" (tilsvarer her omtrent reindriftsnæringen) etter reinbeiteområde og kjønn, 1999.

		Dr.enh.leder		Ektefelle/samboer		Totalt	
		Gj.snitt	N	Gj.snitt	N	Gj.snitt	N
Varanger/Polmak	Mann	106495	38	57897	5	100844	43
	Kvinne	18352	8	1642	24	5819	32
	Total	91166	46	11341	29	60300	75
Karasjok	Mann	49744	106	27391	10	47817	116
	Kvinne	10380	24	1280	48	4313	72
	Total	42477	130	5782	58	31156	188
Vest-Finnmark	Mann	55465	186	932	13	51903	199
	Kvinne	23015	36	4623	107	9253	143
	Total	50203	222	4223	120	34070	342
Troms	Mann	36520	38	2015	2	34795	40
	Kvinne	47468	11	2254	17	20016	28
	Total	38978	49	2229	19	28710	68
Nordland	Mann	158787	39	51664	2	153561	41
	Kvinne	52113	4	4414	18	13087	22
	Total	148864	43	9139	20	104507	63
Nord-Trøndelag	Mann	243654	31	72837	4	224132	35
	Kvinne	70483	6	58951	24	61257	30
	Total	215572	37	60934	28	148959	65
Sør-Tr.lag/Hedmark	Mann	201187	25	102601	6	182106	31
	Kvinne	52017	6	24604	17	31755	23
	Total	172315	31	44951	23	118067	54
Totalt	Mann	85960	463	37853	42	81959	505
	Kvinne	28317	95	9986	255	14961	350
	Total	76146	558	13927	297	54533	855

Kilde: Selvangivelsesstatistikken 1999, SSB. Jf. definisjon foran.

Når det gjelder hvor mange som overhode er registrert med beløp for resultat/overskudd i reindriftsnæring (jf. tabell under), er det veldig likt mellom driftsenhetslederne der 50-80 % av kvinner og 90-100 % av menn har netto reindriftsinntekter (positive eller negative). Men det er stor forskjell mellom områdene når det gjelder ektefeller, med lav prosentandel i Karasjok og Vest-Finnmark registrert med beløp for menn og kvinner. De to sørligste områder har likevel en viss andel med reindriftsinntekt både blant mannlige ektefeller og til dels kvinnelige ektefeller. I Varanger, Nordland og til dels Troms er det en god del mannlige ektefeller med reindriftsinntekter, men altså få kvinnelige.

Tabell 17.13 *Prosent av hovedpersoner i reindriftsfamilier, hhv. dr.enh.leder og ektefelle/samboer, som er registrert med overskudd eller underskudd i reindriften i 1999 ("primærnæring") - etter reinbeiteområde og kjønn.*

Prosent av hovedpersoner i reindriftsfamilier registrert med overskudd eller underskudd i resultat reindriftsnæring			Varanger/ Polmak	Karasjok	Vest- Finnmark	Troms	Nordland	Nord- Trøndelag	Sør-Tr.lag/ Hedmark	Total
Dr.leder	Mann	% innen område	87	89	90	74	90	100	100	89
		av Tot. ant.	38	106	186	38	39	31	25	463
	Kvinne	% innen område	75	67	69	55	50	67	83	67
		av Tot. ant.	8	24	36	11	4	6	6	95
Ektefelle	Mann	% innen område	80	30	8	50	100	100	83	48
		av Tot. ant.	5	10	13	2	2	4	6	42
	Kvinne	% innen område	13	8	13	18	11	58	35	18
		av Tot. ant.	24	48	107	17	18	24	17	255

Kilde: Selvangivelsesstatistikken, SSB 1999.

"Resultat reindriftsnæring" etter alder på hovedpersoner i reindriftsfamilier

Som for lønnsinntekter er det klare skillelinjer mellom aldersgruppene i inntektsnivå, og fellestrekket er at også for reindriftninntekten er det de midt i yrkeskarrieren som tjener mest. Går vi nærmere inn materialet er her to vesentlige forskjeller, der vi allerede har dokumentert hvordan kvinner har høyest lønnsinntekt mens menn har mest reindriftninntekt. Den andre markerte forskjellen er at i reindriften er det ikke bare de fra 30-50 år som har høyest inntekt som for lønnstakere, men hele aldersintervallet 30-70 år. Det kan virke som at reineiere fra 50-70 år har bygd seg opp en reinkapital som de kan leve like godt på som de fra 30-50 år, og etter at den fysiske arbeidskapasiteten er passert toppen. Aldersmessig har vi en klar tredeling både totalt og for begge kjønn. For aldersgruppen 19-29 år er gjennomsnittlig årsresultat for reindriften om lag kr 30.000,-, for aldersgruppen 30-69 år kr 55-65.000,- og for de over 70 år ca. kr 15.000,-. Den samme aldersgrupperingen gjelder både menn og kvinner, bare med den forskjell at menn jevnt over har ca. 50 % høyere inntekt enn gjennomsnittet og kvinner 70 % lavere enn gjennomsnittet på alle aldersnivåene (unntatt under 30 år der kvinner ligger hele 90 % under gjennomsnittlig reindriftninntekt).

Tabell 17.14 *Gjennomsnittlig resultat primærnæring (hovedsaklig reindrift) i 1999, etter alder og kjønn.*

Alder	Mann			Kvinne			Total		
	Gj.sn.result.	N	St.avv.	Gj.sn.result.	N	St.avv.	Gj.sn.result.	N	St.avv.
19-24	50283	12	67088	-6040	4	23710	36202	16	63620
25-29	51102	33	47775	2544	28	17316	28813	61	44131
30-39	89410	136	84377	13371	103	31324	56640	239	76699
40-49	80189	157	85291	16186	100	37427	55285	257	77150
50-59	95189	112	98369	23470	75	50823	66425	187	89691
60-69	85083	40	102872	12020	29	36916	54375	69	89165
70 --	19054	15	24318	7701	11	12059	14251	26	20544
Total	81959	505	87338	14961	350	37549	54533	855	78514

Kilde: Selvangivelsesstatistikken, SSB. Resultat primærnæring= postene: overskudd primærnæring + sykepenger primærnæring - underskudd primærnæring i selvangivelsen.

Resultat "annen næring"

Til slutt har vi tatt med en oversikt over "andre næringsinntekter" for å vise at disse er av begrenset betydning for reindriftsfamilier flest. I gjennomsnitt de på kr 4.000,-, eller 7 % av gjennomsnittlig årsresultat fra reindriftsvirksomheten. Det er ingen personkategori som skiller seg ut med klart høyere inntekt enn andre, derimot utmerker ugifte kvinnelige driftsledere med nesten fravær av "annen næringsinntekt". Motsatt er det en tendens til at gifte driftsenhetsledere av begge kjønn og mannlige ektefeller uten egen driftsenhet har noe mer "andre næringsinntekter" enn de øvrige. Derfor har ektefeller til sammen nærmere kr 10.000,- årlig i årsresultat fra "annen næring". I tillegg må en være klar over at her kan være regionale forskjeller, jf. f.eks. hva som skrives i bakgrunnsnotat (vedlegg 5) om dette. Bl.a. er det dokumentert hvordan reindrifta i Vest-Finnmark har høyere binæringsinntekter enn andre reinbeiteområder.

Tabell 17.15 *Gjennomsnittlig "Resultat Annen næring" 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.*

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. Resultat Annen næring	N (personer)	Std. avvik
Ugift leder	mann	3223	203	13608
	kvinne	982	44	17566
	Total	2823	247	14378
Gift leder	mann	5547	260	29873
	kvinne	5516	51	28935
	Total	5542	311	29675
Ektefelle til leder	mann	6295	42	40480
	kvinne	3059	255	18705
	Total	3516	297	22989
Alle	mann	4675	505	25838
	kvinne	3156	350	20348
	Total	4053	855	23743
Leder totalt	Total	4339	558	24151
*Sum ektefeller (par)	Total	(9104)		

Kilde: Selvangivelsesstatistikken 1999. Årsresultat "Annen næring" inkl. sykepenger (post 2.7.4+2.7.5+2.7.7+del av 3.2.16) omfatter overskudd/underskudd fra næringsoppgave og *tillagt sykepenger* (dagpenger ved arbeidsledighet for næringsdrivende, post 2.1.7, er ikke med).

Årsresultat er overført til selvangivelsen. Omfatter ikke renteinntekter og renteutgifter, men omfatter avskrivninger.

Når vi nå har analysert både lønnsinntekter og næringsinntekter for ulike personer i reindriftsfamilier, har vi tilstrekkelig grunnlag for å vite hvor stor de samlede "yrkesinntekter" er - totalt for alle hovedpersoner i reindriftsfamilier og fordelt etter kjønn, sivilstand, om man har/ikke har egen driftsenhet mv. For en slik oversikt over "yrkesinntekten" viser vi til tabellvedlegg bakerst i denne prosjektdelen. Ettersom kjønnsperspektivet er et hovedfokus i prosjektet, kan det kort framheves at gjennomsnittlig yrkesinntekt for hovedpersoner i reindriftsfamilier var på kr 121.500,- i 1999. Høyest yrkesinntekt i reindriftsfamilier hadde kvinnene med kr 137.000,- mens menn hadde kr 111.000,-.

17.3.4 Kapitalinntekter

Kapitalinntektene for landets befolkning kan variere veldig mye, men i gjennomsnitt for befolkningen er de små sammenlignet med yrkesinntektene. I gjennomsnitt for alle bosatte personer i landet var de i 1998 kr 10.000,- , og der disse fordeler seg rimelig jevnt mellom (største beløp nevnt først) aksjeinntekter, brutto renteinntekter, andre kapitalinntekter og realisasjonsgevinst/-tap med ca. kr 1.000-4.000 på hver av disse. Om en avgrenser seg til den delen av befolkningen som er registrert med beløp, var gjennomsnittlige kapitalinntekter kr 13.400,- , men her avdekker bakgrunnsdata at blant de som har inntekter på de ulike poster så er det aksjegevinst, realisasjonsgevinst/-tap og andre kapitalinntekter som er størst. Siden det i totalbefolkningen er mange som ikke har slike inntekter, blir disse beløpene små når de fordeles på alle.

Hos hovedpersoner i reindriftsfamilier var kapitalinntektene i 1999 knapt kr 4.000,- , og altså vesentlig lavere enn landsgjennomsnittet. Om landstallene hadde omfattet bare den voksne delen av befolkningen og blitt omregnet til 1999-priser, ville forskjellen blitt enda større. Sammenlignet med gjennomsnittlige yrkesinntekter for hovedpersonene i reindriftsfamiliene, utgjorde kapitalinntektene bare 3 %.

Tabell 17.16 Gjennomsnittlig "Kapitalinntekt" 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. kapitalinnt.	N(personer)	Std.avvik
Ugift leder	mann	2832	203	6371
	kvinne	6005	44	17354
	Total	3397	247	9351
Gift leder	mann	4951	260	25088
	kvinne	6286	51	14700
	Total	5170	311	23685
Ektefelle til leder	mann	4504	42	8378
	kvinne	2726	255	8844
	Total	2978	297	8787
Alle	mann	4062	505	18613
	kvinne	3657	350	11284
	Total	3896	855	16017
Leder totalt	Total	4385	558	18751
*Sum ektefeller (par)	Total	(8198)		

Kilde: Inntektsstatistikken 1999. Kapitalinntekt i Inntektsstatistikken består av brutto renteinntekt, aksjeutbytte, realisasjonsgevinst/-tap og andre kapitalinntekter (herunder nettoinntekt ved utleie fast eiendom, avkastning sparedelen livsforsikring, enkelte inntekter fra utlandet og posten "andre inntekter" på selvangivelsen). Renteutgifter er ikke med her.

Som for befolkningen ellers kan en kanskje forvente vesentlige forskjeller i kapitalinntekter etter kjønn og bostedets geografiske lokalisering og sentralitet (høyt i senterkommuner og spesielt i stor-Oslo regionen, jf. Karlstad 2000), men også etter aldersklasser. Når det gjelder reinbeiteområdene så trenger ikke forskjellene være store da folk i alle reinbeiteområder ofte bor i mindre distrikts kommuner.

Et trekk som ikke følger landsgjennomsnittet er at kvinners kapitalinntekter i reindriftsfamilier er like store som menns, men både beløpene og forskjellene er såpass små at kapitalinntektene bare for en mindre andel av familiene gir inntekt av vesentlig betydning. De som tross alt har høyest kapitalinntekter i reindriftsfamiliene er kvinnelige driftsenhetsledere, både gifte og ugifte (kr 6.000,-), mens lavest kapitalinntekt har ugifte mannlige driftsenhetsledere og gifte kvinner uten driftsenhet (ca. kr 2.500,-).

17.3.5 Overføringer - hhv. skattepliktige og skattefrie

Overføringer vil for deler av befolkningen utgjøre store deler av inntektsgrunnlaget – det gjelder særlig de som mottar pensjoner fra folketrygden (alders-/uføre-/attføringspenger mv.) og arbeidsledighetstrygd, alt som følge av at man midlertidig eller permanent er ute av yrkesaktiv virksomhet. Videre gjelder det pliktig underholdsbidrag og skattefrie overføringer⁴⁴ knyttet til barnefamilier (barnetrygd, forsørgerfradrag, kontantstøtte, engangsstønad ved fødsel og grunn-/hjelpetønader vedr. barn o.l.) samt bostøtte, utdanningsstipend, sosialhjelp, grunn-/hjelpetønad vedr. voksne og andre overføringer. Spørsmålet er hvor viktig slike inntekter er for reindriftsfamiliene, og hvordan fordeles de etter kjennetegn som kjønn, sivilstand og om man eier egen driftsenhet eller ikke.

⁴⁴ Skattefrie overføringer er ikke registrert i selvangivelsen.

I gjennomsnitt mottok alle *hovedpersoner* kr 28.000,- samlet i skattefrie og skattepliktige overføringer i 1999. Om en ser på familier med ektefeller/samboere, så mottok *ektefellene* samlet kr 62.000,-. Dette er betydelige inntektsposter, og da særlig for enkelte person-/familiekategorier som både har lave lønns- og næringsinntekter.

Vi har ikke helt sammenlignbare landstall, men i 1998 utgjorde overføringer (både skattefrie og skattepliktige) i gjennomsnitt kr 35.000,- for alle bosatte personer i landet (kr 35.000,- i skattepliktige overføringer og kr 7.000,- i skattefrie overføringer). Om vi bare tar med de som var registrert med beløp, var samlede overføringer kr 63.000,- (kr 92.000,- i skattepliktige og kr 19.000 skattefrie overføringer). Det som berører folk mest er pensjoner, der beløpene er vesentlige for de det gjelder. Deretter følger barnetrygd, som utgjorde kr 3.000,- fordelt på alle, men kr 24.000 fordelt bare på de som mottok denne inntekten.

Skattepliktige overføringer

Når det gjelder skattepliktige overføringer utgjorde dette i 1999 gjennomsnittlig kr 16.000,- fordelt på alle hovedpersoner (både de som har fått og ikke fått overføringer) i reindriftsfamilier. Det er store forskjeller mellom de ulike typer personkategorier i familiene hvor mye de mottar. Det er forskjeller mellom kjønnene ved at menn og kvinner i gjennomsnitt mottar hhv. kr 13.000,- og kr 21.000,-.

Selv om kvinnene i gjennomsnitt mottar noe mer i skattepliktige overføringer, er det andre forskjeller som er mer markerte. De to gruppene som mottar klart mest er ugifte kvinnelige driftsenhetsledere (kr 43.000,-) og mannlige ektefeller uten egen driftsenhet (kr 40.000). Øvrige personkategorier mottar i gjennomsnitt kr 11-16.000,-.

Tabell 17.17 Gjennomsnittlig "Skattepliktige overføringer" 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. skattepl. overføringer	N(personer)	Std.avvik
Ugift leder	mann	11115	203	31303
	kvinne	43427	44	41334
	Total	16871	247	35450
Gift leder	mann	10474	260	30419
	kvinne	20445	51	36396
	Total	12109	311	31629
Ektefelle til leder	mann	40337	42	57129
	kvinne	16623	255	34286
	Total	19976	297	39106
Alle	mann	13215	505	34651
	kvinne	20549	350	36511
	Total	16218	855	35587
Ledere totalt	Total	14217	558	33428
*Sum ektefeller (par)	Total	(31904)		

Kilde: Inntektsstatistikken 1999. Skattepliktige overføringer = Pensjoner fra folketrygden, tjenestepensjon mv., arbeidsledighetstrygd (både for lønnstakere og næringsdrivende), mottatte bidrag mv. (særlig pliktig underholdsbidrag, men også livrente, føderåd mv.).

Om vi bare ser på skattepliktige overføringer utenom pensjoner (dvs. trekker ut folketrygd- og tjenestepensjoner), så utgjorde disse i gjennomsnitt for alle ca. kr 3.500,-, fordelt med kr 5.000,- på kvinner og kr 2.000,- for menn (se tabellvedlegg Inntekts-

statistikken). Disse beløpene omfatter arbeidsledighetstrygd for lønnstakere og næringsdrivende, pliktig underholdsbidrag mv. Det er altså pensjoner som i gjennomsnitt for alle hovedpersoner utgjør de klart største skattepliktige overføringene, men det vil variere hvem som mottar de ulike inntektstypene og dermed hva som er viktigst av de skattepliktige inntektene.

Skattefrie overføringer

De skattefrie overføringene består bl.a. av barnetrygd, bostøtte, utdanningsstipend, sosialhjelp, grunn-/hjelpetønad mv. (se definisjon i tabellmerknaden under, eller foran i kapitlet). I gjennomsnitt mottok hovedpersonene i reindrifsfamilier kr 12.000,- i 1999, hhv. for kvinner kr 25.000,- og menn kr 3.000,-. I tabellvedlegg har vi skilt ut de av disse overføringene som ikke gjelder barn, og disse (bostøtte, stipend, sosialhjelp, grunn-/hjelpetønad mv.) utgjør i gjennomsnitt for alle kr 2.600,-. Skattefrie overføringer som gjelder barn utgjør kr 9.400,- (herunder for kvinner hele kr 21.000,- og for menn kr 1.500 for menn, jf. tabellvedlegg), eller nærmere 80 % av alle skattefrie overføringer.

Tabell 17.18 *Gjennomsnittlig "Skattefrie overføringer" 1999 i reindrifsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.*

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. skattefr. overfør.	N(personer)	Std.avvik
Ugift leder	Mann	2930	203	9122
	Kvinne	14035	44	23157
	Total	4909	247	13424
Gift leder	Mann	3164	260	6981
	Kvinne	25341	51	36635
	Total	6800	311	18023
Ektefelle til leder	Mann	5207	42	13515
	Kvinne	26249	255	24918
	Total	23273	297	24739
Alle	Mann	3240	505	8580
	Kvinne	24581	350	26951
	Total	11976	855	21226
Leder totalt	Total	5963	558	16163
*Sum ektefeller (par)	Total	(29694)		

Kilde: Inntektsstatistikken 1999. Skattefrie overføringer = Barnetrygd (føres på moren), bostøtte (føres på søker), utdanningsstipend, forsørgerfradrag, sosialhjelp, grunn-/hjelpetønad, kontantstøtte (gis til foreldrene), engangsstønad fødsel (gis til mødre som ikke vært yrkesaktive før fødsel og dermed ikke har rett på fødselspenger), andre overføringer (omfatter div. skattefrie utbet. som inngår i kode 916 "Skattefrie utbet." i Lønns- og trekkoppgaveregisteret, og viktigst her er stønad til barnetilsyn til enslige forsørgere).

Det er gifte kvinner som mottar klart mest skattefrie overføringer, nemlig kr 26.000,- mot ugifte kvinners kr 14.000,-. Menn mottar vesentlig mindre enn begge disse, nemlig kr 3-5000,-. De veldig store kjønnsforskjellene i skattefrie overføringer, der menn mottar svært lite, gjelder naturlig nok for gruppen gifte/samboende personer ettersom en stor del av de skattefrie overføringene gjelder barn. Også blant ugifte er det store kjønnsforskjeller.

Omtrent all forskjell i skattefrie overføringer mellom ugifte kvinner og gifte kvinner skyldes de vesentlig større overføringene vedr. barn til gifte kvinner (ca. kr 22.500,- mot

ugifte kvinners ca. kr 8.000,-), jf. tabellvedlegg. Ugifte kvinner mottok imidlertid noe mer av andre skattefrie overføringer, kr 6.000,- mot kr 3.000,- for gifte kvinner.

17.3.6 Samlede inntekter

Av alle 855 hovedpersoner i reindriftsfamilier er 851 registrert med beløp for samlet inntekt, herav 842 med positive beløp og 9 med negative beløp⁴⁵. Dermed har vi registrert beløp for 99,5 % av populasjonen og kan sammenligne med nasjonalt tilgjengelige data som finnes for alle bosatte personer som er registrert med beløp for samlet inntekt.⁴⁶

”Samlet inntekts”utvikling etter kjønn, sivilstand og driftsenhetsinnehaver/andre samt landssammenligning

Gjennomsnittlig ”samlet inntekt” for alle hovedpersonene i våre reindriftsfamilier var kr 153.500,- i 1999. Til sammenligning var gjennomsnittet for alle i landet med beløp kr 207.000,- i 1998 (dvs. ca. kr 211.000,- i 1999-priser). Selv om vi sammenligner med gjennomsnittet for alle personer bosatt i landet, som også omfatter barn, blir gjennomsnittlig samlet inntekt kr 165.000,- i 1998 (ca. kr 169.000,- i 1999-priser). Dvs. at uansett hvordan vi sammenligner, så er samlet inntekt for landets befolkning klart høyere enn for hovedpersonene i reindriftsfamiliene. Ser vi på forholdet mellom gjennomsnittlig samlet inntekt for landet (de med beløp) og hovedpersonene i reindrifta i 1993, var landstallet den gang 53 % over reindrifta mens den i 1999 var ”bare” 37 % høyere. Med en nominell økning i samlet inntekt på 48 % fra 1993-99 har det både vært en realvekst i inntektenes kjøpekraft på 35 % (48 % minus konsumprisutvikling 12,9 %), og man har kommet nærmere landsgjennomsnittet. Det er imidlertid fortsatt et betydelig etterslep i forhold til landsnivået.

I reindriftsfamiliene er gjennomsnittlig ”samlet inntekt” for kvinner kr 185.500,- og hele 42 % høyere enn menns kr 131.000,-. En slik kjønnsmessig inntektsfordeling i favør av kvinner er helt spesiell for reindriftsfamilier i forhold til landet generelt og for mange sammenlignbare grupper. Det vitner om en helt særskilt utvikling i reindrifta der endring i driftsform, levesett og utdanningsnivå, samtidig med framveksten av tjenesteytende næringer, har brakt først og fremst kvinnene ut i godt betalt lønnsarbeid. Samtidig har ikke reindrifta kunnet gi arbeid til mange nok, og gjennomsnittsinntektene der har ikke økt like mye i kroneverdi som lønnsinntektene. Videre har en økende andel av reindriftsfolket tatt seg lønnsarbeid.

⁴⁵ De negative beløpene utgjør i gjennomsnitt -kr 21.500,-, varierende fra ca. -kr 5.000 til -kr 40.000,-. De med negative beløp er alle mannlige driftsenhetsledere. De negative beløpene skyldes sannsynligvis underskudd i næringsvirksomheten, men kan også skyldes f.eks. underskudd på realisasjon/salg av bolig/tomt/aksjer/andre eiendeler. Fire personer er oppført med 0 i samlet inntekt. Disse består av gifte kvinner over 55 år.

⁴⁶ En del personer i landsstatistikken vil nok også omfatte ungdommer, og innebærer muligens at landstallene ville vært noe høyere om de bare omfattet voksne. Ettersom vi vet at landsgjennomsnittet er høyere enn inntektene for vår populasjon, betyr det bare at forskjellene reelt antagelig er enda noe større enn det vår sammenligning viser.

Tabell 17.19 Gjennomsnittlig "Samlet inntekt" 1993 og 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.

Personkategori	Kjønn	Innt. året 1993			Innt. året 1999		
		Gj.sn. Samlet inntekt	N	St.avvik	Gj.sn. Samlet inntekt	N	St.avvik
Ugift leder	Mann	67878	265	66589	113754	203	92765
	Kvinne	122394	53	73357	169354	44	91313
	Total	76964	318	70637	123659	247	94753
Gift leder	Mann	109759	283	91888	144901	260	92350
	Kvinne	129338	34	76607	175720	51	100414
	Total	111859	317	90469	149955	311	94246
Ektefelle til leder	Mann	114560	32	105530	131942	42	92529
	Kvinne	123838	272	75262	190174	255	91741
	Total	122861	304	78827	181939	297	93922
Alle	Mann	90888	580	84721	131303	505	93529
	Kvinne	124146	359	74924	185450	350	93060
	Total	103603	939	82671	153469	855	97012
Ledere totalt	Total	94384	635	82940	138315	558	95287
*Sum ektefeller (par) Total		(234490)	(621)		(331158)		

Kilde: Inntektsstatistikken 1993 og 1999. Samlet inntekt. = sum lønnsinntekt + netto næringsinntekt + kapitalinntekt + skattepliktige overføringer + skattefrie overføringer.

Det er ektefellene til driftsenhetslederne som tjener best med kr 182.000,-, deretter gifte driftsenhetsledere med kr 150.000,- og lavest de ugifte lederne med kr 124.000,- i 1999. For alle disse kategoriene er det imidlertid kvinnene som har høyest samlet inntekt, og det er ganske interessant at kvinnene tjener omtrent like mye uansett om de er gift/ugift driftsenhetsleder eller ektefelle til driftsenhetsleder. Beløpene for kvinnene varierer bare fra kr 170-190.000,-, der gifte kvinner uten egen driftsenhet tjener mest. Blant menn er det de ugifte driftsenhetslederne som tjener dårligst med kr 114.000,- mens de gifte mennene tjener noenlunde like mye (kr 132-145.000,-), enten de har driftsenhet eller ikke.

En litt viktig "korrigerende" faktor man må ta i betraktning når det gjelder sammenligningen av menns og kvinners samlede inntekter, er de om lag kr 20.000,- mer kvinner får i skattefrie overføringer som skyldes barn (jf. tabellvedlegg eller underkapittel foran om skattefrie og skattepliktige overføringer). Beløpet er litt høyere blant kvinnelige ektefeller, men også ugifte kvinner får ca. kr 7.000,- mer i skattefrie overføringer enn det mannlige ugifte får, noe som skyldes barn. En forståelse av slike "barnerelaterte overføringer" er at det er en inntekt til familien for å dekke en del av utgiftene knyttet til det å ha barn, og ikke en spesiell inntekt generert av eller ment for den som mottar innbetalingen. Imidlertid, uansett hvilken betraktningssmåte en legger til grunn når det gjelder skattefrie overføringer relatert til det å ha barn, så har kvinner vesentlig høyere samlet inntekt enn menn både blant gifte og ugifte og uavhengig om en har egen driftsenhet eller ikke.

Som tidligere presentert, består "samlet inntekt" av summen av lønnsinntekter, næringsinntekter, kapitalinntekter og overføringer. Basert på gjennomgangen foran utgjorde de ulike inntektskomponenter følgende andeler av gjennomsnittlig samlet inntekt for hovedpersoner i reindriftsfamilier i 1999:

Tabell 17.20 *Lønnsinntekters, næringsinntekters, kapitalinntekters og overførings andel av samlede inntekter for hovedpersoner i reindrifsfamilier i 1999*

	Gj.snittlig beløp, kr	% av total
Lønnsinntekt	62.900	41 %
Næringsinntekt	58.500	38 %
Kapitalinntekt	3.900	3 %
Overføringer	28.000	18 %
”Samlet inntekt”	153.300	100 %

”Samlet inntekt” etter reinbeiteområde

Reinbeiteområdene kan inndeles i to grupperinger når det gjelder nivået på gjennomsnittlig ”samlet inntekt” for hovedmedlemmene i familiene. Lavest inntekter finner vi i Vest-Finnmark, Karasjok⁴⁷ og Troms reinbeiteområder med gjennomsnittlig samlet inntekt hos hovedmedlemmene i familiene på kr 133-138.000,-. Høyest samlet inntekt har vi i Varanger/Polmak, Nordland, Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag/Hedmark med om lag kr 180-215.000,-, og høyest blant disse igjen kommer Nord-Trøndelag.

Variasjonen mellom reinbeiteområdene i inntektsnivået for menn følger samme mønster som ovenfor med lavest nivå i Vest-Finnmark, Karasjok og Troms (gjennomsnittlig kr 100-110.000,-) og høyest i de andre områdene (170-250.000,-), med Nord-Trøndelag høyest av alle.

Kvinnene derimot fordeler seg annerledes mellom områdene mht. til hvor samlet inntekt er høyest og lavest. Geografisk er rekkefølgen delvis motsatt ved at kvinner i sør tjener minst med Sør-Trøndelag/Hedmark på kr 156.000,-. Så øker inntektene etter hvert som man passerer områdene mot nord-øst og er høyest i Varanger/Polmak med kr 220.000,-. I grove trekk kan man si at i reinbeiteområder der menns gjennomsnittlige ”samlede inntekter” er lave (dvs. stort sett i nord), utjevnes dette ganske mye ved at kvinnene i disse områdene har høyere inntekt enn kvinner lenger sør. Unntaket er Varanger/Polmak som er i en spesiell stilling i nordområdene, ved at både kvinner og menn har en samlet inntekt på godt over gjennomsnittet for områdene.

⁴⁷ Karasjok er egentlig ikke eget reinbeiteområde alene, bare sammen med Varanger/Polmak. Samlet utgjør disse to reinbeitesognene Øst-Finnmark reinbeiteområde. Fordi disse to sognene på flere måter er veldig ulike, har vi valgt å behandle de hver for seg. For å forenkle språkbruken har vi flere steder i rapporten likevel valgt å kalle de for reinbeiteområder selv om de egentlig ikke er det.

Tabell 17.21 Gjennomsnittlig samlet inntekt fordelt på reinbeiteområde, kjønn, sivil status og driftsenhetsleder/ikke leder 1999

Reinbeiteomr.	Kjønn	Ugift leder		Gift leder		Ektef. til leder		Total	
		Gj.sn. saml. innt.	N	Gj.sn. saml. Innt.	N	Gj.sn. saml. innt.	N	Gj.sn. saml. innt.	N
Varanger./Polm.	M	151977	15	193943	23	106095	5	169089	43
	K	208856	2	216671	6	221063	24	219476	32
	Total	158668	17	198646	29	201241	29	190588	75
Karasjok	M	85394	52	117192	54	178388	10	108213	116
	K	112921	8	160732	16	206553	48	185967	72
	Total	89064	60	127144	70	201697	58	137991	188
Vest-Finnmark	M	85649	81	110022	105	92307	13	98944	199
	K	181423	22	181327	14	189634	107	187557	143
	Tot.	106106	103	118410	119	179090	120	135996	342
Troms	M	86169	20	114666	18	111281	2	100248	40
	K	139218	7	220509	4	187611	17	180213	28
	Total	99922	27	133910	22	179576	19	133175	68
Nordland	M	188640	20	186015	19	63101	2	181300	41
	K	277393	2	261361	2	154717	18	175564	22
	Total	196708	22	193191	21	145556	20	179297	63
Nord-Trøndelag	M	309879	8	243064	23	201411	4	253576	35
	K	354606	1	154780	5	168916	24	172750	30
	Total	314849	9	227299	28	173558	28	216271	65
S-Tr.lag/Hedm.	M	208453	7	230236	18	145467	6	208910	31
	K	127635	2	93192	4	173831	17	155790	23
	Total	190493	9	205319	22	166432	23	186285	54
Totalt	M	113754	203	144901	260	131942	42	131303	505
	K	169354	44	175720	51	190174	255	185450	350
	Total	123659	247	149955	311	181939	297	153469	855

Kilde: Inntektsstatistikken, SSB

Når det gjelder innenfor hvilke reinbeiteområder kvinnenes samlede inntekter er spesielt høye sammenlignet med menns, gjelder dette desidert Vest-Finnmark, Troms og Karasjok. Her er kvinners inntekter hhv. 90 % høyere, 80 % høyere og 72 % høyere. Det viser hvilken utrolig viktig rolle kvinnene i Indre-Finnmark og Troms spiller for pengeøkonomien i disse reindriftsfamiliene ved at de innbringer vesentlig mer penger enn menn. Også i Varanger/Polmak innbringer kvinnene en del mer enn menn. I de tre sørligste reinbeiteområdene er forholdene mer "vanlige" som i samfunnet ellers, der menn har høyest inntekter, og i Trøndelag og Hedmark er menns samlede inntekter også vesentlig høyere enn kvinnenes. Muligens kan denne ulike kjønnsmessige tilpasningen i inntektsnivået mellom reinbeiteområdene tilskrives at kvinnene i noen områder har vært nødt til å skaffe økende inntekter ettersom reindriftsinntektene og menns inntekter i disse områdene har var relativt lave.

For nærmere detaljerte sammenligninger mellom reinbeiteområdene mellom ulike kombinasjoner av gifte-ugifte, driftsenhetsledere-andre og fordelt etter kjønn for hver av disse, viser vi til oppstillingen i tabellen over. Vi vil bare kort nevne at mens det i Sør-Trøndelag/Hedmark og Nord-Trøndelag er menn som stort sett tjener mest i alle tre personkategoriene ugift leder, gift leder og ektefelle til leder (unntatt Sør-Trøndelag/

Hedmark for ektefeller), så er det oftest motsatt i de fem nordlige områdene⁴⁸. Av de få unntakene i disse områdene der menn tjener over gjennomsnittet for sin kategori og bortimot like godt som kvinnene, er for gifte mannlige driftsenhetsledere i Varanger/Polmak og for mannlige ektefeller uten driftsenhet i Karasjok. Videre kan vi nevne at den kategorien som har aller høyest samlede inntekter er ugifte driftsenhetsledere i Nord-Trøndelag. Motsatt er det ugifte mannlige driftsenhetsledere i Vest-Finnmark, Karasjok og Troms som har lavest samlede inntekter av alle.

Samlet inntekt etter aldersgruppe

For begge kjønn sett under ett er gjennomsnittlig ”samlet inntekt” lavest for aldersgruppen 19-24 år med kr 86.000,-, øker så gradvis mot toppnivået oppnådd i 30-40 års alderen med kr 173.000,- for så gradvis å falle med økende alder ned til gjennomsnittlig kr 110.000,- for de over 70 år.

Tabell 17.22 Gjennomsnittlig ”Samlet inntekt” for hovedpersoner i reindriftsfamilier (leder og ektefeller) i 1999 etter alder og kjønn.

Alder	Mann:			Kvinne:			Total:		
	Gj.sn. saml. innt.	N	St.avv.	Gj.sn. saml. innt.	N	St.avv.	Gj.sn. Saml. innt.	N	St.avv.
19-24	83879	12	70488	91347	4	34827	85746	16	62428
25-29	87469	33	67847	198108	28	94678	138254	61	97874
30-39	132766	136	87164	226127	103	77734	173001	239	95109
40-49	129631	157	100803	200952	100	94373	157382	257	104164
50-59	142236	112	96366	156842	75	84200	148094	187	91728
60-69	156461	40	102305	96706	29	68300	131347	69	93842
70 --	121187	15	42842	94671	11	29376	109969	26	39389
Total	131303	505	93529	185450	350	93060	153469	855	97012

Kilde: Inntektsstatistikken, SSB.

I tillegg til den generelle forskjellen i samlet inntektsnivå for kvinner og menn, er det vesentlig forskjell hvordan inntektene fordeler seg mellom de ulike alderstrinn. Mens menn øker sin samlede inntekt med økende alder helt fram til 70-års alderen, når kvinnene sitt toppnivå i aldersintervallet 30-40 år for deretter å reduseres merkbart for hvert alderstrinn fram mot de er over 70 år. Som ung tjener kvinner og menn omtrent like mye, ca. kr 85-90.000,-. Deretter tjener kvinner langt mer i alderen 25-50 år med inntekter fra kr 200-225.000,- mot menns 90-130.000,-. For 25-29 åringene er kvinners samlede inntekter over dobbelt så høye som menns med kr 198.000 mot kr 87.000,-. I løpet av aldersintervallet 50-59 år får vi et krysningpunkt der inntektene er noenlunde like store og ligger på ca. 145-155.000,- for begge kjønn. Etter 60 år tjener menn langt bedre enn kvinnene med kr 120-155.000,- mot kvinners kr 95.000,-.

Som oppsummering kan vi si kvinner har høyest ”samlet inntekt” i alle aldersgrupper fram til 60 år, og deretter tjener menn best.

17.3.7 Utlignet skatt og negative overføringer

For etter hvert å komme fram til egnede inntektsbegrep for hva en har igjen av disponible inntekter etter fradrag av aktuelle utlegg/fradrag, har vi først gjort en kjøring på ”Utlignet skatt og negative overføringer” for reindriftsfamiliene. Det er i tillegg interessant i seg

⁴⁸ Spesielt for Nordland er at selv om kvinner har høyest gjennomsnittlig inntekt for hver av de tre nevnte personkategorier, så har menn totalt sett likevel noe høyere samlet inntekt enn kvinner.

selv å se hvor mye disse personene betaler tilbake i skatter, pliktig underholdsbidrag og premie til pensjonsordninger o.l. som her omfattes.

Gjennomsnittlig ”utlignet skatt og negative overføringer” for hovedpersonene i reindriftsfamiliene var ca. kr 29.000 i 1999. For kvinner var beløpet noe høyere, kr 31.000,- mot menns noe lavere med ca. kr 27.000,-. Om en ser de ulike grupper av hovedpersoner hver for seg, er det veldig små forskjeller i beløp enten man har driftsenhet eller ikke, er gift eller ugift eller er kvinne eller mann. Beløpene varierer fra kr 22.000,- (mannlig ektefelle til driftsleder) og høyeste på kr 33.000,- som gjelder kvinnelige ektefeller uten egen driftsenhet. Til sammenligning utgjorde landsgjennomsnittet for utlignet skatt og negative overføringer kr 59.000,- i 1998 for bosatte personer med beløp (ca. 61.000,- i 1999-prisnivå ved oppjustering for økning i konsumprisindeks på 2,3 %).

Tabell 17.23 Gjennomsnittlig ”Utlignet skatt og negative overføringer” 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. utlign. skatt og neg. overf. (personer)	N	Std.avvik
Ugift leder	mann	25248	203	36452
	kvinne	25048	44	26629
	Total	25212	247	34857
Gift leder	mann	28877	260	28583
	kvinne	28974	51	27002
	Total	28893	311	28287
Ektefelle til leder	mann	21888	42	26693
	kvinne	32851	255	23559
	Total	31300	297	24282
Alle	mann	26837	505	31868
	kvinne	31305	350	24561
	Total	28666	855	29167
Leder totalt	Total	27264	558	31390
*Sum ektefeller (par)	Total	(60138)		

Kilde: Inntektsstatistikken 1999. Utlignet skatt og negative overføringer omfatter: Sum skatter (inntekt og formueskatt og medlemsavgift til folketrygden) fratrukket skattefradrag (ikke forsørgerfradrag som er under skattefrie overføringer), og påplussset negative overføringer (pliktig underholdsbidrag, premie og tilskudd pensjonsordninger i arbeidsforhold mv.).

17.3.8 Inntekt etter skatt og renteutgifter

En egnet indikator for disponibel inntekt

I datamaterialet fra Inntektsstatistikken var vi bl.a. ute etter en variabel som best mulig ga uttrykk for hvor mye personene har igjen til forbruk når skatter, renter og en del andre fradragposter var trukket i fra. I materialet vi mottok var det nettoinntektsbegrepet ”Inntekt etter skatt” som best oppfylte dette formålet, jf. tabellen under. Ettersom bl.a. de viktige renteutgiftene ikke er med her ønsket vi, basert på andre variabler i våre data fra hhv. Inntekts- eller Selvangivelsesstatistikken å lage en ny bedre egnet indikator og beregne tallene for dette for hovedpersoner i reindriftsfamiliene. Derfor går vi ikke nærmere inn på drøfting av materialet for ”Inntekt etter skatt”, og for interesserte viser vi bare til første tabell nedenfor.

Tabell 17.24 Gjennomsnittlig "Inntekt etter skatt" 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. Inntekt etter skatt	N(personer)	Std.avvik
Ugift leder	mann	88507	203	60831
	kvinne	144306	44	70967
	Total	98447	247	66156
Gift leder	mann	116024	260	67385
	kvinne	146746	51	78627
	Total	121062	311	70147
Ektefelle til leder	mann	110053	42	72061
	kvinne	157323	255	72335
	Total	150638	297	74037
Alle	mann	104466	505	66431
	kvinne	154145	350	73088
	Total	124803	855	73382
Ledere totalt	Total	111051	558	69267
*Sum ektefeller (par)	Total	(271020)		

Kilde: Inntektsstatistikken 1999. Inntekt etter skatt = Samlet inntekt fratrukket sum utlignet skatt og negative overføringer.

For å få fram tall for hovedposten "Inntekt etter skatt og renteutgift/boliginntekt", som egentlig ligger i Inntektsstatistikken, men som vi ikke har fått data for, må renteutgifter og evt. andel underskudd boligselskap trekkes fra og evt. inntekt av prosentlignet boligeiendom legges til.⁴⁹ Feilmarginen ved at vi i tabellene under har utelatt å gjøre fratrukket evt. boligselskapsunderskudd og utelatt å legge til evt. inntekter fra prosentlignet boligeiendom (som er størst av de to), har vi for Finnmark til sammen anslått å ikke være mer enn kr 1.000-1.500,- (basert på publisert lands og fylkesmateriale fra SSB). Det innebærer at vi ved å øke tallene for "inntekt etter skatt og renter" for hovedpersonene i reindrifta med tilsvarende beløp, antar vi det som da framkommer blir veldig godt sammenlignbart med variabelen i Inntektsstatistikken som heter "Inntekt etter skatt og renteutgift/boliginntekt". For ytterligere beskrivelse av konstruksjonen av denne variabelen viser vi til eget avsnitt foran i kapitlet om variabeldefinisjoner.

"Inntekt etter skatt og renteutgifter" for hovedpersoner i reindriftsfamilier

Tabellen under er som vi har begrunnet foran et bra uttrykk for disponibel inntekt til privat forbruk som de ulike parter i familien bidrar med. Naturligvis er det noen nyanser som bør tilføyes for å få et riktig inntrykk av de ulike personers bidrag – bl.a. hvordan fordeling av mottatte inntektsoverføringer som gjelder barn i familien, renteutgifter, over-/underskudd i (felles) reindrift mv. skal føres/fordeles mellom ektefeller/samboere for å gi et "riktigst" mulig bilde av det økonomiske bidraget fra de ulike typer personer i reindriftsfamilier.

"Inntekt etter skatt og renteutgifter" for hovedpersoner i reindriftsfamilier var i 1999 på kr 106.000,-. Det tilsvarer en realøkning på 36 % fra 1993 da tilsvarende inntekt var ca. kr 78.000,- målt i faste 1999-priser (nominell verdi i 1993 var kr 69.000,-). Tilsvarende

⁴⁹ Klart viktigst av disse tre siste er renteutgifter, så ved å trekke fra renteutgifter, som vi har annet sted i rapporten, vil en oppnå omtrent riktig beløp for "Inntekt etter skatt og renteutgift/boliginntekt". Det har vi gjort i tabellen under gjennom variabelen "inntekt etter skatt og renteutgifter".

realøkning for landet for "inntekt etter skatt og renteutgift/ boliginntekt" (for alle med beløp) var på ca. 21 % fra kr 120.000,- i 1993 til kr 146.000,- i 1999, begge målt i fast 1999-prisnivå. Dette innebærer for det første at landsgjennomsnittet for inntekt etter skatt og renter lå ca. 38 % over det hovedpersoner i reindrifsfamilier hadde i 1999, og videre at forskjellen var redusert med 16 prosentpoeng i perioden 1993-99 ettersom landsnivået i 1993 var 54 % høyere enn for reindrifspersonene.

Kvinnene hadde i 1999 kr 138.000,- igjen av inntektene etter at skatt og renteutgifter var betalt mens menn hadde igjen kr 84.000,-, dvs. en differanse på kr 54.000,-. Det innebærer følgelig at kvinner hadde hele 64 % mer enn menn i disponible inntekter. I forhold til forskjellen mellom kjønnene i "samlet inntekt", jf. tidligere drøfting, var kroneforskjellen den samme, nemlig kr 54.000,- i kvinnenes favør. Dvs. at skattefradrag og renteutgifter til sammen har vært om lag like stor for begge kjønn (noe mer skatt for kvinner, jf. foran, og dermed mer renteutgifter for menn, som også er dokumentert i tabellvedlegg).

Om vi sammenligner hvor mye mer kvinner tjente enn menn i 1993 og 1999, så ble forskjellen redusert noe fra 75 % til 64 %, men i og med at nivået på menns inntekter var så lavt i utgangspunktet økte forskjellen i reell kroneverdi fra ca. kr 45.000,- til kr 54.000,- i faste 1999-priser.

Tabell 17.25 Gjennomsnittlig "Inntekt etter skatt og renteutgifter" 1993 og 1999 i reindrifsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.

Personkategori	Kjønn	Inntektsåret 1993			Inntektsåret 1999		
		Gj.sn. Inntekt etter skatt	N	St.av.	Gj.sn. Inntekt etter skatt	N	St.av.
Ugift leder	Mann	44138	265	44011	76787	203	56292
	Kvinne	94157	53	57466	127346	44	64589
	Total	52475	318	50034	85793	247	60885
Gift leder	Mann	60871	283	58273	87978	260	60963
	Kvinne	97526	34	55094	130418	51	71600
	Total	64803	317	58961	94938	311	64651
Ektefelle til leder	Mann	68811	32	55467	94537	42	57861
	Kvinne	93424	272	53539	141162	255	64237
	Total	90833	304	54182	134569	297	65341
Alle	Mann	53664	580	52739	84025	505	59082
	Kvinne	93921	359	54136	137860	350	65434
	Total	69055	939	56732	106063	855	67167
Ledere totalt	Total	58629	635	54977	90890	558	63120
*Sum ektefeller (par) Total		(155092)	(621)		(228594)		

Kilde: Inntektsstatistikken og Selvangivelsesstatistikken 1993 og 1999. Jf. merknader under forrige tabell. "Inntekt etter skatt og renteutgifter" har vi beregnet ved å ta variabelen "Inntekt etter skatt" i Inntektsstatistikken og trekke i fra "Renteutgifter" (gjeldsrenter post 3.3.1 og 3.3.2) i Selvangivelsesstatistikken.

Av de ulike personkategoriene var det ektefeller til driftslederne som tjente klart best i 1999 (kr 135.000,-), dernest gifte driftsenhetsledere (kr 95.000,-) og minst tjente de ugifte driftsinnehaverne (kr 86.000,-). Dette gjelder blant begge kjønn. Men kvinnenes "overlegenhet" i inntektsbidrag er så entydig at selv ugifte kvinnelige driftsenhetsinnehavere som tjener minst blant kvinnene har høyere "inntekt etter skatt og renter" enn de

av mennene som tjener best. Det følger av at mens kvinners disponible inntekter varierer fra kr 127-141.000,- så varierer menns inntekter fra kr 77-95.000,-.

Det som kanskje spiller enda større rolle enn forskjellen mellom de ulike personkategoriene, er hvor mye mer ektefeller/samboere til sammen har i inntekt enn ugifte personer. Ektefeller tjente i 1999 til sammen kr 229.000,- mot de ugifte/ensliges kr 86.000,-. Så fremt ikke de ugifte bor i felles hushold sammen med foreldre, søsken e.l., sier det seg selv at de har vesentlig dårligere forutsetninger enn gifte par til å ha en tilfredsstillende levestandard når inntekten etter skatt og renter utgjør bare 38 % av de som lever i parforhold. Selvsagt må en også ta i betraktning at ektepar oftere også har barn å forsørge.

”Inntekt etter skatt og renteutgifter” fordelt på reinbeiteområder og ulike personkategorier

Når det gjelder de områdevis forskjellene i inntekt etter skatt og renter, gjelder her ganske nøyaktig det samme mønster som analysen vi gjorde foran for ”samlet inntekt”. Det innebærer altså at det er områdene Karasjok, Vest-Finnmark og Troms der hovedpersonene i gjennomsnitt har lavest inntekt med om lag kr 94-1000.000,-, dernest kommer Sør-Trøndelag/Hedmark og Nordland med kr 113-115.000,- og høyest inntekt har Varanger/Polmak og Nord-Trøndelag med kr 133-137.000,-.

Tabell 17.26 Gjennomsnittlig Inntekt etter skatt og renteutgifter etter reinbeiteområde, kjønn, sivil status og dr.enh.leder/ikke leder i 1999.

Reinbeiteomr.	Kjønn	Ugift leder		Gift leder		Ektef. til leder		Total	
		Gj.sn. innt N e. sk./rent.		Gj.sn. innt N e. sk./rent.		Gj.sn. innt N e. sk./rent.		Gj.sn. innt N e. sk./rent.	
Varanger./Polm.	M	104617	15	124512	23	83199	5	112768	43
	K	162995	2	162503	6	159140	24	160011	32
	Total	111485	17	132372	29	146047	29	132925	75
Karasjok	M	64380	52	78943	54	131650	10	76958	116
	K	92231	8	115880	16	149982	48	135987	72
	Total	68094	60	87385	70	146821	58	99565	188
Vest-Finnmark	M	62388	81	69652	105	70870	13	66775	199
	K	135122	22	134999	14	141827	107	140127	143
	Tot.	77923	103	77340	119	134140	120	97446	342
Troms	M	60847	20	62160	18	68233	2	61807	40
	K	111506	7	174138	4	144473	17	140469	28
	Total	73981	27	82520	22	136448	19	94198	68
Nordland	M	117932	20	106229	19	44367	2	108920	41
	K	191499	2	182851	2	114199	18	127467	22
	Total	124620	22	113526	21	107216	20	115397	63
Nord-Trøndelag	M	158440	8	139793	23	138690	4	143929	35
	K	252598	1	114730	5	125494	24	127937	30
	Total	168902	9	135318	28	127379	28	136548	65
S-Tr.lag/Hedm.	M	110602	7	115653	18	89465	6	109444	31
	K	75286	2	74086	4	134057	17	118517	23
	Total	102754	9	108096	22	122425	23	113308	54
Totalt	M	76787	203	87978	260	94537	42	84025	505
	K	127346	44	130418	51	141162	255	137860	350
	Total	85793	247	94938	311	134569	297	106063	855

Kilde: Inntektsstatistikken, SSB

Derimot har vi en meget interessant forskjell i forhold til "samlet inntekt" når det gjelder hvilke av kjønnene innen hvert reinbeiteområde som tjener mest. Mens det foran var en klar to-delning der kvinner hadde høyest samlet inntekt i de fire nordområdene Varanger/Polmak til Troms, og mennene mest lengre sør i de tre områdene fra Nordland til Sør-Trøndelag/Hedmark, så har det skjedd tydelige endringer mellom kjønnene i noen områder om hvem som har mest inntekt igjen etter at skatt, negative overføringer og renteutgifter er fratrukket. Endringen gjelder Nordland, Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag/Hedmark der kvinnene sitter igjen med nesten like mye som menn i Nord-Trøndelag og mer enn menn i Nordland og Sør-Trøndelag/Hedmark. Hovedkonklusjonen fra dette er at kvinner tilfører reindrifta større "inntekt etter skatt/negative overføringer og renteutgifter" enn menn i alle reinbeiteområder unntatt Nord-Trøndelag. Det er særlig i Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag/Hedmark at utliknet skatt/negative overføringer og renteutgifter har redusert inntektene for menn mye mer enn for kvinner, og det gjelder særlig mannlige driftsenhetsinnehavere. Våre kontrollkjøringer bekrefter at dette i hovedsak skyldes at disse to reinbeiteområdene både har meget store renteutgifter og høy utlignet skatt/negative overføringer for menn. Samtidig hadde kvinner i disse to områdene små renteutgifter, faktisk lavere enn alle de andre reinbeiteområdene.

Også blant de med egen driftsenhet har kvinner stort sett høyest inntekt etter fradragene over, unntatt Sør-Trøndelag/Hedmark og Nord-Trøndelag. For ektefeller til driftsinnehaverne har kvinnene høyest inntekt i alle områder unntatt Nord-Trøndelag.

"Inntekt etter skatt og renteutgifter for ulike aldersgrupper

Når det gjelder fordelingen av "inntekt etter skatt og renter" på ulike aldersgrupper, er fordelingen av de høyere og lavere inntektsnivåene omtrent helt lik det som gjaldt foran for "samlet inntekt". For begge kjønn sett under ett er den gjennomsnittlige inntekten etter fradragene lavest for aldersgruppen 19-24 år med kr 64.000,-, øker så gradvis mot toppnivået oppnådd i 30-40 års alderen til kr 120.000,- for så gradvis å falle med økende alder ned til gjennomsnittlig kr 90-100.000,- for de over 60 år.

I tillegg til den generelle forskjellen i samlet inntektsnivå etter fradrag for kvinner og menn, er det vesentlig forskjell hvordan inntektene fordeler seg mellom de ulike aldersstrinn. Mens menn øker sin samlede inntekt med økende alder helt fram til 70-års alderen, når kvinnene sitt toppnivå i aldersintervallet 30-40 år for deretter å reduseres merkbart for hvert alderstrinn fram mot de er 60-70 år. Som ung tjener kvinner moderat mer enn menn – ca. kr 75.000,- mot menns kr 60.000,-. Deretter tjener kvinner langt mer i aldersgruppene mellom 25-60 år med inntekter etter fradrag fra kr 117-170.000,- mot menns 65-90.000,-. I hele aldersintervallet 25-50 år er kvinners samlede inntekter om lag dobbelt høye som menns, men nærmer seg menns inntekter i alderen 50-59 år der kvinners inntekter er kr 117.000,- mot menns kr 91.000,-. Etter fylte 60 år går kvinnenes inntekter ytterligere ned til kr 75-85.000,- mens menn faktisk øker sine inntekter til om lag kr 105.000,- og tjener merkbart bedre enn kvinnene. Denne økningen for menn skyldes ifølge kontrollkjøringer vi har gjort at pensjonsinntektene da kommer for fullt samtidig som flere beholder noe av reindriftninntektene, dernest at skatten for menn reduseres betydelig og til sist at menns renteutgifter faller brått i løpet av årene etter fylte 60 år.

Som en grov sammenfatning kan vi si at kvinner har høyest "inntekt etter skatter og renteutgifter" i alle aldersgrupper fram til 60 år da kjønnenes inntektsnivå krysser hverandre og menn deretter tjener best.

Tabell 17.27 Gjennomsnittlig "Inntekt etter skatt og renteutgifter" for hovedpersoner i reindrifsfamilier (leder og ektefelle) i 1999 etter alder og kjønn.

Alder	Mann:			Kvinne:			Total:		
	Gj.sn. saml. Innt.	N	St.avv.	Gj.sn. saml. innt.	N	St.avv.	Gj.sn. saml. Innt.	N	St.avv.
19-24	60457	12	46936	74954	4	29038	64081	16	42734
25-29	64355	33	48178	145566	28	62609	101632	61	68315
30-39	83494	136	55800	169306	103	55806	120476	239	70102
40-49	78207	157	59416	146003	100	64231	104587	257	69596
50-59	91049	112	62198	116791	75	59900	101373	187	62419
60-69	104456	40	69924	73721	29	53363	91539	69	64887
70 --	104945	15	33846	85385	11	23946	96669	26	31113
Total	84025	505	59082	137860	350	65434	106063	855	67167

Kilde: Selvangivelsesstatistikken, SSB.

17.4 Nærmere om inntektsforhold - "Selvangivelsesstatistikken"

Inntektsbegrepene "Bruttoinntekt" og "Nettoinntekt" fra Selvangivelsen er kanskje de mest *kjente* og *brukte* variabler ved inntektsanalyser vedrørende befolkningen. Disse benyttes for vurdering av befolkningens økonomiske status og utvikling, levekårsforutsetninger og som *sammenligningsgrunnlag* mellom grupper av befolkningen. Derfor har vi valgt å presentere disse to variablene fra Selvangivelsesstatistikken selv om vi foran har belyst de fleste økonomiske forhold for personer basert på først og fremst Inntektsstatistikken. En del andre inntektsvariabler fra "Selvangivelsesstatistikken" som vi ikke presenterer her i hovedteksten, er plassert bak i *tabellvedlegg* til denne delen av prosjektet.

De variablene i Inntektsstatistikken som ligger nærmest opp til bruttoinntekt og nettoinntekt er hhv. "samlet inntekt" og "inntekt etter skatt og renteutgift/boliginntekt".

En av svakhetene ved disse variablene fra Selvangivelsesstatistikken er de mange *skattefrie overføringene* som er utelatt i disse inntektsbegrepene. Disse omfatter følgende: barnetrygd, bostøtte, stipend, , sosialhjelp, grunn- og hjelpestønad, kontantstøtte, engangsstønad ved fødsel og andre overføringer (først og fremst stønad til barnetilsyn til enslige forsørgere). Dessuten også forsørgerfradrag som i "inntektsstatistikken" regnes som en overføring, mens man ellers gjerne tenker på posten som et beløp som kommer til direkte fradrag i skatten. Dette har vi imidlertid fått behandlet tidligere i dette hovedkapitlet.

Bruttoinntekt og Nettoinntekt er i grove trekk definert som følger:

Bruttoinntekt (post 3.1.10) =

- +Lønn
- +Pensjoner
- +Næringsinntekter
- +Kapitalinntekter

Alminnelig inntekt (post 3.4, ofte kalt Netto inntekt) omfatter:

Bruttoinntekt

- Fradrag i tilknytning til arbeidsinntekter mv. (reiseutgifter, pensjonspremie, fagforeningskontingent o.l.) og årets underskudd i næring
- Kapitalutgifter og andre fradrag

17.4.1 ”Bruttoinntekt”

Gjennomsnittlig bruttoinntekt for hovedpersoner i reindriftsfamilier var kr 145.000,- i 1999, fordelt på menn med kr 133.000,- og for kvinner kr 164.000,-. Til sammenligning var bruttoinntekten for bosatte personer i Finnmark over 17 år kr 195.000,- (menn kr 222.000,- og kvinner kr 167.000,-) og for landet kr 237.000,- (menn kr 301.000,- og kvinner kr 176.000,-) iht. Selvangivelsesstatistikken. Mens kvinner i reindriftsfamilier altså har bruttoinntekter nesten på samme nivå som andre kvinner i Finnmark, tjener menn i reindriftsfamilier langt mindre enn øvrige menn i fylket ⁵⁰.

Mens kvinnene i reindrifta hadde 23 % høyere bruttoinntekt enn menn, og altså tjener mer enn mennene i næringa både sammenlignet med landets og f.eks. Finnmarks befolkning generelt, så var tilsvarende forskjell mellom kjønnene i reindrifta hele 41 % for variabelen ”samlet inntekt” (Inntektsstatistikken). Samlet inntekt gir et mer komplett bilde av sum personinntekter enn bruttoinntekt, og forsterker kvinners høyere inntektsnivå. Det skyldes særlig at selvangivelsesdata generelt mangler ikke skattbare ytelser, som kvinner mottar mer av enn menn.

Tabell 17.28 *Gjennomsnittlig ”Bruttoinntekt” (post 3.1.10) 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.*

	Kjønn	Gj.sn. Bruttoinnt.	N(personer)	Std.avvik
Ugift leder	Mann	112769	203	94753
	Kvinne	162301	44	88716
	Total	121593	247	95439
Gift leder	Mann	148122	260	91947
	Kvinne	156261	51	92928
	Total	149457	311	92008
Ektefelle til leder	Mann	131164	42	97774
	Kvinne	165199	255	86095
	Total	160386	297	88464
Alle	Mann	132500	505	94887
	Kvinne	163532	350	87244
	Total	145203	855	93044
Ledere totalt	Total	137123	558	94478
*Sum ektefeller (par)		(309590)		

⁵⁰ Siden omtrent alle over 17 år er registrert med beløp i selvangivelsen, øker landsgjennomsnittet for bruttoinntekt bare litt til kr 239.000,- om vi bare tar med de med beløp.

Blant de ulike kategorier av hovedpersoner⁵¹ i reindriftsfamiliene, er det ektefeller til driftsenhetsledere som har høyest bruttoinntekt med kr 160.000,-, deretter gifte ledere og lavest inntekt har ugifte ledere med kr 122.000,-. I alle disse kategoriene tjener kvinner mest, og det er små forskjeller i kvinners bruttoinntekter - varierende fra kr 156 - 165.000,-. Blant menn tjener ugifte driftsledere minst med kr 113.000,-, deretter ektefeller til ledere og mest blant menn tjener gifte ledere med kr 148.000,-.

Når det gjelder hvordan inntektsnivået fordeler seg mellom reinbeiteområder, legger vi til grunn at fordelingsmønsteret er omtrent likt det vi tidligere har analysert for "samlet inntekt". Det er basert på egne kontrollkjøringer som viser at skattefrie overføringer som ikke er med i bruttoinntektsbegrepet er ganske likt mellom regionene. Derimot er det klare kjønnsmessige forskjeller og forskjell mellom aldersgruppene i fordelingen av skattefrie overføringer. Fordeling av bruttoinntekt mellom kjønn har vi allerede drøftet her, så da gjenstår å se på bruttoinntekten etter alder.

Når det gjelder bruttoinntekt fordelt etter alder, er det særlig for kvinner at skattefrie overføringer betyr særlig mye i enkelte aldersgrupper. I aldersintervallene fra 25-49 år mottok kvinner fra 27-43.000,- i skattefrie overføringer, og før det ca. kr 10.000,- og for de eldste gruppene en nedtrapping ned til ca. kr 2.000,- etter 60 år. Det gjør at bruttoinntekten særlig undervurderer kvinners inntekter for de mellom 25-50 år, herunder aller mest de fra 30-39 år som mottar kr 42.000,- i skattefrie overføringer. Til tross for dette ser vi at også bruttoinntekten får fram tydelig at kvinner tjener bedre enn menn i alle aldersgrupper fram til 60 år, der menn overtar som den gruppe med høyest inntekt.

Generelt gjelder for begge kjønn at bruttoinntekten er lavest for de yngste fra 19-24 år, for så å øke etter hvert som man blir eldre. Forskjellen er at mens inntektsøkningen hos kvinner stanser opp og reduseres f.o.m. alderen 40-49 år, så øker bruttoinntekten for menn helt til man når aldersgruppen over 70 år.

Tabell 17.29 Gjennomsnittlig "Bruttoinntekt" for hovedpersoner i reindriftsfamilie (leder og ektefelle) 1999 etter alder og kjønn.

Alder	Mann:			Kvinne:			Total:		
	Gj.sn. br. innt.	N	St.avv.	Gj.sn. br. innt.	N	St.avv.	Gj.sn. br. innt.	N	St.avv.
19-24	82718	12	69431	91899	4	62464	85013	16	65821
25-29	83873	33	62326	170824	28	95537	123785	61	89932
30-39	133251	136	87362	186431	103	79569	156170	239	87971
40-49	129693	157	102114	175958	100	90975	147695	257	100327
50-59	146910	112	99200	151058	75	84332	148573	187	93307
60-69	160534	40	103322	100290	29	67659	135214	69	94366
70 --	119544	15	45103	95418	11	29163	109337	26	40338
Total	132500	505	94887	163532	350	87244	145203	855	93044

Kilde: Selvangivelsesstatistikken, SSB.

Et interessant trekk er at mens menns bruttoinntekt faller fra høyeste bruttoinntektsnivå mens de er i 60 år til pensjonistalderen med om lag kr 20.000,-, så faller kvinnenes bruttoinntekt fra toppnivået rundt 40 års alderen til de er passert 60 år med over kr 80-90.000,-. Tilsvarende reduksjon for kvinner var enda mer markert for "samlet inntekt" som i samme periode falt med om lag kr 130.000,-. Dette viser for det ene hvor viktig det er å få med skattefrie overføringer i inntektsanalysene, dernest kan det bety at det store

⁵¹ Hovedpersoner i reindriftsfamilier = gifte og ugifte driftsenhetsinnehavere og evt. ektefeller/samboere til disse

inntektsfallet for kvinner ikke alene skyldes alder, men at dagens kvinner i 25-50 årene rett og slett har gjort et ”hopp” inntektsmessig som følge av moderniseringsprosesser og helt andre yrkes- og inntektsmuligheter enn sine mødre. Disse muligheter har så langt ikke nådd de eldste aldersgrupper av kvinner, og derfor har man den store nivåforskjellen i inntekt mellom unge/middelaldrende kvinner og eldre kvinner.

17.4.2 ”Alminnelig inntekt” (nettoinntekt)

”Alminnelig inntekt” (selvangivelsen post 3.4), ofte kalt *nettoinntekt*, utgjorde for hovedpersoner i reindriftsfamilier kr 101.000,- i 1999, herunder for menn kr 92.000,- og kvinner 114.000,-. Reindriftskvinner tjener altså nærmere 25 % mer enn menn i reindriftsfamilier. Til sammenligning var alminnelig inntekt for de over 17 år i landet kr 169.000,- (menn kr 213.000,- og kvinner kr 127.000,-) og for Finnmark kr 144.000,- (menn kr 163.000 og kvinner kr 124.000). Hovedpersonene i reindrifta sin nettoinntekt er altså i gjennomsnitt langt lavere enn både i Finnmark og landet ellers, men det skyldes først og fremst mennene i reindrifta. Kvinner i reindrifta tjener f.eks. ”bare” 9 % mindre enn sine medsøstre i Finnmark.

For øvrig kan det sies at det er ektefeller til driftsinnehavere som har høyest nettoinntekt med kr 113.000,-, dernest gifte driftsenhetsinnehavere med kr 100.000,- og lavest ugifte driftsledere med kr 88.000,-. Innenfor alle disse tre kategoriene er kvinners nettoinntekt høyere enn menns.

Tabell 17.30 Gjennomsnittlig ”Alminnelig inntekt” (post 3.4) i 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.

Personkategori i driftsenhet	Kjønn	Gj.sn. nettoinnt.	N (personer)	St.avvik
Gift dr.leder	mann	99213	260	83184
	kvinne	106644	51	77180
	Total	100432	311	82156
Ektefelle til dr.leder	mann	94219	42	74219
	kvinne	115831	255	65406
	Total	112774	297	67014
Ugift dr.leder	mann	83159	203	90833
	kvinne	109643	44	73615
	Total	87877	247	88461
Totalt ledere	mann	92174	463	86892
	kvinne	108033	95	75165
	Total	94874	558	85156
Totalt ektefeller	mann	98518	302	81899
	kvinne	114299	306	67461
	Total	106461	608	75333
	<i>*Sum ektef.</i>	(212922)		
Alle	mann	92344	505	85845
	kvinne	113714	350	68171
	Total	101092	855	79743

Nedenfor følger en oversikt over hvordan de ulike grupper av hovedpersoner i reindriftsfamilier fordeler seg etter ulike nivå på nettoinntekten. Bl.a. fremgår at ca. 27 % har

nettoinntekt under kr 50.000,-, 49 % har nettoinntekt på kr 50-150.000,- og 24 % har over kr 150.000,-.

Videre har vi forsøkt å få fram hvilke kategorier av hovedpersoner i familiene som overstiger en nettoinntekt på kr 100.000,-. Det er helt klart færrest blant mannlige ugifte driftsenhetinnehavere som overstiger dette inntektsnivået, nemlig 26 %. Klart størst andel som tjener over kr 100.000,- finner vi blant kvinnelige ektefeller til driftsenhetsledere der 56 % har så høy nettoinntekt. Dernest følger gifte kvinnelige driftsenhetsledere med 51 %. Blant de øvrige er det 35-40 % med mer enn kr 100.000,- i nettoinntekt.

Tabell 17.31 *Alminnelig inntekt 1999 for reindriftsfamilie - driftsenhetsinnehaver og ektefelle/samboer til innehaver. Andel personer i ulike inntektsintervall. Prosent.*⁵²

Alminnelig inntekt	Gift innehaver		Ektefelle til innehaver		Enslig innehaver		Total	Ant.
	M	K	M	K	M	K		
under -20'	3,5	2,0	0,0	0,8	1,0	0,0	1,6	14
-20' - 0	4,2	2,0	4,8	0,4	1,5	2,3	2,2	19
0	0,0	2,0	0,0	1,6	0,0	0,0	0,6	5
0 - 20'	5,4	5,9	7,1	5,1	15,3	6,8	7,8	67
20' - 50'	17,7	13,7	19,0	7,1	21,7	6,8	14,7	126
50' - 100'	29,6	23,5	33,3	29,0	34,5	43,2	31,1	266
100' - 150'	15,4	27,5	9,5	25,1	10,3	18,2	17,7	151
150' - 200'	12,7	13,7	16,7	22,0	6,9	9,1	14,2	121
200' - 300'	8,8	9,8	9,5	8,2	5,9	11,4	8,2	70
300' eller mer	2,7	0,0	0,0	0,8	3,0	2,3	1,9	16
Total %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	855
N(ant.pers.)	260	51	42	255	203	44	855	

⁵² Alminnelig inntekt = post 3.4 i selvangivelsen (nettoinntekt). Som samboer til driftsenhetsinnehaver medregnes kun de med samme familienummer som innehaver, nemlig samboer med felles barn. Kun aktive driftsenheter er med, dvs. at driftsenheten har reintall >0 og at innehaver ikke er under omstilling.

18 Formue etter kjønn, sivilstand og reindriftstilknytning

Materialet i dette kapitlet er basert på *Selvangivelsesstatistikken* (SSB). Når det gjelder hva de ulike variabler/formuesstørrelser omfatter, er det i tilknytning til tabeller eller drøftinger henvist til den aktuelle post i selvangivelsen.

18.1 Nettoformue og bruttoformue

18.1.1 Nettoformue

Nettoformue er uttrykk for hvor mye eiendeler en eier etter at gjeld er fratrukket.

Netto formuen til hovedpersoner i reindriftsfamilier var i 1999 på kr 148.000,-, herunder for menn kr 208.000,- og kvinner kr 48.000,-. Tilsvarende for personer over 17 år i landet generelt var samme år på kr 110.000,- (menn kr 127.000,- og kvinner kr 21.000,-) og for Finnmark⁵³ kr 21.000,- (menn kr 20.000,- og kvinner kr 23.000,-). Reindriftsfolkets nettoformue er altså klart høyere enn for befolkningen i landet totalt, og det gjelder særlig når en sammenligner mellom menn i de to befolkningsgrupper, men også mellom kvinner. Dette er meget spesielt da vi tidligere har vist at personer i reindrifta har klart lavere inntektsnivå enn ellers, særlig gjelder det menn i reindrifta. Den høye nettoformuen må ha en spesiell forklaring, og det er naturlig å anta at det har sammenheng med en nødvendig formuesoppbygging knyttet til reindriftsvirksomheten, men en kunne også tenke seg at gjeldsnivået har betydning. Det skal vi forsøke å belyse senere ved å splitte opp nettoformuen i enkeltposter og vise hvor stor andel de enkelte formuesposter og gjeld utgjør.

Det er særlig blant driftsenhetsinnehavere nettoformuen er høy med kr 207.000,-, og det gjelder både mannlige ledere (kr 214.000,-) og kvinnelige ledere (174.000,-). Ektefeller til driftslederne hadde gjennomsnittlig nettoformue på kr 22.000,-, men her er det store kjønnsforskjeller der menn hadde kr 148.000,- mens kvinnelige ektefeller nesten ikke hadde nettoformue med sine kr 1.500,-. Det er grunn til å reise spørsmålet om mannlige ektefellers formue skyldes at menn eier en god del av reinen i kvinners driftsenheter i tillegg til at mye av familiens øvrige formue kan være ført på mannen. Det vil framkomme senere av de detaljerte formuespostene.

Samlet for ektefeller/samboere var nettoformuen i reindriftsfamilier kr 245.000,- i 1999, mens den for enslige driftsenhetsledere var kr 193.000,-. Det er en ganske liten forskjell

---

⁵³ Finnmark er brukt som sammenligningsfylke fordi de fleste reindriftsfamiliene bor der. Videre har fylket tradisjonelt lave inntekter og formue som kanskje ligger nærmest nivået for personer i reindrifta.

og skyldes til dels at ektefellen uten driftsenhet i gjennomsnitt har lite rein (20 for kvinner og 50 for menn) og dermed i liten grad bidrar til å høyne ektefellenes samlede reintall sett i forhold til enslige driftsenhetsinnehavere.

Tabell 18.1 *Gjennomsnittlig "Netto formue" i 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på "gifte"/ugifte og kjønn.*

Personkategori i driftsenhet	Kjønn	Gj.sn. nettoform.	N (personer)	St.avvik
Gift dr.leder	mann	232921	260	471136
	kvinne	140438	51	377124
	Total	217755	311	457785
Ektefelle til dr.leder	mann	148345	42	357583
	kvinne	1547	255	258429
	Total	22306	297	278650
Ugift leder	mann	189297	203	345463
	kvinne	212538	44	518733
	Total	193437	247	380937
Ledere totalt	mann	213794	463	420818
	kvinne	173832	95	447267
	Total	206991	558	425289
Ektefeller	mann	221159	302	457464
	kvinne	24695	306	285695
	Total	122281	608	393004
	*Sum ektef.	(244562)		
Alle	mann	208351	505	416004
	kvinne	48310	350	329202
	Total	142837	855	390669
*Sum ektef.	M+K	(244561)		

*Merknad: Post 4.9 i selvangivelsen.

18.1.2 Bruttoformue

Nedenfor framgår bruttoformuen, som er personenes samlede formue før gjeld er fratrukket. Gjennomsnittlig bruttoformue for hovedpersoner i reindriftsfamilier er på kr 376.000,-, hvorav menn har kr 489.000,- og kvinner har kr 213.000,-. At bruttoformuen er så mye høyere enn nettoformuen skyldes at ca. 62 % av bruttoformuen består av gjeld. Gjennomsnittlig bruttoformue for landet er til sammenligning på kr 334.000 (menn kr 460.000,- og kvinner 212.000,-) og for Finnmark kr 221.000,- (menn kr 282.000,- og kvinner kr 156.000,-). Dvs. at landsgjennomsnittet er noe lavere enn for reindriftspersonene, mens bruttoformuen for Finnmark er desidert lavere enn begge. Gifte driftsenhetsinnehavere har klart høyest bruttoformue med kr 582.000,-, hvorav menn kr 627.000,- og kvinner kr 353.000,-. Høyest bruttoformue har driftsenhetslederne, dernest mannlige ektefeller uten driftsenhet og klart lavest kommer kvinnelige ektefeller uten driftsenhet.

Tabell 18.2 Gjennomsnittlig "Brutto formue" i 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på "gifte"/ugifte og kjønn.

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. Br.formue	N (personer)	Std.avvik
Ugift leder	Mann	335945	203	342530
	Kvinne	458662	44	498141
	Total	357806	247	376736
Gift leder	Mann	626970	260	382041
	Kvinne	353078	51	319559
	Total	582055	311	385657
Ektefelle til leder	Mann	374274	42	349359
	Kvinne	142300	255	205809
	Total	175104	297	244558
Alle	Mann	488967	505	390268
	Kvinne	212785	350	300265
	Total	375910	855	381047
Ledere totalt		482791	558	397353
*Sum ektefeller (par)		(766530)		

Merknad: Post 4.7 i selvangivelsen.

18.2 Driftsmidler næring, bolig, bankinnskudd og gjeld

Nedenfor har vi tatt med de fleste viktige formuespostene og gjeldsposten for å kunne forklare hva som har bidratt til brutto- og nettoformue resultatene presentert foran.

18.2.1 Driftsmidler i næring

Driftsmidler i næring omfatter for reindrifta særlig verdien av reinflokken og biler/maskiner/utstyr o.l. I gjennomsnitt for alle hovedpersoner utgjorde driftsmidler kr 134.000,- (menn kr 198.000,- og kvinner kr 42.000,-) i 1999, eller 36 % av bruttoformuen til disse personene. Driftsenhetslederne er de som har mest driftsmidler i næring med kr 193.000,-, og dette utgjør 40 % av bruttoformuen. Ektefellene til disse har minst driftsmidler i næring med kr 23.000,-, tilsvarende 13 % av bruttoformuen. Både blant gifte og ugifte driftsenhetsinnehavere og blant ektefeller uten driftsenhet har menn klart mer driftsmidler i næring enn kvinner.

Ektefeller har til sammen naturlig nok en del mer driftsmidler enn ugifte ledere - hhv. kr 254.000,- mot de ugifte ledernes kr 150.000,-.

Hvordan eiendeler som ektefeller besitter skal fordeles mellom ektefellene kan være et reelt problem i seg selv, men når man skal tolke data blir problemene enda større dersom realitetene ikke gjenspeiles i hvordan ektefeller fordeler og fører opp verdiene i selvangivelsene. Her kan tradisjon eller skattemessige betraktninger legges til grunn mer enn realitetene. Dette er umulig å ha noe fullgodt svar på, men er en problemstilling man må ha in mente bl.a. når tall for fordeling av driftsmidler i næring skal tolkes for ektefeller. Tilsvarende vil gjelde for fordeling av ligningsverdien av bolig i selvangivelsen.

Tabell 18.3 Gjennomsnittlig "Driftsmidler i næring" i 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på "gifte"/ugifte og kjønn.

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. dr.midl. i næring	N (personer)	Std. Avvik
Ugift leder	Mann	153105	203	124904
	Kvinne	138419	44	154260
	Total	150489	247	130391
Gift leder	Mann	249552	260	149225
	Kvinne	106836	51	142245
	Total	226149	311	157065
Ektefelle til leder	Mann	93186	42	123396
	Kvinne	11733	255	62247
	Total	23252	297	79008
Alle	Mann	197778	505	148435
	Kvinne	41517	350	105386
	Total	133812	855	153142
Ledere totalt	Total	192658	558	150511
*Sum ektefeller (par)		(254072)		

Merknad: Post 4.4 i selvangivelsen.

18.2.2 Ligningsverdi boligeiendom

Etter driftsmidler er "ligningsverdi av boligeiendom" den nest største formuesposten blant hovedpersoner i reindriftsfamilier. Reell verdi av boligeiendommer vil riktignok alltid være langt høyere enn ligningsverdien, og derfor i virkeligheten ofte den største formuesposten, men det er ligningsverdi vi har data på og kan benytte som sammenligningsgrunnlag mellom ulike personkategorier. Ligningsverdi for boligeiendom utgjorde for hovedpersonene i reindriftsfamilier gjennomsnittlig kr 83.000,-, herunder klart høyest for menn med kr 106.000,- mot kvinners kr 48.000,-. Ligningsverdi bolig for alle hovedpersonene tilsvarer 22 % av deres bruttoformue. Ugifte har lavere ligningsverdi på boligene enn gifte, men blant ugifte er ligningsverdi boligeiendom for kvinner (kr 109.000,-) vesentlig høyere enn for menn (kr 42.000,-). For ektefeller skulle man kanskje tro at boligene var delt likt mellom mann og kvinne, men slik er det ikke, i alle fall er de ulikt fordelt mellom partene i selvangivelsen enten fordelingen er reell eller skatteteknisk motivert. Ligningsverdi boligeiendom for mannlige ektefeller var kr 150.000,- og for kvinnelige ektefeller kr 39.000,- i 1999.

Tabell 18.4 Gjennomsnittlig "Ligningsverdi boligeiendom" i 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på "gifte"/ugifte og kjønn.

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. boligformue	N(personer)	Std.avvik
"Ugift" leder	mann	42265	203	83297
	kvinne	109318	44	117062
	Total	54210	247	93561
"Gift" leder	mann	157516	260	104656
	kvinne	77735	51	104560
	Total	144433	311	108580
Ektefelle til leder	mann	100976	42	126811
	kvinne	31667	255	78824
	Total	41469	297	90246
Alle	mann	106485	505	112804
	kvinne	48142	350	92600
	Total	82602	855	108802
Leder total	Total	104496	558	111533
*Sum ektefeller (par)		(188272)		

Kilde: Selvangivelsesstatistikken 1999. Omfatter post 4.3.1.+4.3.2 (andel boligselskap + selveid bolig). Omfatter ikke postene 4.3.3 og 4.3.4 (fritidsbolig og annen fast eiendom).

18.2.3 Bankinnskudd

Den siste av de større formuespostene vi har med her er bankinnskudd. Bankinnskudd utgjorde i gjennomsnitt for hovedpersoner i reindriftsfamilier kr 69.000,- (menn kr 77.000,- og kvinner kr 57.000,-) som er 18 % av bruttoformuen til disse personene. De tre formuespostene vi har belyst, nemlig bankinnskudd, driftsmidler i næring og ligningsverdi bolig utgjør hhv. 18 %, 36 % og 22 % - dvs. til sammen 76 % av bruttoformuen.

For landets befolkning over 17 år var gjennomsnittlig bankinnskudd kr 94.000,- (menn kr 107.000,- og kvinner kr 81.000,-), altså 36 % over hovedpersonene i reindriften. For Finnmarks befolkning over 17 år var bankinnskudd på gjennomsnittlig kr 68.000,- (menn kr 73.000,- og kvinner kr 62.000,-), og altså lavere enn for reindriftspersonene. En forklaring på høyere bankinnskudd for reindriftspersoner kan muligens være at når meste-parten av reinkjøttet slaktes en gang på høsten og oppgjøret for dette kommer, så skal det vare ei stund slik at bankkontoen må ha mer innestående enn de som får utbetalt måneds-lønn.

Mens det for de øvrige formuespostene er betydelige variasjoner mellom hovedpersonene i reindriftsfamiliene, er det mer jevnt mellom de ulike personkategoriene for bankinnskudd. Blant fem av våre 6 personkategorier, nemlig ugifte og gifte ledere av begge kjønn og blant mannlige ektefeller uten driftsenhet varierte ikke bankinnskudd mer enn fra kr 75.000,- - 83.000,-. Unntaket var kvinnelige ektefeller uten driftsenhet der bankinnskuddet var på kr 49.000,-.

Tabell 18.5 *Gjennomsnittlig bankinnskudd i 1999 i reindrifsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på "gifte"/ugifte og kjønn.*

	Kjønn	Gj.sn. bankinnskudd	N(personer)	Std.avvik
Ugift leder	mann	75218	203	130314
	kvinne	81565	44	145817
	Total	76349	247	132917
Gift leder	mann	77336	260	125581
	kvinne	76109	51	108580
	Total	77135	311	122791
Ektefelle til leder	mann	83094	42	144230
	kvinne	49061	255	81088
	Total	53874	297	93085
Alle	mann	76964	505	128869
	kvinne	57088	350	96280
	Total	68828	855	116982
Leder totalt	Total	76787	558	127257
*Sum ektefeller (par)		(131544)		

Kilde: Selvangivelsen post 4.1.1.

18.2.4 Gjeld

Størrelsen på gjelda sier noe om hvor stor andel av realkapitalen (eiendom, driftsmidler, bil, hus mv.) og finanskapitalen (bankinnskudd, aksjer mv.) man forvalter som man eier selv, og ikke er belånt. Derfor er ikke bruttoformue alene en god indikator på en persons økonomi uten at man også vet gjelda og kan beregne nettoformuen. Stor gjeld innebærer at man må ha høye løpende inntekter for å kunne betale avdrag og renteutgifter. Tidligere så vi hvordan f.eks. mannlige driftsledere i Sør-Trøndelag/Hedmark og Nord-Trøndelag hadde høye samlede inntekter i forhold til kvinner, men at de pga. vesentlig høyere renteutgifter enn reneiere ellers i landet og enn kvinner i eget område sto igjen med inntekt etter skatt og renter som var lavere enn kvinnene i reinbeiteområdet. Etter å ha gjort særskilte kjøring på gjeld fordelt på område, har vi fått bekreftet at det er den høye gjelden for mannlige driftsenhetsinnehavere i disse områdene som forklarer renteutgiftene. Hvorfor disse områdene har høy gjeld vet vi ikke, om det f.eks. skyldes høy grad av mekanisering av reindrifta, kostbare boliger e.l. De har bl.a. en god del høyere ligningsverdi på bolig enn ellers i reindrifta, men også til dels høyere beløp når det gjelder driftsløsøre/andre eiendeler.

I gjennomsnitt for alle reinbeiteområder har hovedpersonene i reindrifsfamilier en gjeld på kr 233.000,-, fordelt på menns kr 281.000,- og kvinners kr 164.000,-. Gjennomsnittlig gjeld for landets innbyggere over 17 år er til sammenligning kr 223.000,- (menn kr 333.000,- og kvinner kr 118.000,-). For Finnmarks befolkning over 17 år utgjorde gjelden gjennomsnittlig kr 199.000,- (menn kr 262.000,- og kvinner kr 134.000,-). Menn har høyere gjeld enn kvinner både blant gifte driftsinnehavere og blant de som er ektefelle til driftsinnehaver. Unntaket er blant ugifte driftsenhetsinnehavere der kvinner har klart høyere gjeld enn menn, kr 246.000,- mot menns kr 147.000,-. Klart høyest gjeld har gifte mannlige driftsenhetsledere med gjeld på kr 394.000,-. Sum gjeld for ektepar er på kr 522.000,-, langt mer enn gjelda til de ugifte lederne som er av de minst gjeldstyngede med en gjeld på kr 164.000,-.

De store forskjellene i gjeld finner vi mellom de ulike reinbeitedistriktene. Her skiller hovedpersoner i reindriftsfamilier i Sør-Trøndelag/ Hedmark seg ut. Gjelda der er klart høyest med et gjennomsnitt på kr 412.000,- , herunder kr 655.000,- for menn og kr 85.000,- for kvinner. Særlig mannlige driftsenhetsledere i dette reinbeiteområdet topper gjeldsnivået i reindriften med kr 732.000,-. Lavest gjeld finner vi i områdene Karasjok, Vest-Finnmark og Troms beiteområder med gjeld på kr 170.000,- - 213.000,-. Menn har i gjennomsnitt klart høyest gjennomsnittlig gjeld i alle reinbeiteområder med unntak av Karasjok der kvinners gjeld er på kr 245.000,- mot menns kr 194.000,-.

Tabell 18.6 *Gjennomsnittlig gjeld (post 4.8.4) i 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på "gifte"/ugifte og kjønn.*

	Kjønn	Gj.sn. gjeld	N(personer)	Std. avvik
Ugift leder	mann	146649	203	203233
	kvinne	246124	44	258563
	Total	164369	247	216925
Gift leder	mann	394049	260	337493
	kvinne	212640	51	264553
	Total	364300	311	333133
Ektefelle til leder	mann	225929	42	289497
	kvinne	140753	255	246816
	Total	152798	297	254493
Alle	mann	280616	505	309872
	kvinne	164475	350	253359
	Total	233073	855	293539
Ledere totalt	Total	275800	558	304018
*Sum ektefeller (par)		(521968)		

18.3 Er formue- og inntektsforskjeller resultat av kjønnsdiskriminering, tradisjon, "naturlig" tilpasning eller annet?

I en kommentar til inntekts- og formuesforskjellene mellom landets menn og kvinner i selvangivelsesstatistikkene 2000, kommenterer likestillingsdirektør Ingunn Yssen (Altaposten 27.07.02) at inntektsforskjellene er urovekkende ut fra et likestillings-synspunkt. En god del av forklaringen ligger i at halvparten av de yrkesaktive kvinnene har deltidsarbeid, og det trekker ned kvinners inntekter. Menn hadde 300.700 i brutto-inntekter i 2000 (som er klart høyere i nominell verdi enn i 1999) mens kvinner hadde 176.300, dvs. en differanse på kr 124.400 i menns favør. Differansen mellom kjønnene er størst i Akershus (menn 169.000 kroner mer enn kvinner), mens forskjellen er minst i Finnmark (menn kr 57.800 mer enn kvinner). I Dagens Næringsliv (29.07.02) hevder Likestillingssenterets direktør Ingunn Yssen at "lønnforskjellene skyldes ren forskjellsbehandling, og at kvinner får et fratrekk i lønn fordi de er kvinner". I samme artikkel i Dagens Næringsliv vises det til at i tillegg til at flere kvinner er i deltidsarbeid, så er også flere menn sjefer. Men det forklarer bare noe av forskjellene ettersom "andre tall viser at kvinner som jobber heltid gjennomsnittlig tjener 85 % av det menn gjør, og kvinner som gjør det samme arbeid som menn tjener vesentlig mindre".

I vårt materiale for hovedpersoner i reindrifta ser vi at det er kvinner som har høyest samlede inntekter. For hver av de ulike inntektsgruppene varierer dette ved at for lønnsinntekter og skattepliktige/skattefrie overføringer har kvinner mest inntekt, mens menn har høyest næringsinntekter. Kapitalinntektene er lavere og mindre viktige, men her kommer kjønnene likt ut.

Når det gjelder formuesforhold i reindrifta har vi foran vist klare kjønnsforskjeller i favør av menn, selv om altså kvinnenens samlede inntekter er større. Formuesnivået synes særlig å knytte seg til at menn har flest rein og dominerer i reindrifta, i tillegg til at det for ektefeller synes å være veldig vanlig å føre størst andel av ligningsverdi for bolig på menn. Likestillingsdirektør Yssen (Altaposten 27.07.02) forklarer for befolkningen generelt nettopp at forskjellene i manns favør også har sammenheng med at *ektefellers kapitalinntekter ofte blir registrert på mannens selvangivelse*. ”Penger er makt i samfunnet, ...og det er veldig utbredt at slikt som kapitalinntekter blir registrert på mannens selvangivelse. Dette viser at menn eier mer enn kvinner. Selvsagt kan dette være en skatte-teknisk sak, men det sier også litt om stereotyper og balansen mellom kvinner og menn.”

19 Oppsummering og konklusjoner

19.1 Innledning

Ettersom fokus i vesentlig grad er knyttet til synliggjøring av *kvinnens rolle* i reindrifta og reindriftsfamilien, vil oppsummeringen i mindre grad enn ellers i denne rapportdelen presentere situasjonsanalyser og utviklingstrekk generelt. *Hovedtema* er fortsatt knyttet til følgende forhold:

- Kvinners registrerte deltakelse og eierskap i reindrifta
- Inntekts- og formuesforhold i reindriftsfamilier basert på reindriftsnæring, lønnsarbeid og andre inntektskilder, og særlig kvinners bidrag til dette
- Egenskaper ved kvinner og de familier (alder, kjønn, bosted mv.) de tilhører som bakgrunn for å forstå deres rolle i næring, jobb utenfor reindrift og rolle i familien.

Datagrunnlaget er først og fremst basert på koblinger og uttrekk av datavariabler fra flere sentrale personregistre, og der reindriftsbefolkningen gjennom særskilte datakjøringer er trukket ut, anonymisert og materialet tilrettelagt for analyser. For å kunne ha et sammenligningsgrunnlag over etter lengre tidsrom, har vi også benyttet en tidligere studie ved NIBR med en del lignende data for 1987/88. Ytterligere er benyttet offentlig publiserte dokumenter fra bl.a. SSB og Reindriftsforvaltningen samt tilgjengelig litteratur.

19.2 Noen hovedtrekk ved reindriften, familiemedlemmene og driftsenhetene

Reindriften er preget av en klar tilbakegang gjennom betydelig reduksjon i landets reintall og antall driftsenheter (driftsenheter fra 636 i 1994 til 558 i 2000, dvs. -12%) på 1990-tallet. Antall folk tilknyttet næringa, definert som registrerte medlemmer i driftsenhetene, er også gått noe ned (fra 2975 i 1994 til ca. 2800 i 2000), men mindre redusert enn reintall og driftsenheter. Nedgangen skyldes primært utviklingen i landets desidert største reinbeiteområder Vest-Finnmark og Karasjok. I de øvrige reinbeiteområdene har utviklingen vært uendret eller det har vært noe økning. Finnmark hadde i 2000 71-72 % av landets driftsenheter og personer i reindriftsfamilier.

I våre analyser har vi avgrenset oss til de som er registrert i samme familie som og har felles bopel med driftsenhetsinnehaver, jf. SSB-definisjon av "familie". Dvs. at bl.a. søsken, onkler, nevø/niser o.a. slekt, der familien/personene *ofte* ikke har reindrifta som sitt hovedyrke, ikke er inkludert⁵⁴. Antall familiemedlemmer etter denne definisjonen,

⁵⁴ Både denne og andre avgrensinger har svakheter fordi de enten omfatter personer med en perifer tilknytning til næringsutøvelse, eller noen ganger utelater tilfeller der en del kan være ganske

som var tilknyttet aktiv driftsenhet, utgjorde i 2000 ca. 1700 personer, noe som var en nedgang på anslagsvis 200 personer. Andelen kvinner utgjorde i 2000 ca. 45 %, og var noe økning fra hhv. 41 % i 1988 og 44 % i 1994. Andelen kvinner varierte etter alder på familiemedlemmene, fra 39 % til 53 %. Lavest kvinneandel var i aldersgruppen 25-60 år, og høyest i aldersgruppene 0-19 år og de over 60 år. De ca. 1700 familiemedlemmene fordelte seg på 47 % hovedpersoner (foreldre eller voksen enslig) og 53 % barn (trenger ikke være barn av alder, men bor sammen med foreldre).

Familiemedlemmene fordelte seg på 490 familier i 1999/2000, som er en nedgang på 12 % fra 1993/94 da det var 636 familier. At det er flere driftsenheter enn familier innebærer at en del familier har flere enn en driftsenhet. I 1987/88 fantes familier med opptil 5 driftsenheter. Nedgangen i antall driftsenheter som skjedde senere viser seg i større grad å ha skjedd i familier med flere driftsenheter slik at driftsenhetene i 2000 var klart mer jevnt fordelt mellom familiene (ca. 1,15 driftsenheter pr. familie). F.eks. var antall familier med minst 3 driftsenheter mer enn halvert siden 1994, og ingen familier hadde 4 eller fem driftsenheter som fram til begynnelsen av 90-tallet. Gjennomsnittlig antall familiemedlemmer pr. familie var i 1993/94 3,7, og i 2000 var dette redusert til ca. 3,5.

De 558 driftsenhetene i 2000 fordelte seg med 331 gifte (56 %) og 247 ugifte (44 %). De ugifte består av 50 % enslige/aleneboende og 50 % barn med egen driftsenhet som bor i familie med foreldre, søsken mv.

19.3 Eierskap og kjønn i reindriftsnæringen (driftsenheter og rein)

Data fra 1988 viser at det i Finnmark var bare knapt 11 % kvinner som var driftsenhetsinnehavere (Karlstad 1990). Den skjeve kjønnsfordelingen gjenspeiler bl.a. hvordan foreldrene tradisjonelt har overdratt driftsenheten til en av sønnene når de selv slutter i reindriften, men også hvordan offentlige oppnevnt myndighetsorgan har tildelt de få driftsenheter som har vært ledig de senere år. Lovmessige forhold kan ha influert på dette, og i 1996 fikk en innført ektefellers rett til å eie driftsenheter i fellesskap. I løpet av 1990-tallet skjedde endringer, både før og etter lovendringen, slik at kvinners andel av driftsenheter først økte fram mot 1994 til 14 % og videre i 2000 til 17 %. Finnmark med 11 % kvinneandel i 1988 hadde i 2000 17 % kvinneandel for alle sine tre reinbeiteområder.

Det er klare kjønnsmessige forskjeller i fordelingen av driftsenheter på aldersgrupper. Det er særlig en større andel kvinnelige driftsenhetsinnehavere blant eldre. Hele 24 % av kvinner med driftsenhet er over 60 år, mens tilsvarende for menn er 9 %. Videre har det skjedd en endring fra 1994-2000, først og fremst ved at andelen unge driftsenhetsinnehavere i aldersgruppen 19-29 år generelt har gått ned fra 17 % i 1994 til 10 % i 2000 (for kvinner alene redusert fra 18 % til 12 % i perioden). For øvrige aldersgrupper er generelt andelen driftsenheter uendret. Blant kvinner har det imidlertid også skjedd en økning i andelen kvinnelige driftsinnehavere over 60 år fra 18 % i 1994 til 24 % i 2000. Samlet sett har disse aldersforskyvningene ført til at gjennomsnittsalderen for både mannlige og kvinnelige ledere har økt med 2 år fra 1994-2000, fra hhv. 42 til 44 år for menn og fra 45 til 47 år for kvinner. Kvinnelige driftsenhetsledere er altså gjennomgående tre år eldre enn sine mannlige kollegaer.

---

aktive i næringa selv om de ikke tilhører den samme offisielle familieenheten/bopelen som driftsenhetsinnehaver.

Lavest andel kvinnelige driftsenhetsinnehavere har Nordland (9%), Troms har høyest andel (22%) mens i alle de øvrige områdene har kvinner ansvaret for 16-19 % av driftsenhetene. I ingen av områdene har det blitt verken færre antall eller andel kvinnelige driftsenhetsinnehavere i perioden 1994-2000, men i tre av områdene har situasjonen vært helt uendret. De øvrige fire områdene, dvs. de tre i Finnmark og Sør-Trøndelag/Hedmark, har andelen kvinnelige driftsledere økt med 3-9 prosentpoeng fra 1994-2000.

Driftsenheter til menn har størst reinflokker med gjennomsnittlig 291 rein mot kvinners driftsenheter på 245 rein i 2000. Et interessant trekk er at mens gjennomsnittlig reintall for menns driftsenheter gikk ned med 8 % i perioden 1994-2000, så var flokkstørrelsen i kvinners driftsenheter vokst med 3 %. Kvinnelige ledere eier en lavere andel av reinen i egen driftsenhet selv, nemlig 67 % mot tilsvarende for menn var 77 % i 2000. For kvinnene er dette uendret sammenlignet med 1994 mens menn derimot har fått redusert sin eierandel fra 82 % i 1994.

En fordeling av driftsenhetene etter flokkstørrelse viser at 42 % hadde under 200 rein, 34 % hadde 200-400 rein og 24 % hadde over 400 rein. Den klareste kjønnsmessige forskjellen ligger i den høye andelen driftsenheter med kvinnelige ledere som har under 70 dyr, nemlig 20 % mot menns 9 %. Kvinners driftsenheter er også overrepresentert blant enheter med 70-200 rein (36 % mot 31 % av mennenes). Derimot er det motsatt når flokkene blir litt større ved at for driftsenheter med over 200 dyr finner vi 61 % av mennenes driftsenheter og 44 % av kvinnes.

Oppsummert er her to klare tendenser. For det første at *driftsenheter med mannlig leder har større flokker*. For det andre eier *mannlige ledere en større andel av dyrene i driftsenheten enn kvinnelige ledere*.

I reinbeiteområdene har menns driftsenheter størst flokker i Vest-Finnmark, Karasjok, Troms og Nord-Trøndelag, mens i Varanger/Polmak er menns og kvinners flokker omtrent like store. Mest markant er forskjellen i Karasjok der menns driftsenheter hadde 64 % flere rein enn kvinners driftsenheter, og dernest Vest-Finnmark der tilsvarende var 25 % høyere for menn. Unntakene er i Sør-Trøndelag/Hedmark og Nordland der kvinners driftsenheter er større enn menns. I gjennomsnitt for landet hadde menns driftsenheter 19 % flere rein enn kvinners driftsenheter i 2000. Dette innebærer imidlertid en ganske klar *utjevningstendens* ettersom menns driftsenheter i 1994 hadde 34 % flere rein.

Det er driftsenheter med leder i alderen 30-69 år som har flest rein, og særlig de i alderen 60-69 år. Kvinners driftsenheter har færrest rein i alle aldersgrupper unntatt for de fra 40-49 år. Desidert størst kjønnsforskjell er i alderen 19-24 år der kvinners driftsenheter eier under halvparten av menns (100 mot 205 rein).

19.4 Utdanning som forutsetning for jobb og valg av yrke

Som sammenligningsgrunnlag for dagens situasjon har vi hentet fram data fra spesialkjøringer NIBR gjorde for 1988 bl.a. om utdanningsnivået til reindrifsbefolkningen. Resultatene viste at reindrifsbefolkningen hadde klart lavere utdanning enn den øvrige befolkningen både lokalt og for landet. Videre hadde driftsenhetsinnehaverne klart lavere utdanningsnivå enn ektefeller og andre voksne i reindrifsfamilien. Et lite unntak var at blant ektefellene til driftsenhetsinnehaverne hadde omtrent like stor andel høyere utdanning (7%) som befolkningen ellers i Indre Finnmark (6-11 %).

I nyere datakjøringer vi har gjort for 90-tallet framgår at andel med grunnskole som høyeste utdanning utgjorde for driftsenhetsinnehaverne 58 %, for ektefelle 29 %, for

Finnmark 28 % og for landet 22 %. Dette er en veldig sterk endring for driftsenhetsinnehaverne, og enda sterkere for ektefellene, i retning av å nærme seg befolkningen ellers. Imidlertid var det fremdeles 2-3 ganger så høy andel av driftsenhetsinnehaverne med grunnskole som høyeste utdanning sammenlignet med befolkningen ellers i Finnmark og landet. For ektefellene (de fleste kvinner) til driftsenhetsinnehaverne var situasjonen slik at de ikke lengre hadde flere med "kun" grunnskole enn f.eks. befolkningen ellers i Finnmark fylke.

Når det gjelder hvem som hadde videregående utdanning og høyere utdanning i 1999/2000 gjaldt det hhv. 34 % og 5 % av driftsenhetslederne, 44 % og 27 % av ektefellene til driftslederne, 54 % og 18 % for Finnmark og 56 % og 22 % for landet. Dette er en meget sterk økning for begge utdanningskategorier både for driftsenhetslederne og ektefellene i perioden 1993/94 til 1999/2000. Selv om det fortsatt er et godt stykke etter befolkningen ellers, først og fremst for driftsenhetsinnehaver, er utviklingen positiv. Særlig må man legge merke til den høye andelen ektefeller til driftsenhetsinnehavere som hadde tatt høyere utdanning, nemlig 27 % mot Finnmarks 18 % og landets 22 %.

Det er klare kjønnsmessige forskjeller i utdanning både innenfor gruppen driftsenhetsledere og blant ektefeller/samboere til leder. For begge disse er det slik at en klart større andel kvinner har tatt både videregående utdanning og høyskoleutdanning enn blant menn. Blant mannlige og kvinnelige driftsenhetsledere var andelen som hadde tatt grunnskole hhv. 63 % og 34 %, videregående skole hhv. 31 % og 50 % og høyere utdanning hhv. 2,5 % og 15 % i 1999/2000. Blant ektefeller til driftsenhetsinnehavere var andelen med videregående skole hhv. 31 % for menn og 46 % for kvinner og for høyere utdanning hhv. 10 % for menn og 30 % for kvinner.

Når det gjelder utdanningsnivået i de ulike reinbeiteområdene, så er det størst andel hovedpersoner i reindriftsfamiliene med videregående skole i Sør-Trøndelag/Hedmark, Nord-Trøndelag og Nordland (52-68 %). Lavest andel har Vest-Finnmark, Karasjok, Varanger/Polmak og Troms (29-38 %). Kun i Nordland var det størst andel menn med videregående utdanning (56 %, mot kvinners 45 %). Når det gjelder andelen hovedpersoner med høyere utdanning, er det mindre forskjeller mellom reinbeiteområdene. Andelen varierer fra 10-15 % i de ulike områdene, unntatt for Varanger/Polmak der 20 % har høyere utdanning. I alle områder er det klart høyere andel kvinner med høyere utdanning enn menn.

Om vi bare tar for oss kvinner i reindriftsfamiliene, er det blant de to sørligste reinbeiteområdene at klart høyest andel har tatt videregående utdanning (70 %), mot 34-48 % i de øvrige områdene. Når det gjelder universitets-/høyskoleutdanning kommer reinbeitedistriktene i nord like godt ut som sør-områdene. I alle områder er det ca. 21-27 % som har tatt slik utdanning, unntatt Varanger/Polmak der hele 47 % har tatt høyere utdanning av lavere eller høyere grad.

19.5 Inntekter

Samlet inntekt

"Samlet inntekt" dekker alle viktige personinntekter og er kanskje det beste brutto inntektsbegrepet som finnes i offentlige inntektsregistre. Samlet inntekt består av *summen av lønnsinntekter, næringsinntekter, kapitalinntekter og overføringer* (skattefrie og skattepliktige). For hovedpersoner i reindriftsfamilier utgjorde de fire inntekts-

komponentene følgende andeler av "Samlet inntekt" i 1999: lønnsinntekt 41 %, næringsinntekt 38 %, kapitalinntekt 3 % og overføringer 18 %.

Gjennomsnittlig samlet inntekt for hovedpersoner i reindriftsfamilier var kr 154.000,- i 1999 mot landsgjennomsnittet på ca. kr 211.000,-. Mens gjennomsnittlig beløp for landets befolkning var 53 % over hovedpersonene i reindriftsfamilier i 1993, var samlet inntekt "bare" 37 % høyere i 1999. Selv om reindriftspersonene har kommet nærmere landsgjennomsnittet ved å ha hatt en realvekst i samlet inntekt på 35 % (jf. kapittel 17.3.6) i perioden 1993-99, er det fortsatt et betydelig etterslep i samlet inntekt i forhold til landsnivået.

Samlet inntekt for kvinnelige hovedpersoner i reindriftsfamilier var kr 186.000,- mot menns kr 131.000,- i 1999, dvs. en forskjell på 42 %. En slik kjønnsmessig inntektsulikhet i favør av kvinner er spesielt for reindriftsfamilier sammenlignet med det som gjelder for landets befolkning generelt. Det vitner om en særegen tilpasningsmåte i reindrifta og en utvikling der moderne driftsform i næringa, levesett, økt utdanning og nye tjenesteytende jobber har brakt kvinnene ut i godt betalt lønnsarbeid.

Blant de tre gruppenes hovedpersoner i reindriftsfamiliene er det ektefeller til driftsenhetslederne som tjente best i 1999 med kr 182.000,-, deretter gifte driftsenhetsledere med kr 150.000,- og lavest de ugifte lederne med kr 124.000,-. Innen alle disse kategoriene er det imidlertid kvinnene som hadde størst samlet inntekt. Og det er interessant at kvinnene tjener like mye (kr 170-190.000,-) uansett om de er gift/ugift driftsenhetsleder eller ektefelle til leder. Blant menn er det de ugifte driftsenhetslederne som tjente dårligst (kr 114.000,-) mens de øvrige tjente omtrent like mye (kr 132-145.000,-). Men uavhengig av inndeling, så har kvinner vesentlig høyere samlet inntekt enn menn både blant gifte og ugifte og uavhengig av om en har driftsenhet eller ikke.

Når det gjelder reinbeiteområdene har man en to-delning i inntektsnivået. Lavest samlede inntekter har hovedmedlemmene i reindriftsfamiliene i Vest-Finnmark, Karasjok og Troms med kr 133-138.000,-. De øvrige reinbeiteområdene har høyere inntekt med kr 180-215.000,-. Variasjonene i inntektsnivå for menn mellom områdene følger samme mønster som ovenfor. Kvinnene derimot fordeler seg annerledes mellom områdene. Geografisk er rekkefølgen delvis motsatt ved at kvinner i sør tjener minst med Sør-Trøndelag/Hedmark på kr 156.000,- og gradvis økende gjennom områdene mot nord-øst og er høyest i Varanger/Polmak med kr 220.000,-. I grove trekk kan man si at reinbeiteområdene der menns samlede inntekter er lave (dvs. stort sett i nord), utjevnes dette ganske mye ved at kvinnene i disse områdene har høyere inntekt enn kvinner lenger sør.

De reinbeiteområder kvinnenes samlede inntekter er spesielt høye sammenlignet med menn gjelder desidert Vest-Finnmark, Troms og Karasjok (til dels også i Varanger/Polmak). Her er kvinners inntekter hhv. 90 %, 80 % og 72 % høyere. Det viser hvilken utrolig viktig rolle kvinnene i Indre Finnmark og Troms spiller for pengeøkonomien i disse reindriftsfamiliene ved at de innbringer vesentlig mer penger enn menn. I de tre sørligste områdene er inntektsforholdene mer vanlig og som i samfunnet ellers der menn har høyest inntekter.

Sett i forhold til alder er det for begge kjønn slik at samlet inntekt er lavest for aldersgruppen 19-24 år med kr 86.000,-, øker så gradvis mot toppnivået nådd i 30-40 års alderen til kr 173.000,- for så gradvis å falle med økende alder ned til gjennomsnittlig kr 110.000,- for de over 70 år. Mens menn øker sin samlede inntekt med økende alder fram til 70-årsalderen, når kvinnene sitt toppnivå i alderen 30-40 år for deretter å reduseres merkbart for hvert aldersintervall fram til de passerer 70 år. I løpet av aldersintervallet 50-59 år får man et krysningspunkt der kvinnenes inntekter faller ned til menns inntektsnivå.

Etter 60 år tjener menn vesentlig bedre enn kvinnene. Som en konkludering kan vi si at kvinner har høyest samlet inntekt i alle aldersgrupper fram til 60 år, og deretter tjener menn best.

Lønnsinntekter

Vi har belyst hvordan kvinnerollene er endret over tid, og videre at det økende utdanningsnivået særlig hos kvinner har styrket forutsetningene for å konkurrere om ledige jobber i det lokale arbeidsmarkedet.

Innen alle kategorier hovedpersoner i reindriftsfamilier har kvinner klart høyere lønnsinntekt enn menn. Det er altså kjønn som avgjør mest hvem som har høyest inntekt, dernest om man er driftsenhetsinnehaver og til slutt sivilstand. Gjennomsnittlig lønnsinntekt for kvinner var kr 119.000,- mot menns kr 24.000,- i 2000, altså bare ca. 1/5 av kvinnelønna. Det virker å være slik at uansett hvem som eier driftsenheten er det en tendens til at mannen i større grad har reindriften som sitt hovedyrke, mens kvinnen i større grad enn menn har tatt/måtte ta seg lønnet arbeid utenfor reindrifta, og heller hjelper til i reindrifta på ulike måter etter hva det er tid til, interesse og forutsetninger ellers.

Lønnsinntektene for hovedpersoner i reindrifta har hatt en sterk økning både nominelt og i faste priser. Til tross for en reallønnsøkning for disse på 67 % perioden 1993-99, var fremdeles gjennomsnittlige lønnsinntekter vesentlig lavere enn landsgjennomsnittet for personer under 17 år.

Ulikhetene i deltakelse i lønnsarbeid mellom kjønnene framgår av at 38 % av menn var helt uten lønnsinntekt mens tilsvarende for kvinner utgjorde 17 % i 1999. Videre var det vesentlig større andel kvinner med høyere lønnsnivå. Bare 12-14 % av mannlige hovedpersoner i reindriftsfamilier hadde lønnsinntekt over kr 50.000,- i 1999, mens det gjaldt hele 65 % av kvinnene. Inntrykket av kvinnes dominans mht. å skaffe familien lønnsinntekter styrkes av at 51 % hadde over kr 100.000,-, mens 27 % hadde over kr 200.000,- i lønnsinntekt samme år. Det er altså en klar tendens til at flere kvinnelige hovedpersoner plasserer seg i høyere lønnsklasser, og at disse inntektene nå er såpass store at det først og fremst er kvinners lønnsinntekter som er en betydelig inntektskilde for reindriftsfamiliene.

Utviklingen på 90-tallet viser en klar tendens til at økende andel av hovedpersoner i reindrifta har tatt seg lønnsarbeid. For alle disse gikk andelen med inntekt under kr 20.000 ned fra 78 % i 1993 til 57 % i 1999. Endringen var klart størst for kvinner der andelen med lønn kr 0-20.000,- (dvs. var uten jobb eller tjente under kr 20.000,-) gikk ned fra 46 % til 29 % mens tilsvarende for menn var en reduksjon fra 81 % til 77 % i perioden 1993-99.

Tendensen med at menn i mindre grad har lønnsinntekter gjelder alle reinbeiteområder. I alle områdene hadde 70-80 % av mennene lavere lønnsinntekt enn kr 20.000,-. Når det gjelder høyere lønnsinntekter er det f.o.m. Nordland og nordover som har høyest andel av kvinner med høyere lønnsnivå ved at 50-53 % har lønnsinntekt over kr 100.000,-, og faktisk 75 % i Varanger/Polmak. I de to sørligste områdene er det ca. 38 % av kvinnene med lønnsinntekt over kr 100.000,-. For å få fram enda tydeligere kjønnsforskjellene i lønnsinntekt kan vi legge til at det faktisk er 41-53 % av de fem nordlige områdene f.o.m. Nordland og t.o.m. Varanger/Polmak som hadde lønnsinntekt over kr 150.000,- i 1999.

Næringsinntekt fra reindrift

Vi har studert samlede næringsinntekter til reindriftsfamilier, men siden over 90 % (inntil 93 %) av næringsinntektene kommer fra reindriften, kommer vi bare inn på den her.

Årsresultat reindriftsnæring⁵⁵, inkl. sykepenger, var i gjennomsnitt for hovedpersoner kr 55.000,- i 1999, fordelt med kr 82.000,- på menn og kun kr 15.000,- for kvinner. Mannlige driftsenhetsledere har klart høyest reindriftsinntekter, særlig de gifte med kr 95.000,- og dernest de ugifte. Blant kvinnene har kvinnelige driftsenhetsledere høyest reindriftsinntekt med gjennomsnittlig kr 30.000,-, men det er faktisk lavere enn for mannlige ektefeller med kr 38.000,-, selv om de driver på konas driftsenhet.

Årsresultatet fordeler seg mellom alle hovedpersoner med ca. 10 % i intervallet kr 0-20.000,-, ca. 15 % kr 20-50.000,-, 20 % kr 50-100.000,- og 19 % over kr 100.000,-. Hos kvinnene er det bare 13 % som har større resultat fra reindrifta enn kr 50.000,- mens det gjelder 57 % av mennene.

Når det gjelder utviklingen i perioden 1993-99 mht. andel som er registrert med næringsaktivitet i reindrifta (dvs. registrert med positiv eller negativt beløp i selvangivelsen), så var den økende i perioden. Andelen hovedpersoner som ikke var registrert gikk ned fra 54 % i 1993 til 36 % i 1999 (-18 prosentpoeng). Særlig blant mannlige ledere var dette redusert kraftig (fra 39 % til 10 %, dvs. -29 %), men også for kvinnelige driftsenhetsledere og mannlige ektefeller til ledere var reduksjonen merkbar med 14 % lavere andel uten beløp på reindriftsinntekt. Derimot blant kvinnelige ektefeller til leder var det ikke skjedd noen endring der fortsatt 82-83 % ikke var registrert med beløp fra reindriftsvirksomhet. Dvs. at særlig når menn eier driftsenheten synes det klart mest vanlig å ikke føre noe av inntektene på ektefelle, enten det skyldes man mener kvinnene har deltatt lite i reindriftsrelatert arbeid eller det skyldes hvordan man praktiserer utfyllingen av selvangivelsene. Resultatet samsvarer imidlertid bra med andelen kvinnelige ektefeller som i 1999/2000 var registrert med 0 rein, nemlig 68 %, og som sier noe om hvem som "eier"/har registrert reinkapitalen på seg.

Det er store regionale forskjeller i økonomisk resultat for reindrifta. De som hadde under gjennomsnittlig resultat for hovedpersoner i næringa (kr 55.000,- i 1999), var Vest-Finnmark, Karasjok og Troms med kr 28-34.000,- i resultat, og dernest Varanger/Polmak med kr 60.000,-. Klart høyest resultat hadde Sør-Trøndelag/Hedmark, Nord-Trøndelag og Nordland med kr 100-150.000,-.

De store kjønnsforskjellene gjør seg gjeldende i alle reinbeiteområdene, ved at kvinners reindriftsinntekter utgjør om lag 5-20 % av resultatet for menn. Unntaket er Troms der resultatet er nærmere 58 % av menns.

Det er naturligvis blant *driftsenhetsinnehaverne* at økonomisk resultat for reindrifta er høyest med et gjennomsnitt på kr 76.000,- mot resultat ektefeller på kun kr 14.000,-. Det er store kjønnsforskjeller ved at mannlige ledere har langt høyere reindriftsinntekt i omtrent alle reinbeiteområder – i gjennomsnitt 3-4 ganger høyere. Det er store forskjeller mellom områdene hvor mye mannlige ledere har i reindriftsinntekt, og der vi grovt sett kan inndele områdene i tre etter nivå på inntjening: høyest inntekt i Sør-Trøndelag/Hedmark og Nord-Trøndelag med kr 200-240.000,-, deretter Nordland og Varanger/Polmak med kr 110-160.000,- og desidert lavest er Karasjok, Vest-Finnmark og Troms med kr 35-55.000,-. Blant *kvinnelige ektefeller* er det knapt registrert resultat reindriftsinntekter av noe omfang (gjennomsnittlig kr 1.000-5.000,-) de fleste områder, unntatt Nord-Trøndelag (kr 58.000,-) og dernest Sør-Trøndelag/Hedmark. Mannlige ektefeller har imidlertid stort sett en viss inntekt fra reindrift i de fleste områder.

⁵⁵ Beløpet er overført til selvangivelsen fra Næringsoppgaven for reindrift, og er egentlig gjennomsnittlig resultat for reindriften de tre siste årene.

Når det gjelder hvor mange i ulike *reinbeiteområder som er registrert med beløp* for reindriftsinntekt, er det ganske likt for *driftsenhetsledere* der 50-80 % av kvinner og 90-100 % av menn har det. Men når det gjelder *ektefeller* er det stor forskjell mellom områdene, med lavest andel i Karasjok og Vest-Finnmark registrert med beløp for mann og kvinne. De to sørlige områdene har en viss andel blant begge kjønn mens det eller ellers er god del mannlige ektefeller med reindriftsinntekt.

Reindriftsinntekt fordelt etter alder viser at de høyeste inntektene er jevnt fordelt over hele aldersintervallet 30-69 år. Det gjelder både kvinner og menn, bare den forskjell at menn jevnt over har ca. 50 % høyere inntekt enn gjennomsnittet og kvinner 70 % lavere enn gjennomsnittet på alle aldersnivåene (unntatt under 30 år der kvinner jevnt over ligger hele 90 % under gjennomsnittlig reindriftsinntekt).

19.6 Formue

Nettoformue er en økonomisk størrelse som sier noe om hvor mye av eiendelene (realkapital + finanskapital) en eier selv etter at gjeld er fratrukket.

Nettoformuen til hovedpersoner i reindriftsfamilier var i 1999 på kr 148.000,-, herunder for menn kr 208.000,- og kvinner kr 48.000,-. Tilsvarende for personer over 17 år i landet generelt var samme år på kr 110.000,- (menn kr 127.000,- og kvinner kr 21.000,-). Reindriftsfolkets nettoformue er altså klart høyere enn befolkningen i landet totalt. Det gjelder særlig mellom menn, men også for kvinner. Dette er meget spesielt da vi tidligere har vist at personer i reindrifta har klart lavere inntektsnivå enn ellers, særlig for menn i reindrifta. Forklaringen ligger i en nødvendig formuesoppbygging knyttet til reindriftsvirksomheten.

Det er særlig blant driftsenhetsinnehavere nettoformuen er høy med kr 207.000,-, og det gjelder både mannlige ledere (kr 214.000,-) og kvinnelige ledere (kr 174.000,-). Ektefeller til ledere hadde vesentlig lavere nettoformue med kr 22.000,-, men her er det store kjønnsforskjeller der menn hadde kr 148.000,- mens kvinnelige ektefeller nesten ikke hadde noe formue med sine kr 1.500,-. Det er derfor grunn til å reise spørsmål om mannlige ektefellers formue skyldes at menn eier en god del av reinen i kvinners driftsenheter i tillegg til at mye av familiens øvrige formue kan være ført på mannen.

De største formuespostene for reindriftsfamiliene består av ”driftsmidler i næring”, ”ligningsverdi boligeiendom” og ”bankinnskudd”, og utgjør ca. 76 % av bruttoformuen. For alle disse eier menn klart mer enn kvinnene, særlig for driftsmidler og dernest for boligeiendom. Samtidig må det tilføyes at menn også har klart størst gjeld, og bidrar til å redusere nettoformuen.

Det er klare områdevis forskjeller både i formuesposter og gjeld. Bl.a. har Sør-Trøndelag/Hedmark og Nord-Trøndelag vesentlig høyere gjennomsnittlig beløp for ”driftsmidler i næring/andre eiendeler” og ”ligningsverdi bolig”. Samtidig må det da sies at spesielt Sør-Trøndelag/Hedmark skiller seg ut med høy gjeld, særlig for mannlige driftsenhetsledere. Lavest gjeld finner vi i områdene Karasjok, Vest-Finnmark og Troms reinbeiteområder.

For nærmere detaljer vises til kap. 18.

19.7 Noen oppsummeringspunkter

- Kvinner har styrket sin andel av driftsenheter og økt størrelsen på reinflokken de er leder for sammenlignet med menn, men har likevel langt færre driftsenheter og lavere reintall enn menn
- Kvinner har fra slutten av 80-tallet økt sin andel av personer i reindriftsfamilier noe, og familiene har i gjennomsnitt noe færre antall familiemedlemmer
- ”Samlet inntekt” er klart høyere hos kvinner enn hos menn, og det skyldes først og fremst vesentlig høyere lønnsinntekter og skattefrie overføringer. En viktig årsak til at flere kvinner har kunnet skaffe seg mer lønnsinntekter er kvinnes økende utdanningsnivå (høyere enn hos mennene i reindrifta). Kvinner har klart lavere næringsinntekter fra reindrift enn menn. Selv om man holder utenfor skattefrie overføringer, der mye av forskjellene mellom kvinner og menn skyldes overføringer til kvinner pga. barn i familien, har fortsatt kvinner klart høyere samlet inntekt.
- Inntekt etter skatt og renteutgifter er også klart større for kvinner enn menn.
- Kvinners andel av rein synes lavere enn eierandelen av driftsenheter. Videre synes også næringsinntekten fra reindrifta som tilfaller kvinner å være lavere enn andelen av reinflokkene/driftsenhetene kvinner eier skulle tilsi. Det skyldes at kvinner har mer jobb utenfor næringa selv om de er driftsinnehaver og overlater mye av reinarbeidet til menn/andre i familien, men kan muligens også skyldes at reindriftsinntekter ikke fordeles på selvangivelsene mellom ektefellene relativt sett i forhold til hvor mye hver bidrar i næringa. Videre at biinntekter under kr 30.000,- føres i næringsoppgave for reindrift, og kanskje ikke framkommer tilstrekkelig på kvinners selvangivelse bl.a. fordi flest driftsenheter eies av menn, så fremt ikke ektefeller praktiserer reell fordeling av årsresultat fra reindrifta mellom ektefellene på selvangivelsen.
- Kvinner har lavere formue enn menn. Det skyldes først og fremst at menn har vesentlig høyere beløp for ”driftsmidler i næring”, dernest høyere ”ligningsverdi boligeiendom” og i noe grad høyere bankinnskudd enn kvinner. Motsatt har menn langt høyere samlet gjeld enn kvinner, noe som reduserer nettoformuen vesentlig.

Litteratur

- Angell, Elisabeth og Lie, Ivar (2002): *Arbeidsmarkedet i tre Finnmarksregioner*. NIBR-rapport 2002:2, Alta/Oslo.
- Angell, Elisabeth og Karlstad, Stig (1996): *Ressursknapphet og omstilling i samiske samfunn*. Underveisevaluering av Omstillingsprogrammet for Indre Finnmark. NIBR-notat 1996:130, Alta/Oslo.
- Gaski, Margrete og Eikeland, Sveinung (2001): *Næringskombinasjoner 1997-2000. Evaluering av driftsstøtten i samiske områder*. NIBR Prosjektrapport 2001:14. Alta/Oslo.
- Karlstad, Stig (2000): *Klassiske analyser. Regional utvikling og forskjeller i personinntekt og formue*. NIBR-notat 2000:118, Alta/Oslo.
- Karlstad, Stig m.fl. (1990): *Mot et bærekraftig samfunn i Indre Finnmark. Reindriftsøkonomi og ressursgrunnlag i en samfunnsmessig sammenheng*. NIBR-rapport 1990:11, Alta/Oslo.
- Lov om reindrift av 9. juni 1978 nr. 49 med endringer, sist ved lov av 13. juni 1997 nr. 44
- NOS Inntektsstatistikk for personer og familier 1993-98, SSB.
- Ressursregnskapet for reindriftsnæringen (årlig), Reindriftsforvaltningen, Alta.

Vedlegg 3

Tabeller ”Inntektsstatistikken”

Tabell v.1 *Gjennomsnittlig ”Yrkesinntekt” 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.*

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. Yrkesinntekt	N(personer)	Std.avvik
Ugift leder	mann	96877	203	92394
	kvinne	105888	44	93576
	Total	98482	247	92479
Gift leder	mann	126312	260	94517
	kvinne	123648	51	104026
	Total	125875	311	95970
Ektefelle til leder	mann	81893	42	95170
	kvinne	144576	255	96887
	Total	135712	297	98936
Alle	mann	110786	505	94979
	kvinne	136663	350	98239
	Total	121379	855	97108
Ledere totalt	Total	113750	558	95334
*Sum ektefeller (par)	Total	(261362)		

Kilde: Inntektsstatistikken 1999. Yrkesinntekt= Lønnsinntekt + Netto næringsinntekt (jf. definisjoner av postene ”lønnsinntekt” og ”netto næringsinntekt” i SSB's Inntektsstatistikk eller foran der disse to variablene er definert).

Tabell v.2 *Gjennomsnittlige "Skattefrie overføringer som gjelder barn" i 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.*

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. Skattefrie overfør. vedr. barn	N(personer)	Std.avvik
Ugift leder	mann	959	203	5482
	kvinne	8130	44	15743
	Total	2236	247	8692
Gift leder	mann	1514	260	1624
	kvinne	19474	51	25569
	Total	4459	311	12329
Ektefeller til leder	mann	2496	42	10312
	kvinne	23530	255	20970
	Total	20555	297	21118
Alle	mann	1372	505	4715
	kvinne	21003	350	21683
	Total	9408	855	17278
Leder totalt	Total	3475	558	10918
*Sum ektefeller (par)	Total	(24644)	608	18973

Kilde: Inntektsstatistikken 1999. Skattefrie overføringer som gjelder barn. Omfatter følgende: barnetrygd, forsørgerfradrag, støtte til barnetilsyn til enslig forsørger, kontantstøtte og engangstønad ved fødsel mv.

Tabell v.3 *Gjennomsnittlige "Andre skattefrie overføringer" i 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.*

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. Skattefrie overf. ekskl. barn	N(personer)	Std.avvik
Ugift leder	mann	1972	203	7532
	kvinne	5905	44	17270
	Total	2673	247	10050
Gift leder	mann	1650	260	6672
	kvinne	5867	51	14384
	Total	2342	311	8545
Ektefeller til leder	mann	2712	42	9306
	kvinne	2719	255	7661
	Total	2718	297	7897
Alle	mann	1868	505	7263
	kvinne	3578	350	10540
	Total	2568	855	8789
Ledere totalt	Total	2488	558	9234
*Sum ektefeller (par)	Total	(5050)		

Kilde: Inntektsstatistikken 1999. "Andre skattefrie overføringer" tilsvarer Skattefrie overføringer utenom det som gjelder barn (jfr. tabell foran og eget u.kap. med variabeldefinisjoner). Omfatter følgende: bostøtte, utdanningsstipend, sosialhjelp, grunn-/hjelpetønad og annet. Variabelen her tilsvarer differansen mellom variablene "Skattefrie overføringer" og "Skattefrie overføringer barn".

Tabell v.4 *Gjennomsnittlige "Andre skattepliktige overføringer" i 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.*

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. Skattepl. overf. ekskl. pensjoner	N(personer)	Std.avvik
Ugift leder	mann	2663	203	10676
	kvinne	6605	44	13372
	Total	3365	247	11275
Gift leder	mann	1572	260	10921
	kvinne	1644	51	5986
	Total	1584	311	10267
Ektefeller til leder	mann	1240	42	6149
	kvinne	5613	255	17843
	Total	4995	297	16756
Alle	mann	1983	505	10505
	kvinne	5160	350	16159
	Total	3283	855	13201
Ledere totalt	Total	2372	558	10752
*Sum ektefeller (par)	Total	(6500)		

Kilde: Inntektsstatistikken 1999. "Andre skattepliktige overføringer" = Skattepliktige overføringer utenom pensjoner (pensjoner fra folketrygden og tjenstepensjoner). Omfatter dermed arbeidsledighetstrygd (både for lønnstakere og næringsdrivende) og mottatte bidrag mv. (særlig pliktig underholdsbidrag, men også livrenter, føderåd).

Vedlegg 4

Tabeller "Selvangivelsesstatistikken"

Tabell v.5 *Gjennomsnittlig "Pensjonsinntekt" 1999 i reindrifsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.*

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. Pensjonsinnt.	N(personer)	Std.avvik
Ugift leder	mann	8453	203	28634
	kvinne	36822	44	41482
	Total	13506	247	33051
Gift leder	mann	8902	260	28877
	kvinne	18800	51	36768
	Total	10525	311	30466
Ektefelle til leder	mann	39097	42	57218
	kvinne	11009	255	31006
	Total	14981	297	37075
Alle	mann	11233	505	33077
	kvinne	15389	350	34337
	Total	12934	855	33640
Leder totalt	Total	11845	558	31642
*Sum ektefeller (par)	Total	(25404)		

Kilde: Selvangivelsesstatistikken 1999. Pensjonsinntekt omfatter både pensjon fra folketrygd og tjenestepensjon. Post 2.2.1+2.2.2+2.2.4+2.3.1+2.3.2.

Tabell v.6 *Gjennomsnittlig "Overskudd primærnæring" 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.*

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. Overskudd primærnær.	N (personer)	Std. avvik	Gj.sn. oversk. inkl. sykepenger
Ugift leder	mann	74195	203	86759	75370
	kvinne	27961	44	40731	27961
	Total	65959	247	82371	66924
Gift leder	mann	91413	260	83458	95300
	kvinne	32652	51	55499	32967
	Total	81777	311	82408	85078
Ektefelle til leder	mann	36861	42	60733	37861
	kvinne	10140	255	29046	10208
	Total	13918	297	36357	14119
Alle	mann	79955	505	84452	82511
	kvinne	15660	350	36650	15756
	Total	53635	855	75886	55185
Leder totalt	Total	74775	558	82692	77042
*Sum ektefeller (par)	Total	(97258)			(100830)

Kilde: Selvangivelsesstatistikken 1999. Overskudd primærnæring (post 2.7.1+2.7.2+2.7.3) omfatter overskudd fra næringsoppgave for jordbruk/reindrift, skogbruk og fiske (sykepenger og dagpenger ved arbeidsledighet er ikke med). Årsresultat er overført til selvangivelsen. Omfatter ikke renteinntekter og renteutgifter, men omfatter avskrivninger. I siste kolonne er overskudd *inkl.* sykepenger.

Tabell v.7 *Gjennomsnittlig "Underskudd primærnæring" 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.*

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. Underskudd primærnær.	N(personer)	Std.avvik
Ugift leder	mann	425	203	3437
	kvinne	1225	44	6147
	Total	567	247	4050
Gift leder	mann	739	260	5431
	kvinne	3287	51	13258
	Total	1157	311	7341
Ektefelle til leder	mann	8	42	54
	kvinne	223	255	1867
	Total	192	297	1731
Alle	mann	552	505	4466
	kvinne	795	350	5792
	Total	651	855	5049
Leder totalt	Total	896	558	6109
*Sum ektefeller (par)	Total	(1372)		

Kilde: Selvangivelsesstatistikken 1999. Underskudd i primærnæring (del av post 3.2.16) iht. årsresultat fra næringsoppgave for jordbruk/reindrift, skogbruk og fiske (sykepenger og dagpenger ved arbeidsledighet er ikke med). Resultat overført fra næringsoppgave til posten i selvangivelsen. Renteinntekter og renteutgifter er ikke med da det føres direkte i egne poster i selvangivelsen.

Tabell v.8 *Gjennomsnittlig overskudd "Annen næring" 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.*

Personkategori	Kjønn	Gj.sn.	N	Std. Gj.sn. oversk.	
		Overskudd (personer)		avvik	<u>inkl.</u>
		Annen næring			sykepenger
Ugift leder	mann	3466	203	13256	3539
	kvinne	3459	44	13760	3459
	Total	3465	247	13318	3525
Gift leder	mann	7126	260	28632	7126
	kvinne	6376	51	27947	6452
	Total	7003	311	28477	7016
Ektefelle til leder	mann	8094	42	38681	8094
	kvinne	3292	255	18159	3469
	Total	3971	297	22204	4123
Alle	mann	5736	505	24838	5765
	kvinne	3762	350	19401	3903
	Total	4928	855	22778	5003
Leder totalt	Total	5437	558	23082	5471
*Sum ektefeller (par)	Total	(11044)			(11206)

Kilde: Selvangivelsesstatistikken 1999. Overskudd "Annen næring" (post 2.7.4 selvangivelsen) fra næringsoppgave (næringer utenom primærnæringer), ekskl. sykepenger og arbeidsledighetstrygd næringsdrivende. Ekskl. renteinntekter og renteutgifter, men avskrivninger er medregnet i resultatet fra næringsoppgaven. I siste kolonne er overskudd *inkl.* sykepenger.

Tabell v.9 *Gjennomsnittlig underskudd "Annen næring" 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.*

Personkategori	Kjønn	Gj.sn.	N(personer)	Std.avvik
		underskudd		
		Annen næring		
Ugift leder	mann	317	203	2119
	kvinne	2477	44	10085
	Total	702	247	4707
Gift leder	mann	1580	260	9579
	kvinne	936	51	4037
	Total	1474	311	8908
Ektefelle til leder	mann	1799	42	10610
	kvinne	410	255	3124
	Total	607	297	4920
Alle	mann	1090	505	7650
	kvinne	747	350	4737
	Total	950	855	6613
Leder totalt	Total	1132	558	7355
*Sum ektefeller (par)	Total	(2100)		

Kilde: Selvangivelsesstatistikken 1999. Underskudd i Annen næring (del av post 3.2.16) iht. årsresultat fra næringsoppgave for andre næringer enn primærnæringer (sykepenger og dagpenger ved arbeidsledighet er ikke med). Resultat overført fra næringsoppgave til posten i selvangivelsen. Renteinntekter og renteutgifter er ikke med da det føres direkte i egne poster i selvangivelsen.

Tabell v.10 Gjennomsnittlig "Renteutgifter" 1999 i reindriftsfamilier fordelt på driftsenhetsinnehaver og evt. samboer/ektefelle, og fordelt på par/enslige og kjønn.

Personkategori	Kjønn	Gj.sn. Renteutgifter	N(personer)	Std.avvik
Ugift leder	mann	11720	203	15135
	kvinne	16960	44	19503
	Total	12653	247	16082
Gift leder	mann	28046	260	27775
	kvinne	16328	51	18698
	Total	26124	311	26829
Ektefelle til leder	mann	15516	42	25744
	kvinne	16161	255	23350
	Total	16069	297	23658
Alle	mann	20441	505	24590
	kvinne	16285	350	22222
	Total	18740	855	23724
Leder totalt	Total	20161	558	23658
*Sum ektefeller (par)	Total	(42424)		

Kilde: Selvangivelsesstatistikken 1999. Renteutgifter omfatter post 3.3.1 og 3.3.2 i selvangivelsen, og gjelder fradragberettigede renter av gjeld til hhv. norske og utenlandske fordringshavere.

Vedlegg 5

Bakgrunnsnotat: inntekter i
reindriftshushold med vektlegging på
binæringer/ binæringsutøvere

Utvalgsundersøkelse

Bakgrunnsnotat til Del V
NIBR

1 Innledning

1.2 Problemstillinger

Hvordan er ektefellers deltakelse i reindriften og binæringer i reindriften registrert som inntekt?

- Beskrivelse av utøverne som driver med binæringer i reindriften (antall, kjønn, hushold, alder, bosted, lønnsinntekter og inntekter fra reindrift)
- Beskrivelse av ulike typer binæringer
- Beskrivelse av binæringenes omfang: registrerte salgsinntekter og overskudd av næring sett i forhold til kjønn, ulike typer hushold, alder, bosted, lønnsinntekter og inntekter fra reindrift i husholdet
- Beskrive svakheter i registreringen av kvinners næringsaktiviteter knyttet til reindriften

Vi vil altså utnytte flere variable enn det som Reindriftsforvaltningen har gjort i totalregnskapet, og gå mer i detaljer med hensyn til å skille mellom typer hushold: hushold som består av enslig mann, enslig kvinne eller hushold med kvinne og mann, og om det er felles driftsenhet. Ut fra selvangivelsen kan vi finne hvor store næringsinntektene til ektefelle er, og vi kan skille mellom hushold der ektefellen har ingen/lite/mye lønnsinntekter.

Reindriftsforvaltningen har kun splittet opp binæringer i duodji og utmarksnæring i en av tabellene i totalregnskapet, på side 17. Ved å se på salgsinntekter fra duodji og utmark vil vi *ikke* få dette fordelt på kvinne og mann, men vi kan se salgsinntektene i sammenheng med type hushold, alder bosted osv.

1.2 Metode og datakilder

Data i dette bakgrunnsnotatet/vedlegget til rapporten kan knyttes til tre hovedkilder. *For det første* tar vi utgangspunkt i data som ligger til grunn for Totalregnskap for reindriftnæringen 2000⁵⁶, det vil si kostnadsundersøkelsen (også kalt utvalgsundersøkelsen), som er stilt til disposisjon av Reindriftsforvaltningen. Vi bruker også resultater hentet direkte fra Totalregnskap for reindriftnæringen. Utvalgsundersøkelsen er en undersøkelse som i 2000 inkluderer 337 driftsenheter.

For det andre tar vi utgangspunkt i reindriftsutøvere som driver med næringskombinasjoner. Data er samlet inn i forbindelse med evalueringen av Sametingets næringskombinasjonsordning 1997-2000 (rapportert i Gaski og Eikeland, 2001), og er omarbeidet og tilpasset for å belyse temaet ”kvinner og reindrift”. Avgrensingen av reindriftsutøvere som driver med næringskombinasjoner er i denne forbindelse gjort ved å ta utgangspunkt i utøvere som får støtte fra Sametinget til næringskombinasjoner.

⁵⁶ Det vil si med utgangspunkt i likningsåret 2000.

For det tredje komplettere med opplysninger fra/intervju med likningsmyndighetene.

1.2.1 Datagrunnlaget

Reindrifftsforvaltningens utvalgsundersøkelse 2000

336 av de 337 som er registrert som driftsenhetsinnehavere i Reindrifftsforvaltningens utvalgsundersøkelse har levert selvangivelse. Av disse er 194 gift eller samboer med felles barn, og har en partner som skal ha fylt ut selvangivelse. 179 av selvangivelsene til partnerne er mottatt og registrert i undersøkelsen. Det vil si at utvalgsundersøkelsen bygger på til sammen 515 selvangivelser, hvor 301 er fra menn og 214 er fra kvinner.

Data fra utvalgsundersøkelsen er mottatt fra Reindrifftsforvaltningen. Dette gjelder data fra selvangivelse og næringsoppgave til både kvinnelige og mannlige driftsenhetsinnehavere og selvangivelse til deres ektefeller/samboere med barn.

Reindrifftsforvaltningen har i sin utvalgsundersøkelse registrert ca 62 prosent av alle driftsenhetsinnehaverne. Det vil si at det er gjort utvalg i Karasjok og Kautokeino, ellers er alle registrert. Til sammen er det 134 driftsenheter i Karasjok og 221 i Vest-Finnmark (98 prosent av disse er Kautokeino) i 2000, og utvalget er på 45 driftsenhetsinnehavere + ektefeller til de som har dette i Karasjok (33,6%), og 101 (45,7%) i Kautokeino.

Det er ikke lagt inn noen vektning av materialet i forhold til at det kun er med utvalg fra Karasjok og Kautokeino, mens hele populasjonen er med fra de øvrige reinbeiteområdene.

Reindrifftsadministrasjonen har også bedt om å få inn vanlig næringsoppgave til driftsenhetsinnehavere og ektefeller/samboere med felles barn. De har fått inn svært få næringsoppgaver til ektefeller/samboere med felles barn. Siv Utsi ved Karasjok likningskontor sier at deres praksis er å sende inn alle næringsoppgaver til ektefeller/samboere, men at det er svært få ektefeller som har egen næringsoppgave. Ved Kautokeino likningskontor opplyser de at det ikke er vanlig at ektefeller/samboere med felles barn leverer vanlig næringsoppgave. - Det er mannen i reindriftshushold som leverer næringsoppgave for reindrift, og konene har som regel lønnsinntekt. Reindrifftsadministrasjonen legger ikke inn de vanlige næringsoppgavene til ektefeller/samboere med felles barn i utvalgsundersøkelsen, men disse finnes lagret i papirversjon. Her kan vi først og fremst telle opp de få som leverer vanlig næringsoppgave.

Data fra evalueringen av næringskombinasjonsordningen

Foreligger på SPSS for årene 1994 og 1997-2000 (2000 = fra likningsåret 1999). Har registrert kjønn, alder, kommune, næringskombinasjon, omsetning i næringene, lønnsinntekter, antall rein, type inntekter i reindriften. Har imidlertid *ikke* registrert hvorvidt næringsoppgaven står på utøveren selv eller hvorvidt den er felles med ektefelle, heller ikke om data er hentet fra næringsoppgave for reindrift eller vanlig næringsoppgave.

Intervjuer/samtaler/informasjon fra:

Stein Østmo, Fylkesskattekontoret i Finnmark
Siv Utsi, Likningskontoret i Karasjok
Tormod Holti, Likningskontoret i Tana og Nesseby
Karianne Opgård, RF
Anders Ims, RF
Stig Gøran Hagen, RF

1.3 Begrepsavklaringer

1.3.1 Reindrifftsrelaterte binæringer og reindrifftskombinasjoner

I rapporten brukes de to begrepene binæring og kombinasjonsnæring. Begrepet *binæring* defineres i denne sammenheng ut ifra hvordan begrepet er brukt i totalregnskapet for reindrifftsnæringen. Binæring omfatter duodji, jakt, fiske, bærplukking og annen virksomhet knyttet til reindrifft. Dette ses på som en integrert del av reindrifften. Binæringsinntektene i totalregnskapet er hentet fra næringsoppgaver for reindrifft. Hvis omsetningen (salgsinntektene) i en binæring overstiger 30 000 kroner, skal denne ifølge Stein Østmo ved Fylkesskattekontoret i Finnmark føres på en vanlig næringsoppgave og ikke på næringsoppgaven for reindrifft. Utøveren er pliktig til å levere vanlig næringsoppgave for binæringsomsetning når omsetningen er større enn 30 000 kroner⁵⁷, noe som betyr at andre skatteregler skal følges og annen trygdeavgift skal betales. Begrunnelsen er at man skal ha samme betingelser som andre næringsutøvere i samme næring når binæringen blir såpass omfattende. En følge av dette er at binæringer med omsetninger over 30 000 kroner ikke regnes med som binæringer i totalregnskapet for reindrifftsnæringen.

Kombinasjonsnæring er definert i henhold til Sametingets ordning med driftsstøtte til næringskombinasjoner som omfatter følgende primærnæringer: reindrifft, duodji, utmark, jordbruk og fiske. Utøvere som tilfredsstillter følgende krav, spesifisert av Sametinget, kan kalles kombinasjonsnæringsutøvere:

- Omsetningen for hver av næringskomponentene skal være over en minstegrense og under en øvre grense. Disse grensene har variert noe fra år til år, og er som følger for reindrifft, duodji og utmarksnæring de tre årene som er omtalt i rapporten:

År	Minstegrense	Øvre grense
1994	10 000	ingen øvre grense
1997	25 000	75 000
2000	25 000	150 000

For jordbruk og fiske er grensene de samme bortsett fra at øvre grense er 100 000 kroner i 2000.

- Omsetningsbeløpene skal fremgå av likningsdokumentene.
- Maksimumsgrensen for totale lønnsinntekter er 120 000 kroner. Som lønnsinntekter regnes lønn (2.1 i selvangivelsen) og trygd/pensjon (2.2 i selvangivelsen).
- Fra 1999 er det ikke nødvendig å tilhøre en driftsenhet for å få driftsstøtte til en næringskombinasjon som inkluderer reindrifft som en av komponentene, og heller ikke å ha oppfylt reindrifftsforvaltningens slaktekrav.

Reindrifftsutøvere som har en omsetning under eller over omsetningsgrensene, eller som har for høy lønnsinntekt, kan altså ikke kalles for reindrifftskombinasjonsutøvere. Det kan også finnes reindrifftsutøvere som tilfredsstillter kravene over, men som ikke har søkt om tilskudd til næringskombinasjoner. Disse er heller ikke med i statistikken i denne rapporten som omfatter reindrifftskombinasjonsutøvere.

⁵⁷ 30 000 kroner er grensen for å være registrert i avgiftsmanntallet.

1.3.2 Hvordan likningsdokumentene skiller mellom ulike typer binæringer

Beskrivelsen av binæringsinntekter i reindriftshushold er gjort ut fra for det første næringsinntekter på selvangivelsen post 2.7.2-2.7.7 Overskudd av næring, og for det andre salgsinntekter på næringsoppgaven post 304 duodji og post 307 utmark. Fordelen med å lage en beskrivelse med utgangspunkt i data fra *selvangivelsen*, er at her er inntektene fordelt mellom ektefellene. Ulempen er at selvangivelsen ikke gir mer informasjon om hvilken type næring dette gjelder enn navnet på postene 2.7.2 til 2.7.7. Data fra selvangivelsen kan kanskje brukes for å beskrive hvem av ektefellene i reindriftshusholdene som driver med binæringer.

Fordelen med å bruke data fra *næringsoppgaven* er at her er det skilt mellom på den ene siden duodjiinntekter, det vil si post 304 Salg av husflidsvarer laget av horn, belling og andre biprodukter av rein, og på den andre siden utmarksinntekter, det vil si post 307 Inntekter ved fiske, snarefangst, molteplukking og lignende hvis dette drives for salg. Data fra næringsoppgaven brukes derfor i hovedsak for å beskrive type binæring og binæringens omfang. Data fra næringsoppgaven kan vise hvilke typer hushold som har de ulike inntektene, men ikke hvem i husholdet (kvinne eller mann) som har hvilke inntekter, fordi det stort sett leveres felles næringsoppgave for reindrift fra husholdet. I den forbindelse deles husholdene inn etter om driftsenheten er felles eller tilhører kun en av ektefellene, type hushold, alder, bosted.

1.3.3 Reindriftsinntekter

Som indikator på reindriftsinntekter brukes ”Overskudd for gjennomsnittsberegning” det vil si post 461 på næringsoppgaven. Dette viser årsresultatet før eventuell gjennomsnittsberegning og eventuelle avskrivninger eller uttak fra avviklings- og omstillingsfond.

Årets resultat i næringsoppgaven for reindrift post 461 legges til grunn i år 1 og år 2 og føres til selvangivelsen postene 1.6.1 og 2.7.1. Når næringen har vært drevet i 3 år eller mer, skal årsresultatet gjennomsnittsberegnes og resultatet i post 476 overføres til selvangivelsen 2.7 Næringsinntekter, overskudd i følge næringsoppgave.⁵⁸ Denne summen fra selvangivelsen er brukt for å sammenligne reindriftsinntekter blant kvinner og menn.

---

⁵⁸ Dette er under omlegging, og for 2001 gjelder nye regler. Da skal inntekten fra reindrift føres i næringsoppgaven post 2.7.4 da post 2.7.1 bare skal brukes for næring som tilkjennes jordbruksfradrag.

2 Hvilke typer driftsenheter finnes i utvalget

For å skille mellom ulike typer reindriftshushold, er de delt inn etter kjønn, type hushold, alder, geografisk område og lønns- og pensjonsinntekter samt reindrifftsinntekter. Det vil si om hvorvidt husholdene består av enslig mann/enslig kvinne/ektepar⁵⁹, om den juridiske lederen av driftsenheten er kvinne eller mann eller om driftsenheten er felles, alderen på lederen av driftsenheten, bosted (kommune, reinbeiteområde og fylke), størrelsen på lønnsinntekter i husholdet og størrelsen på overskudd eventuelt underskudd for året.

2.1 Kjønn

2.1.1 Kvinnelige og mannlige ledere av driftsenheten

Reindrifftsforvaltningen regner med 18 prosent kvinnelige ledere og 82 prosent mannlige ledere av driftsenheter i reindriften, slik det er vist i tabellen under:

Tabell 2.1 *Driftsenhetsinnehavere fordelt på kjønn, uavhengig av om driftsenheten er felles (Reindrifftsforvaltningens inndeling).*

	Kvinne		Mann		Totalt	
	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall
Ikke felles driftsenhet	13	44	56	190	69	234
Felles driftsenhet	4	15	26	86	31	103
	18	59	82	276	100	337

Den som er registrert som leder av driftsenhet av Reindrifftsforvaltningen, er det navnet som er ført opp først når driftsenheten avgir sin årlige melding om reindrift. Reindrifftsforvaltningen forholder seg til denne personen som leder rent praktisk. Dette selv om den som er ført opp nummer to som "innehaver/ektefelle" er likestilt som innehaver i de tilfeller hvor driftsenheten er registrert som felles gjennom at dette er krysset av på meldingen om reindrift, det vil si at mann og kone da er juridisk sett likestilte med hensyn til å være innehavere og det ansvar dette innebærer.

I denne rapporten tas det i hovedsak utgangspunkt i hvem som er de *formelle* innehaverne av driftsenheter. Det brukes en inndeling ut fra hvem som juridisk sett er driftsenhetsinnehaver(e), det vil si en annen inndeling enn det som brukes i Reindrifftsforvaltningens totalregnskap. 30 prosent av driftsenhetene er felles, det vil si at innehaverne består av

⁵⁹ Ektepar omfatter i denne sammenheng også samboere med felles barn.

både kvinne og mann. 13 prosent av driftsenhetene til hører kvinner, og 57 prosent tilhører menn.

Tabell 2.2 *Reindriftshushold fordelt på kvinnelig, mannlig og felles driftsenhetsinnehaver.*

<i>Type hushold</i>	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
Felles driftsenhet	101	30
Kvinne har driftsenhet	45	13
Mann har driftsenhet	191	57
Totalt	337	100

2.1.2 Kvinner og menn i reindriftshusholdene i utvalget

Tabellen viser antall kvinner og antall menn i reindriftshusholdene som er med i utvalgsundersøkelsen. Undersøkelsen omfatter til sammen 214 kvinner og 301 menn. 15 prosent av kvinnene og 37 prosent av mennene er enslige. Nesten halvparten av kvinnene og en tredjedel av mennene i undersøkelsen har felles driftsenhet.

Tabell 2.3 *Antall kvinner og menn i reindriftsholdene i utvalgsundersøkelsen*

	<i>Kvinne</i>		<i>Mann</i>		<i>N</i>
	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>	
Felles driftsenhet	99	47	101	33	200
Ektepar hvor kvinnen har driftsenhet	12	6	10	3	22
Ektepar hvor mannen har driftsenhet	70	32	80	27	150
Enslig kvinne med driftsenhet	33	15			33
Enslig mann med driftsenhet			110	37	110
Totalt	214	100	301	100	515

2.2 Typer hushold

I den enkleste inndelingen av type hushold skilles det mellom tre typer hushold som består av henholdsvis ektepar, enslig mann eller enslig kvinne. Hvert tiende hushold består av enslig kvinne, og hvert tredje består av enslig mann. De resterende 57 prosent består av ektepar.

Tabell 2.4 *Type reindriftshushold delt i ektepar, enslig mann og enslig kvinne*

<i>Type hushold</i>	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
Ektepar	194	57
Enslig kvinne	33	10
Enslig mann	110	33
Totalt	337	100

I den neste inndelingen av hushold tas det hensyn til hvem av ektefellene som er driftsenhetsinnehaver.

Tabellen(e) viser at 30 prosent av driftsenhetene i utvalgsundersøkelsen er felles, til sammen 13 prosent har kun kvinnelig innehaver og 57 prosent har kun mannlig innehaver.

Tabell 2.5 *Typer reindriftshushold, delt inn etter kjønn, sivilstand og felles driftsenhet.*

<i>Type hushold</i>	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
Felles driftsenhet	101	30
Ektepar hvor kvinnen har driftsenhet	12	3
Ektepar hvor mannen har driftsenhet	81	24
Enslig kvinne med driftsenhet	33	10
Enslig mann med driftsenhet	110	33
Totalt	337	100

Alternativ 2 av denne tabellen skiller mellom felles driftsenheter hvor mannen står først som innehaver eller kvinnen står først som innehaver, selv om de formelt sett er likestilt som innehavere:

	<i>Type hushold</i>	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
Felles driftsenhet ⁶⁰	Mannen er registrert først	86	26
	Kvinnen er registrert først	15	4
Ikke felles driftsenhet	Ektepar hvor kvinnen har driftsenhet	12	3
	Ektepar hvor mannen har driftsenhet	81	24
	Enslig kvinne med driftsenhet	33	10
	Enslig mann med driftsenhet	110	33
Totalt	337	100	

52 prosent av driftsenhetene som består av gifte har felles driftsenhet.

2.3 Alder

Driftsenhetene er delt inn etter alder, det vil si etter alderen på driftsenhetsinnehaveren. I de tilfeller hvor driftsenheten er felles, er inndelingen foretatt etter alderen til den av innehaverne som er registrert først i "Melding om reindrift". Tabellen viser at tre fjerdedeler av driftsenhetsinnehaverne er mellom 30 og 59 år. Kun åtte prosent er under 30 år, og av disse er de fleste mellom 25 og 29 år.

Tabell 2.6 *Driftsenheter inndelt etter alder på innehaver*

<i>Aldersgruppe</i>	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
20-24 år	5	1
25-29 år	23	7
30-39 år	85	25
40-49 år	88	26
50-59 år	80	24
60 år og eldre	56	17
Totalt	337	100

Ved å se på typer hushold i forhold til alder, finner vi at i hushold hvor driftsenhets-

⁶⁰ Med felles driftsenhet er begge ektefeller driftsenhetsinnehavere. Inndelingen med hensyn til kjønn er laget ut fra hvem av ektefellene som er registrert som innehaver på Melding om reindrift, og hvem som er registrert som ektefelle/innehaver.

innehaver er en enslig kvinne, er hun i gjennomsnitt fylt 50 år. Blant hushold med enslige mannlige driftsenhetsinnehavere, er gjennomsnittsalderen hans kun 42 år. Så mye som hvert femte hushold med enslig mann som driftsenhetsinnehaver består av en ung mann, det vil si i aldersgruppen opp til 29 år.

Tabell 2.7 Type reindriftshushold i ulike å aldersgrupper (tall i prosent) samt gjennomsnittsalder.

Alder:	Felles driftsenhet ⁶¹		Ikke felles driftsenhet				Totalt
	Kvinne	Mann	Gift kvinne	Gift mann	Enslig kvinne	Enslig mann	
Gjennomsnittsalder	55 år	50 år	41 år	45 år	50 år	42 år	46 år
Spredning (std.avvik)	15,6	10,4	11,5	10,3	14,5	12,8	12,5
Til og med 29 år	-	2	8	1	9	19	8
30-39 år	33	19	42	31	15	26	25
40-49 år	-	22	25	33	21	29	26
50-59 år	13	36	17	25	27	15	24
60 år og eldre	53	21	8	10	27	11	17
N	15	86	12	81	33	110	337

Merknad: Om man ønsker å slå sammen kolonne 1 og 2 kvinner og menn med felles driftsenhet, blir resultatet slik: gjennomsnittsalder 51 år, std.avvik 11,4, og andel i de ulike aldersgruppene blir 2 % (under 30 år), 21 % (30-39 år), 19 % (40-49 år), 33 % (50-59 år) og 26 % (over 60 år). N=101.

2.4 Geografisk fordeling

Driftsenhetene i utvalgsundersøkelsen er fordelt mellom 50 kommuner i seks fylker og syv reinbeiteområder. Med dette er Øst Finnmark reinbeiteområde delt i to, Varanger/Polmak og Karasjok, slik at inndelingen i områder samsvarer med den som brukes i annen statistikk om reindrift.

Reinbeiteområdene svarer i grove trekk til fylkesinndelingen. Noen driftsenheter fra enkelte kommuner hører imidlertid til i nabofylkets reinbeiteområde. Seks driftsenheter fra Kautokeino hører med til Troms reinbeiteområde, det gjør også driftsenhetene i Nordlandskommunene Lødingen, Tjeldsund og Sortland. Namsskogan hører med til Nordland reinbeiteområde og Meråker hører med til Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde.

Tabellen viser alle driftsenhetene i utvalgsundersøkelsen, det vil si alle driftsenhetene utenom i Karasjok og Kautokeino, hvor det er gjort utvalg.

⁶¹ Inndeling i kjønn etter hvem som er ført opp først som innehaver.

Tabell 2.8 *Geografisk fordeling av driftsenheter i utvalgundersøkelsen 2000.*

Reinbeiteområde	Kom.nr.	Kommune	Driftsenheter		Fylke
			Antall	Prosent	
	0434	Engerdal	5	1,5	Hedmark: 5 driftsenheter (1,5%)
Sør-Trøndelag/ Hedmark 30 (9%)	1634	Oppdal	1	0,3	Sør-Trøndelag: 23 driftsenheter (6,9 %)
	1635	Rennebu	4	1,2	
	1640	Røros	15	4,5	
	1665	Tydal	3	0,9	
	1711	Meråker	4	1,2	
	1719	Levanger	1	0,3	
	1721	Verdal	1	0,3	
	1724	Verran	3	0,9	
Nord- Trøndelag 35 (10 %)	1725	Namdalseid	3	0,9	Nord-Trøndelag: 39 driftsenheter (11,6 %)
	1736	Snåsa	10	3,0	
	1739	Røyrvik	11	3,3	
	1743	Høylandet	2	0,6	
	1750	Vikna	1	0,3	
	1751	Nærøy	1	0,3	
	1740	Namsskogan	2	0,6	
	1805	Narvik	2	0,6	
	1811	Bindal	1	0,3	
	1812	Sømna	1	0,3	
	1825	Grane	6	1,8	
	1826	Hattfjelldal	2	0,6	
Nordland 39 (12 %)	1828	Nesna	1	0,3	Nordland: 43 driftsenheter (12,8 %)
	1832	Hemnes	4	1,2	
	1833	Rana	4	1,2	
	1840	Saltdal	7	2,1	
	1841	Fauske	5	1,5	
	1845	Sørfold	2	0,6	
	1854	Ballangen	2	0,6	
	1851	Lødingen	3	0,9	
	1852	Tjeldsund	2	0,6	
	1870	Sortland	1	0,3	
	1902	Tromsø	7	2,1	
	1913	Skånland	2	0,6	
	1920	Lavangen	4	1,2	
Troms 50 (15 %)	1922	Bardu	1	0,3	Troms: 38 driftsenheter (11,3 %)
	1924	Målselv	3	0,9	
	1925	Sørreisa	6	1,8	
	1927	Tranøy	1	0,3	
	1931	Lenvik	2	0,6	
	1933	Balsfjord	4	1,2	
	1936	Karlsøy	2	0,6	
	1939	Storfjord	6	1,8	
Vest-Finnmark 93 (28 %)	2011	Kautokeino*	97	28,8	Finnmark 189 driftsenheter (56 %)
	2015	Hasvik	2	0,6	
Karasjok 45 (13 %)	2021	Karasjok*	43	12,8	
	2020	Porsanger	2	0,6	
	2025	Tana	19	5,6	
Varanger/ Polmak 45 (13 %)	2027	Nesseby	12	3,6	
	2030	Sør-Varanger	12	3,6	
	2003	Vadsø	2	0,6	
337	Total		337	100,0	337 driftsenheter (100 %)

* kun utvalg (Karasjok 33,6 og Kautokeino 45,7 prosent)

3   Inntekter i reindriftshushold

3.1   Lønnsinntekter i reindriftshushold

I begrepet lønnsinntekter inngår også pensjonsinntekter.

Gjennomsnittlig lønnsinntekt i reindriftshushold i utvalgsundersøkelsen er 108 000 kroner. Tre av ti reindriftshushold har under 10 000 kroner i lønnsinntekter. Til sammen 55 prosent av husholdene har under 100 000 kroner i lønnsinntekter. Hvert femte hushold har mer enn 200 000 i lønnsinntekter.

Tabell 3.1   *Lønnsinntekter i reindriftshushold*

<i>Lønnsinntekter (1000 kr.)</i>	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
0 – 10	99	29
10 – 100	87	26
100 – 200	80	24
200 – 300	50	15
300 eller mer	21	6
Totalt	337	100

Det er klare forskjeller i størrelsen på lønnsinntekter mellom ulike typer hushold. Lønnsinntektene er lavest i hushold som består av enslig mann med driftsenhet, hvor gjennomsnittet er på 26 000 kroner. To tredjedeler av husholdene som består av enslig mann har en lønnsinntekt som er under 10 000 kroner. Lønnsinntektene er atskillig høyere i alle andre typer hushold.

Hushold som består av enten ektepar med felles driftsenhet eller ektepar hvor mannen har driftsenhet, har høyest lønnsinntekt, med et gjennomsnitt på henholdsvis 166 000 og 147 000 kroner.

Tabell 3.2 *Lønnsinntekt i reindriftshushold fordelt på type hushold*

	<i>Ektepar, felles driftsenhet</i>		<i>Ektepar, kvinnen har driftsenhet</i>		<i>Ektepar, mannen har driftsenhet</i>		<i>Enslig kvinne med driftsenhet</i>		<i>Enslig mann med driftsenhet</i>		<i>Totalt</i>	
	<i>Ant.</i>	<i>%</i>	<i>Ant.</i>	<i>%</i>	<i>Ant.</i>	<i>%</i>	<i>Ant.</i>	<i>%</i>	<i>Ant.</i>	<i>%</i>	<i>Ant.</i>	<i>%</i>
<i>Lønnsinntekt:</i>												
0 – 10	10	10	2	17	10	12	5	15	72	66	99	29
10 – 100	23	23	3	25	17	21	16	49	28	25	87	26
100 – 200	31	31	7	58	24	30	9	27	9	8	80	24
200 – 300	21	21	-	-	26	32	2	6	1	1	50	15
300 eller mer	16	16	-	-	4	5	1	3	-	-	21	6
Totalt	101	100	12	100	80	100	33	100	110	100	336	100
Mean (1000 kr.)	166		105		147		109		26		108	

Tabellene under viser lønnsnivået til kvinner og menn i ulike reindriftshushold, avhengig av sivilstand om de er driftsenhetsinnehavere. Det er store forskjeller mellom lønnsinntektene til kvinner og menn i reindriftshushold; mange menn av lav lønnsinntekt, og mange kvinner har høy lønnsinntekt. Over halvparten av mennene (56 prosent) og kun 13 prosent av kvinnene har under 10 000 kroner i lønnsinntekter. 54 prosent av kvinnene og kun ni prosent av mennene har over 100 000 kroner i lønnsinntekter. De fleste er blant de som har felles driftsenhet eller enslige innehavere.

Den gruppen som har høyest lønnsinntekter er kvinnelige ektefeller i hushold hvor mannen har driftsenhet. Blant disse har 70 prosent over 100 000 i lønnsinntekter. Kvinner i hushold med felles driftsenhet har også høye inntekter, 49 prosent har over 100 000, og en del av disse er også over 300 000 kroner.

Tabell 3.3 *Lønnsinntekter til kvinner og menn i reindriftshushold. Frekvenstill.*

<i>Lønns- og pensjonsinntekt (1000 kr.)</i>	<i>Felles dr.enhet</i>		<i>Innehaver</i>		<i>Ektefelle</i>		<i>Enslig innehaver</i>		<i>Totalt</i>		
	<i>K</i>	<i>M</i>	<i>K</i>	<i>M</i>	<i>K</i>	<i>M</i>	<i>K</i>	<i>M</i>	<i>K</i>	<i>M</i>	<i>Tot.</i>
0 – 10	16	45	2	47	5	6	5	72	28	170	198
10 – 100	34	42	5	31	16	4	16	28	71	105	176
100 – 200	22	12	5	2	28	-	9	9	64	23	87
200 – 300	19	1	-	-	21	-	2	1	41	2	43
300 eller mer	8	1	-	-	-	-	1	-	10	1	11
<i>N</i>	99	101	12	80	70	10	33	110	214	301	515
Mean	128	40	105*	22*	151	12			130	28	70

*Inkludert enslige innehavere

Alternativ: Lønnsinntekter til kvinner og menn i reindriftshushold. Frekvenstill.

Lønns- og pensjonsinntekt (1000 kr.)	Felles driftsenhet											Total kvinner	Total menn	Total
	Enslig kvinne	Kvinne har driftsenhet					Mann har driftsenhet							
		Kvinne	M	K	M	K	M	K	M	Enslig mann				
0 – 10	5	2	6	-	2	16	43	5	47	72	28	170	198	
10 – 100	16	5	4	12	10	22	32	16	31	28	71	105	176	
100 – 200	9	5	-	3	3	19	9	28	2	9	64	23	87	
200 – 300	2	-	-	-	-	19	1	21	-	1	41	2	43	
300 eller mer	1	-	-	-	-	8	1	-	-	-	10	1	11	
N	33	12	10	15	15	84	86	70	80	110	214	301	515	
Mean		105*	12	74	59	138	37	151	22*		130	28	70	

Kvinne og mann er likestilte som driftsenhetsinnehavere når de har felles driftsenhet, men er i denne tabellen sortert etter om kvinne eller mann er ført opp først i Melding om reindrift.

Tabell 3.4 Lønnsinntekter til kvinner og menn i reindriftshushold. Prosent.

Lønns- og pensjonsinntekt (1000 kr.)	Felles dr.enhet		Innehaver		Ektefelle		Enslig innehaver		Totalt		
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	Tot.
0 – 10	16	45	17	59	7	60	15	66	13	56	38
10 – 100	34	42	42	39	23	40	48	25	33	35	34
100 – 200	22	12	42	3	40	-	27	8	30	8	17
200 – 300	19	1	-	-	30	-	6	1	19	1	8
300 eller mer	8	1	-	-	-	-	3	-	5	-	2
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	99	101	12	80	70	10	33	110	214	301	515

I hushold med de yngste driftsenhetsinnehaverne er det lavest lønnsinntekter. Over halvparten av de som er under 30 år har under 10 000 kroner i lønnsinntekter. OBS: Dette må ses i sammenheng med at unge hushold gjerne består av kun en person.

Tabell 3.5 Lønnsinntekter i reindriftshushold fordelt på alder til driftsenhetsinnehaver (prosent)

	- 29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60 år og eldre	Totalt
0 – 10	54	28	39	23	14	29
10 – 100	29	27	21	23	36	26
100 – 200	11	27	17	26	32	24
200 – 300	4	12	17	19	16	15
300 eller mer	4	6	7	10	2	6
Totalt	100	100	100	100	100	100
N	28	85	88	80	56	337
Mean (1000 kr.)	48	104	104	130	119	108

I Troms, Nordland og Sør-Trøndelag/Hedmark er det flest som har lave lønnsinntekter. I om lag fire av ti hushold i disse områdene er lønnsinntektene lavere enn 10 000 kroner. Gjennomsnittlig lønnsinntekt pr hushold er klart lavest i Sør-Trøndelag/Hedmark.

Tabell 3.6 *Lønnsinntekter i reindriftshushold, fordelt på områder (1000 kr.). Prosent*

	<i>Varanger/ Polmak</i>	<i>Karasjok</i>	<i>Vest- Finnmark</i>	<i>Troms</i>	<i>Nord- -land</i>	<i>Nord- Tr.lag</i>	<i>Sør-Tr./ Hedmark</i>	<i>Totalt</i>
0 – 10	20	29	26	36	41	14	47	29
10 – 100	18	24	27	22	23	49	20	26
100 – 200	31	24	19	24	21	29	23	24
200 – 300	20	16	18	16	13	6	7	15
300 og mer	11	7	10	2	3	3	3	6
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>N</i>	45	45	93	50	39	35	30	337
Mean (1000 kr.)	148	111	123	96	82	95	66	108

3.2 Reindrifsinntekter

12 prosent av driftsenhetene hadde et negativt årsresultat i 2000. Hver fjerde driftsenhet hadde et resultat på mellom 0 og 50 000 kroner. 31 prosent hadde et resultat på 150 000 kroner eller mer. I gjennomsnitt var årsresultatet på 117 000 kroner.

Tabell 3.7 *Driftsenhetenes årsresultat (post 461 i næringsoppgaven)*

<i>Overskudd (1000 kr.)</i>	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
Underskudd	40	12
0 – 50	85	25
50 – 150	106	31
150 000 – 300	74	22
300 eller mer	31	9
Totalt	336	100

Alternativ fordeling:

<i>Overskudd (1000 kr.)</i>	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
-200 - -100	1	0
- 100 – 0	39	12
0 – 100	148	44
100 – 200	80	24
200 – 300	37	11
300 – 400	20	6
400 – 500	6	2
500 – 600	2	1
600 – 700	2	1
700 – 800	-	-
800 – 900	-	-
900 – 1000	-	-
1000 – 1100	1	0
Totalt	336	100

Reindrifftsinntekten pr husholdning er i gjennomsnitt høyere blant hushold som består av ektepar (104-160 000 kroner) enn blant hushold som består av enslige (90 – 91 000 kroner). Den gjennomsnittlige reindrifftsinntekten er aller høyest i hushold som består av ektepar hvor mannen har driftsenhet (160 000 kroner).

Tabell 3.8 *Reindrifftsinntekt i ulike typer hushold*

Reindrifftsinntekt (1000 kr.):	Ektepar, felles driftsenhet		Ektepar, kvinnen har driftsenhet		Ektepar, mannen har driftsenhet		Enslig kvinne med driftsenhet		Enslig mann med driftsenhet		Totalt	
	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%
Underskudd	12	12	3	25	7	9	6	18	12	11	40	12
0 – 50	27	27	2	17	9	11	17	52	30	28	85	25
50 – 150	28	28	3	25	29	36	2	6	44	40	106	32
150 – 300	24	24	3	25	22	27	6	18	19	17	74	22
300 eller mer	10	10	1	8	14	17	2	6	4	4	31	9
Totalt	101	100	12	100	81	100	33	100	109	100	336	100
Mean (1000 kr.)	121		104		160		90		91		117	

Reindrifftsinntektene i hver driftsenhet er høyest blant middelaldrende, og lavere i den yngste og den eldste aldersgruppen. Lavest er inntektene blant driftsenheter hvor innehaver er under 30 år.

Tabell 3.9 *Reindrifftsinntekter pr. driftsenhet (1000 kr.) fordelt på alder til driftsenhetsinnehaver. Prosent*

Reindr.inntekt:	- 29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60 år -	Totalt
Underskudd	11	13	9	14	13	12
0 – 50	29	26	21	23	34	25
50 – 150	50	26	32	30	32	32
150 – 300	11	29	27	19	14	22
300 eller mer	-	6	11	15	7	9
Totalt	100	100	100	100	100	100
N	28	84	88	80	56	337
Mean (1000 kr.)	80	113	132	129	103	117

Det er svært store forskjeller i reindrifftsinntekter mellom reinbeiteområdene. Gjennomsnittlig reindrifftsinntekt er lavest i Karasjok, Vest-Finnmark og Troms, på mellom 50 og 60 000 kroner. I Varanger/Polmak og Nordland er inntektene i gjennomsnitt på henholdsvis 130 og 134 000 kroner. Reindrifftsinntektene er i gjennomsnitt høyest i Nord-Trøndelag og i Sør-Trøndelag/Hedmark på henholdsvis 256 og 295 000 kroner.

Tabell 3.10 *Reindrifsinntekter pr driftsenhet) fordelt på områder*

<i>Reindr.innt (1000 kr.):</i>	<i>Varanger/ Polmak</i>	<i>Karasjok</i>	<i>Vest- Finnmark</i>	<i>Troms</i>	<i>Nord- land</i>	<i>Nord- Tr.lag</i>	<i>Sør-Tr./ Hedmark</i>	<i>Totalt</i>
Underskudd	4	6	19	5	5	1	-	40
0 – 50	7	17	32	23	2	4	-	85
50 – 150	15	18	33	19	15	4	2	106
150 – 300	16	4	7	3	17	12	15	74
300 og mer	3	-	1	-	-	14	13	31
<i>N</i>	<i>45</i>	<i>45</i>	<i>92</i>	<i>50</i>	<i>39</i>	<i>35</i>	<i>30</i>	<i>336</i>
Mean (1000 kr.)	130	51	59	54	134	256	295	117

Tabell 3.11 *Reindrifsinntekter pr driftsenhet fordelt på områder, prosent.*

<i>Reindr.innt (1000 kr.):</i>	<i>Varanger/ Polmak</i>	<i>Karasjok</i>	<i>Vest- Finnmark</i>	<i>Troms</i>	<i>Nord- -land</i>	<i>Nord- Tr.lag</i>	<i>Sør-Tr./ Hedmark</i>	<i>Totalt</i>
Underskudd	9	13	21	10	13	3	-	12
0 – 50	16	38	35	46	5	11	-	25
50 – 150	33	40	36	38	39	11	7	32
150 – 300	36	9	8	6	44	34	50	22
300 og mer	7	-	1	-	-	40	43	9
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>N</i>	<i>45</i>	<i>45</i>	<i>92</i>	<i>50</i>	<i>39</i>	<i>35</i>	<i>30</i>	<i>336</i>

For å sammenligne reindrifsinntekter mellom kvinner og menn, er post 2.7.1 Overskudd av næring på selvangivelsen brukt. Summen kan ikke sammenliknes med reindrifsinntektene over, som er hentet fra næringsoppgaven. Tabellen viser at det meste av næringsinntektene fra reindriften føres på menn. I gjennomsnitt føres 32 000 kroner i næringsinntekt på kvinner, og 113 000 på menn. Menn som har felles driftsenhet med ektefelle, har lavere næringsinntekt enn menn som ikke har felles driftsenhet med ektefellen. I denne tabellen er det ikke skilt mellom innehavere som er gift og de som ikke er gift. Det samme gjelder kvinner. Gruppen som har lavest næringsinntekt er kvinnelige ektefeller, men i gjennomsnitt 15 000 kroner i næringsinntekter.

Tabell 3.12 *Overskudd av reindrifsnæring, fordelt på kjønn (kilde: selvangivelse)*

<i>Overskudd av næring (2.7.1 på selvangivelsen)</i>	<i>Felles dr.enhet</i>		<i>Innehaver</i>		<i>Ektefelle</i>		<i>Totalt</i>		<i>Tot.</i>
	<i>K</i>	<i>M</i>	<i>K</i>	<i>M</i>	<i>K</i>	<i>M</i>	<i>K</i>	<i>M</i>	
0 – 50	77	41	25	49	61	5	163	94	257
50 – 150	19	34	14	82	9	3	42	119	161
150 – 300	2	23	6	49	-	1	8	73	81
300 og mer	1	4	-	10	-	1	1	15	16
Mean (1000 kr.)	28	97	66	122	15	97	32	113	79
<i>N</i>	<i>99</i>	<i>101</i>	<i>45</i>	<i>190</i>	<i>70</i>	<i>10</i>	<i>214</i>	<i>301</i>	<i>515</i>

Alternativ fordeling:

<i>Lønns- og pensjonsinntekt (1000 kr.)</i>	<i>Enslig kvinne</i>	<i>Felles driftsenhet</i>				<i>Mann har driftsenhet</i>		<i>Enslig mann</i>	<i>Total kvinner</i>	<i>Total menn</i>	<i>Total</i>		
		<i>K</i>	<i>M</i>	<i>K</i>	<i>M</i>	<i>K</i>	<i>M</i>						
0 – 50		5		12	9	65	31	61	163	94	257		
50 – 150		3		2	3	17	31	9	42	119	161		
150 – 300		1		1	1	1	22	-	8	73	81		
300 og mer		1		-	2	1	2	-	1	15	16		
<i>N</i>	<i>33</i>	<i>12</i>	<i>10</i>	<i>15</i>	<i>15</i>	<i>84</i>	<i>86</i>	<i>70</i>	<i>80</i>	<i>110</i>	214	301	515
Mean													

4 Binæringenes omfang

Duodji og utmarksnæring er de to binæringene i reindriften som har et visst omfang. Beskrivelsen av binæringenes omfang er gjort med utgangspunkt i to poster på næringsoppgaven for reindrift; 304 Salg av duodji og 307 Inntekter ved utmarksnæring som drives for salg. Salgsinntektene for binæringer i 2000 er på til sammen 2,054 millioner kroner. Det meste er fra duodji, 1,6 millioner, og inntektene fra utmarksnæring er på knapt 400 000 kroner til sammen. I gjennomsnitt er salgsinntektene pr hushold som driver med binæring på henholdsvis 25 000 og 17 000 kroner for duodji og utmark.

Tabell 4.1 *Omsetning i duodji og utmarksnæring blant reindriftsutøvere i utvalgsundersøkelsen 2000 (beløp i 1000 kr.)*

	<i>Salgs-inntekt totalt (1000 kr.)</i>	<i>Gj.sn. salgs- inntekt</i>	<i>Std.avvik)</i>	<i>N</i>	<i>Prosent av ant.hushold totalt</i>	<i>Antall hushold totalt</i>
Duodji	1 655	25	16	65	19	337
Utmarksnæring	399	17	18	24	7	337
Totalt	2 054	26	-	80	23	337

Med utgangspunkt i *næringsoppgaver*, er det registrert at 23 prosent av husholdene har salgsinntekter fra binæringer, det vil si enten duodji eller utmark. 19 prosent av husholdene har salgsinntekter fra duodji (post 304) og sju prosent av husholdene har salgsinntekter fra utmarksnæring (post 307). Tre prosent av husholdene (ni hushold) har salgsinntekter fra både duodji og utmark.

Totalt 13 prosent av personene i reindriftshushold⁶² er registrert med binæringsinntekter på *selvangivelsen*. Det vil si at de er registrert med andre inntekter enn reindriftsinntekter (post 2.7.1) på post 2.7 Næringsinntekter i selvangivelsen. I to tilfeller er begge ektefeller registrert med slik inntekt i selvangivelsen. Sagt på en annen måte; i 20 prosent av reindriftshusholdene i utvalgsundersøkelsen er det registrert binæringsinntekter på en av eller begge ektefellene.⁶³ Vi viser til neste kapittel for videre omtale av hvilke personer i reindriftshushold som er registrert med binæringsinntekter.⁶⁴

⁶² N = 515

⁶³ Utvalgsundersøkelsen bygger på selvangivelser og næringsoppgaver.

⁶⁴ Vi har gjort forsøk på å se data om binæringer fra næringsoppgaver og selvangivelser i sammenheng, noe som så langt har gitt noe, men begrenset nytte. Hensikten har vært å se om fordelene ved den mer detaljerte inndelingen av inntektstyper fra næringsoppgaven for reindrift (men som ikke skiller mellom inntekter mellom ektefeller), sett i sammenheng med fordelene ved at næringsinntektene i selvangivelsen i prinsippet kan/skal skille mellom inntekter til hver av ektefellene, gir mer innsikt i binæringsinntektene/binæringsutøvelsen enn analyser av næringsoppgave og selvangivelse hver for seg.

5 Hvilke utøvere driver med binæringer i reindriftshushold?

5.1 Hvor stor del av kvinner og menn i reindriftshushold driver med binæringer?

Det er en større andel av mennene (17 prosent) enn kvinnene (åtte prosent) som er registrert med binæringsinntekter på selvangivelsen, det vil si andre inntekter enn reindriftnntekter på post 2.7. I kun to av husholdene er begge ektefeller registrert med binæringsinntekter.

Tabell 5.1 *Personer i reindriftshushold med binæringsinntekt, fordelt på kjønn (Kilde: selvangivelse)*

<i>Kjønn</i>	<i>Antall</i>	<i>Prosentandel</i>	<i>Antall personer i utvalget totalt</i>
Kvinne	18	8	214
Mann	51	17	301
Totalt	69	13	515

5.1.1 Hvor mange kvinner og menn har inntekter fra ulike binæringer?

Binæringsinntekter som er registrert på kvinner er for det første som selvstendig næringsdrivende innen kategorien fiske/jordbruk/skogbruk, og for det andre i ”annen næring”. En kvinne er i tillegg registrert på skogbruk. Som tabellen viser er de fleste mennene også registrert på de to førstnevnte typene binæringsinntekter, for de fleste gjelder dette inntekter som selvstendig næringsdrivende innen kategorien fiske/jordbruk/skogbruk. Noen få er registrert med andre binæringer.

Tabell 5.2 *Type binæring (etter poster på selvangivelsen) for antall personer i reindriftshushold fordelt på kjønn*

<i>Type binæringsinntekt</i>	<i>Kvinne</i>	<i>Mann</i>	<i>Totalt</i>
Skogbruk (2.7.2)	1	3	4
Fiske og fangst (2.7.3)	-	1	1
Annen næring (2.7.4)	5	10	15
Selvst nær dr fiske/jord/skogbruk (2.7.6)	6	32	38
Selvst nær dr i annet yrke (2.7.7)	-	1	1
2.7.3 og 2.7.4	-	1	1
2.7.3 og 2.7.6	-	1	1
2.7.4 og 2.7.6	-	2	2
Totalt	12	51	63⁶⁵
Prosentandel av antall utøvere	6	17	13

Her bør en være klar over at mens postene 2.7.1-2.7.4 gjelder *overskudd næringsinntekter* (fra næringsoppgaver), så gjelder postene 2.7.5, 2.7.6 og 2.7.7 *sykepenger mv. til selvstendig næringsdrivende* i hhv. liberalt yrke, fiske/jordbruk/skogbruk/reindrift og i ”annet yrke”.

5.2 Hvilke typer hushold driver mest med binæringer?

I hushold med ektepar som har felles driftsenhet er det størst andel som driver med binæringer. Dette gjelder først og fremst for duodji (hvert fjerde hushold).

Tabell 5.3 *Type binæringsinntekter (duodji og utmark) fordelt på ulike hushold (kilde: næringsoppgave)*

		<i>Ektepar, felles driftsenhet</i>	<i>Ektepar, kvinnen har driftsenhet</i>	<i>Ektepar, mannen har driftsenhet</i>	<i>Enslig kvinne med driftsenhet</i>	<i>Enslig mann med driftsenhet</i>	Tot.
Duodji	<i>Antall</i>	27	2	11	7	18	65
	<i>% av ant. Hushold totalt</i>	27	17	14	21	16	19
	<i>Antall</i>	10	-	4	-	10	24
Utmark	<i>% av ant. hushold totalt</i>	10	-	5	-	9	7
	<i>Antall</i>	101	12	80	33	110	336
Duodji & utm.	<i>% av ant. hushold totalt</i>						23
	<i>Antall hushold totalt</i>						80

⁶⁵ I utvalgsundersøkelsen er til sammen 69 personer registrert med annen inntekt, men kun på 63 av disse er det registrert hvilken av postene på selvangivelsens kapittel 2.7 denne inntekten gjelder.

Duodji

Type hushold som oftest har binæringsinntekter fra duodji, er ektepar med felles driftsenhet. 27 prosent av ekteparene med felles driftsenhet har binæringsinntekter fra duodji. Hushold som sjeldnest har binæringsinntekter fra duodji er ektepar hvor mannen har driftsenhet eller hushold med en enslig mann.

Den gjennomsnittlige salgsinntekten fra duodji er høyest, det vil si 26-27 000 kroner blant ektepar med felles driftsenhet, ektepar hvor mannen har driftsenhet og driftsenheter hvor en enslig mann er innehaver. Den gjennomsnittlige salgsinntekten fra duodji er noe lavere, 16 – 18 000 kroner for hushold hvor det enten er en enslig kvinne med driftsenhet, eller hvor husholdet er et ektepar hvor kvinnen har driftsenhet.

Tabell 5.4 *Binæringsinntekter fra duodji fordelt på hushold (Kilde: næringsoppgave)*

	<i>Ektepar, felles driftsenhet</i>	<i>Ektepar, kvinnen har driftsenhet</i>	<i>Ektepar, mannen har driftsenhet</i>	<i>Enslig kvinne med driftsenhet</i>	<i>Enslig mann med driftsenhet</i>	Total
Gj.sn. salgsinntekt (1000 kr.)	26	16	27	18	27	25
Std.avvik (1000 kr.)	17	10	15	16	18	16
<i>N</i>	27	2	11	7	18	65
% andel med duodjiinntekt	27	17	14	21	16	19
Antall hushold totalt	101	12	80	33	110	336

Merknad: Hvis ektepar med felles driftsenhet (jf. første kolonne) splittes opp i to etter hvilket kjønn som er oppført først i Melding om reindrift, får vi for Felles driftsenhet hvor kvinnen er registrert først: gj sn =20, std.avvik =10, N=4, 27 % andel med duodjiinntekt, 15 hushold totalt. For Felles driftsenhet hvor mannen er registrert først får vi: gj.sn=27, std.avvik=18, N=23, 27% andel med duodjiinntekt, 86 hushold totalt.

Utmark

Det er kun tre typer hushold som har binæringsinntekter fra utmark. Hvert tiende hushold hvor det enten er ektepar med felles driftsenhet eller enslig mann med driftsenhet, har inntekter fra utmark. Disse har mellom 17 og 19 000 kroner i gjennomsnittlig salgsinntekt. I tillegg har noen få hushold med ektepar hvor mannen har driftsenhet utmarksinntekter.

Tabell 5.5 *Binæringsinntekter fra utmark fordelt på typer hushold (Kilde: næringsoppgave)*

	<i>Ektepar, felles driftsenhet</i>	<i>Ektepar, kvinnen har driftsenhet</i>	<i>Ektepar, mannen har driftsenhet</i>	<i>Enslig kvinne med driftsenhet</i>	<i>Enslig mann med driftsenhet</i>	Total
Gj.sn. salgsinntekt (1000 kr.)	17	-	10	-	19	17
Std.avvik (1000 kr.)	18	-	9	-	21	18
<i>N</i>	10	-	4	-	10	24
% andel med utmarksinntekt	10	-	5	-	9	7
Antall hushold totalt	101	12	80	33	110	336

Merknad: Hvis ektepar med felles driftsenhet (jf. første kolonne) splittes opp i to etter hvilket kjønn som er oppført først i Melding om reindrift, får vi for Felles driftsenhet hvor kvinnen er registrert først: gj sn =20, std.avvik =14, N=2, 13% andel med utmarksinntekt, 15 hushold totalt. For Felles driftsenhet hvor mannen er registrert først får vi: gj.sn=17, std.avvik=19, N=8, 9% andel med utmarksinntekt, 86 hushold totalt.

Tabell 5.6 *Type binæringsinntekt fordelt på ulike typer reindriftshushold (kilde: selvangivelse).*

<i>Hushold:</i>	<i>Skogbruk 2.7.2</i>	<i>Annen næring 2.7.4</i>	<i>Selvst nær. dr. Fiske/jord skog 2.7.6</i>	<i>Annel⁶⁶</i>	<i>Totalt</i>
Ektepar med felles driftsenhet	-	7	12	-	19
Ektepar hvor kvinnen har driftsenhet	-	1	1	-	2
Ektepar hvor mannen har driftsenhet	3	1	11	5	20
Enslig kvinne med driftsenhet	-	2	2	-	4
Enslig mann med driftsenhet	1	4	12	1	18
Totalt	4	15	38	6	63

5.3 Hvilke aldersgrupper driver mest med binæringer?

Hvis vi ser hver aldersgruppe for seg, er det prosentvis flest unge driftsenhetsinnehavere som driver med binæringer. 36 prosent av driftsenhetsinnehaverne under 30 år har salgsinntekter enten fra duodji eller utmarksnæring. Jo eldre driftsinnehaveren er, jo mindre andel driver med binæringer. I aldersgruppen over 50 år har 18 prosent salgsinntekter fra binæringer.

⁶⁶ 2.7.3, 2.7.7 og kombinasjoner av flere poster 2.7.2-2.7.7.

Tabell 5.7 *Driftsenheter med binæringsinntekt fra duodji og utmark, fordelt på aldersgrupper (kilde: næringsoppgave)*

		- 29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60 år og eldre	Totalt
Duodji	Antall	9	20	14	12	10	65
	Prosent	32	24	16	15	18	19
Utmark	Antall	4	8	9	3	-	24
	Prosent	14	9	10	4	-	7
Duodji og/ el. Utmark	Antall	10	24	22	14	10	80
	Prosent	36	28	25	18	18	24
N		28	85	88	80	56	337

Tabellen under er lagd ut fra data fra selvangivelsen, og viser en annen tendens: at det er færrest unge driftsenhetsinnehavere som har annen inntekt på selvangivelsen kap 2.7, det er kun registrert en person i aldersgruppen under 30 år med dette. Den største andelen av de som har binæringsinntekter er i 30-årene og i 50-årene.

Tabell 5.8 *Driftsenhetsinnehavere⁶⁷ med binæringsinntekt fordelt på aldersgrupper (Kilde: selvangivelse)*

	- 29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60 år og eldre	Totalt
Antall	1	18	11	16	9	55
Prosent	4	21	13	20	16	16
N totalt	28	85	88	80	56	337

5.4 Geografisk fordeling på de som driver med binæringer

Vest-Finnmark er det reinbeiteområdet hvor det drives mest med binæringer. Hele 43 prosent av driftsenhetene er registrert med salgsinntekter i duodji, og 14 prosent har inntekter av utmarksnæring. I Troms har 20 prosent salgsinntekter fra duodji. I andre reinbeiteområder er det maksimalt 11 prosent av driftsenhetene som har inntekter fra duodji eller utmarksnæring.

Tabell 5.9 *Antall og andel reindriftsutøvere som driver med duodji og/eller utmarksnæring, fordelt på reinbeiteområde (kilde: næringsoppgaver)*

Type binæ. Inntekt	Var./ Polmak		Kara- sjok		Vest- Finnmark		Troms		Nord- land		Nord- Tr.lag		Sør-Tr./ Hedm.		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Duodji	3	7	5	11	40	43	10	20	4	10	3	9	-	-	65	19
Utmark	5	11	-	-	13	14	4	8	1	3	-	-	1	3	24	7
Totalt	45	100	45	100	93	100	50	100	39	100	35	100	30	100	337	100

⁶⁷ Hvis driftsenheten er felles, er det regnet med alderen til den som er registrert først i melding om reindrift. Dette er som oftest mannens alder. Det er ikke regnet med ektefelle i denne tabellen.

Tabell 5.10 *Antallet reinriftsutøvere som driver med duodji og/eller utmarksnæring, fordelt på fylke (kilde: næringsoppgaver)*

<i>Type binæringsinntekt</i>	<i>Finn- mark</i>	<i>Troms</i>	<i>Nord- land</i>	<i>Nord- Tr.lag</i>	<i>Sør- Tr.lag</i>	<i>Hed- mark</i>	<i>Totalt</i>
Duodji	49	9	4	3	0	0	65
Utmark	18	3	2	-	1	-	24
<i>N totalt</i>	<i>189</i>	<i>38</i>	<i>43</i>	<i>39</i>	<i>23</i>	<i>5</i>	<i>337</i>

Tabellen under viser type binæringsinntekt ut fra data fra selvangivelsen. Av tabellen går det frem at til sammen 63 personer er registrert med annen inntekt enn reindrifsinntekt på post 2.7 på selvangivelsen. Av disse hører over halvparten (38) til post 2.7.6 som vel i hovedsak er sykepenger til næringsutøvere som driver reindrift.

Tabell 5.11 *Antall personer med type binæringsinntekt (jf. selvangivelse) i reindriftshushold fordelt på fylke*

<i>Type binæringsinntekt</i>	<i>Finn- mark</i>	<i>Troms</i>	<i>Nord- land</i>	<i>Nord- Tr.lag</i>	<i>Sør- Tr.lag</i>	<i>Hed- mark</i>	<i>Totalt</i>
Skogbruk (2.7.2)	-	-	2	2	-	-	4
Fiske og fangst (2.7.3)	1	-	-	-	-	-	1
Annen næring (2.7.4)	12	1	-	1	1	-	15
Selvst nær dr fiske/ jord/skogbruk (2.7.6)	15	2	6	10	5	-	38
Selvst nær dr i annet yrke (2.7.7)	-	-	1	-	-	-	1
2.7.3 og 2.7.4	-	-	1	-	-	-	1
2.7.3 og 2.7.6	1	-	-	-	-	-	1
2.7.4 og 2.7.6	2	-	-	-	-	-	2
Totalt	31	3	10	13	6	0	63

6 Oppsummering

6.1 Oppsummering av reindriftshusholdenes inntekter

Gjennomsnittlig reindrifftsinntekt, lønnsinntekt og binæringsinntekt fordelt på type hushold, aldersgrupper, områder og kjønn.

Tabell 6.1 *Inntekter fordelt på hushold*

Gjennomsnittlig inntekt (1000 kr.):	<i>Ektepar, felles driftsenhet</i>	<i>Ektepar, kvinne har driftsenhet</i>	<i>Ektepar, mann har driftsenhet</i>	<i>Enslig kvinne med driftsenhet</i>	<i>Enslig mann med driftsenhet</i>	<i>Totalt</i>
Reindrifftsinntekt	121	104	160	90	91	117
Lønnsinntekt	166	105	147	109	26	108
Sum	287	209	307	199	117	225
<i>N</i>	<i>101</i>	<i>12</i>	<i>80</i>	<i>33</i>	<i>110</i>	<i>336</i>
Binæringsinntekt duodji	26	16	27	18	27	25
<i>N</i>	<i>27</i>	<i>2</i>	<i>11</i>	<i>7</i>	<i>18</i>	<i>65</i>
Binæringsinntekt utmark	17	-	10	-	19	17
<i>N</i>	<i>10</i>	<i>-</i>	<i>4</i>	<i>-</i>	<i>10</i>	<i>24</i>

Tabell 6.2 *Inntekter fordelt på aldersgrupper*

Gjennomsnittlig inntekt (1000 kr.):	- 29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60 år -	<i>Totalt</i>
Reindrifftsinntekt pr hushold	80	113	132	129	103	117
Lønnsinntekt pr hushold	48	104	104	130	119	108
Sum	128	217	236	259	222	225
<i>N</i>	<i>28</i>	<i>84</i>	<i>88</i>	<i>80</i>	<i>56</i>	<i>337</i>
Prosentandel med binæringsinntekt fra duodji	32	24	16	15	18	19
<i>N</i>	<i>9</i>	<i>20</i>	<i>14</i>	<i>12</i>	<i>10</i>	<i>65</i>
Prosentandel med binæringsinntekt fra utmarksnæring	14	9	10	4	-	7
<i>N</i>	<i>4</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>3</i>	<i>-</i>	<i>24</i>

Tabell 6.3 *Inntekter fordelt på områder*

Gjennomsnittlig inntekt pr hushold (1000 kr.):	<i>Varanger /Polmak</i>	<i>Karasjok</i>	<i>Vest-Finnmark</i>	<i>Troms</i>	<i>Nordland</i>	<i>Nord-Tr.lag</i>	<i>Sør-Tr./Hedmark</i>	<i>Totalt</i>
Reindriftsinntekt	130	51	59	54	134	256	295	117
Lønnsinntekt	148	111	123	96	82	95	66	108
Sum	278	162	182	150	216	311	361	225
<i>N</i>	45	45	93	50	39	35	30	337
Prosentandel med binæringsinntekt fra duodji	7	11	43	20	10	9	-	19
Prosentandel med binæringsinntekt fra utmarksnæring	11	-	14	8	3	-	3	7

Tabell 6.4 *Inntekter fordelt på kjønn. (NB! Størrelsene i denne tabellen kan ikke sammenliknes med tabellene over).*

<i>Gjennomsnittlig inntekt (1000 kr.):</i>	<i>Kvinner</i>	<i>Menn</i>	<i>Totalt</i>
Overskudd av næring (selvangivelsen)	32	113	79
Lønnsinntekt (selvangivelsen)	130	28	70
Sum	162	141	149
<i>N</i>	214	301	515
Prosentandel med binæringsinntekter (selvangivelsen)	6	17	13

6.2 Oppsummering av noen funn

Nedenfor refererer vi til resultater fra kapitlene i delrapporten:

Fra kapittel 3:

- Lønnsinntektene er lavest i hushold som består av enslig mann med driftsenhet.
- Det er store forskjeller mellom lønnsinntektene til kvinner og menn i reindriftshushold; menn har lav og kvinner har høy lønnsinntekt.
- Gruppen som har høyest lønnsinntekt er kvinnelige ektefeller i hushold hvor mannen har driftsenhet.
- I Troms, Nordland og Sør-Trøndelag/Hedmark er det flest som har lave lønnsinntekter.
- Den gjennomsnittlige reindriftsinntekten er høyest i hushold som består av ektepar hvor mannen har driftsenhet.
- Reindriftsinntektene er høyest blant middelaldrende.
- Det er svært store forskjeller i reindriftsinntekter mellom reinbeiteområdene. Lavest inntekter i Karasjok, Vest-Finnmark og Troms, høyest i Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag/Hedmark.

Fra kapittel 4

- Salgsinntektene for binæringer i 2000 er på til sammen 2,054 millioner kroner. Det meste, 1,6 millioner, er fra duodji, resten fra utmark.
- I gjennomsnitt er salgsinntektene pr hushold som driver med binæring henholdsvis 25.000 og 17.000 kroner for duodji og utmarksnæring.
- 23 prosent av husholdene har salgsinntekter fra binæringer.

Fra kapittel 5

- En større andel av mennene enn kvinnene er registrert med binæringsinntekter på selvangivelsen.
- I hushold som har felles driftsenhet er det størst andel som driver med binæringer.
- Det er prosentvis flest unge driftsenhetsinnehavere som driver med binæringer.
- Det drives mest med binæringer i Vest-Finnmark (mye mer enn i de andre reinbeiteområdene).

Del VI

SAMMENFATNING OG
ANALYSE

Kvinner i reindriften

Stig Karlstad

og

Jan Åge Riseth

20 Innledning

Vi skal her i rapportens del VI gi en oppsummering av delbidragene foran i rapporten og gjøre noen overgripende vurderinger. De ulike delbidragene har anvendt forskjellige metodiske framgangsmåter for å belyse problemstillinger som ligger tematisk nær hverandre. Derfor skal vi i tillegg til å oppsummere resultater og drøftinger forsøke å komme noe inn på i hvilken grad resultatene, basert på ulike metodiske tilnærminger, underbygger hverandre eller rett og slett peker i ulike retninger.

21 Kvinner i reindriftnæringen før og nå - en litteraturgjennomgang

Modulens tema⁶⁸ er kvinners tradisjonelle rolle i reindriften og hvordan samfunnsmessige endringer har påvirket denne kvinnerollen. Modulen er en litteraturstudie og omfatter litteratur fra tidsrommet 1979-1998. Antallet utgivelser er nokså begrenset, og modulen fokuserer betydningen kvinner har for opprettholdelse og videreutvikling av tradisjoner og økonomisk bærekraft i næringen.

De to grunnleggende institusjonene i reindrifta er *baiki* (husholdet) og *siida*, som er sammensatt de husholdene som har rein i en felles flokk. I tillegg er nettverket av slektskap og familie en viktig sammenbindende institusjon. Tyngdepunktet i den tradisjonelle kvinnerollen ligger i *baiki*, mens mennene sto for det meste av arbeidet med reinen, representerte sitt hushold innenfor *siidaen*. I Finnmark fulgte familien flokken året rundt enda på 1950-tallet, og drifta var i stor grad basert på sjølberging, høsting, bytte handel og salg av reinprodukter. En undersøkelse av reindriftskvinnenes arbeid gjennomført i 1977 viser at det enda da var stor bredde i kvinnenes arbeidsoppgaver, bl.a.; direkte arbeid med reinen, slaktning, bearbeiding av slakt, tilbereding av mat og råvarer for klær og utstyr, syng/duodji, høsting og sanking, barnepass/stell, matlaging, vedlikehold og administrasjon av utstyr/ forberedelse av mannens arbeid med flokken (Diedut 4/79). Litteraturen understreker ellers at kvinnene tradisjonelt har hatt en sterk stilling i reindriftsamfunnet, bl.a. at kvinner har hatt lik arverett med menn (Sara, 1980). Det er imidlertid også pekt på at kvinnenes deltakelse i driften kom av nødvendighet, og at fokuseringen på kvinnenes sterke stilling kanskje kan være noe mytisk og et resultat av behov for samisk selvhevdelse i forhold til storsamfunnet (Lukkari, 1990).

Modernisering i både samfunnsøkonomien og styringsverket har i løpet av de siste tiårene endret reindriften betydelig. Dette har også hatt store konsekvenser for kvinnerollen. I Finnmark førte boligaksjoner og skoleplikt, fra august til juni, til sentralisering av bosettinga, fra utkantgrender til bygdeseentrum, og at kvinner og barn ble skilt fra det daglige arbeidet med reinflokken. Etter at snøskuteren kom, begynte mennene og pendle mellom flokken og familien (Nilsen og Mosli, 1994). Dette forsterket den kjønnsmessige arbeidsdelingen. En voksende offentlig sektor på 1970- og 1980-tallet førte reindriftskvinnene ut i lønnsarbeid. De produksjonstekniske endringene i reindriften (mekanisering) førte til stort behov for pengeinntekter. Kvinners lønnsinntekter ble et viktig bidrag til reindrifts-husholdenes økonomi. Moderniseringen med store hus, barns skolegang og mer omfattende pengeøkonomi økte kvinners ulønnede arbeid samtidig som tradisjonelle oppgaver fortsatt skulle ivaretas (Lukkari, 1990). Kvinnene har i stor grad også tatt utdanning, og kvalifisert seg til de nye administrative oppgavene som fulgte med den økte formaliseringen av reindriften. Selv om en del av det tradisjonelle kvinne-

⁶⁸ Dette kapitlet (kapittel 27) er en sammenfatning basert på rapportens del II foran.

arbeidet med produksjon av mat og klær er blitt redusert til fordel for ”kjøpevarer”, har kvinnene fått nye viktige oppgaver.

At kvinnene gikk ut i arbeid, fikk også konsekvenser for kjønnsrelasjonene. Nye rollemønstre i samværsformer og oppgavefordelinger vokste fram, og dette førte til en ny differensiering i det samiske samfunnet (Stordahl, 1994). I løpet av 1980 tallet ble det, som et resultat av feministiske strømninger ute i verden, satt fokus på relevansen av kjønn i det samiske samfunn. Kvinners stilling i reindrifta, særlig etter reindrifftsloven av 1978 var en aktuell sak for kvinner i reindriftnæringen. I loven har særlig den nye institusjonen *driftsenhet*, en konsesjonsordning for å kontrollere nyetableringer, som har vært kritisert for å svekke kvinnes stilling. Driftsenheten skulle ha en ansvarlig leder, og i 1985 var kun 10% av disse kvinner. Fra kvinnehold ble det hevdet at kvinners arbeid ble lavere verdsatt enn menns ved nytildeling av driftsenhet (Rognli, 1988). Rett til å ha rein i eget merke innen en driftsenhet ledet av en annen, var betinget av et bestemt nært slektskapsforhold. Ved overføring av driftsenhet til annen person kunne en miste denne retten (Bull, 1997). Her var kvinner utsatt. Ved ekteskapsinngåelse var det vanlig at en av partene oppga sin driftsenhet dersom begge hadde det i utgangspunktet – det ble som regel kvinnen. Det innebar usikkerhet ved evt. samlivsbrudd (Rognli, 1988). I tillegg kom at alle direkte tilskudd til reindriften etter reindrifftsavtalen ble utbetalt til driftsenhetsinnehaver, andre med rein i eget merke var ikke sikret andel av disse midlene. Kvinner har pekt på at tilskuddene i liten grad har tatt hensyn til verdiskapning bl.a. gjennom kvinners arbeid (Bull, 1997).

Flere forfattere har pekt på at kvinnes posisjon i reindriften er blitt svekket gjennom de ulike moderniseringer (produksjonsmessige, økonomiske og administrative) som har foregått (Rognli 1988, Kalstad 1992, Kvendseth 1998). Etter anmodning fra Likestillingsombudet ble det i 1993 gitt adgang for kvinnen til å beholde sin driftsenhet når hun giftet seg, selv om også mannen hadde driftsenhet. I følge Bull (1997) bør en kvinne som vet hun vil overta en driftsenhet og ønsker å beholde denne, ikke gifte seg før overtakelse har skjedd. I 1996 ble reindrifftsloven endret slik at begge ektefeller nå gis lik rett til og ansvar for driftsenheten som de begge eier rein i. De er da ansvarlige på lik linje for hele driften uavhengig av hvor mange rein hver av dem eier. En kvinne som hadde driftsenhet før hun giftet seg kan nå beholde denne i ekteskapet. Midt på 1990-tallet var fortsatt andelen kvinner med egen driftsenhet lav.

Dagens reindriftskvinner har en mindre klar produksjonsrolle enn tidligere, men deres administrative rolle er økt. Forventningene er store både til tradisjonelle og moderne oppgaver, i tillegg til at mange har lønnsarbeid (Gaba, 1998). Den teknologiske utviklinga av reindriften har ført til en maskulinisering av næringen, og kvinner møtes også av negative og nedlatende stereotypiske holdninger som kjønn (St.meld. 28, 1991-92). I Indre Finnmark fungerer unge menn uten formell utdanning som reservearbeidskraft i reindriften, mens unge kvinner utdanner seg eller arbeider i serviceyrker (Lie, 1995). Disse mennene venter ofte på en mulighet til formell etablering i næringen. De unge kvinnene som i tillegg til tradisjonelle oppgaver trengs både med sin lønnsinntekt og sin administrative kompetanse, har fortsatt reduserte muligheter til å oppnå formell status i næringen.

22 Kvinneres arbeidsinnsats i reindriften - reindriftskvinner forteller

Formålet med dette bidraget⁶⁹ er å forsøke å synliggjøre kvinners arbeidsinnsats i reindriften. Hovedvekten vil være på kvinners rolle i reindriften i dag. Problemstillingen er: *På hvilke måter er kvinner direkte og indirekte involvert i reindriften i dag og på hvilke måter kvinners lønnsinntekter har betydning for reindriften?* For å besvare spørsmålet er det intervjuet 12 kvinner, samt 2 menn, i reindriftsnæringen i Troms og Vest – Finnmark.

22.1 Teori og metode

Kvinneres fravær i de nasjonaløkonomiske og regnskapssystemer har vært kjent lenge. I 1970 viste den danske økonom Ester Boserup hvordan overgangen fra naturalhushold til pengeøkonomi systematisk undervurderte og underminerte kvinners tradisjonelle arbeidsinnsats slik at både økonomien og kvinnene kom dårlig ut. Marilyn Waring viste med boken *"If Women Counted"* fra 1989 viste hvordan kvinner er statistisk og økonomisk usynliggjort i FN's system for nasjonalregnskap som er grunnleggende for de fleste lands beregning av produksjon og vekst. Systemet måler verdien av alle varer og tjenester som er i berøring med markedet. Dersom godene produseres i husholdet, er verken produksjonen eller forbruket synlig (ibid:65). En slik definisjon av produksjon gir grobunn for utsagn som at når en mann gifter seg med sin husholderske, går brutto-nasjonalproduktet ned. Barnepass i institusjoner er tjenesteyting og fabrikkmessig framstilling av matvarer er produksjon. De samme aktivitetene og den samme produksjon innen husholdningen er ikke regnet som 'produktiv'.

Samfunnet kan forstås ulikt ut i fra menneskers ulike erfaringer. Vi legger til grunn en feministisk epistemologisk tankegang når vi skal fokusere på kvinners rolle i reindriften. Denne tankegangen betyr at en har en antakelse om at det hovedsakelig er menns erfaringer som dominerer den kunnskap og viten om reindrift som dominerer i "den offentlige sfære". Felles for kategorien "kvinner" i reindriften er at de har vært relativt lite "synlige" i dagens reindriftsnæring. Reindriftssamfunnet har gjennomgått store endringer. Virkninger av generelle produksjonsendringer påvirker og former produksjon i hushold og familie. De virker dermed også inn kjønnsroller og -relasjoner. En universell tendens er at generelle endringer i produksjonen fører til kvinner får redusert kontroll over eiendom, produksjon og seg selv, selv om de fortsetter å være aktive produsenter (Harding 1987).

En undersøkelse basert på kvalitative intervju er egnet til å gi informasjon om personers opplevelser og selvforståelse, hvordan de opplever sin situasjon og forstår sine erfaringer

⁶⁹ Dette kapitlet (kapittel 28) er en sammenfatning basert på rapportens del III foran.

(Repstad 1992). Kvalitative intervju åpner for dialog og gir både forsker og informant større spillerom. Intervjuet er en strukturert samtale med en bestemt hensikt. Alle intervjupersonene ble stilt spørsmål om samme tema.

22.2 Kategorier reindriftskvinner

Alle intervjupersonene er født og oppvokst i reindriftsfamilier. Samtlige er involvert i reindriften ved å eie i eget merke, og noen med egen driftsenhet. De fleste driver sammen med mannen. De er delt inn i tre ulike kategorier ut fra alder og tilknytning til arbeidslivet utenfor reindriften.

De *eldre* reindriftskvinnene er fra midten av femtiårene opp til over 70 år. De har opplevd store endringer i reindriften i løpet av sitt liv. Det vanlige var at jentene var med mødrene og lærte av dem. Deres historier og erfaringer vil bli brukt for å vise utviklingen i kvinnenens arbeid og rolle.

Midtsjiktet av reindriftskvinnene er fra 35-50 år. De er født og oppvokst i reindriften og gift med reindriftsutøvere. Samtlige tok med seg sin flokk inn i mannens. De fleste har lønnsarbeid utenom reindriften. Gruppen omfatter både kvinner som jobber full tid utenom reindriften, de som har en deltidsjobb i tillegg til reindriften og de som er i reindriften på fulltid. Mange har tatt seg arbeid på grunn av den økonomiske situasjonen i næringen. Alle gir uttrykk for at det er reindriften som har høyest prioritet og at de gjør sitt ytterste for å være så fleksible som mulig. Disse kvinnene opplever som et dilemma at det er grenser for egen arbeidskapasitet. Det anses som umulig å både ivareta tradisjonelle kvinneoppgaver i reindriften og ha full jobb utenfor reindriften samtidig. Et fåtall av disse kvinnene hadde fortsatt i reindriften etter fullført grunnskole og ser det som for sent å ta utdanning i voksen alder. De oppfatter at de blir behandlet og betraktet som 'likestilt'.

De *unge* reindriftskvinnene har akkurat passert 30 år. Mødrene deres var husmor og fulltids utøvere i reindriften, og selv har de vært med mye på fjellet siden de var små. Felles for dem var at de hadde egen driftsenhet og høyere utdanning. De er enda ugifte og uten barn. De er "den nye" generasjonen reindriftskvinner. Selv om de også er sosialisert inn i reindriften, har de fått mange impulser utenfra. Denne gruppa har bodd eller bor utenfor familiens reindriftshushold. De har "en fot i begge leire, både i den tradisjonelle og den moderne" slik ei av dem uttrykte det.

Kvinnene understreker sin sterke tilknytning til reindriften fordi den representerer den livsformen de er sosialisert inn i og er dermed en viktig del av deres identitet. Samtlige av intervjupersonene har et utvidet perspektiv på reindrift.

22.3 Kvinner arbeidsoppgaver

Tradisjonelt var alt arbeidet med husholdet; å lage mat og klær ble utført av kvinner samt at de hadde hovedomsorgen for barna. I tillegg hadde de også arbeidsoppgaver med reinen. Det ble understreket at kvinnenens arbeid var både fysisk tungt og tidkrevende, og at moderniseringen som har funnet sted har medført mindre slit. Kvinnenens tidligere produksjonsrolle i husholdet ble sterkt framhevet.

De eldre reindriftskvinnene vektlegger at den mest framtreddende forskjellen på før og nå for kvinnene, er at i dag må de ta seg annet arbeid utenfor reindriften i tillegg. De er glade

for at kvinners lønnsinntekter berger husholdets økonomi, men ser det som et tap både for kvinnene og reindriftshusholdet som helhet. Hverdagen, med alle aktiviteter, er dessuten mer oppstykket nå enn før, da en gjorde flere ting samtidig. Yngre kvinner er også bekymret for hva som vil skje med det tradisjonelle og tidkrevende arbeidet når det prioriteres bort eller spesialiseres. De eldre kvinnene i reindriftsfamiliene er fremdeles med i husholds- og familiefellesskapet med sine aktiviteter og sin kunnskap. Deres hovedfunksjon er å ivareta tradisjonelle oppgaver som syng av skaller og klær. Noen av arbeidsoppgavene de tidligere bidro med, er erstattet av kjøpevarer.

Større vekt på kjøttproduksjon og effektivitet har svekket kvinners posisjon i næringen. De eldre kvinnene mener selv reindriften ikke kan fortsette uten at kvinnene er med. Også de yngre kvinnene er bekymret for kvinnenenes posisjon.

22.4 Kvinners direkte bidrag i reindriften i dag

Kvinnene er direkte involvert i reindriften som reineiere. De fleste reindriftsjenter får, som guttene, rein i dåpsgave. Vanligvis har mannen den største andelen rein i familieflokken. For mange er spørsmålet om kvinners andel av reinflokken og hvorvidt de stod som medinneier av driftsenheten, uviktig. Så lenge ektefellene har felles flokk mente de det ikke har noen hensikt å telle antall rein og å stå registrert sammen med mannen sin på papiret. I tillegg er mange motstandere av driftsenhetsbegrepet og mener det ikke gjenspeiler virkeligheten og deres hverdag. For de unge kvinnene med egen driftsenhet, og med annen jobb i tillegg, er det viktig å føre videre livsformen og bidra med sine kvalifikasjoner for å utvikle reindriften på en positiv måte.

Utviklingen har gått i retning av at mennene har det daglige arbeidet med reinen og kvinnene har andre arbeidsoppgaver knyttet til bostedet. Som nevnt er barna stedsbundne mens de går på skole og mange kvinner har eget lønnsarbeid. Få av intervjupersonene kan arbeide med reinen til daglig. Det daglige gjetearbeidet er stort sett mennenes oppgave. De kvinner som er med på gjeting har gjerne flokken i nærheten av bostedet.

Hvor aktivt kvinnene deltar i arbeidet med reinen er gjerne avhengig av størrelsen på siidaen og tilgjengelig arbeidskraft i husholdet. Ved forholdsvis lite tilgjengelig arbeidskraft må også kvinnene delta i alle arbeidsoppgaver. Alle deltar i de mest arbeidsintensive periodene, som når reinen er i gjerdet; ved slaktning, skilling og merking. I slike perioder, og spesielt om høsten, er reindriften helt avhengig av deres arbeidskraft. Dette understøttes også av mennene. Under høstslaktingen er også kvinnenenes deltakelse avgjørende for hvorvidt biprodukter blir tatt vare på. Kvinnene har også regelmessige gjøremål i hjemmet tilknyttet arbeidet med flokken; bl.a. vedlikehold av utstyr, stell og opplæring av dyr som holder til på hjemmearenaen som f.eks. lederein og gjeterhund.

De som har annet arbeid i tillegg bruker hele ferien på å jobbe i reindriften, særlig i arbeidsintensive perioder. All fritid går også med til reindriften. Ei av kvinnene som er fulltids utøver i reindriften mener hun og mannen gjør like mye arbeid i husholdet, men forskjellige ting. Arbeidet i reindriftshusholdet bygger på gjensidighet. Hun er ikke engasjert i avgjørelser som når flokken skal flyttes. Hva som konkret skjer på fjellet er avgjørelser hun overlater til mannen fordi han har den kunnskapen. I tillegg er dette et fysisk tungt arbeid, særlig i mørketiden som hun egentlig er glad for å slippe. Når det gjelder skilling og merking arbeider hun på like fot med de andre i arbeidsfellesskapet.

Selve flyttingen av reinen deltar ingen av kvinnene i. Ungenes skolegang setter grenser for dette. Noen ganger drar de i forveien til gjeterhyttene og varmer de opp og stiller i stand til mennene kommer fram. Selv om kvinnene ikke er aktive i det daglige arbeidet

med reinen, mener flere at dersom kvinnene forsvinner ut av reindriften vil også nærheten til dyrene forsvinne. Mannsdominansen i reindriften går ut over reinen og kjennskapet til dyra vil falle bort med økt mekanisering. Det er kvinnene som lærer barna å kjenne igjen reinen på utseende, bl.a. å kjenne igjen ulike hårtyper slik at de kan se hvilket skinn som passer til ulike handverksoppgaver.

22.5 Kvinners indirekte bidrag i reindriften i dag

Fortsatt er arbeidet i husholdet noe kvinner tar seg av. De kombinerer det med duodji eller andre ulike typer lønnsarbeid. Mannen er ”hovedutøver” i reindriften, men er i stor grad avhengig av arbeidsoppgaver som kvinner utfører, både i husholdet, reindriften og omsorgsarbeid. De som driver reindrift sammen med mannen sin har alle ansvar for ”papirarbeidet” i tilknytning til husholdet, bl.a. fylle ut selvangivelsen, regnskap, betale regninger, sette seg inn i nye forskrifter og ta seg av post. Ofte er det kvinnene som har ansvaret for å holde oversikt over økonomien; slik var det også tidligere. Kvinnene er også de som gir og tar imot beskjeder. Mannen er i mange tilfeller borte store deler av året.

At kvinnenes lønnsinntekter er viktig for driften, gjenspeiler seg hos intervjupersonene. De fleste av kvinnene bidrar med lønnsinntekter. Mannen tar ikke deres arbeidsliv utenom næringen. De av kvinnene som ikke har fulltidsjobb utenom reindriften, ønsker heller ikke å ta mer slikt arbeid enn nødvendig. Dette for å være mest mulig fleksible i forhold til reindriften. Selv de unge reindriftskvinnene som har lang utdanning og godt betalt jobb, kunne tenke seg å jobbe mindre i sine stillinger til fordel for og i kombinasjon med reindriften. Siden det er kvinnene som er mest fleksible, er det de som må ut i arbeidslivet når det trengs. De fleste jobber deltid, men hvor mye de arbeider kunne variere ettersom hvor mye arbeid de kunne få, uten å gå inn i en fast jobb.

At kvinner bidrar med inntekter fra binæringer knyttet til reindriften og annet inntektsgivende arbeid, mener alle er avgjørende. Dette gir kvinner en sterk rolle i reindrifta, men ikke ute i terrenget. Selv om mange av de som har arbeid utenfor reindrifta sier de ønsker å slutte i arbeidet og bare jobbe i reindriften, er det i realiteten nesten umulig for dem. Husholdet er blitt avhengig av fast inntekt. Reindriften gir en usikker inntekt som kan variere mye fra år til år. Også de som ikke har ektefelle som driver med reindrift, men har rein i søskens flokk, bidrar med kapital og arbeidskraft i perioder.

Å jobbe deltid utenom reindriften opplever de fleste som arbeidskrevende og som en ekstra belastning, selv om de vet at husholdet er avhengig av inntektene. Dette gjør reindriften som livsform vanskelig å realisere. Det betyr også at de mister kunnskap og kjennskap til reindriften. Mange kvinner uttrykker også bekymring for det tradisjonelle fellesskapet i husholdet. De mener reindriftshusholdets avhengighet av kvinnenes lønnsinntekter er negativt for samholdet i familiene. Kvinnene kan ikke være med på fjellet fordi de må arbeide. Flere av kvinnene tror dette bidrar til å splitte familier. Ettersom det ikke lenger er mulig for en hel familie å leve av reindrift, må ungdommer og kvinner skaffe seg annet å gjøre utenfor husholdet. Tidligere arbeidet menn og kvinner og voksne barn gjerne sammen og arbeidet var felles.

De fleste reindriftskvinnene utfører litt duodji, mest til eget bruk. Å ta vare på skinn, bellinger, bein og horn til duodji er kvinnenes arbeidsoppgaver. I reindriftshushold uten kvinner blir ikke dette tatt vare på. Heller ikke innmat ble tatt vare på dersom ikke kvinnene er med. Reindriftskvinner som arbeider full tid i reindriften syr også mest til familiens eget bruk. Av og til lager hun slik at hun har til suvenirsalg til turister om

sommeren. Noe av biproduktene fra reinen blir også solgt, f.eks. blodpølse. Inntekten av dette kan variere veldig, avhengig av arbeidskapasiteten til å gjøre slike oppgaver. Av de som har annet arbeid utenom reindriften har de fleste liten tid til duodji. Dette har ført til at en del tradisjonell kunnskap har gått tapt, mener kvinnene. De lærer ikke av sine mødre på samme måte som døtrene gjorde før og de har heller ikke tid til å holde kunnskapene ved like.

Mye av de oppgavene som kvinnene har utenom det direkte arbeidet med reinen er såkalt *usynlig arbeid*, dvs. arbeid en verken får lønn, pensjonspoeng, sykepenger eller preferanser i arbeidslivet av. Mange av kvinnene mener de burde bli flinkere til å markedsføre og se verdien i det arbeide de faktisk gjør. At arbeidet er usynlig mente noen var avhengig av hvilket perspektiv en valgte. Å planlegge, administrere, vedlikeholde og ta vare på er arbeide de mener det er vanskelig å synliggjøre, men de bruker mye tid og energi på det. Omsorg for barn og ansvar for hjemmet nevnes også som viktig arbeid. Det gjør det mulig for mannen å bruke mer tid på feltet. Mannen må ofte dra av gårde til alle døgnet tider. De som har familie er følgelig avhengig av at noen tar seg av barn og hjem. Dette er en arbeidsoppgaver kvinnene selv ser som et direkte bidrag til reindriftshusholdet fordi det er en del av det gjensidige avhengighetsforhold mellom dem og mennene deres. Barnepass er en viktig funksjon kvinnene hadde før som er viktig nå, selv om det skjedde i hjemmet. Å sosialisere barna inn i reindriften er viktig for rekrutteringen. Disse bidragene fra kvinnene blir ikke synlige på selvangivelsen.

Mange reindriftskvinner mener det ikke er hensiktsmessig å skille mellom kvinners og menns oppgaver i reindriftshusholdet. Arbeidet gjør de for fellesskapet som er reindriftshusholdet. Flere peker på gjensidigheten i reindriftshusholdet, og mange mener også at det ikke er bra å skille mellom menns og kvinners arbeidsoppgaver fordi dette kan føre til en ugunstig monopolisering av kunnskap i husholdet. Flere peker på at kvinnen er viktig som diskusjonspartner for mannen. Dette forutsetter kunnskaper om hverandres gjøremål.

Et av spørsmålene er hvordan de mener mennene vil merke det best dersom kvinnene i reindriften går ut av driften. Kvinnene mener det vil merkes på produksjon og vedlikehold av klær og skaller, på arbeidssituasjonen i gjerdet og ved slakt og skilling dersom kvinnene forsvinner ut av næringa. Tap av kunnskap vil en også oppleve; f.eks. språklig kunnskap som navn på ting, på innmat og forskjellige typer blodpølse og kunnskap om tillaging av mat og klær. Om kvinnene skulle gå ut av reindriften mener mange at en vil få større siidaer og villere rein. Alle blir fjerne for hverandre og samholdet i siidaen faller bort, mente de. Kvinnene står for oversikt, struktur og inntekter i reindriftshusholdet.

22.6 Kvinnenes rolle i reindriftssamfunnet

Fraværet av kvinner i reindriften er mest ”synlig” som innehavere av driftsenhet. Her har det vært en klar kjønnsdeling gjennom mange år. Mange av kvinnene som står oppført med egen driftsenhet er enker som har arvet driftsenheten etter mannen sin. Noen unge kvinner med egen driftsenhet finnes likevel. De vi har intervjuet har ikke ”konkurrert” med andre brødre om driftsenhet. Ei av kvinnene som i dag har full jobb utenom reindriften forteller at hun kunne ha overtatt foreldrenes driftsenhet dersom hun ville, men hun måtte tidlig ut i arbeidslivet for å skaffe lønnsinntekter til husholdet. Ei annen av kvinnene mente innføringen av driftsenhet var med på å nedvurdere og usynliggjøre kvinners arbeid i reindriften og konsoliderte mannsdominansen i næringen. Flere av kvinnene som ble intervjuet hadde søkt om egen driftsenhet, men det har vært tilnærmelesvis full stans i tildelingen av driftsenhet de siste ti årene.

Kjønnsrollemønsteret vi ser når det gjelder driftsenhet, kan reproduseres og nedfelle seg i neste generasjon. Dette skyldes for en stor del tradisjon. Tradisjonen var gjerne slik at den eldste sønnen begynte i reindriften sammen med faren. Han hadde gjerne etablert egen driftsenhet innen faren døde, og når faren døde arvet gjerne yngste sønnen driftsenheten. Jentene begynte gjerne på skole og fikk seg utdanning. En av de unge reindriftskvinnene, som har fått driftsenhet uten å konkurrere med broren sin, mener den beste løsningen er å overlate driftsenheten til mennene. At jentene tar utdanning betraktes som et privilegium for jentene av de fleste.

Til ulike kjønnsroller knytter det seg ulike forventninger og krav til f.eks. hvilke karriereveier en skal velge, hvilke aktiviteter en bør gjøre og hvilke ferdigheter en bør tilegne seg. Dette gjelder også i reindriftssamfunn. Som det framgår av intervjuene var det vanlig at jentene fulgte med moren og lærte av henne. Dette ser i stor grad ut til å gjelde også i dag, selv om det finnes unntak. Jenter i reindriftnæringen tar utdanning i større grad enn menn. Mange tolker dette som at kvinner er mer omstillingsdyktige enn menn. Det er nærliggende å tro at evne til omstilling avhenger av hvilke signaler jenter får fra reindriftssamfunnet, f.eks. hva de oppmuntres til, og hvilke sosialiseringprosesser de har gjennomgått. Ofte er det slik at selv når både jenter og gutter er med i feltet, lærer de litt ulike ting. Kvinnens arbeid ble i takt med moderniseringen ikke verdsatt til å telle like mye ved utdeling av driftsenhet og gjorde kvinnenes arbeid til en mindre vesentlig del av driften. Det er derfor nærliggende å anta at kvinnenes deltakelse i reindriften har sammenheng med i hvor stor grad kvinner sosialiseres til å delta fra barnsben av. Kvinnene framhever at de har vært med i driften fra barnsben av og har dette i blodet på lik linje med mennene, at reindrift er like mye knyttet til deres identitet, selv om de ikke har nøyaktig de samme oppgavene som mennene.

Et skille mellom det arbeidet menn og kvinner vanligvis utførte og de forventninger en hovedsakelig hadde til menn og kvinner, var vanlig før. Det var en forventning om at kvinnene forlot redet når de giftet seg og fikk barn. Det er ennå vanlig at en kvinne flytter med sine rein til mannens flokk ved giftemål. Mye kan tyde på at dette kanskje også i dag kan ha betydning for hvordan en sosialiserer gutter og jenter inn i reindriften.

St. melding 28 (1991 – 1992:17) peker på at en av de viktigste hindringer for å styrke kvinnenes posisjon i næringen antakelig er de holdninger kvinner blir møtt med både i næringen og i forvaltningen. At det kan være vanskelig for reindriftsjenter å få innpass i reindriften, erkjenner også kvinnene i midtsjiktet. Det er også pekt på andre forhold i reindriften som gjør det vanskelig for kvinner å få innpass, bl.a. at arbeidet krever fysisk styrke. Karlstad (1990) har f.eks. konstatert at motoriseringen av gjetearbeidet har gjort arbeidet raskere, men samtidig fysisk tyngre. Samtidig stilles det krav til reindriftskvinner om at de skal gjøre det samme arbeidet som menn dersom de skal ha et legitimt krav på driftsenhet. Dette ser ut til å skape barrierer for kvinner. De av kvinnene som mener det ikke er noen spesielle problem for jenter eller kvinner som ønsker å drive med reindrift, begrunner det med at dersom jenter jobber like mye som guttene er det greit. Problemet ligger i å kunne klare å utføre den samme jobben som mennene. Fysisk styrke taler til mennenes fordel, mener de. I tillegg til at arbeidet er fysisk hardt, er det pekt på at miljøet kan være tøft som en følge av høyt alkoholforbruk og et høyt konfliktnivå.

Intervjupersonene er alle enige om at et homogent miljø, enten det gjaldt kvinner og menn, blir usunt i lengden. Miljøet ute i feltet blant mennene er ofte avhengig av nærheten til hjemmet, og dermed til kone og barn. Ei av reindriftskvinnene mener miljøet med og uten kvinner er to ulike ting. Dette får konsekvenser for barnas deltakelse i reindriften. De er med når moren var med, og når hun er forhindret, deltar heller ikke barna. Særlig gjelder dette for døtrene. Ei av kvinnene i ”midtsjiktet” forteller

”ungkarene” i reindriften. I tillegg til at de ikke tar vare på skinn, bellinger og innmat, har de problemer med å strukturere arbeidet sitt.

Mange mener reindriftskvinnene er en forutsetning for tradisjonell reindrift. En tradisjonell reindrift kan stå i motsetning til de krav som stilles til reindriften når det gjelder produksjon og avkastning. Dette mener mange gjør et vanskelig å drive slik de gjerne skulle sett at det var mulig å drive. Mange var opptatt av kvinners deltakelse for dens betydning for utviklingen av reindriften. En av mennene som ble intervjuet mente reindriften i dag var ressursløsende og at kvinner var en forutsetning for en mer økologisk reindrift. Ei av de unge reindriftskvinnene mener de unge mennene i reindriften gjennomlever en problematisk situasjon, både i forhold til krav som ble stilt til de fra moderne kvinner og krav i tilknytning til reindriften. Dette fører til frustrasjon og til et miljø som ikke virker gunstig for kvinner, og som heller egentlig ikke er gunstig for mennene.

Noen av reindriftskvinnene er i tvil om hvorvidt mennene mener de er en forutsetning for å drive reindrift, men alle mener kvinner er en forutsetning for tradisjonell reindrift. Andre mener deres ektefeller aldri ville si at kvinner ikke er viktige i reindriften. Vi må understreke her at kvinnene ønsker å være i reindriften for sin egen del, fordi det er dette de vil drive med. De fleste er også overbeviste om at det er behov for dem i reindriften.

Det er en utbredt oppfatning blant intervjupersonene, kvinner og menn, at det ikke er noen mulighet for jenter eller annen ungdom å komme seg inn i reindriften i dag på annen måte enn gjennom familien. I tillegg mente reindriftsagronomen at en må få på plass en infrastruktur i næringen som stiller andre krav til gjeting og som gjør at kvinner kan gjøre den samme jobben som menn. En må også ta hensyn til at kvinnene må være nære primærboligen og at de må være mer fleksibel enn mennene. De unge reindriftskvinnene råder jenter som ønsker seg inn i reindriften til å ta utdanning uansett, slik at de har flere bein å stå på.

22.7 Avslutning

Til kjønn knyttes det ulike forventninger og krav i forhold til aktiviteter, rolle i reproduksjon og rekruttering og evne til fleksibilitet. Arbeidsoppgavene kvinnene utfører i husholdet dreier seg mye om tilrettelegging, forberedelser og vedlikehold i tillegg til funksjonen som reservearbeidskraft i arbeidsintensive perioder. Reindriftskvinnene fungerer på mange måter som ”smøringen i maskineriet”.

I tillegg representerer de kulturell livskraft og har en viktig funksjon som miljøskapere og kulturbærere. De fungerer som det ”sosiale limet” i reindriftssamfunnet. Med dette menes at de fungerer som en forutsetning for et ”sunt” og heterogent sosialt miljø i reindriften som inkluderer kvinner, menn og barn. At reindriftshusholdet og reindriften også inkluderer kvinner og barn kan langt på vei sies å være en forutsetning for det som betegnes som tradisjonell reindrift. Et spørsmål her kan gjerne være hvorvidt kvinnene holder ut i det vi her har omtalt som ”tidsklemma”, der kvinnene opplever konflikt mellom det å ivareta arbeidsoppgaver i reindriften og eget lønnsarbeid. Skal en kunne beholde en tradisjonell reindrift må en ta på alvor kvinners bidrag til reindriften.

Kvinnens bidrag er imidlertid ofte kvaliteter og aktiviteter som ikke kan karakteriseres som omsettelige varer i et marked og som dermed faller utenfor pengeøkonomien. Kvinnenes aktiviteter og produksjon er for en stor del ikke omsettelige varer i et marked, men ”usynlig” produksjon og derfor uten umiddelbar verdi i en mer kortsiktig økonomisk

---

tankegang. Reindriftskvinnenes aktiviteter og kvalifikasjoner er imidlertid viktig for livskvaliteten til de fleste som lever og virker i reindriften.

Endringer i reindriften har ført til en endret økonomisk situasjon for mange reindriftehushold, og tilgang til og behovet for kapital er av stor betydning. Reindriftskvinnene opptrer som rasjonelle aktører i forhold til den situasjonen de befinner seg i og tar lønnsarbeid utenom reindriften. I mange hushold har kvinnene en viktig funksjon som den som skaffer sikre inntekter til husholdet. De som ikke har arbeid utenom reindriften skaffer også inntekter ved salg av suvenirer og biprodukter, selv om inntektene av dette er veldig variable. Dette er aktiviteter som gir umiddelbare resultater. Reindriftskvinnene legger imidlertid alle vekt på at de prioriterte reindriften høyest og anstrenget seg for å kunne være fleksible, det vil si tilpasse sitt lønnsarbeid til familien, husholdet og arbeidet i reindriften. Reindriftskvinnene ønsker andre verdier inn i næringen enn de som etter deres mening, ser ut til å være rådende i dag. Kvinnene understreker som det viktigste å skaffe gode vilkår for reindriften generelt.

23 Reindriftsfamilier, driftsenheter og reintall relatert til kjønn og deltaking i reindriften

23.1 Noen hovedtrekk ved reindriften, familiemedlemmene og driftsenhetene

Reindriften er preget av en klar tilbakegang gjennom betydelig reduksjon i landets reintall og antall driftsenheter (driftsenheter fra 636 i 1994 til 558 i 2000, dvs. -12%) på 1990-tallet. Antall folk tilknyttet næringa, definert som registrerte medlemmer i driftsenhetene, er også gått noe ned (fra 2975 i 1994 til ca. 2800 i 2000), men mindre redusert enn reintall og driftsenheter. Nedgangen skyldes primært utviklingen i landets desidert største reinbeiteområder Vest-Finnmark og Karasjok. I de øvrige reinbeiteområdene har utviklingen vært uendret eller noe økning. Finnmark hadde i 2000 71-72 % av landets driftsenheter og personer i reindriftsfamilier.

I våre analyser har vi avgrenset oss til de som er registrert i samme familie som og har felles bopel med driftsenhetsinnehaver, jf. SSB-definisjon av "familie". Dvs. at bl.a. søsken, onkler, nevø/niser o.a. slekt, der familien/personene *ofte* ikke har reindriften som sitt hovedyrke, ikke er inkludert⁷⁰. Antall familiemedlemmer etter denne definisjonen, som var tilknyttet aktiv driftsenhet, utgjorde i 2000 ca. 1700 personer, noe som var en nedgang på anslagsvis 200 personer. Andelen kvinner utgjorde i 2000 ca. 45 %, og var noe økning fra hhv. 41 % i 1988 og 44 % i 1994. Andelen kvinner varierte etter alder på familiemedlemmene, fra 39 % til 53 %. Lavest kvinneandel var i aldersgruppen 25-60 år, og høyest i aldersgruppene 0-19 år og de over 60 år. De ca. 1700 familiemedlemmer fordelt seg på 47 % hovedpersoner (foreldre eller voksen enslig) og 53 % barn (trenger ikke være barn av alder, men bor sammen med foreldre).

Familiemedlemmene fordelte seg på 490 familier i 1999/2000, som er en nedgang på 12 % fra 1993/94 da det var 636 familier. At det er flere driftsenheter enn familier innebærer at en del familier har flere enn en driftsenhet. I 1987/88 fantes familier med opptil 5 driftsenheter. Nedgangen i antall driftsenheter som skjedde senere viser seg i større grad å ha skjedd i familier med flere driftsenheter slik at driftsenhetene i 2000 var klart mer jevnt fordelt mellom familiene (ca. 1,15 driftsenheter pr. familie). F.eks. var antall familier med minst 3 driftsenheter mer enn halvert siden 1994, og ingen familier hadde 4

---

⁷⁰ Både denne og andre avgrensninger har svakheter fordi de enten omfatter personer med en perifer tilknytning til næringsutøvelse, eller noen ganger utelater tilfeller der en del kan være ganske aktive i næringa selv om de ikke tilhører den offisielle familieenheten/bopel som driftsenhetsinnehaver.

eller fem driftsenheter som fram til begynnelsen av 90-tallet. Gjennomsnittlig antall familiemedlemmer pr. familie var i 1993/94 3,7, og i 2000 var dette redusert til ca. 3,5.

De 558 driftsenhetene i 2000 fordelte seg med 331 gifte (56 %) og 247 ugifte (44 %). De ugifte består av 50 % enslige/aleneboende og 50 % barn med egen driftsenhet som bor i familie med foreldre, søsken mv.

23.2 Eierskap og kjønn i reindriftsnæringen (driftsenheter og rein)

Data fra 1988 viser at det i Finnmark var bare knapt 11 % kvinner som var driftsenhetsinnehavere (Karlstad 1990). Den skjeve kjønnsfordelingen gjenspeiler bl.a. hvordan foreldrene tradisjonelt har overdratt driftsenheten til en av sønnene når de selv slutter i reindriften. Lovmessige forhold kan ha influert på dette, og i 1996 fikk en innført ektefellers rett til å eie driftsenheter i fellesskap. I løpet av 1990-tallet skjedde endringer, både før og etter lovendringen, slik at kvinners andel av driftsenheter først økte fram mot 1994 til 14 % og videre i 2000 til 17 %. Finnmark med 11 % kvinneandel i 1988 hadde i 2000 17 % kvinneandel for alle sine tre reinbeiteområder.

Det er klare kjønnsmessige forskjeller i fordelingen av driftsenheter på aldersgrupper. Det er særlig en større andel kvinnelige driftsenhetsinnehavere blant eldre. Hele 24 % av kvinner med driftsenhet er over 60 år, mens tilsvarende for menn er 9 %. Videre har det skjedd en endring fra 1994-2000, først og fremst ved at andelen unge driftsenhetsinnehavere i aldersgruppen 19-29 år generelt har gått ned fra 17 % i 1994 til 10 % i 2000 (for kvinner alene redusert fra 18 % til 12 % i perioden). For øvrige aldersgrupper er generelt andelen driftsenheter uendret. Blant kvinner har det imidlertid også skjedd en økning i andelen kvinnelige driftsinnehavere over 60 år fra 18 % i 1994 til 24 % i 2000. Samlet sett har disse aldersforskyvningene ført til at gjennomsnittsalderen for både mannlige og kvinnelige ledere har økt med 2 år fra 1994-2000, fra hhv. 42-44 år for menn og fra 45-47 år for kvinner. Kvinnelige driftsenhetsledere er altså gjennomgående to år eldre enn sine mannlige kollegaer.

Lavest andel kvinnelige driftsenhetsinnehavere har Nordland (9%), Troms har høyest andel (22%) mens i alle de øvrige områdene har kvinner ansvaret for 16-19 % av driftsenhetene. I ingen av områdene har det blitt verken færre antall eller lavere andel kvinnelige driftsenhetsinnehavere i perioden 1994-2000, men i tre av områdene har situasjonen vært helt uendret. De øvrige fire områdene, dvs. de tre i Finnmark og Sør-Trøndelag/Hedmark, har andelen kvinnelige driftsledere økt med 3-9 prosentpoeng fra 1994-2000.

Driftsenheter til menn har størst reinflokker med gjennomsnittlig 291 rein mot kvinners driftsenheter på 245 rein i 2000. Et interessant trekk er at mens gjennomsnittlig reintall for menns driftsenheter gikk ned med 8 % i perioden 1994-2000, så var flokkstørrelsen i kvinners driftsenheter vokst med 3 %. Kvinnelige ledere eier en lavere andel av reinen i egen driftsenhet selv, nemlig 67 % mot tilsvarende for menn var 77 % i 2000. For kvinnene er dette uendret sammenlignet med 1994 mens menn derimot har fått redusert sin eierandel fra 82 % i 1994.

En fordeling av driftsenhetene etter flokkstørrelse viser at 42 % hadde under 200 rein, 53 % hadde 200-400 rein og 24 % hadde over 400 rein. Den klareste kjønnsmessige forskjellen ligger i den høye andelen driftsenheter med kvinnelige ledere som har under 70 dyr, nemlig 20 % mot menns 9 %. Kvinners driftsenheter er også overrepresentert

blant enheter med 70-200 dyr (36 % mot 31 % av mennenes). Derimot er det motsatt når flokkene blir litt større ved at for driftsenheter med over 200 dyr finner vi 61 % av mennenes driftsenheter og 44 % av kvinnenes.

Oppsummert er her to klare tendenser. For det første at *driftsenheter med mannlig leder har større flokker*. For det andre eier *mannlige ledere en større andel av dyrene i driftsenheten enn kvinnelige ledere*.

I reinbeiteområdene har menns driftsenheter størst flokker i Vest-Finnmark, Karasjok, Troms og Nord-Trøndelag, mens i Varanger/Polmak er menns og kvinners flokker omtrent like store. Mest markant er forskjellen i Karasjok der menns driftsenheter hadde 64 % flere rein enn kvinners driftsenheter, og dernest Vest-Finnmark der tilsvarende var 25 % høyere for menn. Unntakene er i Sør-Trøndelag/Hedmark og Nordland der kvinners driftsenheter er større enn menns. I gjennomsnitt for landet hadde menns driftsenheter 19 % flere rein enn kvinners driftsenheter i 2000. Dette innebærer imidlertid en ganske klar *utjevningstendens* ettersom menns driftsenheter i 1994 hadde 34 % flere rein.

Det er driftsenheter med leder i alderen 30-69 år som har flest rein, og særlig de i alderen 60-69 år. Kvinners driftsenheter har færrest rein i alle aldersgrupper unntatt for de fra 40-49 år. Desidert størst kjønnsforskjell er i alderen 19-24 år der kvinners driftsenheter eier under halvparten av menns (100 mot 205 rein).

23.3 Utdanning som forutsetning for jobb og valg av yrke

Som sammenligningsgrunnlag for dagens situasjon har vi hentet fram data fra spesialkjøringer NIBR gjorde for 1988 bl.a. om utdanningsnivået til reindriftsbefolkningen i 1988. Resultatene viste at reindriftsbefolkningen hadde klart lavere utdanning enn den øvrige befolkningen både lokalt og for landet. Videre hadde driftsenhetsinnehaver klart lavere utdanningsnivå enn ektefeller og andre voksne i reindriftsfamilien. Et lite unntak var at blant ektefellene til driftsenhetsinnehaverne hadde omtrent like stor andel høyere utdanning (7%) som befolkningen ellers i Indre Finnmark (6-11 %).

I nyere datakjøringer vi har gjort for 90-tallet framgår at andel med grunnskole som høyeste utdanning utgjorde for driftsenhetsinnehaverne 58 %, for ektefelle 29 %, for Finnmark 28 % og for landet 22 %. Dette er en veldig sterk endring for driftsenhetsinnehaverne, og enda sterkere for ektefellen, i retning av å nærme seg befolkningen ellers. Imidlertid var fremdeles 2-3 ganger så høy andel av driftsenhetsinnehaverne med grunnskoleutdanning sammenlignet med Finnmark og landet. For ektefellene (de fleste kvinner) til driftsenhetsinnehaverne var situasjonen slik at det ikke lengre var flere enn i Finnmark fylke som "kun" hadde grunnskole.

Når det gjelder videregående utdanning og høyere utdanning i 1999/2000 gjaldt det hhv. 34 % og 5 % av driftsenhetslederne, 44 % og 27 % av ektefeller til driftsleder, 54 % og 18 % for Finnmark og 56 % og 22 % for landet. Dette er en meget sterk økning for begge utdanningskategorier både for driftsenhetsleder og ektefelle perioden 1993/94 til 1999/2000. Selv om det fortsatt er et godt stykke etter befolkningen ellers, først og fremst for driftsenhetsinnehaver, er utviklingen positiv. Særlig må man legge merke til den høye andelen ektefeller til driftsenhetsinnehavere som hadde tatt høyere utdanning, nemlig 27 % mot Finnmarks 18 % og landet 22 %.

Det er klare kjønnsmessige forskjeller i utdanning både innenfor gruppen driftsenhetsledere og blant ektefeller/samboere til leder. For begge disse er det slik at en klart større andel kvinner har tatt både videregående utdanning og høyskoleutdanning enn menn.

Blant mannlige og kvinnelige driftsenhetsledere var andelen som hadde tatt grunnskole hhv. 63 % og 34 %, videregående skole hhv. 31 % og 50 % og høyere utdanning hhv. 2,5 % og 15 % i 1999/2000. Blant ektefeller til driftsenhetsinnehavere var andelen med videregående skole hhv. 31 % for menn og 46 % for kvinner og for høyere utdanning hhv. 30 % for menn og 10 % for kvinner.

Når det gjelder utdanningsnivå i de ulike reinbeiteområdene, så er det størst andel hovedpersoner i reindriftsfamiliene med videregående skole i Sør-Trøndelag/Hedmark, Nord-Trøndelag og Nordland (52-68 %). Lavest andel har Vest-Finnmark, Karasjok, Varanger/Polmak og Troms (29-38 %). Kun i Nordland var det størst andel menn med videregående utdanning (56 %, mot kvinners 45 %). Når det gjelder andelen hovedpersoner med høyere utdanning, er det mindre forskjeller mellom reinbeiteområdene. Andelen varierer fra 10-15 % i de ulike områdene, unntatt for Varanger/Polmak der 20 % har høyere utdanning. I alle områder er det klart høyere andel kvinner med høyere utdanning enn menn.

Om vi bare tar for oss kvinner i reindriftsfamiliene, er det blant de to sørligste reinbeiteområdene at klart høyest andel har tatt videregående utdanning (70 %), mot 34-48 % i de øvrige områdene. Når det gjelder universitets-/høgskoleutdanning kommer reinbeitedistriktene i nord like godt ut som sør-områdene. I alle områder er det ca. 21-27 % som har tatt slik utdanning, unntatt Varanger/Polmak der hele 47 % har tatt høyere utdanning av lavere eller høyere grad.

24 Inntekter, arbeid og tidsbruk

24.1 Inntekt og arbeid for reindriften og reindriftsfamiliene

24.1.1 Inntekter

Samlet inntekt

”Samlet inntekt” dekker alle viktige personinntekter og er kanskje det beste brutto inntektsbegrepet som finnes i offentlige inntektsregistre. Samlet inntekt består av *summen av lønnsinntekter, næringsinntekter, kapitalinntekter og overføringer* (skattefrie og skattepliktige). For hovedpersoner i reindriftsfamilier utgjorde de fire inntektskomponentene følgende andeler av ”Samlet inntekt” i 1999: lønnsinntekt 41 %, næringsinntekt 38 %, kapitalinntekt 3 % og overføringer 18 %.

Gjennomsnittlig samlet inntekt for hovedpersoner i reindriftsfamilier var kr 154.000,- i 1999 mot landsgjennomsnittet på ca. kr 211.000,-. Mens gjennomsnittlig beløp for landets befolkning var 53 % over hovedpersonene i reindriftsfamilier i 1993, var samlet inntekt ”bare” 37 % høyere i 1999. Selv om reindriftspersonene har kommet nærmere landsgjennomsnittet ved å ha hatt en realvekst i samlet inntekt på 35 % (jf. kap. 17.3.6) i perioden 1993-99, er det fortsatt et betydelig etterslep i samlet inntekt i forhold til landsnivået.

Samlet inntekt for kvinnelige hovedpersoner i reindriftsfamilier var kr 186.000,- mot menns kr 131.000,- i 1999, dvs. en forskjell på 42 %. En slik kjønnsmessig inntektsulikhet i favør av kvinner er spesielt for reindriftsfamilier sammenlignet med det som gjelder for landets befolkning generelt. Det vitner om en særegen tilpasningsmåte i reindrifta og en utvikling der moderne driftsform i næringa, levesett, økt utdanning og nye tjenesteytende jobber har brakt kvinnene ut i godt betalt lønnsarbeid.

Blant de tre gruppene hovedpersoner i reindriftsfamiliene er det ektefeller til driftsenhetslederne som tjente best i 1999 med kr 182.000,-, deretter gifte driftsenhetsledere med kr 150.000,- og lavest de ugifte lederne med kr 124.000,-. Innen alle disse kategoriene er det imidlertid kvinnene som hadde størst samlet inntekt. Og det er interessant at kvinnene tjener like mye (kr 170-190.000,-) uansett om de er gift/ugift driftsenhetsleder eller ektefelle til leder. Blant menn er det de ugifte driftsenhetslederne som tjente dårligst (kr 114.000,-) mens de øvrige tjente omtrent like mye (kr 132-145.000,-). Men uavhengig av inndeling, så har kvinner vesentlig høyere samlet inntekt enn menn både blant gifte og ugifte og uavhengig av om en har driftsenhet eller ikke.

Når det gjelder reinbeiteområdene har man en to-delning i inntektsnivå. Lavest samlede inntekter har hovedmedlemmene i reindriftsfamiliene i Vest-Finnmark, Karasjok og Troms med kr 133-138.000,-. De øvrige reinbeiteområdene har høyere inntekt med kr

180-215.000,-. Variasjonene i inntektsnivå for menn mellom områdene følger samme mønster som ovenfor. Kvinnene derimot fordeler seg annerledes mellom områdene. Geografisk er rekkefølgen delvis motsatt ved at kvinner i sør tjener minst med Sør-Trøndelag/Hedmark på kr 156.000,- og gradvis økende gjennom områdene mot nord-øst og er høyest i Varanger/Polmak med kr 220.000,-. I grove trekk kan man si at reinbeiteområdene der menns samlede inntekter er lave (dvs. stort sett i nord), utjevnes dette ganske mye ved at kvinnene i disse områdene har høyere inntekt enn kvinner lenger sør.

De reinbeiteområder kvinnenes samlede inntekter er spesielt høye sammenlignet med menn gjelder desidert Vest-Finnmark, Troms og Karasjok (til dels også i Varanger/Polmak). Her er kvinners inntekter hhv. 90 %, 80 % og 72 % høyere. Det viser hvilken utrolig viktig rolle kvinnene i Indre Finnmark og Troms spiller for pengeøkonomien i disse reindriftsfamiliene ved at de innbringer vesentlig mer penger enn menn. I de tre sørligste områdene er inntektsforholdene mer vanlig og som i samfunnet ellers der menn har høyest inntekter.

Sett i forhold til alder er det for begge kjønn slik at samlet inntekt er lavest for aldersgruppen 19-24 år med kr 86.000,-, øker så gradvis mot toppnivået nådd i 30-40 års alderen med kr 173.000,- for så gradvis å falle med økende alder ned til gjennomsnittlig kr 110.000,- for de over 70 år. Mens menn øker sin samlede inntekt med økende alder fram til 70-årsalderen, når kvinnene sitt toppnivå i alderen 30-40 år for deretter å reduseres merkbart for hvert aldersintervall fram til de passerer 70 år. I løpet av aldersintervallet 50-59 år får man et krysningpunkt der kvinnenes inntekter faller ned til menns inntektsnivå. Etter 60 år tjener menn vesentlig bedre enn kvinnene. Som en konkludering kan vi si at kvinner har høyest samlet inntekt i alle aldersgrupper fram til 60 år, og deretter tjener menn best.

Lønnsinntekter

Vi har belyst hvordan kvinnerollene er endret over tid, og videre at det økende utdanningsnivået særlig hos kvinner har styrket forutsetningene for å konkurrere om ledige jobber i det lokale arbeidsmarkedet.

Innen alle kategorier hovedpersoner i reindriftsfamilier har kvinner klart høyere lønnsinntekt enn menn. Det er altså kjønn som avgjør mest hvem som har høyest inntekt, dernest om man er driftsenhetsinnehaver og til slutt sivilstand. Gjennomsnittlig lønnsinntekt for kvinner var kr 119.000,- mot menns kr 24.000,- i 2000, altså bare ca. 1/5 av kvinnelønna. Det virker å være slik at uansett hvem som eier driftsenheten er det en tendens til at mannen i større grad har reindriften som sitt hovedyrke, mens kvinnen i større grad enn menn har tatt/måtte ta seg lønnet arbeid utenfor reindrifta, og heller hjelper til i reindrifta på ulike måter etter hva det er tid til, interesse og forutsetninger ellers.

Lønnsinntektene for hovedpersoner i reindrifta har hatt en sterk økning både nominelt og i faste priser. Til tross for en reallønnsøkning for disse på 67 % perioden 1993-99, var fremdeles gjennomsnittlige lønnsinntekter vesentlig lavere enn landsgjennomsnittet for personer under 17 år.

Ulikhetene i deltakelse i lønnsarbeid mellom kjønnene framgår av at 38 % av menn var helt uten lønnsinntekt mens tilsvarende for kvinner utgjorde 17 % i 1999. Videre var det vesentlig større andel kvinner med høyere lønnsnivå. Bare 12-14 % av mannlige hovedpersoner i reindriftsfamilier hadde lønnsinntekt over kr 50.000,- i 1999, mens det gjaldt hele 65 % av kvinnene. Inntrykket av kvinnenes dominans mht. å skaffe familien lønnsinntekter styrkes av at 51 % hadde over kr 100.000,-, mens 27 % hadde over kr 200.000,- i lønnsinntekt samme år. Det er altså en klar tendens til at flere kvinnelige

hovedpersoner plasserer seg i høyere lønnsklasser, og at disse inntektene nå er såpass store at det først og fremst er kvinners lønnsinntekter som er betydelig inntektskilde for reindriftsfamiliene.

Utviklingen på 90-tallet viser en klar tendens til at økende andel av hovedpersoner i reindrifta har tatt seg lønnsarbeid. For alle disse gikk andelen med inntekt under kr 20.000 ned fra 78 % i 1993 til 57 % i 1999. Endringen var klart størst for kvinner der andelen med lønn kr 0-20.000,- (dvs. var uten jobb eller tjente under kr 20.000,-) gikk ned fra 46-29 % mens tilsvarende for menn var reduksjon fra 81 % til 77 % perioden 1993-99.

Tendensen med at menn i mindre grad har lønnsinntekter gjelder alle reinbeiteområder. I alle områdene hadde 70-80 % av mennene lavere lønnsinntekt enn kr 20.000,-. Når det gjelder høyere lønnsinntekter er det f.o.m. Nordland og nordover som har høyest andel av kvinner med høyere lønnsnivå ved at 50-53 % har lønnsinntekt over kr 100.000,-, og faktisk 75 % i Varanger/Polmak. I de to sørligste områdene er det ca. 38 % av kvinnene med lønnsinntekt over kr 100.000,-. For å få fram enda tydeligere kjønnsforskjellene i lønnsinntekt kan vi legge til at det faktisk er 41-53 % av de fem nordlige områdene f.o.m. Nordland og t.o.m. Varanger/Polmak som hadde lønnsinntekt over kr 150.000,- i 1999.

Næringsinntekt fra reindrift

Vi har studert samlede næringsinntekter til reindriftsfamilier, men siden over 90 % (inntil 93 %) av næringsinntektene kommer fra reindriften, kommer vi bare inn på den her.

Årsresultat (overført fra næringsoppgaven til selvangivelsen, er egentlig gjennomsnittlig resultat tre siste år) reindriftsnæring, inkl. sykepenger, var i gjennomsnitt for hovedpersoner kr 55.000,- i 1999, fordelt med kr 82.000,- på menn og kun kr 15.000,- for kvinner. Mannlige driftsenhetsledere har klart høyest reindriftsinntekter, særlig de gifte med kr 95.000,- og dernest de ugifte. Blant kvinnene har kvinnelige driftsenhetsledere høyest reindriftsinntekt med gjennomsnittlig kr 30.000,-, men det er faktisk lavere enn for mannlige ektefeller med kr 38.000,- selv om de driver på konas driftsenhet.

Årsresultatet fordeler seg mellom alle hovedpersoner med ca. 10 % i intervallet kr 0-20.000,-, ca. 15 % kr 20-50.000,-, 20 % kr 50-100.000,- og 19 % over kr 100.000,-. Hos kvinnene er det bare 13 % som har større resultat fra reindrifta enn kr 50.000,- mens det gjelder 57 % av mennene.

Når det gjelder utviklingen perioden 1993-99 mht. andel som er registrert med næringsaktivitet fra reindrifta (dvs. registrert med positiv eller negativt beløp i selvangivelsen), så var den økende i perioden. Andelen hovedpersoner som ikke var registrert gikk ned fra 54 % i 1993 til 36 % i 1999 (-18 prosentpoeng). Særlig blant mannlige ledere var dette redusert kraftig (fra 39 % til 10 %, dvs. -29 %), men også for kvinnelige driftsenhetsledere og mannlige ektefeller til ledere var reduksjonen merkbar med 14 % lavere andel uten beløp på reindriftsinntekt. Derimot blant kvinnelige ektefeller til leder var det ikke skjedd noen endring der fortsatt 82-83 % ikke var registrert med beløp fra reindriftsvirksomhet. Dvs. at når menn eier en driftsenhet synes det klart mest vanlig å ikke føre noe av inntektene på ektefelle, enten det skyldes man mener kvinnene har deltatt lite i reindriftsrelatert arbeid eller det skyldes hvordan man praktiserer utfyllingen av selvangivelsene. Resultatet samsvarer imidlertid bra med andelen kvinnelige ektefeller som i 1999/2000 var registrert med 0 rein, nemlig 68 %, og sier noe om hvem som "eier"/har registrert reinkapitalen på seg.

Det er store regionale forskjeller i økonomisk resultat for reindrifta. De som hadde under gjennomsnittlig resultat for hovedpersoner i næringa (kr 55.000,- i 1999), var Vest-

Finnmark, Karasjok og Troms med kr 28-34.000,- i resultat, og dernest Varanger/Polmak med kr 60.000,-. Klart høyest resultat hadde Sør-Trøndelag/Hedmark, Nord-Trøndelag og Nordland med kr 100-150.000,-.

De store kjønnsforskjellene gjør seg gjeldende i alle reinbeiteområdene, ved at kvinners reindriftsinntekter utgjør om lag 5-20 % av resultatet for menn. Unntaket er Troms der resultatet er nærmere 58 % av menns.

Det er naturligvis blant *driftsenhetsinnehaverne* økonomisk resultat for reindrifta er høyest med gjennomsnitt kr 76.000,- mot resultat ektefeller på kun kr 14.000,-. Det er store kjønnsforskjeller ved at mannlige ledere har langt høyere reindriftsinntekt i omtrent alle reinbeiteområder – i gjennomsnitt 3-4 ganger høyere. Det er store forskjeller mellom områdene hvor mye mannlige ledere har i reindriftsinntekt, og der vi grovt sett kan inndele områdene i tre etter nivå på inntjening: høyest inntekt i Sør-Trøndelag/Hedmark og Nord-Trøndelag med kr 200-240.000,-, deretter Nordland og Varanger/Polmak med kr 110-160.000,- og desidert lavest er Karasjok, Vest-Finnmark og Troms med kr 35-55.000,-. Blant *kvinnelige ektefeller* er det knapt registrert resultat reindriftsinntekter av noe omfang (gjennomsnittlig kr 1.000-5.000,-) de fleste områder, unntatt Nord-Trøndelag (kr 58.000,-) og dernest Sør-Trøndelag/Hedmark. Mannlige ektefeller har imidlertid stort sett en viss inntekt fra reindrift i de fleste områder.

Når det gjelder hvor mange i ulike *reinbeiteområder som er registrert med beløp* for reindriftsinntekt, er det ganske likt for *driftsenhetsledere* der 50-80 % av kvinner og 90-100 % av menn har det. Men når det gjelder *ektefeller* er det stor forskjell mellom områdene, med lavest andel i Karasjok og Vest-Finnmark registrert med beløp for mann og kvinne. De to sørlige områdene har en viss andel blant begge kjønn mens det eller ellers er god del mannlige ektefeller med reindriftsinntekt.

Reindriftsinntekt fordelt etter alder viser at de høyeste inntektene er jevnt fordelt over hele aldersintervallet 30-69 år. Det gjelder både kvinner og menn, bare den forskjell at menn jevnt over har ca. 50 % høyere inntekt enn gjennomsnittet og kvinner 70 % lavere enn gjennomsnittet på alle aldersnivåene (unntatt under 30 år der kvinner jevnt over ligger hele 90 % under gjennomsnittlig reindriftsinntekt).

24.1.2 Formue

Nettoformue er en økonomisk størrelse som sier noe om hvor mye av eiendelene (realkapital+finanskapital) en eier selv etter at gjeld er fratrukket.

Nettoformuen til hovedpersoner i reindriftsfamilier var i 1999 på kr 148.000,-, herunder for menn kr 208.000,- og kvinner kr 48.000,-. Tilsvarende for personer over 17 år i landet generelt var samme år på kr 110.000,- (menn kr 127.000,- og kvinner kr 21.000,-). Reindriftsfolkets nettoformue er altså klart høyere enn befolkningen i landet totalt. Det gjelder særlig mellom menn, men også for kvinner. Dette er meget spesielt da vi tidligere har vist at personer i reindrifta har klart lavere inntektsnivå enn ellers, særlig for menn i reindrifta. Forklaringen ligger i en nødvendig formuesoppbygging knyttet til reindriftsvirksomheten.

Det er særlig blant driftsenhetsinnehavere nettoformuen er høy med kr 207.000,-, og det gjelder både mannlige ledere (kr 214.000,-) og kvinnelige ledere (kr 174.000,-). Ektefeller til ledere hadde vesentlig lavere nettoformue med kr 22.000,-, men her er det store kjønnsforskjeller der menn hadde kr 148.000,- mens kvinnelige ektefeller nesten ikke hadde noe formue med sine kr 1.500,-. Det er derfor grunn til å reise spørsmål om

mannlige ektefellers formue skyldes at menn eier en god del av reinen i kvinners driftsenheter i tillegg til at mye av familiens øvrige formue kan være ført på mannen.

De største formuespostene for reindriftsfamiliene består av ”driftsmidler i næring”, ”ligningsverdi boligeiendom” og ”bankinnskudd”, og utgjør ca. 76 % av bruttoformuen. For alle disse eier menn klart mer enn kvinnene, særlig for driftsmidler og dernest for boligeiendom. Samtidig må det også tilføyes at menn også har klart størst gjeld, og bidrar til å redusere nettoformuen.

Det er klare områdevis forskjeller både i formuesposter og gjeld. Bl.a. har Sør-Trøndelag/Hedmark og Nord-Trøndelag vesentlig høyere gjennomsnittlig beløp for ”driftsmidler i næring/andre eiendeler” og ”ligningsverdi bolig”. Samtidig må det da sies at spesielt Sør-Trøndelag/Hedmark skiller seg ut med høy gjeld, særlig for mannlige driftsenhetsledere. Lavest gjeld finner vi i områdene Karasjøk, Vest-Finnmark og Troms reinbeiteområder.

24.1.3 Noen oppsummeringspunkter

- Kvinner har styrket sin andel av driftsenheter og økt størrelsen på reinflokken de er leder for sammenlignet med menn, men har likevel langt færre driftsenheter og lavere reintall enn menn
- Kvinner har fra slutten av 80-tallet økt sin andel av personer i reindriftsfamilier noe, og familiene har i gjennomsnitt noe færre antall familiemedlemmer
- ”Samlet inntekt” er klart høyere hos kvinner enn hos menn, og det skyldes først og fremst vesentlig høyere lønnsinntekter og skattefrie overføringer. Kvinner har klart lavere næringsinntekter fra reindrift enn menn. Selv om man holder utenfor skattefrie overføringer der mye av forskjellene mellom kvinner og menn skyldes overføringer til kvinner pga. barn i familien, har fortsatt kvinner klart høyere samlet inntekt.
- Inntekt etter skatt og renteutgifter er også klart større for kvinner enn menn.
- Kvinners andel av reinen synes lavere enn eierandelen de har av driftsenhetene. Videre synes også næringsinntekten fra reindrifta som tilfaller kvinner å være lavere enn andel reinflokker/driftsenheter kvinner eier. Det skyldes at kvinner har mer jobb utenfor næringa, selv om de er driftsinnehaver, og overlater mye av reinarbeidet til menn/andre i familien. Det skyldes nok også at reindriftsinntektene ikke alltid fordeles på selvangivelsene mellom ektefellene relativt sett i forhold til hvor mye hver bidrar i næringa. Videre at bi-inntekter under kr 30.000,- føres i næringsoppgave for reindrift, og kanskje ikke framkommer tilstrekkelig på kvinners selvangivelse bl.a. fordi flest driftsenheter eies/drives av menn, så fremt ikke ektefeller praktiserer reell fordeling av årsresultat fra reindrifta mellom ektefellene på selvangivelsen.
- Kvinner har lavere formue enn menn. Det skyldes først og fremst at menn har vesentlig høyere beløp for ”driftsmidler i næring”, dernest høyere ”ligningsverdi boligeiendom” og i noe grad høyere bankinnskudd enn kvinner. Motsatt har menn langt høyere samlet gjeld enn kvinner, noe som reduserer nettoformuen vesentlig.

24.2 Bi-næringsutøvere og bi-næringsinntekter

Duodji og utmarksnæringer er de to binæringene i reindriften som har et visst omfang. Beskrivelsen av binæringenes omfang er gjort med utgangspunkt i to poster på næringsoppgaven for reindrift; 304 Salg av duodji og 307 Inntekter fra utmarksnæring som drives

for salg. Binæring omfatter duodji, jakt, fiske, bærplukking og annen virksomhet knyttet til reindriftsnæring.

Binæring betraktes i Totalregnskapet som en integrert del av reindriften. Der er binæringsinntektene hentet fra næringsoppgaver for reindrift. Hvis omsetningen overstiger kr 30.000,- skal denne føres på vanlig næringsoppgave, og regnes ikke med som binæring i Totalregnskapet. I næringsoppgaven for reindrift er det under ”andre salgsinntekter” ved post 304 duodji og post 307 utmark som benyttes.

I næringsoppgaven for reindrift framgår ikke hvem av ektefellene (hvis de er ektefeller) som har skaffet inntekten, men fordelene er at en kan skille mellom typer salgsinntekter som duodji (salg av husflidsvarer laget av horn, bellinger og andre biprodukter av rein) og utmarksinntekter (inntekter ved fiske, snarefangst, molteplukking o.l. hvis det drives for salg). Det kan en ikke gjøre i selvangivelsen. Av næringsoppgaven kan en imidlertid si hvilke typer hushold som har slike binæringsinntekter.

Utvalgsundersøkelsen som dataene er basert på består av 33,6 % utvalg i Karasjok, 45,7 % i Kautokeino, mens i øvrige reinbeiteområder er 100 % av populasjonen med. Totalt har utvalget med 337 driftsenheter (av totalt 561 aktive driftsenheter i landets samisk reindrift i 2000).

Salgsinntektene for binæringer var i 2000 på samlet kr 2,054 mill. kr, herav mesteparten fra duodji (1,6 mill. kr) og resterende kr 400.000,- fra utmarksnæring. I gjennomsnitt er salgsinntektene pr. hushold *som driver med binæring* på hhv. kr 25.000,- og kr 17.000,- for duodji og utmark.

Ut fra næringsoppgavene er det registrert at 23 % av husholdene har salgsinntekter fra binæringer, enten duodji eller utmark. 19 % har salgsinntekter fra duodji (post 304) og sju % har salgsinntekter fra utmarksnæring (post 307). Tre prosent av husholdene (ni hushold) har salgsinntekter fra både duodji og utmark.

Hvilke typer hushold driver mest med binæringer?

I hushold med ektepar som har felles driftsenhet er det størst andel som driver med binæringer. Det gjelder først og fremst duodji (hvert fjerde hushold).

Duodji

Den type hushold som *oftest* har binæringsinntekter fra duodji er ektepar med felles driftsenhet – 27 % av disse har slik inntekt. Hushold som sjeldnest har binæringsinntekter fra duodji er ektepar hvor mannen har driftsenhet eller hushold med en enslig mann.

Gjennomsnittlig salgsinntekt fra duodji er *høyest* blant ektepar med felles driftsenhet (kr 26-27.000,-), men også blant ektepar hvor mannen har driftsenhet og driftsenheter der en enslig mann er innehaver, selv om de to sistnevnte kategorier noe sjeldnere har binæringsinntekt. Den gjennomsnittlige salgsinntekten fra duodji er noe lavere, kr 16-18.000,-, for hushold hvor det enten er en enslig kvinne med driftsenhet eller hvor husholdet er ektepar hvor kvinnen har driftsenhet.

Utmark

Det er kun tre typer hushold som har binæringsinntekter fra utmark. Hvert tiende hushold hvor det enten er ektepar med felles driftsenhet eller enslig mann med driftsenhet har inntekter fra utmark. Disse har fra kr 17-19.000,- i gjennomsnittlig salgsinntekt. I tillegg har noen få hushold med ektepar hvor mannen har driftsenhet utmarksinntekter.

Hvilke aldersgrupper driver mest med binæringer?

Det er størst andel blant de unge driftsenhetsinnehaverne som driver, der 36 % av de under 30 år har salgssinntekter fra duodji eller utmarksnæring. Desto eldre driftsenhetsinnehaveren er, jo lavere andel driver med binæringer. I aldersgruppen over 50 år har 18 % binæringsinntekter.

Geografisk fordeling

Vest-Finnmark er det reinbeiteområde der det drives desidert mest med binæringer. Hele 43 % av driftsenhetene der er registrert med salgssinntekter fra duodji, og 14 % har inntekter fra utmarksnæring. Troms følger deretter ved at 20 % har salgssinntekter fra duodji. I andre reinbeiteområder er det maksimalt 11 % av driftsenhetene som har inntekter fra duodji eller utmarksnæring.

24.3 Tidsbruk og arbeidsoppgaver

I prosjektet er det gjennomført en tidsbrukundersøkelse i reindriftsfamilier der hensikten var å kartlegge hvor mange timer som ble brukt til forskjellige arbeids- og omsorgsoppgaver ukentlig gjennom et helt år. Det var kvinner i reindriftsfamilier som ble benyttet som informanter, men de skulle også registrere tidsbruk for ektefelle/samboer og evt. andre. Tid (timer) er en målestokk som kan brukes både når det gjelder arbeid som konverteres i penger, eller produksjon av andre varer, goder eller tjenester for husholdet, som ellers måtte kjøpes eller unnværes.

Utdanningsnivået har vært i endring og har vist seg å ha stor betydning for om kvinner med små barn er yrkesaktive eller ikke. Foruten utdanningsnivå har også mulighetene til betalt arbeid utenfor reindriften og mulighetene til å delta aktivt i reindriften ha betydning for hvilken yrkestilknytning kvinner i reindriften velger.

Det har også vært markerte endringer i hvor stor del av produksjon av mat, klær og omsorgsfunksjoner som foregår i husholdet. Andelen som produseres utenfor husholdet for så å bli kjøpt, som varer og tjenester, har økt sterkt generelt i befolkningen. Fra økonomisk teori kan vi vente at tiden til husarbeid og egenproduksjon av klær og utstyr er gått ned fordi det har vært en større produktivitetsøkning i forbruksvare- og service-sektoren enn i egenarbeid i husholdningene. Dette har gjort husarbeidet ”dyrere”, og gjort det økonomisk lønnsomt, og mulig, med en spesialisering – en flytting av arbeidsoppgaver fra husholdet til næringslivet. Imidlertid vil de husholdene som benytter varer og tjenester produsert av andre enten måtte ha kontanter eller andre ytelser å betale med.

Gjennomsnittlig ukentlig arbeidsinnsats over året fordelt på ulike arbeidsoppgaver

Resultatene viser at kvinnene i undersøkelsen gjennomsnittlig arbeider 51 timer i uka. Det omfatter både arbeid i tilknytning til reindriften, annet betalt arbeid og arbeid i husholdet. Mennene arbeider til sammenligning 45 timer uka.

Fordeling av arbeidsmengde mellom kjønnene er ujevn, og det er store forskjeller når det gjelder fordelingen av arbeidsoppgaver. Mannen arbeider mest med reinen, bygging og vedlikehold av gjerder, bygninger og maskiner, henholdsvis 15,5 t/uke mot kvinnenes 5,1 t/uke og 9,2 t/uke mot kvinnenes 1,1 t/uke. Kvinnene bruker mer tid enn mennene på binæringer med tilknytning til reindriften, som utmarksnæring og duodji, 2,5 t/uke mot 0,6 t/uke, og de har i mye større grad lønnet arbeid utenfor reindriften, 11,5 timer/uke, mot mannens 4,5 t/uke. Kvinnene bruker også mest tid på hus- og omsorgsarbeid, henholdsvis 8,9 t/uke mot mannens 2,1 t/uke og 8 t/uke mot mannens 4,8. Når det gjelder produksjon

av utstyr til egen reindrift, stell og vask av arbeidsklær og utstyr til reindrifta, papirarbeid og reindriftsmøter er kvinnens andel av arbeidet like stor eller noe større.

I hovedsak ser det ut til at de samiske husholdene har en tradisjonell kjønnsmessig arbeidsdeling, men der kvinnene i tillegg til de ansvarsområder som tradisjonelt tilligger dem også bruker noe mer tid enn mennene på papirarbeid og møtevirksomhet.

Tidsbruk blant kvinner med og uten inntektsgivende arbeid utenfor reindriften

Kvinner som har lønnet arbeid utenfor reindrifta arbeider totalt 9,2 timer mer i gjennomsnitt per uke enn kvinner som ikke har slik arbeid, selv om de bruker færre timer til omsorg og husarbeid, henholdsvis 7,6 timer mindre til omsorg og 2 timer mindre til husarbeid. Dette var som ventet. En annen markert forskjell er at de som ikke har arbeid utenfor reindrifta bruker mye mer tid til arbeid med reinen eller i direkte tilknytning til drifta, enn dem som er i annet arbeid, 18,6 timer mot 10,8 timer. Blant disse kvinnene finner vi altså de tre som har egen driftsenhet og har reindrift som hovedbeskjeftigelse. De trekker gjennomsnittet betydelig oppover.

Det er interessant å merke seg at de som har lønnet arbeid utenom reindriften har menn som gjør gjennomsnittlig to timer mer husarbeid i uka, enn dem som ikke har arbeid utenom reindriften. Når det gjelder omsorgsarbeid er det omvendt, og det er nærliggende å anta at flere av dem som ikke har arbeid utenom driften har barn som ennå trenger mye omsorg, og som får det både fra mor og far.

Forskjell i arbeidstid mellom kvinner som har/ikke har omsorgsansvar for små barn

Den totale arbeidstiden både for kvinner og menn med små barn er atskillig høyere enn for de øvrige, henholdsvis 5,7 og 11,1 timer. Vi vet at små barn er tidkrevende og de kvinnene i vår undersøkelse som har små barn, bruker 17,5 timer mer i uken på omsorgsarbeid og 3,3 timer mer i uken på husarbeid enn de øvrige kvinnene. Kvinner uten små barn arbeider i imidlertid langt flere timer i reindrifta, 6,7 timer i uken og 11,2 timer mer i uken med arbeid utenfor drifta, derfor blir ikke differansen i total arbeidstid større.

Forskjellen i arbeidstid for menn med små barn og menn uten små barn er nesten dobbelt så mange timer som for kvinnene, 11,1 timer i uken. Men det er ikke slik at menn med små barn bruker hele denne tidsdifferansen på barna, de arbeider også mange flere timer med reindrifta enn menn uten små barn, hele 9,7 timer. Men de bruker også langt flere timer på omsorg, 7,1 timer i uken, og noe mer tid på husarbeid, 0,4 timer i uken.

Når det gjelder forskjeller mellom menn og kvinner med små barn tar kvinner med omsorg for små barn både en langt større del av omsorgen, 11,1 timer, og husarbeidet, 8,9 timer i uken, enn mennene.

25 Sammenfattende analyse

25.1 Kvinner i reindriften-før-nå-analyse

Oppsummering

Generelt er det godt samsvar mellom det som gjennomgangen av den noe spredte litteraturen som finnes på området antyder og det intervjuene viste. Hovedinntrykket er at intervjuene har utdypet og belagt det vi kan oppsummere fra litteraturen. Dette gir grunnlag for å si at til tross for at den kvalitative undersøkelsen er begrenset i omfang, gir den viktige indikasjoner på sentrale utviklingstrekk.

Inndelingen av intervjupersonene i alderskategorier gir god anledning til å følge utviklingen over tid og sammenlikne endringer i kvinners livsløp langs en gradient fra tradisjonell mot moderne. Dette øker reliabiliteten av undersøkelsen.

En del hovedfunn er nokså entydige. Vi har skissert endringer i kvinners oppgaver i tabellen nedenfor.

Tabell 25.1 *Endringer i reindriftskvinnenes oppgaver som følge av moderniseringen*

OPPGAVER	Fra tradisjonelt til moderne
<i>Direkte reindriftsarbeid</i>	
-Gjeting, flytting	Deltakelse ikke lenger vanlig (maskulinisering)
-Skilling, slaktning, merking	Deltar omtrent som tidligere
-Ivareta biprodukter/råmateriale	Gjøres (kvinneansvar), men i redusert omfang
<i>Indirekte reindriftsarbeid</i>	
-administrasjon, kontakt	Kvinneansvar som tidligere, men betydelig økt omfang
<i>"Usynlig" arbeid</i>	
-planlegging, vedlikehold, rydding	Som tidligere
<i>Husholdsproduksjon</i>	
-mat og klær til familien	Klart redusert (oppgave for eldre og spesialister)
-duodji og matprodukter til salg	Klart redusert for de fleste
<i>Reproduksjon</i>	
-omsorg og sosialisering	Økt ansvar og omfang skille familie/flokk
-husarbeid	Økt pga. moderne hus i tillegg til tradisjonelle oppgaver
<i>Lønnsarbeid</i>	
-deltid eller heltid	Ny nødvendig oppgave for de fleste middelaldrende og yngre

Når det gjelder endringene i forhold til det *direkte reindriftsarbeidet* kan vi merke oss at kvinnene stort sett er borte fra det arbeidet som foregår med flokken ute på fjellet, mens de fortsatt er med i omtrent samme grad ved det arbeidet som forgår i gjerdet. Dette svarer til Robert Paines (1964) analytiske deling av reindriftsarbeidet i *herding* og *husbandry*. Herding (gjeting) er det felles arbeidet med siidaens flokk ute i terrenget, og

dreier seg om å ta vare på flokken som sådan i forhold til naturlige og sosiale omgivelser, mens husbandry (baikidoallu) handler om å sikre produksjonsresultatet for det enkelte husholdet. Tradisjonelt har siidaen vært mest mannens domene og husholdet mest kvinnens domene. Endringene her er en indikasjon på at dette skillet er i ferd med å bli enda klarere enn før. Vi skal imidlertid merke oss at dette skyldes to parallelle prosesser. *Samtidig som det skjer en maskulinisering av siidaarbeidet, skjer det en feminisering av husholdsarbeidet.*

I takt med formaliseringen av reindriften som næring har det *indirekte reindriftsarbeidet* både blitt mer omfattende og fått en viktigere rolle enn før. Beslutninger tatt i formelle fora har fått en økt betydning i forhold til de som tas ute i lavvoen eller ute på fjellet. Som følge av overgangen mellom naturalhushold og pengehushold er omfanget av *husholdsproduksjon* redusert. Intervjupersonene gir uttrykk for at dette er negativt. Flere legger vekt på tidsklemma de er i når de må ivareta både tradisjonelle og moderne oppgaver, spesielt lønnsarbeid. Dersom vi reflekterer litt over dette, er det klart at tidsklemma tvinger kvinnene til å gjøre en (ubehagelig) prioritering mellom for eksempel duodji og lønnsarbeid. Hvorfor velger de da i betydelig grad lønnsarbeidet? Gjennomgående svarer kvinnene at de tar deltids eller heltidsjobb fordi husholdets økonomi krever det, men samtidig prøver de å prioritere det direkte reindriftsarbeidet. At duodji blir lavere prioritert enn det direkte reindriftsarbeidet er rimelig ut fra at det i en totalvurdering er mindre viktig, og at det finnes alternativer. Den moderne reindriftsfamiliens liv skiller seg betydelig fra reindriftsfamilien for 40 år siden. Livsformaspektet er klart redusert og en reindriftsfamilie lever i større grad som andre mennesker. Når man er mindre på fjellet, er behovet for pesk, belling og skaller redusert. Pengehusholdet innbefatter kjøpevarenes inntog i Sameland. Det betyr at det finnes rimelige og brukbare kjøpeklær for store deler av året. Så lenge det finnes eldre kvinner og andre spesialister får man alltid tak i de hjemmeproduerte klærne man absolutt trenger. Når det gjelder duodjiproduksjon for salg, er timelønna for slikt arbeid lav og derfor økonomisk et dårlig alternativ til lønnsarbeid, særlig for kvinner med yrkesutdanning/høyere utdanning. Konsekvensen av det er at duodji i betydelig grad blir en aktivitet for idealister og de som ikke ser lønnsarbeid som et aktuelt alternativ (eldre).

Reproduksjonsarbeidet har alltid vært kvinnens domene, men utviklingen av skillet mellom familien og flokken, har klart økt omfanget av dette. Arbeidet med omsorg for og sosialisering av barna har i større grad blitt et eneansvar for kvinnene på grunn av at hjemmet er blitt stasjonært og mennene derfor fraværende. Vi skal bl.a. merke oss at flere av de intervjuede ga uttrykk for at mødrene måtte være med når barna skulle til flokken. Mulighetene for sosialisering av barna direkte gjennom å følge direkte med i det daglige arbeidet er klart redusert, og det krever økt oppmerksomhet fra kvinnene. *Lønnsarbeid*, som deltid eller heltid, er blitt viktig for de fleste. Dette er ikke bare økt ansvar for kvinnene, men det betyr også at kvinnene har fått en mer sentral posisjon i husholdet økonomisk. Nilsen og Mosli (1994:100) fant f.eks. at for de reindrifts-husholdene i Vest-Finnmark de analyserte var driftsinntektene fra reindriften langt mindre enn kontantinntekta fra lønnsarbeid.

Analyse

Sett under ett er det ikke tvil om at ansvaret på kvinnene har økt og medført økte forventninger og krysspress for å delta på flere arenaer og utføre flere aktiviteter i tillegg til de tradisjonelle. Dette har imidlertid også en annen side. Det er flere klare indikasjoner på at *kvinnen har styrket sin allerede sentrale posisjon i reindrifts-husholdet*. Dette synes å ha skjedd på flere områder; økonomisk, administrativt og reproduktivt.

Økonomisk er kvinnes lønnsarbeid ett nytt element som blir stadig viktigere ettersom velutdannede kvinner oppnår høye og sikre lønninger, mens reindrifsinntektene er til dels meget lave og også usikre. Spesielt i Vest-Finnmark hvor reindriften nå har hatt vanskelige tider et helt tiår kan det være all grunn til å spørre hva reindriftshusholdene egentlig lever av. Det er nokså åpenbart at det er kvinnes lønnsinntekter som gjør at de likevel klarer seg.

Administrativt samles stadig flere tråder i kvinnens hånd, både eksterne og interne. Formaliseringen av reindriften innebærer en tyngdepunktforskyvning fra et operativt nivå ute i terrenget til et administrativt nivå med basis i husholdet. For å sette det på spissen kan vi antyde at kvinnen blir mer *administrerende direktør* og mannen mer *dreng* enn tidligere. Kjernen i dette er at kvinnen er blitt mer uerstattelig og at mannen lettere lar seg erstatte (med en annen dreng). Disse observasjonene er helt i tråd med de funnene som Nielsen og Mosli oppsummerer i sin undersøkelse (1994:114-115); ”*husholdet har fått økende betydning som økonomisk enhet og beslutningsenhet i reindriften*”.

Reproduktivt er kjernen i kvinnes arbeid omsorgen for barna og sosialiseringen av dem inn i reindriften. Det er vel ikke så vanskelig å konstatere at dette arbeidet både usynliggjøres og undervurderes i ”den offentlige sfære” og at et feministisk perspektiv her er særlig påkrevet. Det lille diktet ”Kåtans feste” av Paulus Utsi, her i svensk oversettelse, forteller mye om kvinnens posisjon i det tradisjonelle reindriftshusholdet.

Kvinnan er kåtans feste
hennes rörelser är trygga
håller samman kåtans familj

När det ljusnar
stiger röken från kåtorna
Morgonpiggen gläntar hon på dörren
Utanför viftar hunden på sin svans
(Utsi og Utsi, 1980:25)

Intervjuene viser at det fortsatt er kvinnen som holder husholdet sammen. I tillegg har vi funnet at kvinnen har styrket sin posisjon på flere områder. Det virker også som disse styrkede delposisjonene alle bidrar til en helhetlig styrking av kvinnens stilling i husholdet og reidriftssamfunnet. Det framstår derfor som noe av et paradoks at det skal ha skjedd en maskulinisering av reindriften og at kvinnens formelle posisjon kan svekkes.

I litteraturgjennomgangen var det fokusert at fortsatt har få kvinner oppnådd egen driftsenhet. Det er en interessant observasjon at kvinnene var lite opptatt av dette. Mange understreket at reindriften var et *fellesanliggende* for dem og mennene. Mange understreker også sin vilje til *fleksibel* tilpasning av hensyn til reindriften. Det er all grunn til å ta slike utsagn på alvor. Det er vel nettopp kvinnes engasjement i forhold til reindriften som en kulturell overlevering som gjør at de holder koken og tar så mange belastninger. Vi kan forstå kvinnene dit hen at formalia om driftsenhet og intern fordeling av reintall er nokså uvesentlige bagateller. Det er mye som tyder på at dette er i overensstemmelse med situasjonen til daglig. Kvinnene har faktisk en stor grad av reell innflytelse og synes tilfredse med det.

På den annen side så vi i litteraturgjennomgangen at behov for en sterkere formell posisjon var størst i litt mer utypiske situasjoner, som eksempelvis samlivsbrudd og overføring av driftsenhet. Det kan være lett for enkeltmennesket å undervurdere slike situasjoner når hverdagslivet fungerer greit. Det er derfor all grunn til å fortsette arbeidet med å sørge for at kvinnene blir formelt likestilt.

Unge kvinner med utdanning har lettere for å finne alternativer til reindriften enn sine eldre medsøstre. Mange velger likevel å bli i reindriften og går inn i næringen med et positivt engasjement. Dette gjør de også nå når det er vanskelige tider, og det må være et vitnesbyrd om styrke i den kultur og praksis de har ervervet.

Sett under ett er det mange positive tendenser i det som er kommet fram i undersøkelsen. Dersom vi tar utgangspunkt i Stortingsmeldingen om reindriftspolitikken (St.meld. 28: 1991-92) regnet man tre aspekter av en bærekraftig reindrift; *økologisk*, *økonomisk* og *kulturell*. Vi kan oppsummere vår undersøkelse med at kvinnene står for de 2 sistnevnte. Selv om *naturkapitalen* i reindriften i Vest-Finnmark er skadet, og trenger tid for å bygge seg opp bidrar kvinnene sterkt på de to andre områdene. Nielsen og Mosli (op.cit.) oppsummere at reindrifta inngår i ”en kompleks husholdsøkonomisk enhet” i moderne former for yrkeskombinasjoner” og tillegg er dette stor betydning. Dette er i samsvar med våre funn. Videre kan vi se kvinnenens kunnskap og stå-på-vilje viktige elementer i en *kulturell kapital* (Bourdieu, 1996) som styrker reindriften og viktig for dens fremtid.

25.2 Samsvarer kvantitative data med kvalitative data og litteratur

25.2.1 Oppsummering noen kvantitative funn

Her vil vi først oppsummere noen viktige funn som kan være relevant for kvinners nåværende og endrede posisjon i reindrifta og reindriftsfamilien. Dette for å ha en kort oversikt over noen av de relevante kvantitative resultatene som kan danne utgangspunkt for å se hvorvidt disse underbygger funnene fra de kvalitative analysene.

Eierskap i reindriftsnæringen:

- Generell utvikling: Betydelig nedgang i antall driftsenheter og reintall, og til dels antall reinfoke, i landet på 1990-tallet. Nedgangen har hovedsakelig vært i Vest-Finnmark og Karasjok reinbeitesogn, ellers i landet uendret utvikling. Dvs. at færre familier og personer kan leve av reindriften enn tidligere år.
- Andelen kvinnelige driftsenhetsinnehavere i landet har økt fra 11% i 1988 til 17 % i 2000. I ingen områder er det blitt færre kvinnelige driftsenhetsinnehavere perioden 1994-99, mens det i Finnmark derimot er klar nedgang i antall driftsenheter med mannlige innehavere.
- Ca. ¼-del av kvinnelige driftsenhetsinnehavere er over 60 år (økende), og for begge kjønn er andelen unge driftsenhetsinnehavere gått ned. Gjennomsnittsalderen for kvinnelige ledere er 47 år mot menn 44 år.
- Kvinners driftsenheter har økt gjennomsnittlig reintall sammenlignet med menn. Menns driftsenheter er likevel fortsatt en del større, og kun i Sør-Trøndelag/Hedmark og Nordland er kvinners driftsenheter større enn menns. Kvinners andel av rein er lavere enn andel av driftsenhetsinnehavere

Utdanning:

- Utdanningsnivået til reindriftsbefolkningen har tradisjonelt vært vesentlig lavere enn for øvrige befolkning lokalt og for landet, særlig for driftsenhetsinnehaverne (flestepmenn). På 90-tallet har det vært en klar økning mht. å ta både videregående utdanning og høyere utdanning, særlig blant ektefeller, men helt klart også blant driftsenhets-

innehavere. Selv om tendensen er at man er kommet klart nærmere befolkningen ellers, er utdanningsnivået fortsatt klart lavere enn befolkningen generelt.

- Kvinner i reindriftsfamilier har klart høyere utdanning enn menn, både blant driftsenhetsinnehavere og ektefeller, og i alle reinbeiteområder. Spesielt skal man legge merke til at andelen blant ektefeller med høyere utdanning nå ligger godt an sammenlignet med landsnivået. Reindriftskvinner i de to sørlige reinbeiteområdene har større andel med videregående utdanning, mens for høyere utdanning har kvinnene i nordområdene minst like stor andel.

Inntekter:

- Gjennomsnittlig ”samlet inntekt” for hovedpersoner i reindriften var kr 154.000,- i 1999. Landsgjennomsnittet var 37 % høyere i 1999 som er mindre forskjell enn 53 % høyere i 1993, og særlig menn i reindriftsfamilier har lavere inntekt enn menn generelt både i landet og lokalt.
- ”Samlet inntekt” for *kvinnelige hovedpersoner i reindriftsfamilier er vesentlig høyere enn menns (43 % over)*. Forskjellen skyldes lønnsinntekter og skattefrie overføringer. Kvinner har vesentlig høyere inntekt enn menn enten man sammenligner gifte/ugifte eller de med/uten egen driftsenhet.
- Lavest gjennomsnittlig samlede inntekter for hovedpersoner i reindriftsfamilier har reinbeiteområdene Vest-finnmark, Karasjok og Troms. For kvinnene er det omvendt slik at *kvinnene i Finnmark har høyere inntekt enn resten av landet*.
- Lønnsinntekter: Gjennomsnitt for alle hovedpersoner i reindriftsfamilier var i 1999 kr 63.000,-. Kvinnene har langt høyere lønnsinntekter enn menn innen alle kategorier hovedpersoner i reindriftsfamilier, og særlig i de nordlige reinbeiteområder. Større andel av kvinner har lønnsarbeid enn menn i alle reinbeiteområder. De senere år har det vært økende andel med lønnsarbeid for begge kjønn, mest blant kvinner.
- Reindriftsinntekt: Gjennomsnitt for alle hovedpersoner i reindriftsfamilier var kr 55.000,- i 1999. Lavest reindriftsinntekt har Vest-Finnmark, Karasjok og Troms. Menn har klart høyest reindriftsinntekt i alle reinbeiteområder. Forskjellen er imidlertid mindre enn når det gjelder lønnsinntekter der kvinner tjener klart best. Klart flest menn har reindriftsinntekt. Selv mannlige ektefeller uten driftsenhet tjener bedre enn kvinner med driftsenhet. Blant kvinnelige ektefeller er det 82-83 % som ikke er registrert med beløp på reindriftsinntekt, særlig få i Vest-Finnmark og Karasjok.
- Binæringer (inngår i reindriftsinntekter): gjennomsnittlig salgsinntekter *pr. hushold som driver med* binæring var kr 25.000,- for duodji og kr 17.000,- for utmark. Det var 23 % av husholdene som i næringsoppgavene for reindrift var registrert med salgsinntekter fra binæringer. De som oftest har binæringsinntekter er ektepar med felles driftsenhet. Vest-Finnmark er det reinbeiteområdet der det drives desidert mest med binæringer.

Tidsbruk og arbeidsoppgaver:

Utdanningsnivå, yrkestilknytning og omorgsansvar er faktorer som synes å ha innvirkning på tid brukt til ulike typer daglige gjøremål. I hovedsak ser det ut til at de samiske husholdene har en tradisjonell kjønnsmessig arbeidsdeling, men der kvinnene i tillegg til ansvarsområder som tradisjonelt tilligger dem også bruker noe mer tid enn mennene på enkelte typer arbeidsoppgaver som har tilknytning til reindriftsvirksomheten.

- Kvinnene i prosjektets tidsbrukundersøkelse arbeidet totalt sett noe mer pr. uke enn mennene i gjennomsnitt over året, og da omfattes både reindriftsarbeid, lønnsarbeid og arbeid i husholdet. For kvinnene i materialet gjelder ca. 15-20 timer uka arbeidsoppgaver knyttet til reindrift og reindriftsrelatert binæring
- Mannen arbeider desidert mer enn kvinnene direkte med reinen, og arbeider videre også klart flere timer med drifts-/vedlikeholdsoppgaver i reindriften som bygging og vedlikehold av gjerder, bygninger og maskiner o.l. Også kvinnene gjør en del slikt arbeid (bl.a. en del gjeting og merking/samling), men særlig for flytting/samling, dernest gjeting og til dels merking/samling er oppgaver der forskjellene er størst i tidsbruk i favør av menn.
- Kvinner bruker mer tid på papirarbeid og reindriftsrelaterte møter enn menn, og arbeider videre noe mer med vask/pleie av arbeidsklær og utstyr samt med rydding/forberedelser/planlegging.
- Kvinner bruker mer tid på binæringer tilknyttet reindriften og har i mye større grad lønnsarbeid/næring utenfor reindriften.
- Kvinnene bruker klart mer tid på husarbeid og på omsorgsarbeid enn menn
- Kvinner som ikke har arbeid utenfor reindriften bruker mye mer tid til arbeid med reinen eller i direkte tilknytning til driften enn de som har annet arbeid
- Kvinner uten små barn arbeider langt flere timer i reindriften enn kvinner med små barn

25.2.2 Analyse kvantitative funn relatert til noen øvrige funn

De ulike metodiske tilnærmingene i prosjektet viser stor grad av samsvar i resultatene når det gjelder utvikling og status for kvinnes oppgaver i reindriften, men med en del interessante nyanser enkelte steder. Nå er det ikke slik at de metodiske tilnærmingene gir svar på de samme spørsmålene. Noen ganger vil den ene tilnærmingen kunne belyse avhengige variabler (resultater/output), men ha begrenset forklaringssevne, mens den andre tilnærmingen kanskje mer utdypende kan forklare årsakene og prosessene som har gitt resultatet. Således er noe av hensikten med de ulike tilnærmingene nådd. Her skal vi se resultatene fra de kvantitative analysene, innenfor noen utvalgte temaområder, i sammenheng med en del andre funn gjort i prosjektet.

Kvinnenes betydning i reindriftsarbeidet (og husholdet); funksjoner mv.

Når det gjelder deltakelsen i ”direkte reindriftsarbeid” pekte både intervju og litteratur på at dette etter hvert hadde mindre omfang for kvinner, og at mye av innsatsen falt på mennene eller andre hjelpere/voksen ungdom i familien (jf. tabelloppstilling foran i kap. 31.1). Tidsbrukundersøkelsen underbygger dette helt konkret og dokumenterer hvordan menn bruker langt mer tid til gjeting, flytting og vedlikeholds-/reparasjonsarbeid på driftsmidler, og til dels merking, over året enn kvinner til dette. Selv om det er store kjønnsforskjeller og kvinnes medvirkning i disse arbeidsoppgavene har vært nedadgående, er det fortsatt en ikke ubetydelig innsats som en del kvinner bidrar med også i direkte reindriftsarbeid, bl.a. når det gjelder slakting/skilling, men også når det gjelder gjeting og merking. I forbindelse med slaktinga er det framkommet i intervjuene at det fremdeles er kvinnes ansvar å ta vare på biprodukter/råmaterialer, men at dette gjøres i redusert omfang. Tidsregistreringene sier ikke noe spesifikt om denne oppgaven, bortsett fra at slaktingen er en av de ”direkte” reindriftsarbeider de helt klart er involvert i.

Når det gjelder andre reindriftsrelaterte arbeidsoppgaver som *"administrasjon/kontakt"* er det i kap. 31.1 konkludert med at kvinner har hovedansvaret, og at arbeidsomfanget til dette har økt. Tidsbrukundersøkelsen sier om det samme at kvinner bruker mer tid på papirarbeid og møter vedrørende reindrifta enn menn. Når det gjelder *"planlegging, vedlikehold, rydding"* er inntrykket fra samtalene med kvinnene at dette fortsatt er oppgaver der de har en viktig rolle, og at dette ikke har endret seg. Også i tidsbruksundersøkelsen er det registrert flere arbeidstimer i gjennomsnitt på kvinnene enn menn for disse arbeidsoppgavene, men her nyanserer tidsbrukundersøkelsen mellom ulike typer vedlikeholdsoppgaver. Resultatene derfra tyder på at menn bruker noe mer tid enn kvinner på vedlikehold av driftsmidler som gjerder/bygninger/maskiner, mens kvinner bruker mer tid enn menn på rengjøring og annen pleie av arbeidsklær og utstyr.

Duodji og utmarksprodukter for salg er i følge kvinnenes egne utsagn redusert for de fleste. Likevel framgår av tidsbrukundersøkelsen at det uansett utføres en del arbeid knyttet til binæring/duodji, og at det helt klart er kvinnene som utfører mest av dette arbeidet. Nå var Vest-Finnmark underrepresentert i tidsbrukundersøkelsen, men ut fra inntektsanalysene våre framkommer helt tydelig at det er i Vest-Finnmark reinbeiteområde det utføres mest reindriftsrelatert binæringsarbeid som duodji/utmarksnæring. Det tyder på at arbeidstid knyttet til duodji og utmarksnæring kan være en del høyere enn vi har fått fram i tidsregistreringene fra vårt materiale. Inntektsundersøkelsen viste også at det var i driftsenheter med ektepar (dvs. i mindre grad de yngste), særlig de med felles driftsenhet, som oftest har binæringsinntekter. Da binæringsinntekter oftest inngår i næringsoppgaven for reindrift, og der resultatet fra denne oftest føres på mannen når det er snakk om ektefeller, så vil lett inntektene ikke synliggjøres for kvinners vedkommende. Men ved bruk av flere kilder og metoder har vi på en bedre måte enn ellers fått belyst kvinners involvering i arbeid med binæringer.

Når det gjelder øvrige oppgaver som inngår i hjemmet, er det en definisjonssak hva som skal oppfattes å angå reindrifta, ettersom hushold og reindrift er så sammenvevd. *Husarbeid* i hjemmet er som ellers i samfunnet dominert klart mest av kvinner, og arbeidet synes å være økt pga. moderne og større hus. Ut fra materialet i tidsregistreringene synes det å være en markert kjønnsforskjell der kvinnene utfører desidert mest husarbeid. *Omsorg og sosialisering* stiller i følge intervjuene mange reindriftskvinner overfor utfordringen å måtte ta mye aleneansvar pga. skillet mellom hjemmet og flokken. Det gjelder særlig reindriftsutøvere som bor langt fra flokken ettersom hjemmet er blitt stasjonært og mange menn dermed er mye fraværende. Tidsregistreringene underbygger dette og viser at omsorgsarbeid, ved siden av husarbeid, lønnsarbeid og det samlede reindriftsrelaterte arbeidet, er den mest tidkrevende arbeidsoppgaven i husholdet for kvinnene. I vårt materiale har kvinnene langt høyere tidsforbruk til omsorgsoppgaver enn mennene, men samtidig framgår det også at mennene i undersøkelsen bidrar en god del i omsorgsarbeidet. Vi antar det her vil være store variasjoner avhengig av om mannen har lønnsarbeid/annen næring nær bopelen eller hvor flokken har tilhold hvis mannen er reindriftsutøver. Også inntektsdataene synliggjør til dels oppfatningen om kvinners omsorgsrolle, gjennom å motta mesteparten av statlige/andre overføringer til familiene vedr. barn (barnetrygd o.l).

Til slutt tar vi med lønnsarbeidet, ettersom det er en viktig premiss mht. hvem og hvor mye tid de ulike personene i husholdet har muligheter for å avse til familiens reindrift. Ut fra samtalene med reindriftskvinnene er inntrykket at lønnsarbeid er blitt en nødvendig oppgave for de fleste yngre og middelaldrende kvinner, og for en del også uttrykk for reell interesse for å jobbe med noe annet enn bare reindrift. At økende antall kvinner har lønnsarbeid, og at kvinner i gjennomsnitt bruker vesentlig mer tid enn menn på lønns-

arbeid, er grundig dokumentert både i våre inntektsanalyser i prosjektet og i tidsbrukundersøkelsen.

Samlet sett illustrerer vår gjennomgang at kvinnene helt klart yter viktig arbeidsinnsats i reindriftsnæringen, i vårt materiale 14-18 timer uken i gjennomsnitt over året, eller 35-45 % av en vanlig arbeidsuke. Dette er et betydelig bidrag. Vi ser visse skillelinjer mellom hva som er mer og mindre typiske manns- og kvinneoppgaver, men her er det også stor forskjell mellom kvinnenes muligheter og interesse for å delta. Omfang og type arbeidsoppgaver vil variere mellom reinbeiteområder, familiesammensetning, alder, om man har omsorgsansvar, om man har yrkestilknytning utenfor reindrifta osv. Det er viktig å ha klart for seg når man tolker materialet og forsøker å generalisere resultatene.

Forholdet mellom husholdet og reindriftsnæringen – kvinnenes roller og dilemmaer

Forholdet mellom *reindriften* og *husholdet* er helt sentral når kvinners rolle i reindriften skal belyses. I flere sammenhenger dukker gjerne opp spørsmålet: hvem er mest avhengig av hvem? Svaret må bli at her dreier det seg om et gjensidig avhengighetsforhold der de to "enhetene" innehar ulike roller, og der begge må ha levelige forutsetninger for at den levemåten og systemet de til sammen utgjør fortsatt skal kunne bestå. Viktige bestanddeler som er avgjørende for dette systemets utvikling er inntektsgrunnlag, arbeidskrafttilgang (reproduksjon) og videreføring av kultur- og tradisjonsbundet kunnskap. Helt sentral i disse koblingene er kvinnerollen, og ikke minst kvinnerollens endring knyttet det moderne samfunnets framvekst samtidig som reindriftens materielle grunnlag ikke har vært tilstrekkelig til å sikre eksistensgrunnlaget for hele reindriftsfolket.

Forholdet mellom reindrifta, eksternt arbeid og omsorg er tre av de kritiske faktorene for reindriftens og reindriftsfamiliens utvikling. Inntektsanalysene og tidsbrukundersøkelsen tyder på at reindriften gradvis har utviklet seg fra å ha vært en "uavhengig" variabel til en "avhengig" variabel i forhold til eksternt arbeid og omsorg. Med det menes at fra en posisjon der alt arbeid og alle personer i reindriftsfamiliene innrettet sine øvrige aktiviteter slik at reindriften fikk de "mannskaper" og de tidsressurser som til enhver tid var nødvendig, så kan det se ut til at bl.a. økonomiske behov for husholdet har ført til at reindriften må klare seg med de "restressurser" som er disponible når ektefeller og evt. barn har vært på eksternt jobb og gjort sitt omsorgsarbeid i hjemmet.

Når det gjelder husholdets avhengighet av reindriften, så kan det sies at Reindriftens økonomiske betydning i husholdet er blitt mindre, men at den kulturelle betydning av næringen er økende i en tid da mer og mer av levesettet følger moderniseringen i samfunnet for øvrig. Inntektsanalysenes tydeliggjøring av at økende andel personer i reindriftsfamilier, og kvinner spesielt, tar seg eksternt arbeid, og tidsbrukanalysene som får fram hvor mye arbeid totalt og hvor mange typer arbeidsoppgaver kvinner må forholde seg til i hhv. eksternt jobb, som arbeider eller medhjelper i reindrifta og i omsorgsarbeid, reiser spørsmålet ved om reindriftshushold med kvinner i flere funksjoner holder på å bli "sprengt" mht. disponibel tidskapasitet. "Tidsklemma" som nye generasjoner reindriftskvinner er stilt overfor kan bli en avgjørende utfordring for hvilken type reindrift vi får i *framtida*. Dette gjelder til tross for at flere av kvinnene sier de ikke ønsker en slik utvikling der den tradisjonelle formen for reindrift blir vanskelig å bevare i konkurranse med delaktighet i det øvrige arbeidslivet. Men økonomien gir ikke noe valg.

Andre av de dilemma som følger med kvinnens endrede rolle, gjelder ønsket om og samvittigheten knyttet til å sette av tid til å ivareta tradisjonelle aktiviteter som binæringer og utnytte biprodukter/råstoffer til mat og klær mv. Inntektsdataene og tidsbrukundersøkelsen viser at dette fortsatt er aktivitet som holdes i hevd, men at omfanget ikke er stort. Videre ønsker flere å ta utdanning og utnytte denne ved å få seg betalte jobber,

samtidig som de vil bidra til å bevare familiens reindrift. Her viser analysene av reindriftsbefolkningens utdanningsdeltakelse at klart økende andel går både videregående skole og høgskole-/universitetsutdanning. Dette innebærer nok en utfordring ved at en del av ungdommen dermed reiser bort for å ta utdanning, og større barn/voksen ungdom blir således mindre tilgjengelig arbeidskraft for reindriften.

Forannevnte viser reindriftens avhengighet av husholdsmedlemmene og deres evne, mulighet eller interesse for å kunne være fleksibel, og om der vil finnes jobbmuligheter lokalt der de som ikke er fullt engasjert i reindriften har adgang til å stille opp i sesonger og ved akutte behov til løpende gjøremål i reindriften. De samlede inntektsbehovene til reindriftsfamiliene nødvendiggjør videre bl.a. at noen tar seg videre utdanning, slik at de kan konkurrere om og at der finnes jobber som gir muligheter til å ta fri for å medvirke i reindriften. Reindriften selv har ikke tilstrekkelig økonomi for å leie inn ekstern betalt arbeidskraft fullt ut.

Litteratur

Bourdieu, Pierre (1996): *Symbolisk makt*. Oslo: Pax.

Paine, Robert (1964a): Herding and Husbandry. Two basic distinctions in the analysis of reindeer management. *Folk*, 6:83-88.

Utsi, Paulus og Inger Utsi (1980): *Gielá. Gielain*. Divttat/Dikter. Luleå: Alltryck.